

ALEKSEY NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY

**SEÇİLMİŞ
ƏSƏRLƏRİ**

**“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ-2006**

Bu kitab "Aleksy Tolstoy. Mühəndis Qarinin hiperboloidi"
(Bakı, Azərənəşr, 1964) və "Dünya Uşaq Ədəbiyyatı Kitabxanası.
A.N.Tolstoy, İ.A.Bunin. XXVII cild" (Bakı, Gənclik, 1987) nəşrləri əsasında
təkrar nəşrə hazırlanmışdır

Rus dilindən tərcümə edənlər:

Abbas Talıbov
Gündüz Abbasov
Mikayıl Rzaquluzadə
M.Muradov

891.7/33-dc22

AZE

Aleksy Nikolayeviç Tolstoy. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Şərq-Qərb",
2006, 336 səh.

Bu kitaba görkəmli rus yazıçısı, Rusiyada elmi-fantastik janrın banisi
sayılan Aleksy Nikolayeviç Tolstoyun rus təbiətinə və xalq həyatına, milli
adət-ənənələrə əsaslanan "Gürzə", "İvan Sudaryovun dediklərindən", "Tufan-
larda", "Qoçaqlar" hekayələri və "Mühəndis Qarinin hiperboloidi" adlı elmi-
fantastik romanı daxil edilmişdir.

ISBN10 9952-34-086-9

ISBN13 978-9952-34-086-0

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2006

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

"Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında"

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Böyük istedadla, tükənməz yaradıcılıq imkanlarına malik qüdrətli rus yazıçısı Aleksey Nikolayeviç Tolstoy 10 yanvar 1883-cü ildə Nikolayevsk şəhərində (indiki Saratov vilayətinin Puqaçov şəhərində) qraf ailəsində anadan olmuşdur. Samara real məktəbini bitirdikdən sonra, 1901-ci ildə Peterburq Texnoloji İnstitutuna daxil olmuş, lakin ədəbiyyata olan güclü həvəsinin təsiri ilə 1907-ci ildə diplom müdafiəsi ərəfəsində təhsilini yarımçıq qoymuşdur.

Elə həmin il onun "Lirika" adlı ilk şeirlər kitabı çap olunur. Bu kitabda dekadent ədəbiyyatın ciddi təsiri, simvolizmə meyil hiss olunurdu və sonralar müəllif özü bu kitabı tənqid edir. İlk şeirlər kitabından bir il sonra "Niva" jurnalında Aleksey Tolstoyun "Köhnə qala" adlı ilk hekayəsi, 1910-cu ildə "Sağsağan nağılları" hekayələr kitabı çap olunur. Onun bir-birinin ardınca çapdan çıxmış "Mavi çaylar arxasında", "Baməzə adamlar" (1911), "Topal mülkədar" (1912) kitablarında şifahi xalq ədəbiyyatına, Nikolay Vasilyeviç Qoqol, İvan Aleksandroviç Qonçarov və Mixail Yevqrafoviç Saltıkov-Şedrin kimi sərt realistlərin satıra ənənələrinə yaradıcı meyil hiss olunurdu. Birinci dünya müharibəsində (1914) "Russkiye vedomosti" qəzetinin hərbi müxbiri kimi cəbhəyə gedir və yalnız bu zaman, tərcümeyi-halında özünün dediyi kimi, əynindən simvolizm əbasını soyunur, "əsli həyatı görür, rus xalqını tanıyır". Beləliklə, yazıçı həyat keşmə-keşlərinin mərkəzinə keçir, "həyat laylarını çevirərək onu incəsənətdə əks etdirməyə" imkan tapır.

Lakin Aleksey Nikolayeviç Tolstoy 1917-ci il inqilabını əvvəlcə başa düşmür, onu düşməncəsinə qarşılayaraq 1919-cu ildə xaricə mühacirət edir. Fransada, sonralar Almaniya da yaşayır. O, sonralar bu illər barədə ürək ağrısı ilə yazırdı: "Mühacirət illəri həyatımın ən ağır dövrüdür. Orada anladım ki, dönük olmaq, vətəndən didərgin düşmək nə deməkdir". 1922-ci ildə Berlinə Maksim Qorki ilə görüşü və onun dostcasına məsləhətləri sayəsində bu qüdrətli sənətkar ağıqvardiyaçı mühacirlərlə əlaqələrini kəsir və 1923-cü ilin mayında Rusiyaya qayıdır.

Aleksey Tolstoy mühacirətdə bir çox əsərlərini, məşhur "Əzəbli yollarla" trilogiyasının birinci kitabını – "Bacılar" romanını (1922, yeni redaksiyası 1925) bitirir. İkinci və üçüncü hissələri – "On səkkizinci il" (1927–1928) və "Tutqun şəhər"i (1940–1941) isə o, vətənə qayıtdıqdan sonra yazır. Ümumiyyətlə, əsər üzərində 20 il (1921–1941) inam və səylə işləyir. Bununla bərabər zəhmətkeş və məhsuldar ədib, rus ədəbiyyatının gözəl bədii-fəlsəfi nümunələri sayılan "Aelita" (1922–1923), "Mühəndis Qarinin hiperboloidi" (1925–1927) fantastik romanlarını, üç hissəli "Birinci Pyotr" tarixi romanını (1929–1945), "İvan Qroznı" (1942–1943) dramatik povestini, yazır.

Aleksey Tolstoya dünya şöhrəti gətirən əsərlər hələ XX əsrin 30-cu illərindən Azərbaycanda maraq doğurmuş, "Birinci Pyotr" romanı Beydulla Musayev (1936), "Aelita" Muxtar Hacıyev (1956), "Nikitanın uşaqlığı" Əsəd Zeynalov (1961), "Əzəbli yollarla" Ənvər Məmmədyanlı və T. Haşımova (1961), "Mühəndis Qarinin hiperboloidi" Mikayıl Rzaquluzadə (1964) tərəfindən uğurla tərcümə olunmuşdur.

Aleksey Nikolayeviç Tolstoy yaradıcılığının nadir bədii incilərindən biri heç şübhəsiz ki, "Nikitanın uşaqlığı" (1919–1920) avtobiografik povestidir.

Məlumdur ki, görkəmli rus realistlərinin – Lev Nikolayeviç Tolstoyun "Uşaqlıq", Fyodor Mixayloviç Dostoyevskinin "Yeniyyət", Anton Pavloviç Çexovun "Çöl" kimi məşhur uşaq əsərləri onların həyatının sosial-mənəvi cəhətdən ən ağır, gərgin və təbəddülatlı məqamlarında meydana gəlmişdi. Poetik səciyyəsi etibarilə avtobiografik xarakter daşıyan bu əsəri də yazıçı öz oğlu Nikita Alekseyeviç Tolstoya ithaf etmişdi. Necə deyirlər, müəllif öz taleyinin bədii tarixçəsini onu davam etdirəcək nəslin – oğlunun həyatına köçürmüş, beləliklə də, tarixin və taleyin əzəbli yolları ilə nəsillərin yaddaşının qorunmasına nail olmuşdur.

Əsərə zəngin kolorit gətirən cəhətlərdən biri Rusiya təbiətinin ecəzkar təsviridir. Rus təbiətinə və xalq həyatına, milli adət-ənənələrə məhəbbət Nikitanın qəlbində vəhdətdə formalaşır və bu iki amil onun bir şəxsiyyət və həqiqi vətəndaş kimi yetişməsinə səbəb olur. Nikitanın zərif təbiətində təmizlik, inadkarlıq və iradəlilik, həqiqətpərəstlik inamla formalaşır, onun xarakterinin bütövlüyünü, ardıcılığını təmin edir. Aleksey Tolstoy "Gürzə", "İvan Sudaryovun

dediklərindən”, “Tufanlarda” və “Qoçaqlar” hekayələrində kənd həyatının təbii və sosial ziddiyyətlərlə dolu sərt mənzərələrini, müharibə illərini, rus həyatını ustalıqla, səmimi bir ehtiras, həqiqi vətəndaş yanğısı ilə yaradır.

“Nikitinin uşaqlığı” povestində böyük fitri istedadla, mürəkkəb və ziddiyyətli taleyə malik, görkəmli rus yazıçısı Aleksey Tolstoy yaradıcılığına təbiətən xas olan incə yumor, parlaq bir optimizm, mayasını real həyatdan alan simvolik-fantastik təfərrüatlar öz əksini tapmışdır. Əsərə şirinlik, cazibədarlıq gətirən bu cəhətlərə görə də hər bir oxucu onu həvəslə oxuyacaq, Nikitanın taleyi ilə yaşayacaq, bu taleyin romantikasında onun vətəninin füsunkar gözəllikləri ilə tanış olacaq, əlbəttə, 1917-ci il inqilabından əvvəlki kənd uşaqlarının ağır həyatı bəzən də oxucunu kədərləndirəcəkdir.

Aleksey Tolstoy xalq həyatından gələn koloritli bir dillə, sadə, dolğun dialoqlarla, rus uşağının taleyindən bəhs edən dinamik bir əsər yaratmışdır.

A.N.Tolstoy 23 fevral 1945-ci ildə Moskva şəhərində vəfat etmişdir.

Nizaməddin Şəmsizadə

Çit xələtli, saçları pırlaşmış, qaşqabaqlı Olqa Vyacheslavovna mətbəxdə görünəndə hamı səsinə kəsirdi, yalnız yaxşıca təmizlənmiş neftlə dolu primuslar gizli qeyzlə fişıldayırdı. Olqa Vyacheslavovnadan nəşə bir şərlik yağırı. Sakinlərdən biri onun barəsində demişdi:

– Təbiətənlə qəzəbli əclaf adamlar var ki, onlar həmişə tətəyi çəkilməş tufəngə bənzəyirlər. Belələrləndən həmişə uzaq olmaq lazımdır, əzizlərim...

Əlində parç və diş fırçası tutmuş, tiftikli dəsmağı belinə sarımış Olqa Vyacheslavovna əlüzyuyana yaxınlaşmış krandan qara, kəsiksağı başına su əndərə-əndərə yuyunurdu. Mətbəxdə qadınlardan başqa kimsə olmayanda o, xələtini belinədək salır və yeniyetmə çiyinlərinə oxşar sısq çiyinlərini, qəhvəyi giləli döşlərini, kətilin üstə çıxıb, qəşəng dolu ayaqlarını yuyurdu. Bu vaxt onun baldırında uzun kəndələn çapığı, küreyinin sümüyündən yuxarıdakı al-qırmızı batığı, dəyib çıxmış güllə yerini, sağ qolunun çiyində balaca göyümtül döymə şəkil görmək olardı. Onun qamətli, əsmər bədəni vardı.

Zaryadyədəki iri evin saysız mənzillərindən birində yaşayan qadınlar bütün bu təfərrüatı yaxşı bilirdilər. Olqa Vyacheslavovnaya dərin nifrət bəsləyən dərzi Marya Afanasyevna onu “damğalı” adlandıırırdı. Evdar qadın Roza Abramovna Bezikoviç – əri Sibir tundra-sında yaşayırdı – Olqa Vyacheslavovnanı görəndə halı xarablaşırı. Üçüncü qadın, Maxorka trestində işləyən-yapışıqlı bir qız olan Sonya Varensova, hamı onu çox vaxt Lyaleçka çağırırdı. Olqa Vyacheslavovnanın addım səslərini eşidən kimi uğuldayan primusu atıb, mətbəxi tərək edirdi... Yaxşı ki, Marya Afanasyevna və Roza Abramovna onun xətrini istəyirdilər, yoxsa Lyaleçka az qala hər gün dibi yanmış sıyıq yeməli olardı.

Olqa Vyacheslavovna yuyunub qurtarandan sonra “vəhşi” qara göz-lərilə onlara sərt bir nəzər salıb, dəhlizin sonundakı otağına gedirdi. Onun primusu yox idi və onun səhər yeməyini necə yediğini,

mənzildə heç kəs bilmirdi. Keçmişdə zabıt, indi isə antikvar şeylər alıb satmaqda vasitəçi olan sakın Vladimir Lvoviç Ponizovski deyirdi ki, Olqa Vyacheslavovna səhərlər altmış dərəcəli konyak içir. Hər şey ola bilərdi. Düzünə qalsa, onun primusu vardı, amma adamayovuşmaz olduğundan primusdan otağında istifadə edirdi, çünki mənzil birliyi idarəsinin sərəncamıyla buna icazə verilmişdi. “Yanğına qarşı elə səhlənkarlıq” bir də təkrar olunarsa Olqa Vyacheslavovnamı məhkəməyə vermək və evdən köçürməklə hədələyən evlər müdiri Juravlyovu az qala Olqa öldürəcəkdə: qadın yanan primusu onun üstünə vızıldatmış, – yaxşı ki, evlər müdiri qoruna bilmişdi, – və dişinin dibindən çıxanı demişdi ki, belə söyüşü kişi ömründə heç bayram günləri küçədə də eşitməmişdi. Aydın ki, piletə zay olmuşdu.

Onun yarısında Olqa Vyacheslavovna çıxıb gedirdi. Yəqin ki, yolüstü ucuz kolbasalı buterbrod alır və iş yerində çayla içirdi. Onun qayıtma vaxtını bilmək olmurdu. Yanına kişi xeylağı gəlib-getmirdi.

Onun otağına açar deşiyindən baxmaqla maraqlarını öldürə bilmirdilər: çıpaq divarlardı – nə bircə dənə şəkil, nə də otkritka vardı: çarpayının üstündə, divardan tapança asılmışdı. Mebeli beş əşyadan ibarətdi: iki stul, komod, dəmir çarpayı və pəncərə önündəki stol. Otaqda hərdən səliqə-sahman duyulurdu: pəncərənin pərdəsi qaldırılır, güzgü, daraq, qabığı qopuq-qopuq komodun üstə yanbayan düzülmüş iki-üç butulka, stolda kitab qalağı və hətta qaymaq bankasına qoyulmuş nəşə bir çiçək görünürdü. Hərdən gecə yarıyadək otaqda dəhşətli qatma-qarışıqlıq və səliqəsizlik hökm sürürdü: yataqda elə bil bütün günü çapalamış, atılıb-düşmüşlərdi, döşəmə siqaret kötlüklərilə dolu, otağın ortasında da güvəc olurdu. Roza Abramovna zəif səslə içini çəkirdi:

– Lap tərxis olunmuş əsgərdir ha, belə də qadın olar?

Medsnabtorqun işçisi, subay sakın Pyotr Semyonoviç Morş bir dəfə dəz başı parıldaya-parıldaya pıqqıltıyla gülüb belə bir məsləhət verdi ki, açar deşiyinə kağız lülək salıb otağın içinə on qramadək yodoform üfurməklə Olqa Vyacheslavovnamı boğanağa salıb-çıxarmaq olar: “Yodoformla zəhərlənmiş havaya heç bir canlı məxluq dözə bilməz”. Amma bu plan həyata keçirilmədi – qorxdular.

Olqa Vyacheslavovna gündəlik söz-söhbət daimi mövzusu idi, sakınlar dillərini dinc saxlaya bilmirdilər və əgər o burda yaşama-

saydı, yəqin, çox darıxardılar. Di gəl ki, onun həyatını dərinədən heç kim öyrənə bilmədi. Hətta fağır Soneçka Varensovanın onun qarşısında həmişə zağ-zağ əsməsi də sirr olaraq qalırdı.

Lyaleçkanı sorğu-suala tuturdular, qız qıvrımsaqlı başını yelləyir, nəyisə qarışdırır, boş şeylərdə çasırdı. Lyaleçkanın burnu eyibli olmasaydı, ondan kino ulduzu çıxardı: “Parisdə sizin burnunuzu, – Roza Abramovna ona deyirdi, – konfet kimi edərlər... Di gəl bu hay-hayda nə Paris, eh, Ay Allah...” Bunu eşidən Sonya Varensovanın yalnız dodaqları qaçır yanaqları qızarır, arzu dolu mavi gözləri aramsız qırpılırdı. Pyotr Semyonoviç Morş onun barəsində demişdi: “Pis qız deyil, amma səfehdi...” Yalandı! Lyaleçkanın gücü ondaydı ki, özünü səfeh göstərirdi və bir də ondaydı ki, on doqquz yaşındaca artıq öz stilini tapmışdı, bunlar qızın üzündə olmayan əməli ağıla dəlalət edirdi. O, yaşlı, işdən yorulmuş kişilərin, məsul işçilərin, təsərrüfatçıların çox xoşuna gəlirdi. Qız qəlbin unudulmuş dərinliklərindən gələn bir şəfqət təbəssümü oyadırdı. Onu diz üstə alıb yırğalaya-yırğalaya şəhərin hay-küyünü və üfunətini, rəqəmləri və dəftərxanadakı kağız xışıltısını unutmaq istəyirdilər. Qız dəsmalla burnunu silib, yazı makinası arxasında şax oturanda, Maxorka trestinin tutqun otaqlarının çirkli divar kağızlarında sanki yaz çiçəkləyirdi. Bütün bunlar ona yaxşı məlum idi. O fağır qız idi və doğrudan da, əgər Olqa Vyacheslavovna ona nifrət edirdisə, deməli burada nəşə bir sirr vardı...

Bazar günü, doqquzun yarısında, həmişə olduğu kimi, dəhlizin sonunda qapı cırıldadı, Sonya Varensova əlindəki boşqabı yerə saldı, astadan içini çəkdi və mətbəxdən qaçaraq çıxdı. Qızın otağına girib içəridən açarla bağlaması və hıçqırması eşidildi. Olqa Vyacheslavovna mətbəxə girdi. Bərk-bərk sıxılmış dodaqlarının kənarlarında iki qırıq əmələ gəlmişdi qaşları çatılmışdı, arıq qaraçıya oxşar sifətindən xəstəyə oxşayırdı. Arı beli tək nazik belini dəsmalla möhkəm sıxmışdı. Gözlərini qaldırmadan kranı açdı və yuyunmağa başladı – döşəməyə də su damcıladıb buladı... “Kim siləcək, hə? Başından tutub basasan yerə, qoy silsin”, – Marya Afanasyevna demək istədi, amma susdu.

Olqa Vyacheslavovna yaş saçlarını qurulayıb tutqun bir baxışla mətbəxə, qadınlara, elə bu vaxt dal qapıdan əlində ağ çörək parçası,

süd butulkası, iyrenc, daima titrəyən itciyəziylə içəri girən Pyotr Semyonoviç Morşa nəzər saldı. Kişinin quru dodaqları acı bir təbəssümlə qaçdı. Quş tək donqar burnu, çalsaç saqqalı və iri, saralmış dişləri olan bu adam “belə, belə, yaşayırıq görürük” kimi smanmış bir fikirlə yaşayanların təcəssümü idi. Bəd xəbər gətirmək onun adəti idi. Əyri ayaqlarında səhər işlərini görməkçün geydiyi çirkədən qaralmış dizlik vardır.

Sonra Olqa Vyaçeslavovnadən qərribə bir səs çıxdı, sanki içində aşıb-daşan hisslər ya qaraltıya, ya da acı bir gülüş qırığına oxşayıb bu səsə döndü.

– Allah, belə də şey olarmı, – deyə astadan dilləndi, dəsmalı çiyninə atıb getdi. Pyotr Semyonoviçin sifətində məmnun istehzalı bir təbəssüm göründü.

– Çox içməkdən bizim evlər müdirində birdən-birə təmizkarlıq əmələ gəlib, – o, iti əlindən döşəməyə buraxaraq dedi. – Pillekənin aşağısında durub deyir ki, mənim itim pillekəni bulayıb. “Bu, – deyir, – itinizin nəcisidi. Əgər itiniz pillekəndə bir də belə şeylər eləsə – cinayət işi qaldıracağam. Deyirəm: Juravlyov, düz demirsiniz ki, axı bu onun nəcisi deyil...” Mən işə getməliydim, o isə pillekəni süpürməliydi, bunun əvəzində beləcə durub ağızlaşırdıq. Rus gerçəkliyi belədi də...

Bu vaxt dəhlizin sonunda yenə bu sözlər eşidildi: “Allah, belə də şey olar!” – sonra, qapı çırpıldı. Mətbəxdəki qadınlar baxışdılar. Pyotr Semyonoviç çay-çörəyini yeməyə və ev şalvarını dəyişməyə getdi. Mətbəxdəki divar saati doqquzu göstərirdi.

Axşam saat doqquzda milis şöbəsinə yelli-yelli bir qadın girdi. Dəbilqəyə oxşar qəhvəyi papağını gözlərinin üstünə basmışdı, paltosunun hündür yaxalığı boynunu və çənəsini tutmuşdu; sifətinin açıqca qalan hissəsinə sanki ağappaq ənlük vurulmuşdu. Şöbə rəisi zənlə baxıb gördü ki, bu ənlük deyil, bənizin qaçmasıdır, – qadının sifətində bir damcı da qan qalmamışdı. Qadın sinəsini mürəkkəb ləkələri düşmüş stolun qırağına dayayaraq astadan, yanıqlı bir ələcsizliqlə dedi:

– Pskovski dalanına gedin... Orada bir iş törətmişəm... özüm də bilmirəm neyləmişəm... Mən bu saatca ölməliyəm...

Yalnız bu an şöbə rəisi qadının göyərmiş yumruğunda balaca tapança-velodoku gördü. Şöbə rəisi stolun üstündən aşılıb qadının dirseyindən yapışdı və təhlükəli oyuncağı onun əlindən qopardı.

– Silah gəzdirməyə icazəniz varmı? – o nə üçünsə qışqırdı. Şlyapası mane olduğundan qadın başını dala atıb, mənasız baxışlarını ona zilləməkdə davam elədi. Rəis bir az sakit səsle soruşdu – Adınız, familiyanız, ünvanınız?

– Olqa Vyaçeslavovna Zotova...

2

On il bundan əvvəl Kazanda Prolomnu küçəsində günün günortacağı ikinci gildiyalı tacir, köhnə tərqiətçi Vyaçeslav İllarionoviç Zotovun evi yandı. Yanğınsöndürənlər birinci mərtəbədə elektrik məftilinə sarınmış iki meyit: Zotovun özünün və onun arvadının meyitini, yuxarıda isə onların on yeddi yaşında olan, gimnaziyada oxuyan qızları Olqa Vyaçeslavovnanı huşsuz halda tapdılar. Qızın əynindəki gecə paltarı cırıq-cırıqdı, qollarında və boynunda cırmaq izləri vardı; baxan kimi görünürdü ki, qız axıradək müqavimət göstərmiş. Amma quldurlar, deyəsən, qızla bacara bilməyiblər, ya da tələsdiklərindən yerdəcə düşüb qalmış balaca idman daşıyla başından vurmaqla kifayətləniblər.

Evi qoruya bilmədilər, Zotovun bütün əmlakı büsbütün yanıb tələf oldu. Olqa Vyaçeslavovnanı hospitala apardılar, çıxıq çiynini yerinə saldılar, başının derisini tıkdılar. Qızın bir neçə gün huşu özünə gəlmədi. Başının sargısını dəyişərkən onun duyduğu ilk şey ağrıydı. Qız çarpayıda oturmuş, eynək arxasından xeyirxahlıqla baxan hərbi həkimi gördü. Qızın qəşəngliyindən təsirlənmiş həkim barmağını dodaqlarına apararaq bildirdi ki, ona tərپənmək olmaz. Qız əlini həkimə uzatdı:

– Doktor, nə cür vəhşilər varmış! – deyib, göz yaşları tökdü.

Bir neçə gündən sonra qız həkimə dedi:

– İkisini tanımuram – şinelli naməlum adamlardı... Üçüncüsünü tanıyıram. Rəqs də eləmişəm onunla... Valka, gimnazistdi... Atamı anamı necə öldürdüklerini eşidirdim... Sümükləri şaqqıldayırdı... Doktor, niyə belə oldu! Nə cür vəhşilərdi!

– Şş, şş – həkim qorxa-qorxa fişıldadı, eynəyi arxasında gözləri yaşarmışdı.

Hospitalda Oleçka Zotovaya baş çəkən yox idi – dövrən beləydi, hərə öz hayındaydı: vətəndaş müharibəsi Rusiyanı didib-dağıdırdı, çoxdan bərqərarlaşmış güzəran çatlayıb sökülürdü, hara getsən gözə soxulan ağ afişalardakı – dekretlərdəki sözlərdə kükrəyən qəzəbli bir nəfəs vardı. Oleçka səhərdən axşamadək dözülməz bir kədərlə ağlayırdı (atasının dəhşətli “eləməyin” qışqırtısı, ömründə heç vaxt belə çıxmıyan anasının vəhşi bağırması hələ də qulaqlarındaydı) qız həm də qorxudan ağlayırdı bundan belə necə yaşasın, gecələr hospitalın pəncərələri arxasında atəş yağdıran, qışqıran, bağırən o nəməlum gerçəkliyin qarşısında qızı acizlik bürüyürdü.

Bu günlər ərzində qız ağlayıb, taleyin ona bütün ömrü üçün verdiyi göz yaşlarının hamısını deyəsən birdəfəlik sərf etdi. Onun qayğısız, qəmsiz-qüssəsiz gəncliyi qırılmışdı. Qəlbini sağalmış yara yeritək çapıqlar bürüdü. Qız özündə nə qədər tutqun və ehtiraslı qüvvələrin olduğunu hələ bilmirdi.

Bir dəfə dəhlizdə qızla yanaşı qolu sarıqlı bir adam oturdu. Əynində xəstəxana xələti və başmaqları olsa da, onda dəmir sobadan gələn tək bir gümrəlik, istilik duyulurdu. Güclə eşidiləcək bir səslə, yalın dabanlarını da yerə döyəcəyərkən “Yabloçka”-nı zümzümə edirdi. Boz qırğı gözlərini dolandırıb tez-tez qəşəng qıza tərəf baxırdı. Almacıq sümükləri həmişə tüklü olan açıq, gündən yanmış sifətində bir qayğısızlıq, hətta bir tənbellik vardı, yalnız qırğı baxışları sərt, amansızdı.

O, fəğanəliklə soruşdu:

– Zöhrəvi xəstəlikdən yatanlardansınız?

Oleçka əvvəl başa düşmədi, anlayanda özündən çıxdı:

– Məni öldürdülər, ölmədim, onunçün burdayam. – Qız özünü kənara verdi, burun pərləri əsəbiliklə şişir, nəfəsi həyəcanla gedib-gəlirdi.

– Bay atonnan, macəraya bax! Yəqin səbəbi varmış. Ya quldurlardı? Hə?

Oleçka baxışlarını ona zillədi. O, necə danışdı, sanki darıxdı-ğından *elə-belə soruşur, elə bil adi bir şeymiş kimi.*

– Bizim bərimizdə eşitməmisiniz nədi? Prolomnıda yaşayan Zotovlar?

– Hə, belə de! Yadıma düşdü... Qoçaq qız imişsiniz, təslim olmamısınız. (Alnını qırışdırdı.) O cür adamları od vurub odlamaq, qaynar qazanda bişirmək lazımdır ki, ağılları başlarına gəlsin... O əclafılar *elə çoxalıblar ki – biz düşündüyümüzdən də çoxdular*, – adamın əl-qolu yanına düşür. Fəlakətdi. (Onun soyuq baxışları Oleçkaya dikildi.) Siz yəqin ki, inqilabı yalnız belə, zorakılıq kimi qəbul edirsiniz... Təəssüflər olsun. Köhnə tərifiçilərdənsinizmi? Allaha inanırsınız? Eybi yox, bu keçib-gedər. (O, yumruğunu divanın qoltuqluğuna döyəcədi.) Bilirsiniz nəyə inanmaq lazımdı – mübarizəyə.

Oleçka bədbəxt olmuş bütün Zotovların adından ona nəsə acıqlı, şübhəsiz ki, yerində bir cavab qaytarmaq istəyirdi, amma onun istehzal-mənəmlik yağan baxışları altında qızın fikirləri oyanıb, dilinə yetmədən yox oldu.

Kişi dedi:

– Bax a... – qızgın dayçaymış! Yaxşı rus qanı varmış sizdə qaraçı qatışığıyla... Yoxsa hamı kimi gününü birtəhər keçirməklə yaşaya-caqdın... Darıxdırıcdı.

– Bu, indi baş verənlər, guya belə maraqlıdı?

– Bəs maraqlı deyil? Nə vaxtsa bir gəzmək də lazımdı ya yox, hər şeyin hesabını çəkməklə iş qurtarmır axı...

Oleçka yenə qeyzləndi və yenə heç nə demədi, eləcə çiynlərini çəkdi: bu adam yaman inamla danışdı... Qız yalnız mızıldadı:

– Şəhəri talan edibsiz, bütün Rusiyanı var-yoxdan çıxarırsınız, həyasızlar...

– Rusiya dedin qoydun... Bütün dünyanı atla çapıb keçməyə hazırlaşırıq. Atlar zəncirlərini qırıb qaçıblar, dayansa q da, okeana çatanda dayanarıq... İstədin istəmədin – göz bizimlə.

O, qıza tərəf əyilib, qaba bir vəcdlə parıldayan dişlərini qıcartdı. Oleçkanın başı gicəlləndi, sanki qız belə sözləri hardasa eşitmişdi, parıldayan bu ağ dişlər yadıındaydı, sanki qanın dərinliyindən bir yaddaş oyanırdı, nəsillərin qədim səsləri qışqırırdılar: “Atlara, göz dolan qəlbim!...” Baş gicəlləndi – və yenə qarşısında oturmuş qolu sarıqlı, xələt geymiş adamı gördü... Nədənə ürəyi istiləndi, qızı bir həyəcan bürüdü, – bu göygöz adam nəyləse ona yaxındı... Qız qaş-qabağını tökdü, skamyanın lap qırağına çəkildi. Kişi isə zümzümə edə-edə, yenə dabanlarını döyəcəməyə başladı...

Xəstəxana dəhlizində vaxt öldürməkçün keçən söhbət qısa oldu. O adam mırt vurub getdi. Olqa Vyaçeslavovna heç onun adını da bilmədi. O biri gün qız yenə həmin skamyada oturub boğuş havalı dəhliz boyu baxır, o adamdakı özünəinamə qarşı etiraz etməkçün hazırladığı tutarlı, ağıllı fikirləri xəyalında götür-qoy edirdi, o isə gəlib çıxmırdı, onun əvəzinə qoltuq ağaclarını sürütləyərək gəzişən şikəstlər görünürdülər və bu vaxt qəfil aydın oldu ki, dünənki görüşdən təsirlənib.

Qız daha bir dəqiqə də oturub gözlədi, incidiyindən gözləri yaşardı, budur onu gözləyir, onunsə yəqin ki, heç vecinə də deyil. Gedib çarpayısında uzandı, onun barəsində ağıla gələn ən ədalətsiz şeyləri düşünməyə başladı. Axı o, qıza nəylə təsir eləmişdi?

Qıza inciklikdən də çox maraqlı rahatlıq vermirdi. – Heç olmasa gözücü da olsa bir daha baxaydı ona: necəydi axı o? Əşi onda elə bir şey yoxdu... Belə giclərdən milyonlardı... Əlbəttə, bolşevikdi... Quldur... Gözləri, həyasız gözləri vardı... Qız qüruru da dilə gəlirdi: beləsi barədə bütün gün düşünməyə dəyməz! Beləsindən ötrü həyəcanlanmaq yersizdi!

Gecə bütün hospital ayıldı. Həkimlər, sanitarlar qaçırsı, bağlamaları dallarınca sürüyürdülər. Qorxmış xəstələr ayılıb çarpayılarında oturmuşdular. Pəncərələrin o üzündə təkərlər gurultuyla keçir, aləmi söyüş bürümüşdü. Çəxlər Kazana girirdilər. Qırmızılar geri çəkilib, şəhəri boşaldırdılar. Gedə bilənlərin hamısı hospitalı tərk etdi, Olqa Vyaçeslavovna qaldı, onu yada salan olmadı.

Sübhçağı xəstəxananın dəhlizində iridöşlü, xaricilərə xas tərzdə səliqəli geyinmiş çəxlər tufənglərinin qundağı ilə gurultu saldılar. Kimisə sürüyüb aparırdılar, – müdir köməkçisi nəfəsi kəsilib-kəsilib bağırırdı: “Mən asılı adamam, mən bolşevik deyiləm... Buraxın, hara aparırsınız mənə?..” İki nəfər iflic vurmuş adam həyətə açılan pəncərəyə tərəf sürünüb, pıçılıyla məlumat verdilər: “Yazığı məryə, asmağa apardılar...”

Olqa Vyaçeslavovna geyindi, – əynində boz xəstəxana paltarı vardı, – başındakı sarıq ağ yaylığı ilə örtüdü. Şəhər üzərinə tənənəli zəng səsləri yayılırdı. Dan yeri alışıb-yanırdı. Şəhərə girən polklarin gah yüksələn, gah da zəifləyən hərbi musiqi melodiyaları eşidilirdi. Uzaqda Volqa arxasında topların uzaqlaşan gurultusu əks-səda verirdi.

Olqa Vyaçeslavovna palatadan çıxdı. Dəhlizin burulduğu yerdə onu patrul saxladı – iki nəfər alçaqboy bığıl çəx birtəhər onu başa salıb tələb etdilər ki, geri qayıtsın. “Mən əsir deyiləm, rus qadınıyam”, – gözləri alışıb-yanan Olqa Vyaçeslavovna onların üstünə çığırdı. Onlar güldülər, əllərini uzadıb, onun çənəsini, yanağını çimdikləmək istədilər... Sinəsini iki süngünün tiyələri qabağına verməyəcəkdi ki. Ağır-ağır nəfəs ala-ala geri qayıtdı, çarpayısında oturdu, bədəni titrədiyindən dişləri taqıldayırdı.

Səhər xəstələrə çay verilmədi, narazılıq düşdü. Nəhar vaxtı çəxlər beş nəfər şikəst qızıl əsgəri götürüb apardılar. Pəncərə önündən baxan iflic vurmuş xəstələr xəbər verdilər ki, o yazıqları da məryəyə sürüdürlər. Sonra palataya kəmərinə lap yuxarıdan sıxıb bağlamış, enli qalifə şalvarı yarasa qanadlarına bənzər bir rus zabiti girdi. Xəstələr yorğanlarına büründülər. O, çarpayıları gözədən keçirdi, qıyılmış gözlərini Olqa Vyaçeslavovnaya dikdi. “Zotova? – o soruşdu. – Arxamca gəlin...” O doğrudan da qalifə şalvarının qanadlarında uçana oxşayırdı, cingiltili məhmızlarının səsi dəhlizin sükutunu pozurdu.

Həyətdən keçib gedəsiydilər. Küçə qapısına tərəf yönələrkən bu vaxt ordan əynində naxışlı rus köynəyi olan qıvrımsaç bir oğlan çıxdı, gedə-gedə furajkasını başına qoydu və bir anlığa qıza baxıb, darvazaya tərəf tələsdi... Olqa Vyaçeslavovna bürədi... Qıza belə gəldi ki... Yox, bu ola bilməzdi.

Qız qəbul otağına girdi və pis güzgünün əydiyi sifət kimi əyri, uzunsov sifəti olan hərbiyə baxa-baxa oturdu. Hərbi də çəp gözləri ilə ona baxırdı.

– Ayıb deyilmi, sizin kimi ziyalı bir qız, şəhərin hörmətli adamının qızı əclafın birinə baş qəşsun? – qız-saitləri ikrahlı bir ifadəylə deyən məzəmmətli səs eşitdi.

Qız deyilənləri anlamağa çalışdı. Ona aman verməyən hansısa bir duyum fikrini cəmləməyə mane olurdu. Köksünü ötürüb əllərini dizinə sıxdı və başına gələnlərin hamısını danışmağa başladı. Zabit dirşəklənib asta-asta papirosunu sümürürdü. Qız sözünü qurtardı. Zabit vərəqi çevirdi, – vərəqin altında qələmlə yazılmış bir kağız parçası vardı.

– Dedikləriniz bizim məlumatla düz gəlmir, – o fikrli halda alnını qırıdırıb dedi. – Yerli bolşevik təşkilatı ilə sizin əlaqəniz

barədə bezi şeyləri bilmək istərdik. Hə? – Onun ağzının bir ucu yuxarı dikəldi, qashları yuxarı dartıldı.

Olqa Vyaçeslavovna qorxu içində onun təmiz tərəş edilmiş sifətinin öz formasını necə dəyişdiyinə baxırdı.

– Siz necə... Başa düşə bilmirəm... Siz aqlınızı itirmisiniz...

– Təəssüf, çox qərribə olsa da, bizdə təkzibedilməz məlumatlar var. – O papirosunu havada tutaraq yırğalana-yırğalana tüstünü burum-burum buraxırdı. – O ancaq və ancaq yüngül, içiboş adam təsiri bağışlayırdı. – Sizin səmimiyyətinizə adamın inanmağı gəlir... (Tüstü burumu.) Əzizim, axıradək səmimi olun... Yeri gəlmişkən, sizin dostlarınız qızıl ordu döyüşçüləri qəhrəman kimi öldülər. (Onun çöp gözlərindən biri harayasa mərəyin darvazası görünən pəncərə tərəfə yönəldi.) Beləliklə, susmaqda davam edirikmi? Nə olsun ki...

Kreslonun qoltuğundan yapışb, cəxslərə tərəf döndü:

– Bitte, buyurun...

Cəxslər irəli cumdular, Olqa Vyaçeslavovnanı stuldan qaldırdılar, məmnunluqla bıqlarını oynadaraq qızın böyür-başına, döşlərinə əl gəzdirdilər, donluğunun altındakı cibləri axtardılar. O azacıq yerindən dikəlmiş halda çöp gözlərini bərəldib baxırdı. Olqa Vyaçeslavovnanın nəfəsi tənɡiyirdi. Yanaqları od tutub yanırdı. Onların əllərindən dartinib çıxdı, çığırdı...

– Türməyə! – zabıt əmr verdi.

Olqa Vyaçeslavovna iki ay həbsxanada, əvvəlcə ümumi kamerada, sonra təkadamlıqda oturdu. İlk günlər mərəyin taxtayla vurulmuş dəryazası barədə fikirlər ona rahatlıq vermir, aqlını alırdı. Qız yata bilmirdi: yuxuda boğazına kəndir dolanırdı.

Qızı istintaq eləməirdilər, onu heç kim çağırırmırdı, sanki onun bərəsində tamən unutulmuşdular. Qız yavaş-yavaş fikirləşməyə başladı. Elə bil önündə qəfil kitab açıldı, hər şey aydın oldu. O qıvrım-saçlı, naxışlı köynəkdəki oğlan doğrudan da Valka idi, caniydi: qız yanılmamışdı... Qızın xəbər verəcəyindən qorxaraq, oğlan ona böhtan atmağa tələmişdi: karəndaşla yazılmış kağız oğlanın danosu idi.

Olqa Vyaçeslavovna təkadamlıq kamerada özünü puma kimi nə qədər ora-bura vurdusa xeyri olmadı: həbsxana rəisini, müstəntiqi, prokuroru görmək üçün elədiyi (qapının gözlüyündən) yalvarışlı xahişlərə qasqabaqlı həbsxana gözetçiləri qəti məhəl qoymayıb, üz

çevirdilər. Qız haldan çıxaraq hələ də ədalətə inanırdı, fantastik planlar fikirləşirdi – kağız və qələm tapıb Allah kimi ədalətli olan hansısa ali hakim dairələrə bütün həqiqəti yazmaq istəyirdi.

Bir dəfə, qız kobud, kəsik-kəsik səslərə, açılan qapı gurultusuna ayıldı. Kimə qonşu kameraya girirdi. Ora eynəkli bir adam salınmışdı – qız onun bərəsində bir bunu bilirdi ki, o, gecələr öskürəkdən boğulurdu. Yerindən sıçrayıb qulaq verdi. Divarın o üzündən gələn səbirsiz, tələsik səslər bağırtya dönürdü. Boğazlarını yırtıb susdular. Sükut arası inilti eşidildi, sanki kiməsə əzab verirdilər və o diş çəkilen kreslodə oturubmuş kimi canını dişinə tutub dözürdü.

Olqa Vyaçeslavovna gözlerini qaranlığa bərəldərək pəncərə altında, küncdə qısılib oturdu. İşgəncələr barədə (ümumi kamerada eşitmişdi) danışılanlar yadına düşdü... Qız elə bil dala qanrılmış torpaq rəngli eynəkli sifəti, ağrıdan titrəyən bürüşük yanaqları görürdü... Onun biləklərini, oynaqlarını məftillə sıxırılar ki, məftil sümüyə yapışır... “Dilin açılacaqmı, dilin açılacaqmı”, – qıza elə gəlirdi ki, xalça çırpırdılar... O susurdu... Zərbə, yenə zərbə... Birdən nəse movuldaı... “Aha! Dilin açılırımı!” Bu dəfə movultu yox, ağrı dolu bir bağırty həbsxanəni başına aldı... Sanki bu dəhşətli xalçadan qopan toz Olqa Vyaçeslavovnanı bürüdü, ürəyi ağzına gəldi, ayaqları əsdi, daş döşəmə ayağı altından qaçdı – başı taqquiltıyla döşəməyə dəydi...

İnsanın insana əzab verdiyi o gecə bir zülmət kimi ədalətə olan ümidin üstünü aldı. Amma Olqa Vyaçeslavovnanın qaynar qəlbi hərəkətsiz, durğun qala bilmirdi. Az qala aqlını itirəcəyi, o qara günlərdə qız kameranın o küncündən bu küncünə addımlaya-addımlaya xilas yolu tapdı: nifrət, intiqam. Nifrət, intiqam, uf, təki burdan çıxıb biləydi!

Qız başını qaldırıb dar pəncərəyə baxırdı, tozlu şüşələr astadan cingildəyirdi, qurumuş hörümçəklər hörümçək torunda tərpenişdəyirdilər. Haradansa topların gurultulu yaylın atəsləri gəlirdi. (Beşinci qızıl ordu Kazana yaxınlaşırdı.) Gözetçi nahar gətirdi, fısıldayıb, pəncərədən qıyqacı baxdı. “Xanım qız, kömbə götürmüşəm sizə... Bir şey lazım olsa, döyəcəyiniz... Biz həmişə siyasi məhbusların tərəfindəyik...”

Bütün günü şüşələr cingildəyirdi. Qapıların o üzündə gözetçilər köks ötürürdülər. Olqa Vyaçeslavovna dizlərini qucaqlayıb

çarpayısında oturmuşdu. Yeməyə əl vurmadı. Ürəyinin döyüntüsünü dizlərində duyurdu, pəncərənin o üzündə toplar guruldayırdı. Şər qarışanda gözətçi yenə barmaqlarının ucunda içəri girdi və pıçıltyla dedi: “Biz asılı adamlarıq, amma həmişə xalqın tərəfindəyik...”

Gecə yarıya yaxın həbsxana dəhlizlərində tappatap düşdü, qapılar açılıb-örtülür, hədəli çığırtılar eşidilirdi. Bir neçə nəfərdək zabıt və mülki geyimli adam silahla hədələyərək otuz nəfər məhbusdan ibarət dəstəni aşağı qovurdular. Olqa Vyacheslavovnanı kameradan dartıb çıxardılar, qaçaraq pilləkenlə düşürdülər. Qız pişik kimi qıvrılır, onu tutan əlləri dişləməyə çalışırdı. Qız bir dəqiqəliyə dördkunc həyətdə küləkli gölü gördü, payız gecəsinin soyuğunu sinəsində duydu. Sonra alçaq qapı daş pillələr, adamlar dolu zirzəminin çürüntü iyi verən rütubəti; cib fənərlərinin üçkunc işığı kərpic divara, solğun üzlərə, bərəlməmiş gözlərə düşürdü... Azgın ana söyüşü... Tapança atəşləri guruldadı, sanki zirzəminin tağları başlarına endi... Olqa Vyacheslavovna harasa qaranlığa atıldı... Bir anlığa fənərin işığında Valkanın sifəti göründü... Çiyini alışıb yandı, odlu bir ox sinəsini dəşdi, çiyinə keçdi... qız büdrəyib, göbəkək iyi verən kifliyə üzüstə yıxıldı...

Beşinci ordu Kazanı aldı, cəxələr paroxodlarla aşağı üzdülər, rus drujinaları hara gəldi dağıldılar, əhalinin yarısı qırmızı terror qorxusundan dəhşətə gəlib, dünyanın o başına qaçırdılar. Payız yağışlarından qalmış Volqanın hər iki sahili ilə bir neçə həftə əllərində düyüncələri və əl ağacları olan qaçqınlar dolaşır, olmazın əziyyətlər çəkirdilər. Valka da Kazanı tərk etdi.

Ağlagəlməz olsa da, Olqa Vyacheslavovna sağ qaldı. Həbsxana zirzəmisindən güllələnmiş meyitləri çıxarıb çiskinli səma altında həyətdə yanbayan düzəndə, qızın yanında əynində kürk olan bir süvari dayanıb əyildi və onun başını ehmalca çevirməyə başladı.

– Qızcığazın nəfəsi gəlirmiş ki, – o dedi. – Qardaşlar, həkimə çatdırmaq lazımdı onu...

Bu həmin o iridiş, qırğıgözlü adam idi. O, həbsxana xəstəxanasına qızı özü gətirdi, alınmış şəhərin qat-qarışıqlığında “hökmən köhnə professor” tapmaqçün qaçdı, bir professorun mənzilinə soxuldu, tələsik onu həbs elədi, möhkəm qorxuzub, motosikletdə

xəstəxanaya gətirdi və huşsuz düşmüş, sifətində bir damcı da qan qalmamış Olqa Vyacheslavovnanı göstərüb dedi: “Qız sağ qalmalıdı...”

Qız sağ qaldı. Sarğısı açılarda kamforadan sonra kirpiklərini araladı və deyəsən, ona tərəf əyilmiş qırğı gözləri tanıdı. “Bir az yaxın, – qız güclə eşidiləcək bir səsle dedi və o lap yaxına gəlib, bir xeyli gözləyəndən sonra ağzından bilaixtiyar bu sözlər çıxdı: – Öpün mənı”. Çarpayının yanında adamlar vardı, qadağalı günlər idi; qırğıgözlü adam burnunu çəkdi, ətrafına boylandı: “Lənət şeytana”, – amma öpməyə cəsarət eləmədi, qızın bəlişini rahatla-maqla kifayətləndi.

Süvarini Yemelyanov çağırırdılar, yoldaş Yemelyanov. Qız onun ad-familiyasını soruşdu, – ad-familiyası Dmitri Vasilyeviç idi. Bunu biləndən sonra qız gözlərini qapayıb dodaqlarını tərpədənək pıçıldadı: “Dmitri Vasilyeviç”.

Onun polku Kazanda hazırlanırdı və Yemelyanov hər gün qıza baş çəkirdi. “Sizə deməliyəm ki, – o, qıza ürək-dirək verməkçün deyirdi, – Olqa Vyacheslavovna, gürzə kimi canıçıxmazsınız... Sağa-larsız – sizi eskadronuma götürər, şəxsi çaparım edərem...” Hər gün bunu qıza deyirdi, di gəl nə o deməkdən yorulurdu, nə də qız bunu eşitməkdən... O, dişlərini ağardaraq gülürdü, qızınsa zəif dodaqlarına zərif təbəssüm qonurdu. “Saçlarınızı vuraraq, yüngül uzunboğazlar taparam sizinçün, öldürülmüş bir gimnazistinkini götürüb saxlamışam aydındı ki, ilk vaxtlar yıxılmayasınız deyə, sizi qayışla ata bağlamaq lazım gələcək...”

Olqa Vyacheslavovna doğrudan da gürzə kimi davamlı idi. Bütün başına gələn qəziyyələrdən sonra elə bil birçə gözləri qalmışdı, amma bu gözlər yuxusuz bir ehtirasla, səbirsiz bir hərisliklə yanırdı. Keçmiş həyat uzaq sahilə qalmışdı. Sərt varlı ata evi; gimnaziya, sentimental rəfiqələr, küçələrdə qartopu oyunu, gəlmə aktyorlara vurulmaq, tosqun qəşəng rus dili müəllimi Voronovu bir qayda olaraq sevdirdilər; gimnazistlərin “Gertsen dərməyi” və dərmək yoldaşlarının coşqun həvəsi; tərcümə romanlarını oxuyub, Qamsunun şimalı qadın qəhrəmanları (belələrindən həyatda olmurdu) üçün qüssələndirdilər, Marqeritin romanları həyəcan dolu bir maraq oyadırdı... Doğrudanmı bütün bunlar olmuşdu? Milad bayramına hazırlanmış təzə don,

Mefistofel kimi geyinmiş tələbəyə vurğunluq, onun içi pambıqlı qara astarlıq parçadan olan sümsükləri... Otuz dərəcəli şaxtada donmuş güllərin ətri... Kədərli sükut, böyük orucluğu bildiren zəng səsi, ticarət gedən küçələrdə qəhvəyi çalan, get-gedə zəifləyən qar. Yaz həyəcanı, gecə titrəyişi... Verxni Uslondakı bağ, şam ağacları, çəmənlilər, daşib hər yanı basmış parıldayan Volqa və üfəqdəki ölçim buludlar... Bütün bunları bəlkə də yalnız yuxuda, göz yaşından islanmış xəstəxana balısının hərəkətində xatırlayırdı...

Bu yuxulara, – qıza belə gəlirdi, – əlində qayıqlı beş girvənkəlik idman daşı tutmuş Valka qəzəbli halda soxulurdu. Bu Valka Brkini dələduzluğuna görə gimnaziyadan qovdular, könüllü olaraq cəbhəyə getdi və bir ildən sonra yenə Kazanda göründü, süvari paltarıyla və əsgəri Georgi ordeniylə özünü dartmağa başladı. Danışdı ki, onun atası, polis pristavı Brkin (bu o adam idi ki, “qorodovoyların allah ocağına maneəsiz girməsi” barədə əmr vermişdi) dairə ordusu komandanlığına ərizə yazıb yalvarmışdı ki, oğlu Valkanı ən ön mövqelərə göndərsinlər ki, bəlkə öldürdülər onu orda, çünki valideyn qəlbi bu əclafı diridənsə ölü görmək istəyir. Valka həmişə ac idi, kef tamahkardı və şeytan kimi cəsarətliydə. Mühərribə onu çevik eləmişdi, o qanın yalnız turşumuş iy verdiyini bilirdi, inqilab onun əl-qolunu açdı.

Onun beş girvənkəlik idman daşı Oleqkanı yuxularının əlvan nazik buzunu parça-parça elədi. Bu buz nə qədər nazik imiş, o isə xoşbəxtliyini bu buzun üzərində qurmaq istəyirdi: ərə getmək, sevgi, ailə, möhkəm, səadət dolu bir ev... Buzun altında burulğan varmış... Buz sındı və kobud, qaynar həyat qızı öz bulamıq dalğaları qoynuna aldı.

Olqa Vyacheslavovna bunu belə də qəbul elədi: amansız mübarizə (iki dəfə öldürmək istədi, öldürə bilmədilər, indi heç nədən qorxusu yoxdu), ürək dolusu nifrət, bu günün bir tikə çörək və naməlum sevginin doğurduğu şiddətli həyəcan – həyat budu... Yemelyanov çarpayının yanında oturmuşdu, qız balışı çiyni arxasına qoyurdu, sümüyü çıxmış barmaqlarıyla yorğanın kənarlarını qamarlayıb, sadələvh bir inamla onun gözlərinin içinə baxaraq deyirdi:

– Mən belə təəvvür edirdim: ərim yaşayışlı sarışın bir adam, mənse qırmızı pənuar dayam, oturmuşuq, ikimizin də əksi nikəli qəhvədanə düşüb. Başqa heç nə? Səadət buydu... Nifrət edirəm o qıza... Tənbel gic qız, səadət qəhvə içə-içə, pənuarda gözləyirdi!.. Ax, əclaf!

Yemelyanov yumruğunu baldırlarına dayayıb qızın danışdıqlarına gülürdü. Oleqka özü də bilmədən niyə, axıb ona tökülmək, qovuşmaq istəyirdi... Qızın indi bir cə istəyi vardı: xəstəxana çarpayısından qalxmaq. Qız saçlarını kəsirmişdi. Yemelyanov onun üçün qısa süvari yarmı kürkü, qırmızı kanth göy şalvar və vəd etdiyi kimi tumac çəkmələr tapmışdı.

Noyabrda Olqa Vyacheslavovna xəstəxanadan çıxdı. Şəhərdə nə qohumları, nə də tanışları vardı. Şimaldan axan buludlar bom-boş küçələrin, qapı-bacası bağlanıb, mıxlanmış mağazaların üstündən ötürüb keçir, özləriylə yağış, qar gətirirdilər. Yemelyanov cəld addımlarla palçıq tapdalaya-tapdalaya yaşayış yeri tapmaq üçün döngədən-döngəyə gedirdi. Oleqka ondan bir addım arxada islanmış pudluq kürkdə, öldürülmüş gimnazistin çəkmələrində ayaqlarını sürükləyirdi, dizləri əsirdi, amma Dmitri Vasilyeviçdən geri qalmaqdan əvvəl ölüm yaxşıdı. O, ağ qvardiyaçılar tərəfindən əzab-əziyyət verilmiş yoldaş Zotova üçün icraiyyə komitəsində ev orderi almış və indi nəse qeyri-adi bir yer axtarırdı. Nəhayət, tacir Staroboqatovların atıb getdikləri sütunları və güzgülü pəncərələri olan iri malikanəsini seçdi və onu müsadirə etdi. Adamsız evin sınıq pəncərələrindən soxulan külək qızılı, qopuq-qopuq olmuş mebelli, tavanı şəkili yan-bayan düzülmüş otaqlarda cövlan edirdi. Çilçıraqdakı büllurlar cingildəyirdilər. Bağda çıpaq cökə ağacları yorğun-yorğun pıçıldayırdılar. Yemelyanov ikilaylı qapını təpəyilə vurub açdı.

– İblislər, etiraz əlaməti olaraq düz döşəmədə oturublar...

O, qonaq otağındakı bütün divarı tutan palıddan düzəlmə orqanı sındırdı və taxtaları içində divanlar olan künc otağa aparıb, buxarını qaladı.

– Burada çay da qaynada bilərsiniz, həm istidi, həm də işıqlı, burjuylar yaşamağı bacarırdılar...

O, qızın tənəkə çaydan qurudulmuş kök, yarma, donuz piyi, kartof iki həftəliyin azuqəsini gətirdi və Olqa Vyacheslavovna qaranlıq, boş evdə tək qaldı; evin sobasının boruları bərk vıyıltı salırdı, sanki tacir Staroboqatovların kölgələri payız yağışı altında damda oturub qəm-qüssədən nalə çəkirdilər...

Olqa Vyacheslavovnanın fikirləşməyə nə qədər desən vaxtı vardı. Stula oturub qaynamağa başlayan çaydan baxır və Dmitri Vasilyeviç barədə düşünürdü: görən bu gün gələcəkmi? Gələcəydi yaxşı

olardı, hazırda kartof da bişib. Onun səsi əks etdirən parket üstündə atdığı addımlarını uzaqdan eşidirdi: kefi kök halda, baxışlarında alıcılıq içəri girəndə, elə bil qızın həyatına daxil olurdu... Tapançasını və iki dəne qumbaranı açıb qoyur, yaş şinelini çiynindən atırdı və hər şeyin qaydasında olub-olmadığını, nəyin çatışmadığını soruşurdu.

– Əsas budu ki, sinəndəki öskürək keçib getsin və bəlgəmdə qan olmasın... Təzə iləcən özünüze gələrsiniz tamam-kamal.

Çay içib, maxorka bükəndən sonra hərbi işlərdən danışır, süvari döyüşlərini yerli-yerində təsvir edirdi, hərdən elə qızıqsırdı ki, adam onun qırğı gözlərinə baxanda qorxurdu.

– İmperialist müharibəsi mövqe, səngər müharibəsidir, çünki bu müharibədə coşqunluq yox idi, öləndə kədərlə öldürdülər, – o, otağın ortasında ayaqlarını geniş açıb duraraq, qılıncını da azacıq qınından çıxarmış vəziyyətdə danışdı. – İnkilab atlı ordu yaratdı... Aydınımı sizə? At – təbii qüvvədir... At döyüşü – inkilabi coşqunluqdu... Bax, əlimdə qılınc soxuluram piyada cərgəsinə, pulemyot yuvasının üstünə cumuram. Məni bu görkəmdə gören düşmən dözə bilərmə? Dözə bilməz... Vəlvələyə düşüb qaçır, mənə onu doğrayıram, mənim çiynlərimdə qanadlarım var... Süvari döyüşün nə olduğunu bilirsinizmi? Atəşsiz-zadsız ki, axın bir-birinin üstünə gəlir... Uğultu... Lap sərxoş olursan... Toqquşdular... İş başlanır... Bir dəqiqə, uzağı iki dəqiqə... Belə dəhşətə ürəkmi tab gətirər... Düşmənin tükələri biz-biz durur... Gördün ki, artıq atların başını qaytarır... Burda dayanma – doğru, qov... Əsir olmur..

Gözləri polad kimi parıldayırdı, polad qılıncı havanı viyılıyla yarırdı... Olqa Vyacheslavovna canına üşütmə salan bir heyəcanla, dirseklerini dizinə söykəyib, çənəsini yumulu yumruqlarına dayayaraq ona baxırdı... Viyılı salan bu tiyə həтта üreyini parçalasaydı belə, qız sevincdən qışqırdı; o qədər ki, sevirdi bu adamı...

Onun qıza niyə yazığı gəlirdi? Doğrudanmı onda qıza qarşı rəhmdən başqa bir şey yox idi? Yeniyetməmi, küçədə qalmış itə olduğu təkmə ona yazığı gəlirdi? Hərdən qız onun qıyqacı baxışlarını tuturdu – bu baxışlar cəld idi, qardaş hissəinə oxşamayan bir hissənin dumanı vardı onlarda... Qızın yanaqları alışırdı, bilmirdi üzünü hara tutsun, çapalayan üreyi elə bil başgicəlləndirici boşluğa düşürdü... Amma yox, o, cibindən Moskva qəzetini çıxarır, oda yaxın oturub, ucadan felyeton oxuyurdu – qəzetin aşağı hissəsində

dünya burjuaziyasının iç üzünü açıb biabır edirdilər... Gülləylə yox, toyuq qaqqıltısıyla yetişərik... “Ay şeytanlar, gör bir necə yazırlar!” o məmmunluqla ayaqlarını yerə döyəcəyərkən çıxırırdı...

Qış gəldi. Olqa Vyacheslavovnanın səhhəti yaxşılaşdı. Bir dəfə Yemelyanov tezdən, səhər açılmamış onun yanına gəldi, geyinməyi tapşırırdı və qızı at minməyin və sürməyin ilkin qanunlarını öyrətdiyi meydana gətirdi. Səhər çağı yumşaq qar yağdı, Olqa Vyacheslavovna at dırnaqlarının qumlu izlər qoyduğu ağappaq qarlı meydanla çapırırdı. Yemelyanov qışqırırdı: “İt çəpər üstə oturan kimi oturmusan, vay səni... Ayaqlarını düzəlt, yıxılma!”. Qızı gülmək tuturdu, qulaqlarında külək viyıldayırdı, sinəsinə sərməstlik yayılır, kirpiklərində qar dənələri əriyirdi.

3

Bu zəif qızda daxili bir dəmir gücü vardı: məlum deyildi hardandı bu onda. Meydanda at və nizamlı yürüş məşqi keçdiyi bir ay ərzində qız sim kimi gərildi, şaxtalı külək yanaqlarını qızartdı. “Kənardan baxanda, – Yemelyanov deyirdi, – bir dəridi, bir sümük, di gəl şeytan balasıdı...” Qızda həm də bir şeytan gözəlliyi vardı: nazik və arıq, qara hamar saçları olan, əynində yarımkürk, tarım dartılmış kəmərlə Zotova məhmızlarını oynada-oynada maxorka tüstüsü basmış kazarmadan keçəndə cavan süvarilər neyləyəcəklərini bilmir, üzü üzlər görmüşləri isə fikrə gedirdilər.

Qızın arıq qolları atla dəqiq, cəld rəftar etməyi öyrənmişdi. Sanki yalnız burjuv rəqslərinə və ipək donlara yarayan, uyğun ayaqları inkişaf eləyib bərkimişdi, Yemelyanovu ən çox qızın məhmızları heyətə gətirirdi, poladdı, həssasdı, yəhərdə gənə kimi ilişib otururdu, at qızın altında quzuya dönürdü. Qılınc oynatmağı da öyrəndi çubuğu və nəyinsə qalağını bir dəfəyə çapırırdı, amma əlbəttə, qızda əsil zərbə alınmırdı: zərbə vaxtı bütün güc çiynlərdədi, onun çiynləri isə qız çiynləri idi.

Siyasi savadı da tez qavrayırdı. Yemelyanov qızda “burjuv qalığı” qalmasından qorxurdu, – dövrən sərt dövrən idi. “Yoldaş Zotova, fəhlə-kəndli Qızıl Ordusunun məqsədi nədir?” Olqa Vyacheslavovna yerindən sıçrayıb birməfəsə deyirdi: “Yer üzündəki

bütün zəhmətkeşlərin səadəti naminə qanlı kapitalizmlə, mülkədarlarla, keşişlərlə və müdaxiləçilərlə mübarizə...” Zotova Yemelyanovun komandirlik elədiyi eskadrona döyüşçü götürüldü. Fevralda polku isti yük vaqonlarına doldurub, Denikin cəbhəsinə atdılar.

Olqa Vyaçeslavovna atın cilovundan tutub, eşelonlar boşalan stansiyanın çirkli-peyinli qarının üstə durub, yüngül buludlu tutqun göydəki qara-qırmızı və göyümtül rəngli yaz qurubuna baxa-baxa topların uzaq gurultusuna qulaq verərkən yaxın keçmişə məxsus hər şey unudulmaz bir inciklik, intiqam dolu bir nifrət olub içində baş qaldırırdı. “Bəsdi tūs-tü-lət-diz!.. Atlara!..” Yemelyanovun səsi eşidildi. Qız yüngül bir hərəkətlə yəhərə qalxdı, qılncı ombasına toxundu... İndi köynəyi cırmağa, beş girvənkəlik daşla hədələməyə, biləkdən tutub zirzəmiyə sürütməyə hünərin çatmaz! “Yo-r-ğa yerişlə irəli!” Yəhər çırtıldı, qulaqlarında nəm külək oynadı, gözləri qurubun al tutqunluğuna zillənib qalmışdı. “Atlar zəncirlərini qırıb qaçıblar, dayansa q da, okeana çatanda dayanar q”, – sevimli dostunun bu sözləri şirin nəğmə kimi yadına düşdü... Qızın əsgər həyatı belə başladı.

Eskadronda Olqa Vyaçeslavovnanı hamı Yemelyanovun arvadı adlandırır. Amma qız onun arvadı deyildi. Heç kim inanmazdı, qarınlarını tutub gülməkdən ölərdilər, Zotovanın hələ də bakirə olduğunu bilsəydilər əgər. Ancaq bunu Yemelyanov da, qız özü də gizlədirdi. Arvad sayılmaq sərfəliydi, asandı: heç kim qızı əlləməzdi – hamı bilirdi ki, Yemelyanovun yumruğu ağırdı, bir neçə dəfə bunu sübut eləmişdi, beləliklə, Zotova hamı üçün yalnız əsgər qardaş idi.

Vəzifəsi çapar olduğuna görə Zotova həmişə eskadron komandirinin yanında olurdu. Yürüş vaxtı onunla bir komada və çox vaxt da bir çarpayıda yatırdı: o, başını bir tərəfdən, qız o biri tərəfdən qoyur, hərə öz yarımkürkünə bürünüb yatırdı. Yorucu, əlli verstlik gündüz yürüşlərindən sonra Olqa Vyaçeslavovna atı bağlayıb, tələsik qabındakını horuldadıb, uzunboğazlarını dartıb çıxararaq, mahud köynəyinin yaxasını açaraq skamyaya, sobaya, çarpayının qırağına uzanan kimi yuxuya gedirdi... Qız Yemelyanovun nə vaxt uzanıb, nə vaxt durduğunu eşitmirdi. Yemelyanov vəhşi heyvan kimi az yatırdı, sanki bir qulağıyla gecə xışıltısını dinləyirdi.

Yemelyanov onunla sərt davranır, başqa döyüşçülərdən heç nəylə ayırmır, hətta başqalarına nisbətən ona tez-tez nəyisə irad

tuturdu. Qız onun qırğı gözlərindəki gücü yalnız indi anlamışdı: bu baxışda mübarizlik vardı. Xeyrxahlıq, dısağıartma artıq piylə birgə ondan əriyib getdi. Gecə baxışından sonra, atları rahatlanmış, döyüşçüləri yatmış, pusqadakıları və gözətçiləri yerlərində görə Yemelyanov qoxumuş tər iyi verə-verə yorğun halda daxmaya girir və son qüvvəsini toplayıb şişmiş uzunboğazlarını çıxartmaq üçün skamyaya əyləşirdi, beləcə təqətsiz halda bir ayağında yarıyacan çıxarılmış çəkmə boğazı otururdu. Çarpayıya yaxınlaşır və bir dəqiqəlik Olqa Vyaçeslavovnanın yuxuda allanmış, küləkdən qabalaşmış həm qadın, həm uşaq sifətinə bənzər sifətinə baxırdı. Gözlərinin qabağı duman çalır, dodaqlarına mehriban bir təbəssüm qonurdu. Amma qızın bir təqsirindən belə, gəl, keçməzdi.

Zotova diviziyaya məktub aparırdı. Gah yaşıl, gah boz gümüşü yovşanlı çölün başı üstə buludsuz may səması torağaylarla dil açmışdı. Atın dalaqları oynayırdı, lap yorğa kimi yumşaq-yumşaq yorturdu. Sarımtıl sünbülqıranlar yolu qaçıb keçirdilər. Belə bir səhərdə adamın müharibəni, düşmənin səni sıxışdıraraq cinaha keçdiyini, piyada diviziyaların döyüşü qəbul etmədən vaqonları sındıraraq, arxaya çəkilmələrini, şəhərlərdəki aclığı, kəndlərdəki qiyamları unutmağı gəlirdi. Bahar həmişə olduğu kimi torpağı gözəlliklə bəzəyir, arzuları qanadlandırır. Çürük yem yeməkdən tərlənmiş at belə finxırır, bənövşəyi gözləriylə çəp-çəp baxır, nadinclik etmək, oynamaq istəyirdi.

Yolun yarısı cil basmış nohurun yanından keçirdi, nohura büküş-büküşlü tabaşır yağının əksi düşmüşdü. At addımını dəyişib, suya tərəf hərəkət elədi. Zotova tələsdi, atın başını buraxdı və at dizədək suya girib içməyə başladı, amma suyu təzəcə ağzına almışdı ki, tüksüz üzünü qaldırdı və bütün bədənini titrəyərək ucadan, həyəcanla kişnədi. O saatca nohurun o başındakı söyüdlükdən ona kişnətiylə cavab verdilər. Zotova cəld atı yüyənlədi, atılıb yəhərə mindi; diqqətlə baxıb, çiyin arxasından tufənginin qundağını dartdı. Söyüdlükdən iki baş göründü və sahilə iki nəfər atlı çıxdı. Dayandılar. Bu kəşfiyyət idi. Amma kimin kəşfiyyəti? Bizimkilərin, ya ağların?

Onlardan birinin atı ayağına yapışmış böyənəyi qovmaq üçün başını əydi, atlı da yüyəninin dalınca əyildi və onun çiyində qızılı zolaq parladı... “Əkilmək!” Olqa Vyaçeslavovna üzəngisiylə atı mahmızladı, yəhərə yaddı, atla yovşan kollarının quru şalgamların üstə

uçmağa başladı... Arxadan çataçatda olan ağır tappılı eşidildi... Atəş... Qız gözücu baxdı atlılardan biri saği götürüb, onun qabağını kəsmək istəyirdi. Onun Don tərəflərinin boz atı ov iti kimi şığıyirdi... Arxadan yenə atəş açıldı... Qız çiyindən tüfəngi aldı, yüyəni buraxdı. Don atına minmiş atlı əlli metrəcən aralıda çapırdı. "Dayan, dayan!" – o, qılıncını başı üstə oynadaraq bağırırdı... Bu, Valka Brikin idi. Qız onu tanıdı, atı bir də mahmızladı – üzbəüz gəlirdilər, tüfəngi qaldırdı, qızın atəşi amansız bir nifrətlə açıldı... Don ayğını başını hərleyərək şahə qalxdı və o saat da yıxıldı, süvari atın altında qaldı... "Valka! Valka!" – qız vəhşi kimi, sevinclə bağırırdı, – bu vaxt arxadan ikinci ath ona çatdı... Qız yalnız onun uzun bıqlarını, heyretdən hədəqə-sindən çıxmış iri gözlərini görə bildi: "Arvad!" – və onun qaldırdığı qılinc astadan Olqa Vyacheslavovnanın tüfənginin lüləsinə dəyib cingildədi. At onu alıb irəli apardı. Qızın əlində artıq tüfəng yox idi – tüfəngi ya zərbə kənara atmışdı, ya da özü bilmədən əlindən salmışdı (sonralar, əhvalatı danışarkən qız bunu dəqiq xatırlaya bilmirdi); qızın əlləri ağırlığı ilə adamı çağırən sıyrılmış qılincı duydu, boğazını yüyən sıxmış at fıncırdı və baş aldı qovmağa, daldan çatdı və qız qulaylanıb zərbə endirdi. Bıqlı atının yalına yatdı, hər iki əliylə peysərini tutdu.

At tövşüyə-tövşüyə Olqa Vyacheslavovnanı yovşanlı çöllə alıb aparırdı. O, qılincin dəstəyini hələ də sıxdığını hiss etdi. Güc-bəla, birtəhər qılincı qınına soxdu. Sonra atı saxladı; tabaşir yarğanı və nohur solda, arxada, uzaqda qalmışdı. Çöl bom-boşdu, arxasınca çapan yox idi, atəş-zad açılmırdı. Torağaylar parlaq mavilikdə cıkkıldəyir, uşaqılıqda qlduğu kimi şirin-şirin oxuyurdular. Olqa Vyacheslavovna köynəyini qamarladı, barmaqlarıyla boğazını sıxdı, səksəkə içində özünü ələ almağa çalışdı, amma özüylə bacarmadı: göz yaşları axdı və qız yəhərdə bütün bədəni əsə-əsə ağıladı.

Sonra diviziyanın qərargahına doğru yolda o uzun müddət acıqlı halda gah bir, gah da o biri yumruğuyla gözlərini silirdi.

Eskadronda azı yüz dəfə Zotovanı məcbur eləyirdilər ki, bu əhvalatı təkrar danışsın. Döyüşçülər qəhqəhə çəkir, başlarını yelləyir, gülməkdən uğunub gedirdilər.

– Oy qardaşlar, belə də gülünc iş olar. Bir arvad iki kişinin öhdəsindən gəlib!..

– Dayan, danış görək: deməli arxadan hücum çəkdi üstünə və qəfil qışqırdı: "Arvaddı!"

– Bıqları uzun idi?

– Heyretdən gözləri bərəlmışdi.

– Əli qatımadı, hə?

– Hə, aydın məsələdi.

– Sən də ki, boynunun ardına çəkdin onun... Oy, qardaşlar, qoymayın öldüm gülməkdən... Bu da sənə süvari, tikə-tikə oldu.

– Bəs sonra neylədin?

– Sonra neyləyəcəkdin ki? – Olqa Vyacheslavovna cavab verirdi.

– Sadəcə olaraq qılincimin tiyəsinə sildim və zərfi diviziyaya çatdırmaq üçün götürüldüm.

Belə səyyar həyatın bir nöqsan cəhəti vardı: Olqa Vyacheslavovna utancaqlığıyla bacara bilmirdi. Qızmar bir gündə eskadron çay və ya nohur qırağına düşəndə qız yaman təəssüflənirdi; döyüşçülər çılpaq halda suyu şappıldada-şappıldada, qəhqəhəylə, cığır-bağır salaraq yüyəni buraxılmış atlarla özlərini suya vururdular. Zotova kolların, qamışıqların arxasında ayrıca bir yer seçməli olurdu. Qızın dalınca qışqırırdılar:

– Səfəhin biri səfəh, patavanı dola belinə, haydı bizimlə çimməyə.

Yemelyanov təmizkarlığa, səliqəliliyə ciddi nəzarət edirdi. "Süvarinin yanına çiban çıxıbsa cərgədən rədd olmalıdı, beləsi döyüşçü deyil, – o deyirdi. – Süvari hər şeydən əvvəl gərək yumşaq yerini qorusun... Şərait imkan verirsə yayda və qışda quyu başında yuyunsun – on beş dəqiqə fiziki hərəkətlər eləsin".

Quyu başında yuyunmaq da qız üçün müşkül bir iş idi: hamıdan qabaq durub, lay-lay buludlu və dumanlı göydə dan yerinin al-qırmızı yarıqdan azca işildamağa başladığı sübhçağı soyuq şəh üstə qaçmalı olurdu. Bir dəfə qız iy verən, buz tək soyuq suyla dolu, durna səsinə oxşar bir səslə cırıldayan vedrəni çıxarıb quyunun qırağına qoydu, soyundu, soyuqdan büzüşdü və birdən sanki nəse səssizcə çiyinə toxundu.

Qanrılıb baxdı, Dmitri Vasilyeviç artırmada durub diqqətlə, qərribə bir baxışla ona baxırdı. Bunu gören qız yavaş-yavaş quyunun dalına keçdi və elə çömbəldi ki, birçə qırpılmayan gözləri görünürdü. Əgər bu başqa yoldaşlarından biri olsaydı, qız: "Nədi, lənətə gəlmiş,

gözlərini zilləmişən, çevir üzünü!” – deyə, çıxırmaqla kifayətlənərdi. Amma qızın səsi utandığından, həyəcanından elə bil batdı. Yemelyanov çiyinlərini çekdi, istehzayla qımışdı və çəkilib getdi.

Bu kiçik bir əhvalat idi, amma o gündən hər şey dəyişdi. Hər şey – ən sadələrindən başlamış – qəfil mürəkkəbləşdi. Eskadron yanmış xutorda gecələməyə dayandı, yatmaqçün adətən olduğu kimi birçə çarpayı vardı. O gecə Olqa Vyacheslavovna at iyi verən çulun üstündə lap qıraqda uzandı və gözlərini nə qədər bərk qapasa da, uzun müddət yuxuya gedə bilmədi. Amma di gəl, Yemelyanovun nə vaxt gəldiyini eşitmədi. Qız xoruz banına ayılanda, onun qapının ağzında, yerdəcə yatdığını gördü. Aralarındakı sadəlik yox oldu... Dmitri Vasilyeviç danışanda qaşqabağını tökür, baxışlarını yayındırırdı; qız özünün və onun üzündə eyni bir gərginliyi, sünilik maskasını duyurdu. Amma bu vaxt qızın daxilində sərxoş bir xoşbəxtlik çağlayırdı.

İndiyədək Zotova əsil döyüş görməmişdi. Polk diviziya ilə birgə şimala çəkilməkdəydi. Xırda toqquşmalar vaxtı qız daima eskadron komandirinin yanında olurdu. Amma cəbhənin harasında böyük xoşagəlməz bir hadisə baş verdi, – o hadisə barədə astadan, həyəcanla danışmağa başladılar. Polk əmr aldı – düşmənin xəttini yarmaq, onun arxasına keçmək və yenə bu xətti yarıb, ordunun kənar cinahına qovuşmaq. Olqa Vyacheslavovna “reyd” sözünü ilk dəfə onda eşitdi. Yubanmadan yola düşdülər. Yemelyanovun eskadronu qabaqda gedirdi. Gecə atların başını buraxmadan, od yandırmadan meşədə dayandılar. İsti yağış damcıları yarpaqlara dəyib şəppildayırdılar, göz-gözü görmürdü. Olqa Vyacheslavovna xırda kötüyün üstə oturmuşdu ki, mehriban bir əl çiyinə endi; qız bildi kimin əlidi, köksünü ötürüb, başını dala atdı. Dmitri Vasilyeviç soruşdu:

– Qorxmazsan ki? Hə, hə, bax ha... Çalış məndən aralanma...

Sonra alçaqdan əmr verildi, döyüşçülər səssizcə atlara mindilər. Olqa Vyacheslavovna tərpenmişdi ki, üzəngisiylə Dmitri Vasilyeviçə toxundu. Uzun müddət yorğa yerislə getdilər. Atlar başlarını əyib ağızlarını marçıladırıdılar. Hardansa göbələk iyi gəlirdi. Sonra zülmət qaranlıqda dumanlı işıq zolaqları göründü – meşə seyrəlirdi. Sağdan, lap yaxınlıqdan odlu iynələr saçıldı, sıxyarpaq meşəyə uğultulu atəş səsləri yayıldı. Yemelyanov səsinə uzadaraq qışqırdı: “Qılıncları,

marş-marş!..” Yaş budaqlar sifətlərinə çırpılırdı, atlar bir-birlərinə qısılr, xırıltılı səslər çıxarırdılar, tüfəng lülələri dizlərinə dəyirdi. Birdən-birə gözləri önündə boz, tüstülü, aşağıya uzanan çəmənlik açıldı, çəmənlikdə artıq atların kölgələri çapırdı. Sahil qurtardı. Olqa Vyacheslavovna üzəngini basdı, at quyruğunu qısıb, çaya atıldı...

Polk düşmənin arxasına keçdi. Başları üstə alçaq buludlar üzürdü, onlarsa qaranlıqda çapırdılar, beş yüz atın durnaqları altı çöl uğuldayırdı. Çapaçapda şeypurçuların şeypurları kəsik-kəsik guruldayırdı. Tələsmək əmri verilmişdi. Eskadronlara poqonlar və dəmir nişanlar paylandı. Yemelyanov döyüşçüləri başına yığdı.

– Gizlin qalmaq məqsədilə, biz indi general-leytenant baron Vrangelin Şimali-Qafqaz ordusunun yığma polkuyuz. Yadda saxladınız mı, yelbeyinlər? (Döyüşçülər hırıldadılar.) Kimdi orda gülən, – mumlasın, sakit, mən indi sizinçün “yoldaş komandir” yox, “əlahəzrət cənab kapitanam”. (O, kibrit yandırdı, çiyində bir zolağı olan qızıl paqon parıldadı.) Siz indi “aşağı çinlərsiz”. Şax durmalı, hərbi salam verməli, “siz”lə danışmalısınız. “Su-s-un, əllər yana!” Aydın dır mı? (Eskadrona gurultu düşmüşdü, şax durmağı, hərbi salam verməyi məşq edir, “ali həzrətləri” ifadəsinin dalına cürbəcür sadə kəlmələr qoşurdular.) “Paqonları tikin, ulduzları cibə qoyun, dəmir nişanları furajkalara taxın...”

Maskalanmış polk üç gün Vrangelin arxa cəbhəsi boyu çapdı. Polk keçən yerlərdə arxada qara tüstü sütunları qalxırdı – dəmiryol stansiyaları, qatarlar, hərbi anbarlar yanır, su mancanaqları, barıt zirzəmiləri havaya sovrulurdu. Dördüncü gün atlar yoruldu, bürəməyə başladılar və ucqar bir kənddə gündüz düşərgəsi salası oldular. Olqa Vyacheslavovna atı bağladı və oradaca, ot qalağının üstünəcə serilib yuxuya getdi. Onu zil qadın gülüşü ayıltı: qara donunun ələyini qaldırıb belinə sancaraq baldırını çıpaq qoyan ətli-canlı bir arvad Zotovanı göstərərək kiməsə dedi: “Nə yaxşı kişidi...” Arvad yuyulmuş patavaları həyətdə asırdı.

Olqa Vyacheslavovna daxmaya girəndə gözləri şişmiş, kefi kök, saçlarında balıq tükü, ayaqyalın Yemelyanovu stol arxasında oturmuş gördü. Deməli yuyulan patavalar onunkuydu.

O, Olqa Vyacheslavovnaya dedi:

– Əyləş, indi borş gətirəcəklər. Araq verimmi?

Bayaqkı ətli-canlı arvad əlində çuqun qab dolu borş, al yanaqlarını borşun buxarından kənar tuta-tuta içəri girdi. Çuqun qabı Yemelyanovun düz qabağına qoydu, dolu çiyini oynatdı:

– Elə bil gəlişinizi gözləyirdik, borş da ki... – Səsi nazik, cingiltiydi, bu səsdə gümrəhlik, həyasızlıq vardı... – Patavalarınızı yuyub sərdim, göz açıb yumunca quruyar... – Arvad qancıq gözlerini Dmitri Vasilyeviçə zillədi.

O, borşu horuldada-horuldada razılıq əlaməti olaraq nıqqıldayırdı, – yaman üzüyola bir adama dönmüşdü.

Olqa Vyaçeslavovna qasıqı qoydu; elə bil ürəyini həris ilan çaldı, – rəngi qaraldı, gözlərini aşağı dikdi. Arvad qapıdan çıxanda ardınca cumub, quru ot tökülmüş yerdə ona çatdı, qolundan yapışdı, boğula-boğula pıçiltıyla dedi:

– Nədi, ölümünmü çatıb?

Arvad içini çekib, qolunu güclə onun əlindən qopardı, ordan qaçdı.

Dmitri Vasilyeviç bir neçə dəfə Olqa Vyaçeslavovnaya heyrətlə nəzər saldı: qızın çırtma vursan qanı çıxardı.

Ata minəndə isə qızın acıqlı, dumanlanmış gözlərini, şişmiş burun pərlərini və mərəyin tinindən siçan kimi qorxa-qorxa baxan, başıaçıq arvadı görüb hər şeyi anladı, əvvəllər olduğu kimi dişlərini ağarda-ağarda qəhqəhə çəkdi. Darvazadan çıxanda dizlərini Oleçkanın dizlərinə toxundurdu və ondan çıxmayan bir mehribanlıqla dedi:

– Ay səni səfeh qız...

Qızın gözləri yaşardı, az qaldı hönkürsün...

Beşinci gün məlum oldu ki, bütöv bir kazak diviziyası maskalanmış qızıl ordu polkunu dabanbasma izləyir. İndi əldən düşmüş atları yolda ataraq yubanmadan gedirdilər. Gecə düşəndə arkada gedən dəstə döyüşə girməli oldu. Polkun bayrağı birinci eskadrona verildi. Dayanmadan işıq-zad gəlməyən, qaranlıq bir kəndə soxuldular. Qılıncların dəstəyi ilə pəncərə taxtalarını döydülər. İtlər hürüşürdü, ətrafda hər şey cansız görünürdü, yalnız zəng qülləsində zəng bir dəfə dınqıldayıb susdu.

İki nəfər kəndlini gətirdilər – samanlıqdan tapmışdılar onları, qulyabanı kimi tük basmışdı üz-gözlərini. Atlılara baxa-baxa birçə bunu deyirdilər:

– Qardaşlar, əzizlərim, öldürməyin...

Yemelyanov yəhərdən əyilib qışqırdı:

– Kəndiniz ağların tərəfindədi, ya sovet hakimiyyətinin?

– Qardaşlar, əzizlərim, özümüz də bilmirik... Əlimizdən aldılar hər şeyimizi, talan elədilər, hər şeyi çapıb apardılar...

Onlardan birtəhər öyrəndilər ki, kəndi hələ heç kim tutmayıb, doğrudan da Vrangelin kazaklarını gözləyirlər və bir də ki, çayın o tayından, dəmiryol körpüsünün arxasındakı səngərlərdə bolşeviklər var. Polk paqonlarını çıxardı, ulduzlarını taxtı və körpülə özünün-külər tərəfə keçdi. Burda aydın oldu ki, bütün cəbhə boyu ağlar quduzcasına hücum edirlər və bu körpünü nəyin bahasına olursa olsun qorumaq əmri alınıb; amma nəylə döyüşsünlər: pulemyot lentləri pulemyotlara düşmür, səngərlər bitlə doludu, çörək yoxdu, qaynanmış dən yeməkdən, qarınları şişib dama dönüb, gecə düşən kimi qızıl əsgərlər hərəsi bir tərəfə əkilir; bir təşviqatçı varmış, o da qarın ishalından ölüb. Polk komandiri birbaşa xətlə baş qərargahla əlaqə saxladı: ordu mühasirədən çıxmayınca körpünün son damla qanadək qorumaq əmr olunmuşdu.

Yemelyanov dedi:

– Burdan sağ çıxa bilməyəcəyəm.

O, çaydan iki qab su götürdü, birini Olqa Vyaçeslavovnaya verdi və qızın yanında əyləşib, baxışlarını o biri sahilin güclə sezilən cizgilərinə zillədi. Çayın üzərində bulanıq sarımtıl bir ulduz sallanmışdı. Bütün günü Vrangelin batareyaları aramsız atəşlə bolşeviklərin səngərlərini dağıdırdılar. Axşam isə əmr gəldi: körpünü keçmək, ağları çaydan uzaqlaşdırmaq və kəndi tutmaq.

Olqa Vyaçeslavovna ulduzun çaydakı bulanıq tərpenməz izinə baxırdı, – bu izdə qüسسə vardı.

– Hə, gedək, Olqa, – Dmitri Vasilyeviç dedi, – bir saatlığa yatmaq lazımdı. – O birinci dəfəydi qızı adıyla çağırırdı.

Kollardan dik sahile əllərində su qabları olan əsgərlər sinə-sinə çıxırdılar: gün ərzində çaya yaxın düşməmişdilər, hamı susuz idi. Qorxunc əmrədən artıq hamının xəbəri vardı. Çoxlarına elə gəlirdi ki, bu onlar üçün axırıncı gecədi.

Olqa Vyaçeslavovna sakit bir qüسسəylə dedi:

– Öp məni!

O, su qabını astaca əlindən qoydu, qızın çiyinlərindən tutub özünə tərəf çəkdi, – qızın furağkası başından düşdü, gözləri qapandı və Yemelyanov, onun gözlərini, dodaqlarını öpməyə başladı.

– Səni özümə arvad edərdim, Olya, amma indi olmaz, başa düşürsənmi...

Gecə hücumları boşa çıxdı. Ağlar körpünün o başında tikanlı məfil çəkib, onun müdafiəsini möhkəmlətdilər və körpü boyunu pulemyot atəşinə tutdular. Duman basmış çayın, yaş çəmənlərin üstə boş bir səhər açılırdı. Hər dəqiqədən bir hər iki sahilə torpaq göyə sovrulurdu, sanki yerdən qara kollar qalxırdı. Havada viyılı, uğultu vardı, şrapnel göydən bulud kimi yağdı, hay-küyden adamlar gicləşirdilər. Körpünün yanında üzüstə düşmüş, arxası üstə sərələnmiş çoxlu meyit vardı. Bütün cəhdlər səmərəsiz idi. Adamlar daha özlərini pulemyot atəşi qabağına vermək istəmirdilər.

Onda demir yolu torpaq qalağının dalında səkkiz kommunar polk bayrağı altında yığışdılar; cırılmış, delik-delik olmuş bayraq sübhçağı sanki qan rəngindəydi. İki eskadron atları mindi. Polk komandiri dedi: “Yoldaşlar, canımızı qurban verməliyik”, – və bayraq altına irəlilədi. Səkkizinci Dmitri Vasilyeviç idi. Onlar qılınclarını çıxardılar, atlarını məhmızladılar, torpaq qalağının arxasından çıxdılar və atlarını körpünün gürultu salan taxtaları üstə səyirdilər.

Olqa Vyaçeslavovna görürdü: budur, birinin atı məhəccərə dəydi, at da, atlı da on səjənlə hündürlükdən çaya uçdular. Yeddi körpünün ortasına çatdılar. Daha birisi, yuxulu kimi yəhərdən yıxıldı. Qabaqdakılar çatıb, qılıncla tikanlı məfili doğrayırdılar. Gövdəli bayraqdar səndələdi, bayraq endi, Yemelyanov bayrağı qapdı və o saat da onun atı çapalamağa başladı.

Güllələr qızğıncasına viyıldayırdılar. Olqa Vyaçeslavovna başgicəlləndirici bir hündürlükdə araları yarıqlı taxtaların üstüylə çapırdı. Zotovanın arxasınca körpünün demir hörgüləri titrədi, uğuldadı, yüz əlli boğaz birdən nərildədi. Dmitri Vasilyeviç ayaqlarını geniş açıb dayanmışdı, bayrağın ağacını əlində tutmuşdu, sifəti ölü sifətiydi, açılmalı qalmış cəngindən qan süzülürdü. Olqa Vyaçeslavovna çaparaq keçərkən bayrağı onun əlindən qapdı. O, məhəccərə tərəf səndələdi, oturdu. Yanından eskadronlar çapıb keçirdilər: yallara yatmış bədənlər, parıldayan qılıncları.

Hər şey o biri tərəfə keçmişdi; düşmənlər qaçırdı, toplar susmuşdu. Cırıq-cırıq olmuş bayraq çöl boyu uzun müddət atlı axının başı üstə dalğalandı və kəndin ağ söyüdləri arxasında gözəndən itdi; bayraqlar indi enlisifət, yalın dabanlarıyla atının böyrünü döyəcəkləyən gənc bir qızıl əsgər çapırdı, bayrağı yelləyə-yelləyə qışqırırdı: “Yıx, yıx, vur onları!”...

Olqa Vyaçeslavovnanı çöldən tapdılar, qız zərblə yerə dəydi-yindən qulaqları batmış və ombasına da güllə dəymişdi. Eskadron yoldaşlarının qıza yaman yazığı gəlirdi: Yemelyanovun öldürüldüyünü ona necə xəbər verəcəklərini bilmirdilər. Polk komandirinin yanına nümayəndələr göndərdilər ki, Zotovanı şücaət göstərdiyinə görə təltif etsinlər. Çox fikirləşdilər ki, nə versinlər. Portsıqar – papiros çəkmir, saat – saat vurmaq arvad işi deyil. Bir süvarinin arxa çantasında təmiz qızıldan olan bəzək sancağı tapmışdılar: ürək və ox. Polk komandiri təltifə etiraz etməyib razılaşdı, amma əmrində belə bir qeydi vardı: “Zotova şücaət göstərdiyinə görə qızıl bəzək sancağı – oxla təltif edilsin, ürək isə burjua emblemi olduğu üçün atılsın...”

4

Küləkli, kükrəyib-coşan havada uçan və qəfildən qanadları qırılmış, yumaqlanıb yerə düşən bir quş kimi Olqa Vyaçeslavovnanın da həyatı, ehtiraslı, təmiz sevgisi qırıldı, dağıldı və mənasız, ağır, səksəkəli günlər bir-birini əvəz etməyə başladı. Uzun müddət hərbi xəstəxanalarda yatdı, iy verən yük vaqonlarında bir yerdən başqa yerə köçdü, şineli altında dondu, ağılıqdan əziyyət çəkdi. Adamlar hamısı yad, acıqlıydılar, qız hamıyçün xəstəxana siyahısında hər hansı bir nömrəydi, bu dünyada birçə dəne də yaxın adamı yox idi. Yaşamaq çətin, ağır idi, di gəl ölüm onu apara bilmirdi.

Hərbi xəstəxanadan çıxanda, başı qırılmışdı, elə arıqdı ki, şineli və çəkməsinin quncuları sanki skeletdən sallanırdı, vağzala getdi, zalların döşəmələrində adamaoxşamazlar yaşayır və can verirdilər. Hara gedəsiydi? Bütün dünya vəhşi çöl kimi idi. Şəhərə qayıtdı, hərbi komissarlığın toplanmış məntəqəsinə gəldi, sənədlərini və təltif olunduğu ox-sancağını göstərdi, tezliklə eşalonla Sibirə döyüşməyə yola düşdü.

Vaqon təkərlərinin taqqıltısı, əl peçinin qızmar istisi, min-min verst yol kimi uzun məhənlər, üfunət və kəşmələrin çirkli qarı, hərbi plakatların, Allah bilir hansı afişələrinə, məlumatların bağırən hərfləri – şaxtalı havada xışıldayan kağız parçaları, his verən lampa ətrafında yarıqaranlıqda tirdən düzəlmə divarlar arasındakı mitinqlər və yenə qar, qar, şam ağacları, ocaqların tüstüsü, döyüş bildirən dəmir qamçıların tanış səsi, bərk şaxta, külə dönmüş kəndlər, qar üstündə qanlı izlər, çovğunun süpürəyib gətirdiyi, ətrafa səpələnmiş odun parçalarını xatırladan minlərlə meyit... Bütün bunlar qızın xatirələrində bir-birinə qarışır, birləşib bir sonsuz fəlakətlər zənciri əmələ gətirirdi.

Olqa Vyacheslavovna arıq və qapqara idi; avtomobil spirtini də içirdi, maxorka çəkirdi və yeri gələndə söyüş söyməkdə kimsədən geri qalmırdı. O qədər arıq və gürzə kimi acıqlıydı ki, onu qadın yerinə saymırdılar. Bir dəfə belə bir əhvalat olmuşdu: gecə kəşmədə evsiz-əşiksiz bir adam olan, iri dodaqlarına görə “Şəlpədo-dağ” ləqəbi verilmiş əsgər, qızın yanına sürünüb, onu əlləşdirmək istədiyini deyəndə, qız qəfil bir qəzəblə tapançasının dəstəyi ilə onun burnunun üstünə elə vurdu ki, kişini xəstəxanaya aparmalı oldular. Bu əhvalatdan sonra “Gürzə” barədə düşünmək belə istəmirdilər...

Yazda gəlib Vladivostoka çıxdı. Ömründə birinci dəfəydi ki, göy, qaramtıl, canlı kimi olan okeanı görürdü. Uzun köpük yalları qaçırsı, sahilə can atırdılar, dalgalar üfəqdəncə şahə qalxır, çatıb dalğacırana çırpılır, havaya sovrulurdular. Olqa Vyacheslavovnanın ürəyindən gəmidə işləmək keçdi... Uşaqlıqda baxıb xəyalə daldığı şəkillər yaddaşında canlandı: görünməmiş ağaclar bitən sahillər, dağ zirvələri, əngin buludlardan süzülən günəş şüası və uzanan gəmi yolu... Bur burnunun yanından üzüb keçəydi, Zambezi çayındakı bir daşın üstündə qəmgin-qəmgin oturaydı... Bütün bunlar əlbəttə, mənasız idi. Onu gəmiyə götürən olmadı, limandakı gizli meyhanada qoca bir losman qızı fahişə bilərək, onun məhv olmuş cavanlığına yazığı gəldiyindən sərxoş-sərxoş göz yaşı töküüb, qızın qoluna lövbər şəklində döydü: “Yadında saxla, dedi, bu xilas olmağa ümidli...”

Sonra müharibə qurtardı. Olqa Vyacheslavovna bazardan yaşıl rəngli plüš pərdəlikdən tikilmiş don aldı və müxtəlif təşkilatlarda işləməyə başladı: icraiyyə komitəsində makinaçı oldu. Baş meşə idarəsində katibə işlədi, bir dəftərxana xanımı kimi yazı stoluyla birgə mərtəbədən-mərtəbəyə köçdü.

Bir yerdə çox qala bilmirdi, elə hey bir şəhərdən o birinə gedir, Rusiyaya yaxınlaşırdı. Ürəyindən o körpüdən bir də adlamaq, Dmitri Vasilyeviçin çaydan su götürüb onunla axırncı dəfə oturduğu yerdə, o sahilə olmaq keçirdi... Həmin keçisöyüdlü kolunu, kolu əzib oturduqları yeri tapardı...

Ötüb-keçənləri unuda bilmirdi. Sərt, tənha bir həyat keçirirdi. Amma hərbi amansızlıq yavaş-yavaş yox olurdu. Olqa Vyacheslavovna təzədən qadınlaşırdı...

5

İyirmi iki yaşında artıq üçüncü həyatını yaşamağa başlamalıydı. İndi baş verənləri qız döyüş atlarının başına işçi xamı keçirmək cəhdləri kimi təsəvvür edirdi. Sarsılmış ölkənin tükələri hələ də biz-biz durmuşdu, hələ qanlı dolu gözlər dağıtmağa şey axtarırdılar, hər addımbaşı isə dünəni bu gündən ayıran, tikməyə, düzəltməyə, təzədən qurmağa səsləyən dekret kağızları ağarırdı.

Qız bu barədə eşitmiş, oxumuşdu və ona elə gəlirdi ki, bu müharibədən də çətindir. Qızın yaşadığı şəhərlər amansız bir azgınlıqla dağıdılmışdı, hər şey əyilib-uçulmuş, yanğın olan yerləri gicikən basmışdı, – adamlar bir kətan altında yaşayırdılar. İnsan yeyir və yatır, yuxuda isə müharibə görüntüləri hələ də ona rahatlıq vermirdi. Yaratıcılıq öz ifadəsini əcdadlarına oxşar gil qablar və hamam süpürgələri istehsalında tapırdı.

Dekret vərəqələri bərpa etməyə, yaratmağa çağırırdı. Kimin əlləriylə? Öz əlləriylə, bax, bu yırtıcı quş pəncəsinə oxşar əyri barmaqlarıyla... Olqa Vyacheslavovna gün batan vaxtı şəhərdə gəzməyi xoşlayırdı, – adamların hiddətin, dəhşətin, nifrətin silinməmiş qırıqları bilən inamsız, tutqun sifətlərə diqqət yetirirdi, dodaqlarındakı titrəyiş, müharibənin çürütdüyü dişlərin yerindəki deşiklər qıza yaxşı tanış idi. Hamı, uşaqlardan tutmuş qocayadək, orda olmuşdu... Budur, çirkli şəhərdə, əyinlərində çuvaldan, burjuv pərdələrindən tikilmiş turşumuş iyi verən paltar, ayaqlarında yırtıq çarılqar, tük basmış, hər dəqiqə ağlamağa və ya öldürməyə hazır olan adamlar veyllənirlər...

Dekret vərəqələri qətiyyətlə tələb edirlər – yaratıcılıq, yaradıcılıq, yaradıcılıq... Hə, bu, partlayıcı maddəylə körpü partlatmaqdan,

atla çaparaq batareyada topçunu doğramaqdan, şrapnellə fabrik binasının pəncərələrini qırıb tökməkdən çətindir... Olqa Vyacheslavovna əyilmiş hasara vurulmuş əlvan plakatin qarşısında ayaq saxlayırdı. Kimsə artıq əhənglə plakatin üstündən çalın-çarpaz xətt çəkmiş, biədəb söz yazmışdı. Qız qeyri-adi sifətlərə, dalğalanan bayraqlara, yüzmərtəbəli evlərə, borulara, oynaq hərflərlə yazılmış “sənayeləşdirmə” sözüne doğru qalxan tüstü burumlarına göz gəzdirdi... Qız sadəlövhcəsinə mütəəssir olur, bu qəşəng plakatin qarşısında durub xəyala dalırdı, – bu təzə mübarizənin əzəməti onu həyəcana gətirirdi.

Qürub yeri qaralırdı; qurğuşun buludlar altından süzülən son qızılı rənglər bom-boş evlərin qaralan pəncərələrindəki şüşə qırıntılarında əks olunurdu. Hər dəfə bir yanında tum çırtlayan, ağarmış pişik peyini və çürük yarpaqlarla dolu küçənin pəlçığına tüpürə-tüpürə gedən bir adam keçirdi. Tum, tum... Adamlar vaxtlarını çənələrini işlətməklə keçirirdilər, beyin ala-toranlıqda mürgüləyirdi. Tumda daş çəkic dövrünə bir qayıdış vardı. Olqa Vyacheslavovna yumruqlarını düşünlənirdi – o sakitliklə, tum çırtlamaqla, hamam süpürgələriylə, əyalətin iri boş çöllükləriylə barışa bilmirdi, öyrəşə bilmirdi bütün bunlara...

Birtəhər Moskvaya ezamiyyət ala bildi; o bura üreyi fədakarlıq və qətiyyətlə dolu halda, əynində yaşıl pərdəlik plüš don gəldi.

Olqa Vyacheslavovna gündəlik çətinliklərdən ruhdan düşmürdü: bundan da pis günlər görmüşdü. İlk həftələri Moskvada harda gəldi qalır və gecələyirdi, sonra Zaryadyedə ümumi mənzildə otaq aldı. Neçə-neçə anket doldurandan, saysız-hesabsız ərizələr yazandan sonra, bu kağızların keçdiyi böyük çətinlikdən, arı pətəyi kimi uğuldayan çoxmərtəbəli təşkilatların küyündən kirmiş qız əlvan metallar trestinin nəzarət şöbəsində işə düzəldi. Özünü uçub qüllə zənginin iki min təkərli mexanizmi arasına düşmüş sərcə kimi hiss edirdi. Qız quyruğunu qısdı. İşə dəqiqəsində gəlirdi. Fikir verdikcə özünü itirməyə başlayırdı, kağız üzü köçürməklə nə cür fayda verdiyini heç cür ağıl kəsmirdi. Qızın cəldliyinə, cəsərinə, ondakı gürzə qəzəbinə burda ehtiyac yox idi. Burda yalnız səpmə yatalaq xəstəliyinə tutulanlar sayıqlayarkən qulaqlarına düşən çəkic səsləri tək under-vudlar taqqıldayırdı, kağız xışıltısı və təsərrüfatçı adamların telefon dəstəklərinə deyinə-deyinə söylədikləri sözlər eşidilirdi. Müharibə

isə başqa cür idi: aydınlıq, dəqiqlik vardı, orda güllə viyılısı altında göz qabağında olan hədəfə cumurdular.

Sonralar, aydındır ki, qız öyrəşən kimi oldu, birtəhər keçindi, qırışığı açıldı. Bir-birinə oxşar, sakit iş günləri keçib gedirdi. Bu dəftərxana sakitliyində tamam batmaq üçün qız ictimai işlə məşğul olmağa başladı. Klub işində eskadron terminlərinə və intizamına əl atırdı. Həddən artıq kəskin olmağını ona nöqsan tutmağa başladılar.

Ona ilk kinayə edən böyükdə, müdirin kabinetinə aparan qapının o tayında oturmış müdir köməkçisi oldu. Bu, qız məxorka çəkərkən baş verdi. Köməkçi dedi:

– Yoldaş Zotova, sizə heyrət edərim: belə baxanda, maraqlı qadınısınız, di gəl, otağı məxorka ilə doldurmusunuz. Qadın incəliyi yoxdurmu, nədi sizdə...Barı “Yava” çəkəydiniz.

Bir yandan baxanda bu məzəmmət yerində edilmişdi. Olqa Vyacheslavovnanın kefi pozuldu, sonra az qala ağlamaq tutacaqdı onu. İşdən çıxanda pilləkən meydançasındakı güzgünün qabağında ayaq saxladı və son illər ərzində ilk dəfə qadınayağı özünü nəzərdən keçirdi: “Allah, belə də şey olar – bostan müqəvvasına oxşayıram”. Sürtülmüş plüš donu qabaqdan qabarmışdı, ayağındakı kişi botinkalarının dabanları yeyilib, əyilmişdi, əynində çit, boz kofta... Niyə bu kökdəydi axı?

İki nəfər cəlbəddici don və qırmızı corab geymiş xanım yan keçərkən güzgü qabağında duruxub durmuş Zotovaya baxdılar və bir mərtəbə aşağı enərkən istehzayla ağızlarını büzdülər; yalnız bu sözləri eşitmək mümkün oldu: “...at da hürkər ondan...” Olqa Vyacheslavovnanın qaraçı sifətinə qan vurdu... Bu qızların biri Zaryadyedəki həmin mənzildə yaşayırdı, adı Soneçka Varensova idi.

Bir neçə gün keçəndən sonra Zaryadyedəki Pskov dalanında yerləşən mənzildə yaşayan qadınları Olqa Vyacheslavovnanın qərribə hərəkəti heyretə gətirdi. Səhər mətbəxə gələn Olqa Vyacheslavovna gürzə gözləri kimi parlaq gözlərini sıyıq bişirən Soneçka Varensovaya zillədi. Yaxınlaşdı və qızın corablarını göstərərək soruşdu: “Bunu hardan almırsız?” – Soneçkanın donunun ələyini qaldırdı və alt pal-tarına işarəylə yenə soruşdu: “Bəs bunu hardan almırsız?” Səsində bir acıq vardı, elə bil qılıncla nəyisə doğrayırdı.

Təbiədən incə olan Soneçka onun bu kəskin hərəkətlərindən qorxdı. Roza Abramovna köməyinə gəldi: yumşaq bir səsle yerli-yerində izah elədi ki, Olqa Vyacheslavovna bu şeyləri Kuznetski mostda ala bilər, indi “şəmiz” dəbli paltar, ətrəngli corab geyirlər və sair və sair...

Olqa Vyacheslavovna qulaq asa-asa başını tərpədir, hey təkrar edirdi: “Oldu. Belə... Anladım...” Sonra Soneçkanın sarışın qıvrım saçlarından yapışdı, hərçənd bu at yalı yox, səliqəylə daranmış zərif saçlar idi:

– Bunu necə darayırlar?

– Sözsüz, vurulmalıdı, əzizim, – Roza Abramovna oynaq səsle deyirdi, – arxadan qısa şəkildə, qabaqdan – saçlar qulağın üstünə düşməli.

Pyotr Semyonoviç Morş mətbəxə girəndə qulaq verdi və həmişəki kimi daz başı parıldaya-parıldaya söz atdı:

– Olqa Vyacheslavovna, hərbi kommunizmdən keçidə yaman gec başlayırsız a...

Olqa Vyacheslavovna cəld ona tərəf döndü (o sonra danışdı ki, Olqa Vyacheslavovnanın hətta dişləri xırçıldadı qəzəbindən) və astardan, amma səliscesinə dedi:

– Doğranılmamış əclaf! Çöllükdə düşəydin mənim əlimə...

Əlvan metallar trestində Zotova işə gələndə ilk dəqiqələrdə özlərini itirdilər, qız qısaqol qara ipək don, qırmızı corab geyinmiş, ayaqlarında laklı çəkmələr vardı, şabalıdı saçları qısa vurulmuş və qara qonur-xəz kimi parıldayırdı. O, stol arxasına keçdi, başını kağızlara tərəf əydi, qulaqları qıpqırmızı qızarmışdı.

Cavan və sadələvh bir gənc olan müdir köməkçisi özünü yırıb-dağıdan telefona fikir vermədən gözlərini bərəldib oturmuşdu.

– Sən bir işə bax, – o dedi, – bu hardan xortdadı belə?

Zotova doğrudan da qəşəng idi; yanaqlarında qarayanız zərif tüklər olan qəşəng, incə sifət, zil qara gözlər, uzun kirpiklər... əllərindəki mürəkkəb ləkələrini yumuşdu, – bir sözlə, qalırdı hamını yoldan eləmək. Hətta müdir də kabinetindən boylandı, Zotovaya ağır baxışlarla bir nəzər saldı.

– Zərbəçi qızdı! – o, qız barəsində sonra belə demişdi.

Başqa otaqlardan ona baxmağa qaçıb gəldilər. Bütün söz-söhbət Zotovadakı heyretəməz dəyişiklikdən gedirdi.

İlkin utancaqlıq keçəndən sonra qız bir vaxtlar gimnazist donunu, süvari şlemi və ya yarımkürkü, ya da uzunboğazları geyəndə olduğu kimi yavaş-yavaş özünü təzə formada yüngül, sərbəst hiss etməyə başladı. Kişilər lap həyasızlıqla baxanda, qız gedə-gedə kirpiklərini endirir, sanki qəlbini gizlədirdi.

Üçüncü gün, saat beşdə Zotova basma kağızdan bir parça qoparıb tüpürcəkləyərək dirsəyindəki mürəkkəb ləkəsini təmizləyəndə, müdir köməkçisi İvan Fyodoroviç Pedotti ona yaxınlaşdı və dedi ki “onunla vacib bir söhbəti var”. Olqa Vyacheslavovna qəşəng qaşlarını azacıq qaldırdı, şlyapasını başına qoydu. Onlar çıxdılar.

Pedotti dedi:

– Ən yaxşısı bizə getməkdə, mən yaxınlıqda tinin o tərəfində yaşayıram.

Zotova çiynlərini çəkdi. Getdilər. İsti külək toz qaldırırdı. Dördüncü mərtəbəyə qalxdılar. Olqa Vyacheslavovna onun otağına birinci girdi, stula oturdu.

– Hə? – qız soruşdu. – Mənimlə nə barədə danışmaq istəyirdiniz?

O, portfelini çarpayıya vızıldatdı, saçlarını qarışdırdı və otağın boğuş havasında yumruqlarını oynatmağa başladı.

– Yoldaş Zotova, biz işə həmişə birbaşa, düzünə yanaşıyıq... Zərbəçi qaydasıyla... Cinsi meyil real faktdı və təbii ehtiyacı... Romantikanı-zadı başdan çıxarıb atmaq lazımdı... Hə – belə... Qabaqcadan hər şeyi izah elədim sizə... Sizə hər şey aydındımı...

O, Olqa Vyacheslavovnanın qoltuqlarının altından yapışdı, stuldan özünə, təcrübəsiz üreynin ağlagəlməz bir boşluq kənarında dayanmış kimi bərk-bərk döyündüyü sinəsinə tərəf dartdı. Amma o saat da müqavimət hiss elədi: Zotovanı stuldan qaldırmaq o qədər də asan deyilmiş, – qız çevik, qıvrıq idi. Olqa Vyacheslavovna özünü itirmədən, sakitcə onun biləklərindən tutub sıxdı və əllərini elə qanırdı ki, o ucadan ufuldadı, dartındı və qız ona ağrı verməkdə davam elədiyindən dözməyib bağırdı:

– Ağrıdır axı, buraxın, cəhənnəm olun!

Qız dedi:

– Bundan belə soruşmamış girişmə adama, axmaq!

Pedottini buraxdı, stolun üstündəki “Yava” papirosunun qabından bir papiros götürüb yandırdı və çıxıb getdi...

Olqa Vyaçeslavovna bütün gecəni yatağında eşələndi... Pəncərə önündə oturub papiros çəkir, təzədən başını balışın altına soxurdu... Bütün həyatı gözləri önünə gəlmişdi; həmişəlik mürgüləmiş kimi görünən hər şey yenidən canlandı, qüssələndi... Yaman ağır gecəydi bu gecə... Niyə, niyə? Sevgi həyəcanı, bulaq suyu kimi soyuq bir ömür yaşamaq olmazmı məgər? Titrəyə-titrəyə duyurdu: həyat onu döydü, döydü, həvəngdəstədən keçirdi, amma deyəsən yenə də ağı başına gəlmədi və “bu” əlbəttə, indi başlayacaq təzədən... Bunsuz keçinmək, bundan qaçmaq mümkün deyil...

Səhər Olqa Vyaçeslavovna yuyunmağa gedəndə mətbəxdə gülüş və Soneçka Varensovanın səsinə eşitdi:

– ...Onun naz eləməyinə heç söz yoxdu a... Adam iyrenir ondan. Guya ki, ona əl vurmaq olmaz, hər adama üz göstərmir... Anket dolduranda iri hərflərlə yazıbmış: “Bakirə qız”... (Gülüş, primusların fişiltısı.) Amma hamı deyir ki, onu eskadronla özləriylə gəzdirirləmiş... Başa düşürsünüzmü? Az qala bütün eskadronla yaşayırmış...

Dərzi Marya Afanasyevnanın səsi gəlmişdi:

– Sözsüz o qadınlardandı... – Sifətindən bilinir.

Roza Abramovnanın səsi:

– Amma özünü elə aparır ki, deyəsən Rotşildin baronessasıdır.

Pyotr Semyonoviç Morşun zil səsi:

– Onunla ehtiyatlı olun, bu gürzəyə mən çoxdan bələd olmuşam. Gözünüzü açıb-yumunca bir də görəcəksiniz ki, adam olub çıxıb üzə.

Soneçka Varensovanın qeyzli səsi:

– Pyotr Semyonoviç, bildiniz-bilmədiniz yersiz danışsınız elə... sakitləşin görək, – o cür tərcümeyi-halla mənə bəla bilməzsən.

Olqa Vyaçeslavovna mətbəxə girdi, hamı susdu. Baxışlarını Soneçka Varensovanın üzərində saxladı, qırıq dodaqlarında elə bir çimçimləmə ifadəsi vardı ki, qadınlar pıçıldadılar. Amma bu dəfə çıxır-zad olmadı.

Kişilik qururuna toxunulduğundan ona dərin nifrət bəsləyən Pedotti ilə aralarında baş verən əhvalatdan sonra qadınlar Zotovaya düşmənçəsinə, kişilərsə istehzayla baxırdılar. Onunla aranı vurmağa qorxurdular. Amma qız çiyni arxasında onu otürən pis nəzərlər duyurdu. Cürbəcür ləqəblər qoşurdular ona: “Gürzə”, “damğalı”,

“eskadron qurdu”, – qız bu sözləri pıçıldı ilə deyiləndə eşidir, basma kağızda oxuyurdu. Ən qəribəsi bu idi ki, bu cəfəngiyat ona təsir edirdi... sanki onların hamısına qışqırmaq mümkün idi: “Mən belə deyiləm axı...”

Dmitri Vasilyeviç nə vaxtsa onu əbəş yerə qaraçı qızı adlandırmamışdı ki... Tutqun bir qüssəylə duymağa başlayırdı ki, onda təzədən, amma artıq yetkin bir qüvvəylə istək oyanır. Onun bəkirəliyi coşurdu... Amma neyləmək olardı? Kran altında başdan-ayağa bəzə kimi suyla yuyunmaq mı? Bir dəfə möhkəm yanıb, bir daha oda atılmağa qorxurdu. Bu lazım deyildi, bu pis, çox pis şey idi...

Olqa Vyaçeslavovna bu adama cəmi bir neçə dəqiqə nəzər saldı və qızın bütün varlığı dedi ki, odu... Bu anlaşılmaz və tindən gurultuyla çıxan avtobusdan toqquşma kimi bir fəlakət idi.

Büzməli, uzun, qayıqlı parus köynək geymiş ucaboy, görünür, kökəlməyə başlayan bu adam pilləkən meydançasında durub divar qəzetini oxuyurdu. Böyükdən qapıdan-qapıya, pilləkənlə aşağı-yuxarı işçilər qaçırdılar. Toz və tütün iyi ələmi basmışdı. Hər şey həmişəki kimiydi. O adam tənbel bir təbəssümlə divar qəzetinin mərkəzində verilmiş, Maxorka trestinin (bir mərtəbə yuxarıda yerləşirdi) təsərrüfat direktorunu təsvir edən karikaturaya baxırdı. Olqa Vyaçeslavovna da qəzetin yanında ayaq saxladığına görə, o, qıza tərəf çöndü və karikaturanı göstərərək (biləyi ağır, iri qəşəng idi) dedi:

– Yoldaş Zotova, siz deyəsən, redaksiya üzvüsünüz? (Səsi xəfif və güclü idi.) Məni necə istəyirsiniz, elə də təsvir edin, etirazım yoxdu. Amma bu nəyə lazım, bu ki, xırdaçılıqdı, istedadsızlıqdı!

Karikaturada onu əlində bir stəkan çay zəng çalan iki telefon arasında təsvir etmişdilər. Burda ona gülürdülər ki, iş vaxtı fəaliyyətin zərərinə olaraq çay içməyi xoşlayır...

– Dərindən sanəməyə qorxublar, di gəl lakey kimi hürüblər... Nə olsun ki, çay nədi ki... On doqquzuncu ildə yuxu tutmasın mənə deyər, kokain qarışıq spirt içirdim...

Olqa Vyaçeslavovna onun gözlərinə baxdı; bu boz, soyuq, köhnəlmiş dəmir rəngində olan gözlər nəylərsə qıza o sevimli, əbədi yumulmuş gözləri xatırladırdı... Təmiz vurulmuş enli, iri sifətində tənbel və ağıllı bir istehzal təbəssüm vardı. Qızın yadına düşdü: on doqquzuncu ildə bu adam Sibirə ərzaq diktatoru olmuş, ordunu

təchiz eləmiş, on minlərlə verst uzaqda adını eşidəndə dəhşətə gəlirdilər... Belə adamlar qıza anlaşılmaz, sirli görünürdü. O adam insan həyatını və hadisələri kart kimi qarışdırırdı... İndi isə budur – əlində portfel, üzündə yorğun təbəssüm durub və onun qurduğu həyat onu dirsekləriylə itələyərək yanından qaçıb gedir...

– Hər şeyi bu cür bacarıqsızcasına xırdalamaq olarmı, – o yenə dedi, – buna qalsa inqilabı da belə ucuz karikaturaya salmaq olar... Deməli, qocalar işlərini görüb qurtarandan sonra onları zibilliyə atmaq lazımdı... Maaş almışdı, indi gedək pivə içməyə... İndiki gənclər pis deyil, amma keçmişdən aralanmaq, onu unutmaq təhlükəli idi. Bu günlərlə yalnız efemeridlər, birgünlük cücülər yaşayırlar. Belə işlər...

O getdi. Olqa Vyacheslavovna onun enli peysərinə, daş pillələrlə Maxorka trestinin idarəsinə yavaş-yavaş qalxan geniş çiyinə baxırdı və qıza elə gəlirdi ki, bu adam günlərin ağırlığından əyilməkdən özünü güclə saxlayır... Qızın ona ürekdən yazığı gəlirdi... Məlum olduğu kimi, yazığı gəlmək işə...

İlk imkan düşən kimi Olqa Vyacheslavovna əlində həmkarlar komitəsindən bir kağız Maxorka trestinin tutqun otaqlarına qalxdı və təsərrüfat direktorunun kabinetinə girdi. O, qaşığıla stəkandakı çayı qarışdırırdı, portfelinin üstünə yağlı bulka qoymuşdu. Pəncərə tərəfdə bir qız makinada yazırdı. Olqa Vyacheslavovna həyəcanlı olduğundan makinaçını sezmədi, yalnız onun gümüşü gözlerini görürdü. O, qızın verdiyi kağızı oxudu, imzaladı. Qız dayanmaqda davam edirdi. O dedi:

– Qurtardıq, yoldaş... Gedin.

Doğrudan da, hər şey qurtardı... Olqa Vyacheslavovna arxasınca qapını bağlayanda ona elə gəlirdi ki, qız pısqıldadı. İndi yalnız ağlını itirmək qalırdı... Axı başına bir daha idman daşıyla vurmayacaq, zirzəmidə güllələməyəcəklər, o, qızı qucağına alıb aparmayacaq, çarpayının yanında oturmayacaq, öldürülmüş gimnazistin uzunboğazlarını qıza söz verməyəcək... Bu gecəni elə keçirdi ki, yada salmasan yaxşıydı. Səhəri gün sakinlər açar deşiyindən onun otağına baxırdılar və məhz onda Pyotr Semyonoviç Morş lülək vasitəsilə otağa on qram yodoform üfürməyi təklif elədi: “Gürümüz quduzlaşır a”, – mətbəxdə dedilər. Soneçka Varensova müəmmalı tərzdə istehzayla gülümsədi, qızın mavi gözlərində sarsılmaz bir inam sakitcə mürgüləyirdi.

Utancaqlığı dəf etmək ölüm qorxusunu dəf etməkdən də çətindi; amma Olqa Vyacheslavovna döyüş məktəbini əbəş yerə keçməmişdi ki: lazımdırsa, deməli, lazımdır. Fərsət gözləmək xırdacılığa qapılmaq hardasa qırmızı corabla görünmək, hardasa tələsik paltarından çiyini çıpaqlaşdırmaq – o belə şeylərə qabil deyildi. Qız qərara gəlirdi: düz getsin yanına və hər şeyi ona desin: qoy qızla nə istəyir eləsin... Yoxsa bu cür həyat həyat deyil...

Qız bir neçə dəfə onun ardınca pilləkənlə aşağı qaçmışdı ki, buradaca, küçədəcə otəyindən yapışıb desin: “Sevirəm, sizi, ölürəm...” Amma o hər dəfə Zotovanı başqa işçilər arasında sezmədən avtomobilinə əyləşib gedirdi... Elə həmin bu günlərdə qız yanan primusu Juravlyovun üstünə vızıldatmışdı. Kommunal mənzil dolmuş göy kimi idi. Soneçka Varensova əsəbiləşirdi və Zotovanın addım səslərini eşidən kimi mətbəxi tərk edirdi... Lağlağıçı Vladimir Lvoviç Ponizovski açar tapıb Zotovanın otağına girdi və onun döşəyinin altına paltar şotkası qoydu, amma qız heç nə sezmədən bütün gecəni eləcə yatdı.

Nəhayət, o, işdən çıxıb piyada getdi (avtomobili təmirdə idi). Olqa Vyacheslavovna ona daldan çatdı, kəskin, kobud bir tərzdə onu səslədi, dili-ağzı təpimişdi. Yanınca getdi, gözələrini qaldıra bilmirdi, addımlarını yəndəmsiz atırdı, dirseklərini qabardırdı. Bir saniyə əbədiyyətə döndü, qıza həm istiydi, həm soyuq, ürəyində həm şəfqət, həm də acıq duyurdu. O isə biganə halda, qaşqabaqla, ciddi halda gedirdi...

– Məsələ bundadır ki...

– Məsələ bundadır ki, – o üzündə çimçimə ifadəsi qızın sözünü o saat kəsdi, – sizin barənizdə mənə dörd bir tərəfdən deyirlər. Təəccüb edirəm, bəli, bəli... Siz mənə təqib edirsiniz... Məqsədiniz aydındı, – lütfən, yalan danışmayın, mənə izahat lazım deyil... Siz bunuca unutmusunuz ki, mən pəşman deyiləm, hər yapışıqlı sifət görəndə ağzımın suyunu axıtmıram. İctimai işdə özünüzi yaxşı göstərmisiniz. Sizə məsləhətim budur ki, ipək corablar, ənlək-kirşanlar və sair barədə arzularınızı başınızdan çıxarın... Sizdən yaxşı yoldaş yetişə bilər...

O, xudahafizləşmədən küçəni keçdi, səkidə qənnadı mağazasının yanında durmuş Soneçka Varensova onun qoluna girdi. Soneçka çiyinlərini narazı-narazı çəkərək, ona nəsə deməyə başladı. O, üzündə

çimçismə ifadəsi qaşqabağını tökməkdə davam edirdi, qolunu azad elədi və iri başını aşağı dikib getməyində oldu. Avtobusdan çıxan benzin tüstüsü onları Olqa Vyaçeslavovnadən gizlətdi.

Deməli, qəhrəman Soneçka Varensova imiş. Eskadron qurdu Zotovanın keçmiş və indiki həyatı barədə Maxorka trestinin təsərrüfat direktoruna yerli-yerində məlumat verən o imiş. Soneçka şadlıq içindəydi, amma yaman da qorxurdu...

Bizim artıq təsvir elədiyimiz kimi, bazar günü səhər Olqa Vyaçeslavovna cırıltıyla qapını açanda, Soneçka öz otağına cumdu və ucadan hönkürməyə başladı, çünki daimi qorxu içində yaşamaqdan cana doymuşdu. Olqa Vyaçeslavovna yuyunub qurtarandan sonra Allah bilir neyçün iki dəfə mətbəxdə və otağına qayıdarkən bu sözləri dedi: "Ah, belə də şey olar" sonra həyətdən keçib getdi.

Sakinlər yenə mətbəxdə yığışdılar: Pyotr Semyonoviçin əynində bazar günü geydiyi şalvar vardı və üstü ağ olan günlüklü papaq qoymuşdu. Vladimir Lvoviç üzü tükü və dəm halda idi. Roza Abramovna sarı gavalıdan mürəbbə bişirirdi. Marya Afanasyevna bluzka ütüləyirdi. Çərənləyir və zarafat edirdilər. Gözləri şişmiş Soneçka Varensova göründü.

– Daha bacarmıram, – qız qapıdaca dedi, – buna son qoyulmalıdır ya yox... O bir gün üstümə kuporos tökəcək, görürsünüz...

Vladimir Lvoviç Ponizovski təklif elədi ki, elə bu saatdaca paltar şotkasının tüklərini kəsib, gürzənin çarpayısına hər gün səpsinlər, – dözə bilməyib özü köçüb gedəcək.

Pyotr Semyonoviç Morş kimyəvi müdafiəni təklif elədi – hidrogensulfidi, ya da yenə həmin yodoform. Bütün bunlar kişi fantaziyası idi. Birçə Marya Afanasyevna ağlabatan söz dedi:

– Hərçənd yaman sirt verməyən adam olsanız da, Lyaleçka boy-nunuza alın: direktorla əlaqəniz rəsmi qeyd olunubmu?

– Hə, – Lyaleçka dedi, – əlaqəmizin üçüncü günü biz zaqsda olmuşuq... Mən hətta kilsəyə getməyi təkid edirdim, amma hələlik bu mümkün deyil...

– Yaşayırıq – görərik, – daz başı parıldayan Pyotr Semyonoviç mızıldadı.

– O sürünən mürdarın, – Marya Afanasyevna əlindəki ütünü silkələdi, – o markitankanın sifətinə çırpın nikah kağızınızı.

– Oy, yox... Bunu eləyə bilmərəm... Yaman qorxuram, ürəyimə pis fikirlər gəlir...

– Biz qapının dalında duracağıq... Heç nədən qorxmayın.

Vladimir Lvoviç kefli halda quzu mələrtisinə oxşar bir səsle dedi:

– Mətbəx istehsal alətləri ilə silahlanıb qapı dalında duracağıq.

Olqa Vyaçeslavovna sifəti qapqara qaralmış halda, yorğunluqdan beli bükülmüş vəziyyətdə axşam saat səkkizdə qayıtdı. Otağına girib, qapını içəridən bağladı, çarpayuya oturub əllərini dizinə salladı... Bu kobud, ona düşmən olan həyatda təkd, tənəhdə, ölüm ayağında olan tək, heç kimə gerek deyildi... Dünəndən bəri ona qərribə bir huşsuzluq hakim olmaqdaydı. Əlində tapança tutduğunu yalnız indicə gördü. – Onu nə vaxt divardan götürmüşdü, yadına sala bilmədi. Oturub öldürücü silaha baxa-baxa düşünürdü...

Qapını döydülər. Olqa Vyaçeslavovna diksindi. Qapını daha bərk-dən döydülər. O qalxıb, qapını taybatay açdı. Dəhlizin qaranlığına bir-birini itələyə-itələyə qonşular doluşdular, – deyəsən əllərində şotkalar, atəşkeşlər vardı... Rəngi qaçmış, dodaqları bərk-bərk sıxılı Varensova otağa girdi... o saat da ciyiltiyə oxşar bir səsle dilləndi:

– Bu lap utanmazlıqdı – evli adama girişirsiniz... Bu da nikah kağızı... sizdə zöhrəvi xəstəlik olduğunu hamı bilir... Siz hələ bir bununla mənəbə çatmaq istəyirsiniz. Üstəlik mənim qanuni ərim vasitəsilə!.. Siz əclafsınız!.. Bu da kağız...

Olqa Vyaçeslavovna ciyildəyən Soneçkaya kor kimi baxırdı... Budur, içində tanış vəhşi nifrət dalğası coşdu, boğazı daraldı, əzəlləri gərildi, dəmir kimi oldu... Ondan bir bağırçı qopdu... Olqa Vyaçeslavovna atəş açdı və qarşısında çapalayan o ağappaq sifətə güllə yağıdırmaqda davam elədi...

İVAN SUDARYOVUN DEDİKLƏRİNDƏN

Rus xarakteri

Rus xarakteri! – çoxmənalılığına görə bu ad bəlkə də balaca bir hekayə üçün yaramır. Amma neyləyəsən, mən sizinlə məhz elə rus xarakteri barədə danışmaq istəyirəm.

Rus xarakteri! Yaz ondan görüm necə yazırsan... İgidliklər barədəmi danışmaq? Amma bu igidliklər o qədər ki, adam çəşib qalır, – hansını götürəsən. Yaxşı ki, bir dostum öz şəxsi həyatından olan balaca bir əhvalatı danışmaqla dadıma çatdı. Qızıl ulduz taxmağına və sinəsinin yarısının ordenlə dolu olmağına baxmayaraq, onun almanlarla necə döyüşdüyünü təsvir etməyəcəyəm. O sadə, sakit, adi adamdı, – Saratov vilayətinin Volqakənarı bir kəndindən olan kolxozçudur. Amma başqalarından güclü, mütənəsb bədən quruluşu və qəşəngliyi ilə seçilir. Bir də gördün tankın qülləsindən çıxır, adam heyran qalır ona – sanki müharibə allahıdı! Zirehin üstündən yerə atılır, tərləmiş qıvrımsaçlı başından şlemini çıxarır, əsgiyə hisli-paslı üzünü silir və hökmən xeyirxah bir təbəssümlə gülümsəyir. Müharibədə daima ölümün bir addımlığında olan adamlar yaxşı tərəfə dəyişirlər, xırda nöqsanlar gün yandırmış köhnə dəri kimi qopub düşür və qalır adamın özəyi. Aydındır ki, bəzilərinə bu özek möhkəmdi, bəzilərinə zəif amma özəyi nöqsanlı olanlar da şey göstərilər, hamı çalışır ki, yaxşı və sadıq yoldaş olsun. Amma dostum Yeqor Dremov müharibədən əvvəl də ciddi adam idi, anası Mariya Polikarpovnanı və atası Yeqor Yeqoroviçi həddən artıq sevir və hörmət edirdi. “Atam çox ağır adamdı, özünə hörmət edən kişidi. Deyir ki, oğlum, sən bu dünyada çox şey görə bilərsən, xaricə də gedə bilərsən, amma rus olmağınla fəxr elə həmişə”...

Onun nişanlısı da Volqa sahilindəki o kənddən idi. Cəbhədə sakitlik olanda, bərk şaxta vaxtı, əl peçinin çırtacıyla yandığı, lampanın hiss elədiyi qazmada adamlar axşam yeməyindən sonra arvadları və nişanlıları barədə həvəslə danışır. Nələrdən söz açırırlar. Məsələn, başlayırlar: “Sevgi nədir?” Biri deyir: “Sevgi hörmətdən doğur...” O biri “Elə şey yoxdu, sevgi vermiş etməkdə, adam tək arvadını yox, ata-anasını, hətta heyvanları da sevir...” – “Tfu, boş

beyin! – Üçüncüsü deyir, – sevgi o deməkdə ki, içində hər şey qaynayıb-coşur, sərxoş kimi gezirsən...” Beləcə bir saat, iki saat, starşına söhbətə qarışib, mübahisənin məğzini aydınlaşdıranaqan filosofluq edirlər... Yeqor Dremov yəqin ki, bu söhbətlərdən utanmışından ağızucu mənə nişanlısından dedi, – yaxşı bir qızdı, bir halda ki, söz verib, deməli gözləyəcək, heç olmasa təkayaq qayıdım, gözləyəcək məni...

Hərbi hünərlərindən danışmağı xoşlamırdı: “Belə şeyləri yada salmağa həvəs yoxdu!” Qaşqabağını töküüb, papirosunu tüstülədir. Onun tankının necə döyüşdüyünü biz ekipajın dilindən öyrənirdik, xüsusən də sürücü Çuvilyov dinləyiciləri heyretə gətirirdi.

– ...Başa düşürsən, tezəcə dönmüşdük ki, görürəm tənənin arxasından çıxır... Qışqırıram: “Yoldaş leytenant, pələng!” – İrəli, qışqırır, tam sürətlə!.. “Küknarlıqda gizləniyəm – gah sola, gah sağa verirəm tankı... Pələng lüləsini kor kimi hərlədir, atdı – yan keçdi... Yoldaş leytenant isə elə vurdu ki, onun böyrü dağıldı! Birini də qülləsindən ilişdirdi, gördü xortumunu endirdi... Üçüncü dəfə vuranda isə bütün deşiklərindən tüstü çıxmağa başladı pələngin, – alov azı yüz metr hündürlüyə qalxırdı... Ekipaj ehtiyat lükdan çıxdı... Vanka Lapşin pulemyotu dilləndirdi, – sərdi onları, ayaqları çapalaya-çapalaya qaldılar yerdə... Başa düşürsən, yolumuz açıq idi. Beş dəqiqədən sonra kəndə soxulduq. Burda dəli bir gülmək tutdu məni... Faşistlər başlarını tutub qaçırdılar... Başa düşürsən, hər yan palçıqdı, kiminsə uzunboğazları ayağından çıxıb qalır və corabla qaçırdı. Hamısı mərəyə cumurlar. Yoldaş leytenant mənə komanda verir: “Sür mərəyin üstünə”. Lüləni döndərdik və mən tam sürətlə mərəyin üstünə sürdüm... Şalbanlar, taxta, kərpic, damın altında oturmış faşistlər gumbultuyla zirehə dəyirdilər... Yerlə-yeksan elədim mərəyi, – qalanları əllərini qaldırdılar və Hitler kaput...

Nə qədər ki, başına bədbəxtlik gəlməmişdi, leytenant Yeqor Dremov beləcə döyüşürdü. Almanların qan içində geri çəkilməyə başladığı Kursk döyüşü vaxtı tənədə, qarğıdalı zəmisində onun tankına mermi dəydi, ekipajın iki üzvü yerlərindəcə öldülər, ikinci mermidən sonra tankı alov bürüdü. Qabaq lükdan çıxan sürücü Çuvilyov yenə zirehin üstünə qalxdı və leytenantı çıxara bildi, – o bihüş vəziyyətdə idi, əynindəki kombinezon yanırdı. Çuvilyov leytenantı tezəcə kənara çəkmişdi ki, tank elə bir qüvvəylə partladı ki, qüllə əlli metr kuzova düşdü. Çuvilyov alovu söndürməkdən

yumşaq torpağı ovuc-ovuc leytenantın üzünə, başına, paltarına atırdı. Sonra mərmə çalalarında gizlənə-gizlənə onunla sarğı məntə-qəsinə süründü. “Niyə sürüdüm onu özümlə? – Çuvilyov danışdı, – ürəyinin döyüntüsünü eşidirdim...”

Yeqor Dremov sağ qaldı və kor da olmadı, hərçənd sifəti elə yanıbmışdı ki, bezi yerlərdə sümüyü görünürdü. Səkkiz ay hospitalda yatdı, bir-birinin ardınca plastik cərrahiyyə əməliyyatı aparırdılar onun üzərində, burnunu, dodaqlarını, kirpiklərini, qulaqlarını bərpa edirdilər. Səkkiz ay keçdi və sarğıları çıxarandan sonra o özünün indi dəyişib başqalaşmış sifətinə baxdı. Ona balaca güzgü verən tibb bacısı üzünü çevirib ağladı. O, əl güzgüsünü o saat qayıtdı.

– Bundan da pis ola bilərdi, – o dedi, – bununla yaşamaq olar.

O, tibb bacısından bir də güzgü xahiş etmədi, yalnız tez-tez sifətinə əl gəzdirir, sanki ona öyrəşirdi. Komissiya onu qeyri-sıravi hərbi qulluğa yararlı hesab elədi. Onda o, generalın yanına getdi və dedi: “Xahiş edirəm polka qayıtmağa icazə verəsiniz”. – “Siz axı şikəstsiz”, – general dedi. “Elə deyil, mən eybəcərəm, amma bu işə mane olmur, döyüş qabiliyyətini tamamilə bərpa edəcəyəm”. (Söhbət vaxtı generalın onun üzünə baxmamağa çalışdığını Yeqor Dremov duydu və bənövşəyi, yarıq kimi düz dodaqlarında istehsalı təbəssüm oyandı.) Tamam özünə gəlsin deyə, ona iyirmi günlük məzuniyyət verdilər və evə ata-anasının yanına getdi. Bu elə məhz bu ilin martında olmuşdu.

Fikirləşirdi ki, stansiyada araba tapar, amma on səkkiz verstlik yolu piyada getməli oldu. Ətrafı qar basmışdı, soyuqdu, külək şinelinin ətaklərini qaldırır, qüssəylə qulaqlarında vıyıldayırdı. Kəndə şər qarışanda çatdı. Bu da quyu, hündür mancanaq yellənir və cırıldayırdı. Burdan altıncı daxma – evləridir. O qəfil dayandı, əllərini ciblərinə soxdı. Başını hərlədi. Evə kəsə yolla getdi. Dizədən qara bataraq, pəncərəyə tərəf əyilib, anasını gördü, – anası stolun üstündə burulub bərkidilmiş lampanın tutqun işığında axşam naharı eləməyə hazırlaşdı. Başında həmin qara yaylığıydı, əvvəlki tək sakit, təmkinli, xeyirxah görünürdü. Qocalmışdı, arıq çiyinləri çıxmışdı... “Of, biləydi, – hər gün ona heç olmasa ikicə kəlmə özü barədə yazardı...” Anası sadə bir stol açmışdı, – içində süd olan fincan, bir parça çörək, iki qaşq, nəməkdən, arıq əllərini sinəsində çarpazlayıb, stolun qabağında ayaq üstə fikrə getmişdi... Yeqor Dremov pən-

cərədən anasına baxarkən anladı ki, anasını qorxutmaq, onun qocalmış sifətinin titrəməsinə yol vermək olmaz.

Qoy olsun! O, alaqağını araladı, həyəətə girdi və artırmada qapını döydü. Anası qapının o üzündən hay verdi: “Kimdi orda?” O cavab verdi: “Leytenant, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Qromov”.

Ürəyi elə bərkədən döyünməyə başladı ki, çiyinini qapının üst tirinə söykədi. Yox, anası onun səsinə tanımadı. O özü də elə bil ilk dəfəydi cərrahiyyə əməliyyatından sonra dəyişmiş səsinə eşidirdi, – xırıltılı, boğuc, anlaşılmaz bir səs idi bu.

Anası soruşdu:

– Atam, sənə nə lazımdı?

– Marya Polikarpovnaya oğlundan, baş leytenant Dremovdan salam gətirmişəm.

Onda anası qapını açdı və ona tərəf atıldı, əlini qamarladı:

– Yeqorum sağdı! Salamıtdımı? Atam, daxmaya gəlsənə bir.

Yeqor Dremov stol arxasındakı skamyaya oturdu, bu o yer idi ki, burda hələ ayaqları çatmayan vaxtlar oturur və anası onun qıvrım-saçlı başını tumarlayıb deyərdi: “Ye, quzum”. O, anasının oğlu, özü barədə danışmağa başladı, – yerli-yerində danışdı, necə yeyir-icir, heç nədən ehtiyacı yoxdu, həmişə kefi kökdü və qısaca öz tankıyla iştirak elədiyi döyüşlərdən dedi.

– De görüm müharibə dəhşətlidimi? – anası sözü kəsərək tutqun, dalgın nəzərlərlə onun sifətinə baxaraq soruşurdu.

– Hə, əlbəttə, ana can, dəhşətlidi, amma öyrəşmişik.

Bu illər ərzində yaman düşmüş – saqqalına elə bil un ələnmiş kimi ağappaq olan atası, Yeqor Yeqoroviç gəldi. Qonağa baxa-baxa astanada köhnəlmiş keçə çəkmələrini yerə döyöclədi, şərfini açdı, yarımkürkünü soyundu, stola yaxınlaşdı, əl verib görüşdü, – bu iri, adillik yağan ata əli necə də tanış idi! Heç nə soruşmadan, çünki ordenli qonağın bura niyə gəldiyi onsuz da məlum idi, əyləşib, gözləri yarıqapalı halda qulaq asmağa başladı.

Leytenant Dremov beləcə tanınmaz halda oturub, özü barədə nə qədər çox düz-yalan danışdıqca, kimliyini demək o qədər də çətinləşirdi, – qalxıb desinmi: ata, ana, məni, bu eybəcəri tanıyın da!.. Ata-anasıyla bir stol arxasında oturmaq onun üçün həm xoş idi, həm də çətin.

– Hə, gələn yeməyə başlayaq, ana, qonaq üçün bir şey tap. – Yeqor Yeqoroviç sol küncündə kibrit qutusunda balıqçı qarmaqları olan

köhnə şkafçıyı açdı, – qarmaqlar yerindəydi və lüləyi qırıq çaydan da orda, çörəkgiləsi və soğan qabığı iyi gələn yerdəydi. Yeqor Yeqoroviç içində şərəb olan şüşə qabı çıxartdı, – cəmi iki stəkanlıq idi, az olduğu üçün içini çəkdi. Əvvəllər olduğu kimi axşam naharı eləməyə əyləşdilər. Yalnız nahar vaxtı leytenant Dremov gördü ki, anası onun qaşqı tutan əlinə xüsusi diqqət yetirir. O istehzayla gülümsədi, anası gözlerini qaldırdı, sifəti titrəyirdi.

Ordan-burdan danışdılar, yaz necə olacaq, camaat əkinin öhdəsindən gələ biləcəkmə və bir də bu yay müharibənin sona çatacağından söz saldılar.

– Yeqor Yeqoroviç, müharibənin bu yay qurtaracağına niyə əminsiz?

Yeqor Yeqoroviç dedi:

– Xalq qəzəblidi, ölümü gözləriylə görüblər, indi onu saxlamaq olmaz, alman – kaput.

Mariya Polikarpovna soruşdu:

– Ona nə vaxt məzuniyyət verəcəklərini, bizə gələcəyini demə-diz. Üç ildə görmürəm onu, indi kişiləşər yaqın, bıqları çıxar... Hər gün ölümlə üz-üzədi yaqın, səsi də kobudlaşbmı?

Leytenant dedi:

– Bir gün gəlib çıxar – bəlkə də heç tanımazsınız.

Hər kərpici, tirdən düzəlmə divardakı hər yarığı, tavandakı hər odun qırığını tanıdığı sobanın üstündə ona yer saldılar. Dəri iyi, çörək iyi, ölüm ayağında belə adamın yadından çıxmayan doğma bir iy gəlirdi. Mart küləyi damın üstündə vıyılırdı. Arakəsmənin o üzündə atası xoruldayırdı. Anası yerində eşələnir, ah çəkir, yata bilmirdi. Leytenant üzüstə uzanıb, sifətini ovcunda gizlətməmişdi: “Doğrudanmı anam məni tanımadı, – fikirləşirdi, – doğrudanmı tanımadı? Ana, ana...”

Səhər odun çartıltısına ayıldı, anası sobanın yanında ehmalca qurdalanırdı; çəkilmiş ipdən onun yuyulmuş patavaları asılmışdı, qapının ağzında təmizlənmiş uzunboğazları qoyulmuşdu.

Anası soruşdu:

– Qarğıdalı unundan fəsəli yeyərsənmi?

O gec cavab verdi, sobadan düşdü, gimnastyorkasını geyindi, kəmərinə dartdı və ayaqyalın skamyada oturdu.

– Deyin görüm sizin kənddə Andrey Stepanoviç Malışevin qızı Katya Malışeva yaşayırmı?

– O keçən il kurs qurtarıb, bizdə müəllimə işləyir. Onu görməkmi istəyirsən?

– Oğlunuz xahiş eləyib ki, ona hökmən salam yetirim.

Anası qonşu qızını göndərdi. Leytenant ayaqqabılarını geyməyə imkan tapmamışdı ki, Katya Malışeva qaçıb gəldi. İri boz gözləri parıldayır, qaşları heyrtlə çatılmışdı, yanaqları sevincdən allanmışdı. Qız toxunma şalı başından çəkib, geniş çiynlərinə salanda, leytenant içində inildədi: bu isti, sarışın saçları öpəydi!.. Nişanlısını yalnız belə təsəvvür edirdi, – təzə-tər, incə, şən, xeyirxah gözəl bir qız kimi, içəri girdiyi – daxma elə bil işıqlandı...

– Yeqordan salam gətirmisinizmi? (O, arxası işığa dayanmış və başını aşağı dikmişdi, çünki ağzını açə bilmirdi.) Mən onu gecə-gündüz gözləyirəm, belə də deyin ona...

Qız yaqın gəldi. Üzünə baxdı və sanki qızı sinəsindən astaca itələdilər, geri çəkildi, qorxdı. Onda o çıxıb getməyi qəti qərara aldı, elə bu gün gedəcəkdı.

Anası qaynanmış südlə qarğıdalı unundan fəsəli bişirdi. O yenə leytenant Dremovdan, bu dəfə onun göstərdiyi igidliklərdən odludlu danışmağa başladı və öz eybəcərliyinin əksini bu əziz sifətdə duymamaqçün baxışlarını Katyadan gizlədirdi. Yeqor Yeqoroviç kolxoz atını tapmaqçün əl-ayağa düşdü, – amma o gəldiyi kimi stansiyaya piyada getdi. Gördükləri ona çox təsir eləmişdi, dayananda yumruqlarını sifətinə çırpır, xırıltılı səslə təkrar edirdi: “İndi necə olsun axı?”

Cəbhə arxasında qüvvə yığmağa duran polkuna qayıtdı. Döyüş yoldaşları onu elə bir səmimi sevincə qarşıladılar ki, yeməyə, yatmağa, nəfəs almağa belə mane olan hisslər qəlbindən yox oldu. Belə qərara gəldi ki, qoy anası onun başına gələn bədbəxtliyi bilməsin hələ. O ki qaldı Katyaya, bu tikəni ürəyindən çıxarıb atar.

“Salam, gözümün ağı-qarası oğlum. Sənə yazmağa da qorxuram, bilmirəm neyləyim. Sənin yanından bir nəfər gəlmişdi bizə, – yaqşı adam idi, amma sifəti eybəcər idi. Bizdə qalmaq istəyirdi, birdən-birə qalxdı ki, gedirəm. O vaxtdan, oğlum, gözlərimə yuxu getmir, mənə elə gəlir ki, gələn sən idin. Yeqor Yeqoroviç bunun üstündə danlayır məni, – deyir, qarı, aqlını itirmisən nədi: oğlunuz olsaydı gizlədərdimi heç bunu bizdən... Əgər o özü olsaydı niyə bunu gizlədirdi axı”, – bizə gələn o adamın üzüylə fəxr eləmək lazımdı. Yeqor Yeqoroviç məni sakitləşdirir, ana ürəyi isə duyduğunu duyur:

o idi, o idi sizə gələn!.. O adam sobanın üstündə yatdı, onun şinelini təmizləmək üçün həyəətə çıxartdım, şineli üzümə tutub ağladım, – odu, bu onundu! Yeqoruşka Allah xətrinə, yaz mənə, başa sal görüm, nəydi bu? Ya da mən doğrudan da, aqlımı çaşmışam...”

Yeqor Dremova bu məktubu mənə, İvan Sudaryova göstərdi və başına gələnə danışa-danışa, göz yaşlarını qolunun etəyiylə sildi. Ona deyirəm: “Bax a, xarakterlərimiz toqquşub! Axmaqsan, axmaq, tez anana məktub yaz, ondan üzr istə, ananı dəli eləmə... Ona sənə sifətin çox lazımdı elə! Belə sənə daha çox istəməyə başlayacaq”.

O elə həmin gün məktub yazdı: “Əziz ata-anam Mariya Polikarpovna və Yeqor Yeqoroviç, səfehliyimə görə mənə bağışlayın, doğrudan da, gələn mən idim, sizin oğlunuz...” Və sair, və sair dörd səhifə xırda hərflərlə yazdı, ondan olsaydı lap iyirmi səhifə yazıb doldurardı.

Bir müddət keçmişdi, onunla dayanmışdıq, bir əsgər qaçaraq gəlib Yeqor Dremova dedi: “Yoldaş kapitan, sizi soruşurlar”. Hərbi qaydada durmağına baxmayaraq, əsgərin sifətində elə bir ifadə vardı ki, sanki içməyə hazırlaşdı. Qəsəbəyə getdik, Dremovla yaşadığımız daxmaya yaxınlaşdıq. Görürəm ki, halı özündə deyil, hey boğazını arıtlayır... Fikirleşirəm: “Tankçı, tankçı, əsəblərinə zəifdi”. Daxmaya giririk, məndən qabaq girdi və mən bu sözləri eşitdim: “Salam, ana, bu mənəm!..” Görürəm ki, balacaboy qarı onun sinəsinə atılır. Başımı çevirəndə burda başqa bir qadını da görürəm. Vərdənə and içirəm ki, düzdü, hardasa gözəl qızlar var, tək bu deyil, amma beləsinə mən şəxsən görməmişəm.

Anasını özündən ayıraraq bu qıza yaxınlaşır, – mən artıq sizə demişdim ki, pəhləvan qamətiylə o, müharibə Allahını xatırladırdı. “Katya; – deyir, – Katya, niyə gəlmisiz? Siz başqasını gözləməyə söz vermişdiz, bunu yox...”

Gözəl Katya ona cavab verir – samanlıq tərif yönəldikən bu sözləri eşitdim: “Yeqor, mən ömrümü sizinlə bağlamağa hazıram. Mən sizi həmişə sevecəyəm, çox-çox sevecəyəm... Mənə dala qaytarmayın...”

Bəli, rus xarakterləri bax, belədi! Baxanda adi insandı, di gəl fəlakət üz verəndə böyük-küçlüyindən asılı olmayaraq, onda qüdrətli bir güc baş qaldırır – insan gözəlliyi.

1942-1944

TUFANLARDA

Gecə qar almış təpənin üstündə it dərisindən kürk geyinmiş bir adam peyda oldu: açıq, ay işığına qərqlənmiş dik yamaca göz gəzdirib çiyindəki tufəngini rahlad və enli xizəkləri üstündə sürüşüb qar tozuna belənərək cəld aşağı endi.

Onun arxasınca təpənin üstündə ikinci adam göründü. Sonra yenə və yenə – kürkləri bellərində qayıqlanmış adamlar göründü. Onlar bədənələrini geri verərək ayaqlarını aralı qoyub bir-birinin ardınca aşağı, şam ağaclarının mavi kölgələri uzanıb dincəldiyi qarın üzərinə uçurdular. Enən kimi də meşədə gözəndə itdilər.

Çox keçməmiş həmin təpəyə bir canavar çıxdı, onun ardınca canavar sürüsü göründü. Canavar oturdurdu, o biri canavarlar başlarını pəncələri üstə qoyub uzandılar – onlar dağın yamacında meşə arxasında şaxtadan par-par yanan rels zolaqlarına baxıb, qulaq asırdılar. Canavarların dərisi hamardı. Onlar çoxdandı ki, partizanların ardınca düşmüşdülər. Partizanlar isə, meşələrdən, dərə-təpələrdən keçib bədbəxt hökmdarın geri çəkilən, olan-qalan qoşunlarının arxasına baş vururdular.

Yüzlərlə xutor və kəndlərdə, Sibir müjlikləri ayağa qalxıb hökmdarın şərqlə doğru gedən saysız-hesabsız cavahirətinin, qaş-daşının, mal-dövlətinin ardınca atıldılar.

* * *

Həmin o gecə bu yerlərdən azca aralı şərqlə doğru tustüyə bürünmüş yük qatarı sürünürdü. Hər vaqondan ətrafa tustü yayılır, qığılcım səpələnirdi. Bəzilərinde peç, sac, bəzi vaqonların ortasında isə ocaqlar yanırdı. Ocaq ətrafında qərribə adamlar öyləşmişdi – hisli-pashı, ac, gözlərindən dəhşət yağan, cırıq şinellərə, kürklərə, arvad pal-paltarına bürünmüş, şaxta vurmuş burunları, əl-ayaqları əsgiyüsgüyə sarınmış adamlar.

Adamlar gözlərini oda zilləmişdilər. Deyib-gülmək, məzəli söhbətlər, artıq nə vaxt idi ki, soyumuşdu. Zarafat vaxtı deyildi. Onlar üçüncü həftə idi ki, Moskvanın özündən var-dövlət ardınca düşmüşdülər. Hökmdarın olan-qalan qoşunları ilə əhatə olunmuş bu var-dövlət isə getdikcə şərqlə doğru irəliləyirdi.

* * *

Birdən zəncirlər cingildədi, buferlər cırıldadı, vaqonlar dayandı. Qapılar taybatay açıldı. Eşiye çıx!

Tələsik vaqonlardan atıldılar. Buxar ətrafı bürüdü. Sərt şaxtadan nəfəs kəsilirdi. Ay ətrafında yeddi rəngli göy qurşağı yallı gedirdi. Qar içindən dayanacağına yanmış dirəkləri boylanırdı. Ətrafı komandirlərin batmış xırıltılı səsləri bürümüşdü.

Döyüşçülər bir-birindən xeyli aralı, hara getdiklərini bilmədən, qar basmış, ucu-bucağı görünməyən düzənliklə irəlilədilər. Gah gedir, gah da qara yatırdılar. Ayağa qalxaraq yenidən, bərkiyib qıvrılmış qarın üzəri ilə ağır-ağır gedir, qar basmış təpəciklərə, kol-koslara dolaşaraq büdrəyir, yenidən irəliləyirdilər.

Bir neçə adam, bu gecə elə hadisənin şahidi olmuşdu ki, döyüşdən sonra, isti vaqonlara qayıtdıqda birdən-birə bir kəlmə belə danışa bilməmişdilər. Zavallıların dili dolaşır, dişləri saqqıldayırdı. Görmüşdülər ki, düzənlikdə bir-birindən on beş arşın aralı lüt mujiklər dayanıb. Mujiklər səbat dayansın deyə üstlərinə o ki var su töküb dondurmuşdular; yuxarı qaldırılmış əlləri isə yolu göstərirdi. Deyilənə görə hökmdar yollar boyu insanlardan yerə payalar – nişanlar saysız-hesabsız dərəcədə basdırmışdı.

Bugecəki döyüş yüngül keçdi. Düşmənin özünə yaxın buraxmadı, gizləndi. Bir şey anlamadılar – kiminlə vuruşurlar; hökmdarla, çexlərlə, atamanlarla.

İsti vaqonlara oturdular, irəliyə, daha da dərinliyə şərqə sarı mal-dövlət ardınca düşdülər.

* * *

Mal-dövlət iyirmi min pud qızıl iyirmi vaqona yüklənib qar basmış səhralarla şərqə tərəf sürünürdü. Vaqonların arxasınca qanlı iz uzanırdı. Qatar qoyun itlərilə əhatə olunmuş vəhşi heyvan kimi irəliyə can atırdı.

Qarlarda itib-batmış bu qızıllardan gözə görünməyən hər şeyi dəlib keçən şüalar gəlirdi. Başlar gicəllənirdi, ölkələrdən ölkələrə şifrlə yazılmış məxfi məlumatlar, məktub və teleqramlar uçurdu. Moskvaya hücum etmək barədə parlament nitqləri söylənilirdi. Silah almaq üçün kreditlərə imzalar qoyulurdu, qollar çəkilirdi. Qoşunlar səfərbərliyə alınıb silahlanırdı.

İyirmi min pud qızıl şərqə tərəf get-gedə açıq dənizə yaxınlaşaraq irəliləyirdi. Adama elə gəlirdi ki, bir az da səy göstəriləsə qızıl səfəhləmiş Rusiyanın ərazisindən çıxacaqdır və bununla da bütün sarsaqlıqlarına son qoyulacaqdır.

Lakin hər yandan sıxılmış, böyük knyaz III İvanın vaxtındakı Rusiyanın dərəcəsinə çatmış Sovet Rusiyası dörd tərəfdən ölüm-dirim mübarizəsi aparır, çörəyə, dənizə, qızıla can atırdı.

* * *

Həmin o gecə Parisdə, hökmdarın müvəkkili üstü şüşə ilə örtülmüş rus səfirliyinin nəhəng vestibülünə enib, dar əlcəklərini əllərinə keçirdərək, gülə-gülə, cənub ordusundan vəkil olunmuş generala deyirdi:

– Sizi inandırırım ki, biz liberahq, biz əsil respublikaçıyıq. Sizin məruzənizdən sonra, general, bizim qocalar stol altına girdilər. Siz nə törətdiniz, zati-aliləri?

General kinli, bulanıq gözləri ilə dabanları üstündə səndələyən, boylu-buxunlu, yekəpər müvəkkilin allanmış üzünə, sevinc yağan gözlərinə, əla saqqalına baxırdı. Müvəkkil generalın əlindən yapışıb ucadan gülərək aşağı dartdı.

– Zati-aliləri, fransızlar sizin məruzənizə dörd su da verməzlər. Bu Hannibal döyüşləri nəyə lazımdır? Biz gərək açıq, yellənən bayraqlarla addımlayaq, əhali vəcdə gələrək bizi salamlayır, qırmızı polklar sevincle bizim tərəfimizə keçirlər... Sizi inandırırım ki, hərbi hadisələr fransızları zinhara gətirib, onlar ideal bir şey arzulayırlar. Məsələn: qızıl qatar – bu başqa məsələ. Bu dəyərli şeydir. Günü-gündən, o Vladivostoka yaxınlaşır. Günü-gündən də fransızlar kreditlərdə güzəştə gedirlər. Sizde isə meyitlərdən dağlar ucalır. Əgər siz hiylə qurub, Moskvaya bir atəş açmadan belə gəlib çıxsa bilərsiniz, bu ideal bir hadisə olardı.

– Siz gülürsünüz? – General soruşdu, ayaqlarının altına baxdı, bığlarını tərpətdi, ucuz, yumru təpəli mahud papağını başına keçirdi və yay paltosunu geyinib çıxdı. Fevral küləyi onu küçə qapısında haqlayıb sümüklərinə cən işlədi.

Müvəkkil, külək aparmasın deyərək, yumşaq şlyapasını əlində tutaraq taksidən sıçradı, aramsız yağış döyən səkini adlayıb paltosunu qapının qolları üstünə atdı və soruşdu: – Məni gözləyirlər?

Məhəbbət macəralarına hüsn-rəğbət bəsləyən qapıçı cavab verdi:
– Xanım elə indicə gəlmişdir.

Bundan sonra müvəkkil restoranın ikinci mərtəbəsinə qalxdı. Axşam geyimindən, musiqi sədalarından, bərq vuran işıqlardan ləzzət alan o özündə xüsusi bir yüngüllük hiss edirdi.

Kabinetdə buxarı yanırdı, kömür və acı ətir qoxusu gəlirdi. Divanda, qara paltarda, üzünün alt hissəsinin pişik dərisindən olan muftayla¹ örtmüş madmazel Byuşar oturmuşdu.

Buxarı qabağında bığlı, həddindən ziyadə ləyaqətli bir gənc, onun qardaşı dayanmışdı. O təzim etdi və yenə də ciddi görkəm aldı. Madmazel Byuşar muftanı çənəsindən ayırmayaraq, çiynlərinə qədər açıq olan gözəl əlini uzatdı.

Müvəkkil köksünü ötürüb, onun barmaqlarını öpdü, divana əyləşdi, iri ayaqlarını buxarıya sarı uzatdı və iri dişli ağzı boyunca gülümsündü:

– Belə havada ocaq adama ləzzət verir.

Madmazel Byuşarın qardaşı Parisin iqlimi barədə bir neçə əsaslı şikayətlər etdi, sonra Rusiyanın iqlimini təriflədi, bu haqda o hardasa oxumuşdu.

Otelin metri, onun ardınca lakey və şərab anbarlarının metri yemək və şərab gətirdilər. Otel metri bəzənmiş süfrəni ciddi-ciddi süzdü, başmağının ucu ilə buxarıdakı közü düzəltdi və daldıralı otaqdan çıxdı.

Jimye teatrının gənc aktrisası madmazel Byuşar muftasını divanın üstünə qoydu və aydın bir təbəssümlə müvəkkilə gülümsündü. Onun gözəl, ürəyəyatan sifəti – enli alnı, uzun çənəsi, azca yuxarı qalxmış kiçik burnu və uşaq gözələrini xatırladan gözələri vardı. O ağır yükdaşıyanlar kimi yeyib-ıçırdı. İkinci yeməkdən sonra mademuazel Byuşarın qardaşı axşam qəzetində oxuduğu bir neçə lətifəni danışmağı özünə borc bildi. Şərabdan, buxarının istisindən qızarmış madmazel ucadan qəhqəhə çəkib gülürdü.

Müvəkkil özü bu gün həmin lətifələri oxumuşdu və hərçənd bilirdi ki, madmazel Byuşarın qardaşı heç də onun qardaşı deyil, daha doğrusu sadəcə olaraq oynaşdır və madmazel qəti qərara gəlmişdir ki, ta kontraktla təmin olunmasa, öz gözəl bədənini müvəkkilə təqdim etməyəcək, o yenə də bu gün deyib-gülür, şənlənirdi.

O, Byuşarın belinə kimi lüt olan arıq çiynlərinə, onun kasıb paltarına baxır, gülə-gülə öz-özünə deyirdi:

“Səfeh, səfeh, aldatmamam səni, qorxma, onsuz da səni indikindən yaxşı yedizdirəcəyəm, raxitini sağaldaram, sənin məhəlləndə qızıl qatar haqqında eşidəndə isə – məhəllənin ən tanınmış məşhur pişiyi olacaqsan...”

Şampandan sonra mademuazel Byuşarın qardaşı gözələrini ağ süfrəyə zilləyərək alnını qırıqdırdı və boğuc səslə dedi:

– Güman edirəm ki, Şərq cəbhəsindən gələn xoşagəlməz xəbərlər təsdiq olunmur?

– Hansı xəbərlər?

– Bir saat əvvəl bizim departamentin kuryeri mənə radio...

Mademuazel Byuşarın qardaşı buxarıya sarı dönüb, papiros kötüyünü oda atdı. Mademuazel Byuşar – bu çox qəribə və hətta dəhşətli göründü – sadəlövh uşaq baxışı ilə deyil, əksinə diqqətli, ağıllı gözərlilə müvəkkilə baxdı. Kiçik ağzı möhkəm sıxıldı.

– Hökmdarın qızıl qatarı – mənə kuryer belə məlumat verdi – bolşeviklər tərəfindən ələ keçirilmişdir...

– Axmaq sözdür! – Müvəkkil ayağa qalxdı, kabinetdə, öz iri bədənini ilə hər yerin qarşısını alaraq üç addım gəzdirdi. – Axmaq sözdür, Moskvadan provokasiyadır...

– Aha! Daha yaxşı.

Mademuazel Byuşarın qardaşı qəhvə ilə konyaka girişdi. Mademuazel pişik derili muftasını ağzına tutub əsnədi. Müvəkkil bolşeviklərin zəruri fəlakətə uğramalarından, Fransanın ruslarla qardaşlıq birliyindən və Rusiyanın yeni tərəqqisindən danışmağa başladı, lakin birdən hiss etdi ki, fransız sözlərinin yarısını unudub. O üz-gözünü turşutdu və maşa ilə buxarıdakı közləri qurdalamağa başladı. Şam yeməyi korlanmışdı.

* * *

Həmin o gecə, canavarlar dağın başından baxanadək, xizəkli – partizanlar dəmir yoluna yaxınlaşdılar. Bəziləri ağacların gövdələri arasına səpələndilər, digərləri bellərindən baltalarını çıxardılar və hər tərəfə şaxtılı ağaclara çalınan baltaların səsi yayıldı – sanki iki parça şüşəni bir-birinə çırpırdılar.

¹ Əlləri soyuqdan qorumaq üçün xəzdən və s.-dən hər iki tərəfi açıq isti kisəcik

Qardan papaq qoymuş gəmi dirəyi hazırlanan hündür şam ağacı səmada səndələdi, cırıldadı və ay işığında parıldayan relslərin üzərinə endi.

Baltalar cingilti ilə səslənirdi. Birdən dəhşətli bir səs şaxtalı gecəni yardı. Dəmiryol yatağı titrədi. Dağ yamaclarında tənha duran şam ağaclarının ucları al rəngə boyandı. Döngədən, dağlar arasından, ətrafa istilik yayan iki parovoza qoşulmuş nəhəng qatar peyda oldu. Qatarın vaqonlarına və platformalarına sipər çəkilməmişdi, platformalarda qoyulmuş topların ağzı zəif-zəif siyirilirdi.

Toplardan göz qamaşdıran alov sıçradı. Qarla örtülmüş zirvələr işıqlandı. Toplar partıldı, pulemyotlar taqıldı – ətrafı əks-səda bürüdü.

Qatar, baltalanıb dəmir yoluna yığılmış ağacların üstünə şığıdı və dayandı. Qaranlıq meşədən, hər ağac gövdəsinin arxasından tufəng atəşlərinin zəif işığı görünürdü. Güllələr noxud kimi polad sipərləri döyəcəydirdi... Buxara bələnməmiş iki parovoz yalnızca kimi ulayırdı...

Həmin bu gecə, Moskvadan gələn qatar, çığır-bağır salmış minlərlə əsgərin, gəbərməmiş atların, sınıb-dağıdılmış vaqonların arxasında, yarımdayanacaqda boşaldıldı.

Şaxta küt xəncər kimi kəsirdi. Ay ətrafında yeddi göy qurşağı. İnsanlardan, tonqallardan buxar çıxırdı. Meşə ilə örtülmüş dağın arxasında şəfəq parıldayırdı – orada hökmdarın anbarları yanırdı.

Qarla örtülmüş düzənliklə döyüşçülər sıra ilə qayıdırdılar. Kirsələrə qoşulmuş pulemyot və toplar qarın üstü ilə cırıldaya-cırıldaya çıxır gedirdilər.

Uzaqda, döyüşçü sıraları getdiyi səmtdə ay işığına qərq olmuş hava qoşa zərbələrdən lərzəyə gəlirdi – bu hökmdarın pusquya düşmüş qızıl qatarı idi ki, partizanlardan yaxa qurtarmağa can atırdı.

* * *

Qatar hər tərəfdən od içindədir. Qarşıdan və arxadan yol tutulmuşdur. Relsləri bir-birindən ayırırlar. Çullara, xalçalara, qadın xəz paltolarına bürünmüş hisli-paslı, gözləri dəhşətlə yanan ac insanların əlindən aman yoxdur.

Get-gedə bu dairə daha da sıxlaşır. Platforma üzərindəki zirehli toplar bir-birinin ardınca susur. Adamlar qarın üstündən qalxır, təpə

ilə üzü yuxarı, dəmir yoluna sarı sürünürlər – yüzlərlə adam milçək kimi, vaqonlara yapışır.

Həmin o gecə qızıl aparan qatar geri, qərbə tərəf tərpəndi. Ondan gələn görünməz şüalar bu qış günündə əfsanəvi bir protuberans – od püskürtüsü yaratdı – çoxunun ümidi söndü, planları heç-puç oldu, tamamilə ümidini itirmiş xeyli mühacirin başı aşağı dikildi, qol-qanadı sındı...

Hökmdarın müvəkkili restorandan qayıtdıqda teleqramı yumruğunda sıxaraq, səhərin özünədək çarpayıda oturub yırğalandı – sanki dişləri ağrıyırdı.

Zəhlətökən külək pəncərənin dəmir qapaqlarını döyəcəydirdi. Aramsız yağış şüşələrdə sanki nağara çalırdı. Buz nəfəsli kədər ürək sıxırdı.

– Dəhşətdir, – deyə, o təkrar edirdi, – dəhşətdir!.. Hər şey sanki əldəqayırmadır... Dəhşətdir...

1924

QOÇAQLAR

Bu əhvalat Şimal-Qərb istiqamətində olmuşdur...

Onlar findıq ağaclarının sıx bitdiyi bir yerdə, ətirli otların üstündə uzanmışdılar. Rabitə məntəqəsi nəzərə çarpmayan basırıq bir yerdə yerləşmişdi. Göy bom-boş idi, bürküdən rəngi ağa çalırdı. Bürkü çox şiddətli idi, sanki yarpaqlar buna dözə bilməyərək çatırdayırdı. Yaxında isə qarışqa yuvası var idi. Leytenant Jabin demək olar ki, hər dəqiqə bir qarışqa tutub başı üstündən atırdı. O, otun gövdəciyini çeynəyərək aramla nağıl edirdi:

– Nemes soldatına düşünmək yasaq edilmişdir. Faşistlər düşünməyə çox zərərli bir iş kimi baxırlar. Onun kəlləsi tez mühakimə yürütməyə alıxmamışdır, başına heç vaxt parlaq bir fikir gəlməz. Biz də elə bu saniyələrdən istifadə edirik... Halbuki vəziyyətimiz çox ağır idi – adam sonra da yadına salanda yenə bədənini üşütmə alır... Hə, söz yox ki, bizim adamlar qoçaqdırlar. Siz bircə rabitəçi Petrova baxın, sifətdən heç də qoçaq adama bənzəmir. Kişi üzünə bənzəməyən çox göyçək üzü, dalğın, xumar gözləri var. Hər gün oturub sevgilisinə məktub yazır. Döyüşçülər həmişə ona deyirlər: “Petrov, bir de görək, sən insansan, ya kötüksən? Axı sən buraya, müharibə etməyə gəlmişən, – bir hərəkətə gəl...” O isə cavab verərdi: “Əl çəkin məndən, lazım olanda hərəkətə gələrəm...”

Dizinin üstündə bloknot tutan adam dedi:

– Yoldaş Jabin, axı bir nağıl edin görək, siz necə oldu ki, iyirmi beş qızıl əsgərlə faşistlərin arxasında bu qədər qaldınız və axırda sağ-salamat qayıdıb gəldiniz.

Jabin böyrü üstə döndü:

– Mənim çox ağıllı bir şoferim var. Mən həmişə ona deyirəm ki: “Şmelkov, sən bu çarxı nə hərfləyib durursan? Sənin yerin universitetdir, fizika-riyaziyyat şöbəsi...” O da deyir ki: “Eybi yoxdur, uşaqlıqdan şofer həyatına həvəsim olub”. Siz soruşursunuz, biz necə oldu ki, gedib nemeslərin arasına çıxdıq, eləmi? Hə, mənə əmr olunmuşdu ki, bütün rabitə vasitələrini P. qəsəbəsinə yığam və mümkün olduqca ştəbla əlaqə saxlayam.

Elə mən buradaca da mühasirəyə düşdüm. Axşam üstü faşistlərlə başdan – başa dolu iki yük maşını ağına-bozuna baxmadan Dubkaya girdi. Biz səsimizi çıxarmadan nemesləri irəli buraxdıq, böyürdən pulemyotla başlarına güllə yağdırdıq, maşınlardan yerə enəndə süngülərlə üstlərinə düşdük. Nemeslərin süngüdən xoşu gəlmir, bir neçəsi qaçıb canını qurtardı, zabit isə özünü qamışlığa soxub təpəsinə suya cummuşdu, bircə burun deşikləri görünürdü. Biz onun içində çox qiymətli sənədləri olan çantasını ələ keçirdik.

Nemes maşınlarını işə saldıq, iyirmi beş döyüşçümüzün hamısı, mən də Petrovla bərabər bu maşınlara mindik. Şmelkov qabaq maşının sükanı başına keçdi. Göy buludlu idi, ulduz görünmürdü, ay hələ çıxmamışdı. Faşistlərin arxasında, cəbhə boyu gedirik. Bir saat getdik, iki saat getdik, heç kəsə rast gəlmədik, Qərbdə göy qızarıb, Şərqdən atışma və ağır partlayışlar eşidilirdi. Qızartıları və topların gurultusunu nəzərdə tutub yolumuzu təyin edirik.

İrəlində tanış bir kənd olmalı idi. Dayandıq. Petrov yerindən qalxdı: “İcazə verin kəşfiyyata gedim”.

Düşündüm ki, adam qərribə şeydir, qızıqanda sevdiyi qızı da yadından çıxarır. Dedim: “Get”. O, qumbaraları ciblərinə doldurub böyük məharət və ustahıqla yola düşdü. Qırx dəqiqədən sonra kollar tərpəndi. O, kabinkanın yanında dayanmışdı:

“Kənddə faşistlərin avtomaşın kolonnası vardır”.

Düşündüm ki, bu yaxşı işə oxşamır. Bircə yolumuz var idi, sağ və sol tərəfimiz bataqlıq idi, geriyyə qayıtmaq isə bizə əl verməzdi. Şmelkov təsəlliverici bir tonla dedi:

“Uşaqlar, minin, gedək”.

Başlarımızdakı polad şlemlər qaranlıqda faşistlərin şleminə bənzəyə bilərdi, nişanlarımız seçilməzdi, ancaq bizim dörd guşəli rus süngülərimiz bizi ələ verə bilərdi. Mən döyüşçülərə əmr etdim ki, tüfənglərini dizlərinin üstündə tutsunlar.

Bir azdan sonra üç göy işıq gördük – bu, nemeslərin “dayan signalı” idi, avtokolonnanın baş tərəfində qoymuşdular. Şmelkov maşının işıqlarını yandırdı və biz fənərlərin işığında içəriyə yeşillərlə dolu yedditonluq yük maşınları gördük; radiatorların üstündə ağ dairə içində qara svastika çəkilmişdi. Yolun kənarından üç zabit bizim tərəfə baxır və əllərindəki elektrik fənərlərini hərfləyirdilər.

Şmelkov fənərlərə daha güclü işıq verdi, zabitlərin gözü qamaşdı, əllərilə gözlerini tutdular, biz isə sakitcə avtokolonnanın yanından ötüb keçdik, kaskalarımızdakı qızıl ulduzlar görünməsin deyə hamımız başımızı bu biri tərəfə çevirmişdik. Sürətimizi artırdıq, bir kəndə çatdıq. Gözəl xoşa gələn bir kənd idi, sıx vişnə və alma ağacları kəndin sakit evlərini aralığa almışdı, adam bu evlərdə yaşamaq və yenə yaşamaq istərdi. Kənd bom-boş idi, bütün əhali çıxıb getmişdi.

Taxtadan tikilmiş kiçik kilsənin yanında, üstü açıq maşında üzü qırışmış və zəiflikdən xirtdəyi üzülən bir zabit oturub fənərlə xəritəyə baxırdı. Mən bir təhər Petrovun əlini tutub saxlaya bildim, o, kabin-kadan boylanıb zabitə tərəf bir qumbara fırlatmaq istəyirdi.

Bununla belə zabit nədənsə şübhəyə düşmüşdü. Kəndi keçəndən sonra gördük ki, yanına yedək qoyulmuş iyirmi küvvəli bir motosiklet dalımızca gəlir, motosikletin kabinəsində pulemyotçu oturmuşdu. Petrov cəld tərənib qumbaranı motosikletin üstünə fırlatdı, pulemyotçu metrə yarım qabağa sıçradı, sanki bizə bir şey nağıl etməyə tələsirdi, sürücü isə motosikletlə bərabər təpəsi üstə çuxura yuvarlandı.

Fənərlərimizi söndürüb sürətlə yolumuza davam edirik. Üfüqdəki böyük qızartı qabaqda qara kolların dalında əks edirdi: irəlində kiçik bir çay və taxta körpü vardı. Sürətimizi azaltdıq. Nemescə danışmaq eşidirdik. Tüfənglərimiz və qumbaralarımız hazır, səsimizi çıxarmadan oturub gözləyirdik. Qaranlıqda fiqurları aydın seçilməyən iki növbətçi bizə yaxınlaşdı. Biri uzaqda dayandı, o biri kabinkanın yanına gəlib, burnunu lap şüşəyə dayadı – biz onunla göz-gözə gəldik... Birdən o mənə başı ilə işarə edib qarışıq bir rus dili ilə dedi:

“Rus, körpüdən keçməz, orda faşist güllə atar...”

Biz beş kilometrə qədər çayın sahili boyunca getdik, qurbağalar yaman səs-küy salmışdılar, yola çıxdıq, yenə də göy işıqlar gördük, dəmir çınqıltısı eşitdik. Bizdən otuz addım irəlində bir dəstə tank gəlirdi.

Döyüşçülərə dedim: “Yatın, elə eləyin ki, quyruq-muyruğunuz görünməsin”.

Maşınlarımızı yolun kənarına sürüb sürətimizi azaltdıq, ağır qara tankları hörmətlə özümüzdən irəliyə buraxdıq. Tankların üstündə ağ dairə içərisində svastika çəkilmişdi, bunlar gözə bənzəyirdi.

Faşistlər belə güman edirlər ki, məsələn onların paltarlarına taxdığı kəllə və sümük nişanı, qara tanklar, ulayan bombalar düşməne dəhşətli təsir buraxır. Bunu onların özləri daha yaxşı bilirlər. Bəzi vəhşilər müharibə zamanı hətta başlarına dişli və buynuzlu maska geyirlər – deyirlər ki, guya bunlar da çox dəhşət yaradırmış...

Tankların ardınca zenitkalar, sisternlər, yük maşınları ötüb keçdi. Gördüm ki, yaman qarışıqlığa düşmüşük, başımıza əngəl açıla bilər, gərək bir təhər başqa yola keçək. Necə döneydik? Geri dönsəydik dərhal bizdən şübhələne bilərdilər.

Yolun sağ tərəfində ətrafına toz ağacı əkilmiş bir xiyaban göründü. Şmelkov dərhal nə etmək lazım gəldiyini anladı, maşını xiyabana tərəf çevirdi. Ağacların ağ gövdəsi gözümüzün qabağından ötüb keçdi, biz bir baş sovxozun həyətinə girdik və qaraja tərəf sürdük.

Şmelkov dayanmadan maşını döndərdi və benzin götürmək istəyirmiş kimi dalı-dalı sürdü. Bir neçə nemes soldatı qarajın qapısını açmaq üçün yüyürdülər. Yaxşı ki, Hitler onları düşünməyə və baş işlətməyə öyrətməyib. Şmelkov və onun ardınca da ikinci maşın dönüb işıqlarını söndürdülər və sürətlə geriye, tozağacları xiyabanına tərəf sürdülər. Arxadan qışqırmağa, güllə atmağa başladılar, ancaq yubanmışdılar, artıq biz yolda idik. Avtokolonna hələ də yolla getməkdə idi. İndi biz yenidən benzin götürmüş bir adam kimi yolumuza davam edib tankları keçdik və hündür çovdar əkininə tərəf sürdük.

İşıqlanana qədər bir kiçik meşəyə çatdıq, ancaq burada yanacağımız qurtardı. Biz maşınlarımızı gizlətdik, yeməyə başladılar. Petrov suxarını dişləyərkən birdən başını yana çevirdi, yerindən sıçrayıb kolların arasına atıldı. Oradan bir ciyilti eşitmişdi. Gördük ki, doqquz yaşında bir oğlanın əlindən darta-darta gətirir. Oğlanın saçları kəsilmişdi, yastı burnu, kinli gözləri var idi.

O:

– Hə, daha nə istəyirsən? – dedi. – Görürsən ki özünüzküyəm də, burax, elə bildim ki, faşistlərdir.

– Ey dəcəl qırışmal, burda nə qayırırsan?

– Mən kəşfiyyatçıyam. Biz Oksen baba ilə burda işləyirik...

Məlum oldu ki, bu oğlan və bundan başqa da beş nəfər ayaqyalın uşaq səksən yaşlı Oksen baba ilə bərabər kənddə qalıblar. Kişilər, kiçik uşaq qadınlar, mal-qaram da özlərilə sürərək meşədəki bataqlıq

yerlərə çəkilmişlər və orada partizanlıq edirlər. Ştab xutorda Oksen babanın evində idi. Onun yanında qalan altı oğlan bütün günü ətrafı dolaşır, hətta nemeslərə yaxınlaşmaqdan belə qorxmurdular – fısıldayaraq onların yanında dolanırlar, pul dilənib suxarı istəyirdilər. Onlar hər şeyi görür, hər şeyi öyrənir, axşamüstü öyrəndikləri məlumatları xutora, babaya gətirirdilər. Gecə partizanlar babanın yanına gəlirdilər, baba da onlara tapşırıq verirdi: ştab filan yerdədir – onu məhv etmək lazımdır, filan yerə benzin gətiriblər, filan yerə tank vzvodu gəlib, görək partladasınız.

Oğlan çox ağıllı və bacarıqlı idi, günəş doğmamış bizi meşənin o biri başına apardı – şeytanın biri şeytan, kərtənkələ kimi sürünərək, kolluğa girdi, biz güclə ona çatı bilirdik. Orda, talada benzin sisternləri var idi və beş qırıcı aeroplan oraya gəlmişdi.

Biz o qədər də əziyyət çəkmədən bu işin öhdəsindən gəldik. Mənim snayperlərimin güllələri açılarkən nemes qarovulları üzüstə yerə sərilirdilər. Onlar yuxulamamaq üçün öz səngərlərinin yanında var-gəl edirdilər. Biz kolların içindən “Ural!” qışqırıb qalxdıq. Bu səs nemeslərin əsəblərinə ulayan bombalardan çox təsir edir. Faşistlər yerin içindən, sığınacaqlardan çıxdılar – kimisi əlini yuxarı qaldırır, kimisi çuma tutmuş adamlar kimi yerdə çabalayaraq avtomatla güllə atır. Bir pilotu qırıcı aeroplanın içindən paraşüt qayıqlarından dartıb çıxardılar. Bu iş üçün heç bir şahid və iz buraxmadıq. Sistemləri və aeroplanları yandırıb meşəyə qayıtdıq. Oğlan bizə dedi:

“Mən qaçdım, salamat qalın, gedim babama deyim, yoxsa o, bu aerodroma böyük bir dəstə göndərmək istəyirdi”.

*Bütün günü burda keçirdik. Biz tankların necə gəldiyini və pulemyotlarla meşəni necə atəşə tutduğunu eşidirdik. Gecə Dvina çayı sahilı boyunca gedib keçmək üçün dayaz yer axtarmaq qərarına gəldik. Faşistlərin heç yerdə cəbhə xətti yoxdur, onlar ağma-bozuna baxmadan orda-burda irəli soxulurlar, ona görə əgər köllən işləyirsə həmişə bir təhər sürüşüb bu biri tərəfə keçə bilərsiniz.

Gecə hamımız yan-yanı, döyüşə hazır bir şəkildə, pulemyotlar da sağ və solumuzda yola düşdük. Uzaqdan D. şəhərinin alovları görünürdü, şəhərin hər tərəfindən alov buludlara yüksəlirdi. Faşistlər bu cür illüminasiyanı kinoya getməkdən artıq sevirilər. Aeroplanlar yanan şəhərin dörd tərəfində hərhlənərək qaçanları gülləyə basır, uşaqları, arvadları, qocaları təkrar odun içinə qovurdu.

Cəhənnəmə ki, nə olacaqsız olsun... O qədər acıqlanmışdı ki, özümüz vuruşmağa adam axtarırdıq. İçərisində üç zabıt olan bir minik maşınıni dayandırdıq və onları öldürməmişdən əvvəl üzlerini yanan D. şəhərinə çevirməyə məcbur etdik, dedik ki, qoy baxsınlar və anlasınlar ki, bu mənzərə kinodan çox-çox maraqsızdır. Yolda bir çox telefon, teleqraf xətlərini kəsdik. On iki sisterndən ibarət bir kalonnaya hücum etdik, adamları qırdıq, benzini açıb buraxdıq və od vurub yandırdıq. Ancaq bu işimizdən özümüz də razı qalmadıq: ətraf çox bərk işıqlandı. Üç tanka rast gəldik, yavaş gədirdilər, izləməyə başladıq, yanımızda yandırıcı maddələrlə dolu butulkaların olmasına təəssüf etdik. Bununla belə Petrov və iki nəfər də qumbara atan qızıl əsgər, yoldaşlarından çoxluca qumbara alıb irəliyə yüyürdülər və yolun kənarında gizlənib tankların altına hər biri bir bağlı qumbara atdılar. İrəlindəki tank şaxə qalxdı, o biri ikisi də qırılıb qaldı, qaranlıqda ətrafa güllə yağdırmaqdan başqa bir şey edə bilmədilər.

Bütün gecəni çöllə, tala ilə gedib bir xutora çatdıq, deyəsən nemeslər hələ buraya gəlib çıxmamışdılar. Evlərin pəncərələrinin dalındakı qapılar basılmışdı, heyətlər bom-boş, heç bir sərçə də yoxdu. Birdən bir komanın samanla basırılmış damından xoruz banladı. Yaşıl bir yay səhəri açılmışdı. Baxdıq gördük ki, eyvanda alçaqboy, dazbaş bir qoca və artıq bir qarı dayanmışlar. Burda qalıb ömürlərinin axırını gözləyirdilər.

Qarı dedi: “Qoca, deyəsən axı bunlar bizimkilərdir”.

Bizə tərəf yüyürüb hər birimizi dualamağa və öpməyə başladılar. Biz isə qarı ilə öpüşəcək halda deyildik, – bərk acmışdıq. Qoca çörək gətirib doğramağa başladı, qarı isə tikələrə bal sürtüb və “Yeyin, əzizlərim, yeyin, həmişə dadımıza çatasınız” deyib bizə yemək verirdi.

Bütün günü onların xutorunda qalmaq yaxşı olmazdı. Qoca ayaq-qabıqlarını geydi, qoyun derisindən tikilmiş papağını başına qoydu, meşədəki bataqlıqların arası ilə bizi bir kəndə apardı. Partizanların xəstəxanası burada yerləşirdi. Bütün kənd başımıza yığışdı, qadınlar bizi evlərə apardılar. Yaxşı adamların könlünə deymək yaramaz, sözlərini yerə salmadıq: yoldan gəlmiş adam kirli və yorğun olur. Keçmiş qaydaya görə onu yuyundurar, yedilər və ona mehribanlıq edərlər. Qadınlar özləri bizim ayaqqabılarımızı çıxardılar, ayaqları

döyənək olanların ayaqlarını yudular, təmiz sarğı verdilər. Hər kəsin ocağında nəyi vardısı gətirib bizi qonaq etdi.

Görürəm ki, Petrov yenə də kövrəlib, gözləri xumarlanıb və yaşayıb... Kendililər bizi çox razı salmağa çalışdılar ki, burda qalıb onlarla bir yerdə, partizanlıq edək... Bu elə bizim də ürəyimizdən idi... ancaq vəzifəmiz buna yol verməzdi.

Leytenant Jabin yüngül bir hərəkətlə ayağa qalxdı... "Hava!" deyərək komanda etdi. Dərhal otların üstündə findıq ağacları arasında hərəkət başlandı. Göydə, alçaqda beş faşist bombardmançı aeroplanı göründü. Rabitə məntəqəsinin aerodroma xəbər verməsinə heç üç dəqiqə də keçməmiş bizim qırıcı aeroplanlar göyə qalxdılar. Onlar dartılmış bir sim kimi – dəhşət və qüvvətlə səslənərək bombardmançı aeroplanların üstünə şıxdılar. Ağır faşist maşınlarının qanadları parladı, onlar geriye dönməyə başladılar. Ancaq gec idi... Solğun göydən, çox yüksəkdə pulemyot atışmasının səsi eşidilirdi. Qırıcı aeroplanlar özlərini daha da irəliyə vurdular. Bombardmançılardan biri yırğalandı, burnunu qaldıraraq başaşağı getdi. Onun ardınca tüstü zolağı uzandı...

Mühəndis Qarinin hiperboloidi

ROMAN

Bu mövsümdə Parisin işgüzar adamları “Majestik” mehmanxanasında qəlyanaltı etməyə yığışmışdılar. Orada fransızlardan başqa bütün millətlərin nümayəndələrinə rast gəlmək olardı. Mehmanxanada orkestrin sədaları, probkaların partituları və qadınların qış civiltisinə bənzər səsləri altında cürbəcür yeməklər arasındakı fasilələrdə işgüzar danışqlar aparılır və müqavilələr bağlanırdı.

Mehmanxananın qiymətli xalılar döşənmiş çox gözəl holunda, hərlənən şüşə qapının yaxınlığında ucaboy bir adam qürurla gəzişirdi. Onun saçları çallaşmışdı, təmiz qırılmış, qətiyyət ifadə edən üzü Fransanın qəhrəman keçmişini xatırladırdı. Əynində gen qara frak, ayaqlarında ipək uzunboğaz corab və toqqalı lak tufli vardı. Döşünə gümüş saat zənciri taxmışdı. Bu adam “Majestik” mehmanxanasını işlədən aksioner cəmiyyətini təmsil edən, baş qapıçı idi.

O, podaqra xəstəliyinə tutulmuş əllərini arxasında birləşdirərək, şüşəbənd arakəsmənin qabağında ayaq saxladı. Arakəsmənin o tərəfində iri, yaşıl çəlləklərdəki çiçəklənən ağacların və palma yarpaqlarının altında müştərilər nahar edirdilər. Bu dəqiqədə qapıçı akvariumun şüşəbənd divarı ardından bitkilərin və həşəratın həyatını tədqiq edən professora bənzəyirdi.

Qadınlar qəşəng idilər, buna söz ola bilməzdi. Gənc qadınlar öz gənclikləri və gözlərinin parıltısı ilə adamları cəlb edirdilər. Bu gözlərin içərisində anqlosaksonlara məxsus mavi gözlərə, Cənubi amerikalılara məxsus gecə kimi qapqara gözlərə, fransızlara məxsus bənövşəyi gözlərə rast gəlmək olardı. Yaşlı qadınlar, – xərəkləri tünd ədviyyatla dada gətirən kimi, – solmaqda olan gözəlliklərini qəşəng geyimləri ilə tərəvətləndirirdilər.

Bəli, qadınlar cəhətdən bütün işlər çox yaxşı gedirdi, amma baş qapıçı restoranda oturan kişilər barədə bu sözləri deyə bilməzdi.

Qarılarını piy basmış, qıllı barmaqlarına üzüklər taxmış, cod tüklerini ülgüc götürməyən bu bəstəboy gənc azğınlar müharibədən sonra görsən harada, hansı qanqallıqlarda törəmişdilər?

Onlar bu səhərdən – o səhərədək ara vermədən hər cür içki içirdilər. Qıllı barmaqları havadan da pul, pul, hey pul sağırdı... Onlar başlıca olaraq Amerikadan, qızılı dizdən olan, bütün Köhnə Dünyanı ucuz qiymətə satın almaq istəyən o məlun ölkədən sürünüb gəlirdilər.

2

Kuzovu qırmızı ağacdən qayrılmış uzun bir maşın Rolsroys səs-sizcə gəlib mehmanxananın qapısında durdu. Qapıçı, döşündəki saat zənciri cingildəyə-cingildəyə, tələsik hərələnən qapıya sarı yönəldi.

İçəri birinci bəstəboy, solğun bənizli, qısa qarasaqqallı və ətli burnunun pərləri üflənmiş kimi görünən bir adam girdi. Onun əynində torba kimi gen uzun palto, başında, qaşlarının üstünə qədər basılmış kotelok vardı.

O, ayaq saxlayıb deyinə-deyinə qadın yoldaşını gözləyirdi; qadın isə qapının yanındakı sütunun ardından çıxıb avtomobilin qabağına yüyürən bir gənc ilə danışdı. Qadın başı ilə onu gözləyən adama işarə edib, hərələnən qapıdan içəri girdi. Bu Parisin ən gözəl qadınlarından biri olan məşhur Zoya Monroz idi. O, alagöz, zərif, ucaboy bir qadındı, əynində ağ mahud kostyum vardı.

– Biz nahar edəcəyikmi, Rollinq? – deyə qadın koteloklu adamdan soruşdu.

– Yox. Mən onunla nahardan əvvəl danışacağam.

Zoya Monroz bu cavabdakı kəskin ifadəni lütf edib bağışlayırmış kimi, yavaşca güldü. Bu zaman avtomobilin qabağında Zoya Monroz ilə söhbət edən bayaqkı gənc sürətlə qapıdan içəri girdi. Onun əynində yaxası açıq köhnə palto, əlinde isə, əlağacı və yumşaq bir şlyapa vardı. Onun həyəcanlı üzü çil-çil idi. Seyrək cod bıqları qoyma bıq kimi görünürdü. Ehtimal ki, o, Rollinq ilə əl verib görüşmək istəyirdi; amma Rollinq əllərini paltosunun ciblərindən çıxarmadan, daha kəskin bir ifadə ilə dedi:

– Siz on beş dəqiqə gecikibsiniz, Semyonov.

– Məni ləngitdilər... Elə bizim işimiz üçün...Çox-çox üzr istəyirəm... Bütün işlər düzəlmişdir...Onlar razıdırlar... Sabah Varşavaya yola düşə bilərlər...

Rollinq əsla yaxşılıq ifadə etməyən donuq gözələrini ona zilləyib dedi:

– Əgər siz bağrıb bütün mehmanxananı başınıza götürsəniz, sizi burdan rədd edərlər.

– Bağışlayın, pıçiltı ilə deyim... Varşavada artıq hər bir şey hazırdır: pasportlar da, paltar da, silah da, sair şeylər də... Aprelin əvvəllərində onlar sərhədi keçəcəklər...

Rollinq dedi:

– Bu saat mən madmazel Monroz ilə nahar edəcəyəm. Siz o cənabların yanına gedib deyərsiniz ki, mən bu gün saat beşə işləyəndə onları görmək istəyirəm. Xəbərdar edin ki, əgər mənə kələk gəlmək istəsələr, onları polisin əlinə verərəm...

Bu söhbət 192... il, mayın əvvəllərində gedirdi.

3

Leninqradda¹ dan söküləndə, Krestov çayı sahilində Avarçılıq məktəbi bonlarının² yaxınlığında ikiavarlı bir qayıq durdu.

Qayıqdan iki adam çıxdı və suyun lap qırağında onların arasında qısa bir söhbət oldu. Yalnız biri kəskin əmredici bir ifadə ilə danışır, o biri isə gözünü sakit, tutqun bol sulu çaya zilləyib baxırdı. Krestov adasındakı meşəliyin dalında, gecənin göyümtül səmasında yaz gününün şəfəqi yayılmaqda idi.

Sonra bu iki nəfər qayığın üzərinə əyildilər və yanan kibritin işığı onların üzünü aydınladı. Onlar qayığın içindən bir bağlama çıxartdılar; danışmayan adam bağlamanı götürdü, meşəyə girib yox oldu, danışan adam isə, qayığa atılıb sahiləndən aralandı və tələsik avar çəkə-çəkə uzaqlaşdı. Avarçəkən adamın fiqurası suyun işıq düşmüş zolağından ötüb keçdi və qarşı sahilin kölgəlikləri arasında əriyib yox oldu. Xırdaca bir dalğa bona toxunub şappıldadı.

Ensiz, iti gedən yüngül yarış qayığının “baş avarçısı” spartakçı Taraşkin bu gecə klubda növbətçi idi. Özünə cavan, fəsil də yaz fəslə olduğundan, həyatın tez ötüüb keçən saatlarını boş-boş yatmağa sərf etmək əvəzinə, Taraşkin dizlərini qucaqlayıb sakit sularda üzən bonda oturmuşdu.

¹ Leninqrad – Rusiyanın indiki Sankt-Peterburq şəhəri

² Bon – çay və dəniz körpülərində gəmiləri qorumaq üçün üzən barı

Gecənin sakitliyində o, çox şey barəsində düşünürdü. Dalbadal iki yay idi ki, hələ burunlarına əsil su qoxusu dəyməmiş moskvəlilər təkadamlıq, dördnəfərlik və səkkiznəfərlik qayıq yarışında Avarçılıq məktəbini udurdular. Bu ona ağır gəlirdi.

Ancaq idmançı bilir ki, məğlubiyyət adamı qalibiyyətə aparır çıxarır. Elə birçə bu hal, bir də ki, tünd ot və islanmış ağac qoxusu verən yaz səhəri Taraşkində böyük iyun yarışları ərəfəsində məşq üçün vacib olan ruh yüksəkliyi doğururdu.

Taraşkin bonun üzərində oturub, ikiavarlı qayığın sahilə yan aldı-ğını və sonra ayrılıb getdiyini gördü. Taraşkin həyat hadisələrinə sakitliklə yanaşırdı. Ancaq burada bir vəziyyət ona qərribə görünürdü: sahilə kənara çıxan bu iki adam iki damcı su kimi bir-birinə bənəyirdi. Onlar ikisi də bir boyda idilər, ikisi də əyinlərinə bir cürə gen palto geymişdilər, ikisinin də başında alınlılarına qədər çəkilmiş yumşaq şlyapa vardı və hər ikisinin də saqqalı sivri idi.

Amma hər halda respublikada gecələr quruda və ya suda özünə bənzer adamla veyllənmək heç kəsə qadağan edilməmişdi. Taraşkin yəqin ki, bu sivrisaqqal adamları elə həmin dəqiqə unudardı, amma elə həmin gecənin səhəri Avarçılıq məktəbinin yaxınlığındakı tozağacı meşəsində, pəncərələri möhkəm mıxlanmış yarıxaraba bir yaylaq evində qərribə bir hadisə baş vermişdi.

4

Adaların ağacları üzərində al şəfəqlər içərisindən günəş ucaldıqda, Taraşkin əzəllərini oynada-oynada, talaşa yağmaq üçün klubun həyətinə getdi. Səhər saat altıya işləmiş olardı. Qapı taqıldadı və rütubətli cığır ilə Vasili Vitalyeviç Şelqa velosipedini sürütləyə-sürütləyə gəldi.

Şelqa yaxşı məşq keçmiş, əzəlləri möhkəm, yüngül, ortaboylu, qüvvətli, çevik, soyuqqanlı və ehtiyatlı bir idmançı idi. O, cinayət axtaran idarədə işləyir və idman ilə ümumi məşq keçmək xatirinə məşğul olurdu.

Şelqa velosipedini artırmaya söykəyib soruşdu:

– Hə, işlər necə gedir, yoldaş Taraşkin? Hər şey öz qaydasındadır mı? Gəldim bir az əl-qolumu açım... Bir bura bax, gör nə yaman zibil olub, ay-ay...

O, üst köynəyini çıxartdı, arıq, amma əzəlləri qollarını çirmədi və klubun həyətinə süpürüb-yığışdırmağa başladı, buradakı tör-töküntü hələ bonun təmirindən bəri tökülüb qalmış materiallar idi.

Taraşkin dedi:

– Bu gün zavoddan uşaqlar gələcək; bir gecənin içində hamısını səliqəyə salırıq. Yaxşı, bəs necə oldu, Vasili Vitalyeviç, altınəfərlik qayıq komandasına yazılırsınız ya yox?

– Heç bilmirəm necə edim, – deyər Şelqa qətran çəlləyini diyirlədə-diyirlədə cavab verdi. – Bir tərəfə baxanda, gərək moskvəlilərin dərslərini verək, amma o biri tərəfə baxanda, qorxuram ki, vaxtlı-vaxtında gələ bilməyəm... Bu saat əlimizdə qərribə bir iş var.

– Yəni də oğru-quldur işidirmi?

– Yox, bir az yuxarı çıx, beynəlxalq miqyasda bir cinayət işidir.

– Hayıf, – deyər Taraşkin dilləndi, – yaxşı olardı ki, bir yerdə avar çəkəydik.

Şelqa bona keçib, çayın səthində oynayan günəş parıltılarına tamaşa edə-edə, süpürgənin sapını taqıldada-taqıldada, astadan Taraşkini çağırırdı:

– Bu yaxındakı yaylaq evlərində kimlər yaşadığını siz yaxşı bilirsinizmi?

– Tək-tük qışlayanlar var.

– Bəs bu mart ayının ortalarında bu yaylaqlardan birinə köçən olmayıb ki?

Taraşkin günəşli çaya qıyqacı bir nəzər salıb, bir ayağının dirnaqları ilə o biri ayağını qaşıdı.

O dedi:

– Bax, o kiçik meşədə qapı-pəncərəsi mıxlanmış bir yaylaq evi var. Yadıma gəlir ki, dörd həftə bundan əvvəl bir də gördüm onun bacasından tüstü çıxır. Biz belə fikirləşdik ki, ora ya sahibsiz uşaqlar giriblər, ya da quldurlar.

– O yaylaqda olanlardan heç bir adama rast gəlibsinizmi?

– Bir dayanın, Vasili Vitalyeviç. Yəqin ki, bu gün gördüklərim elə onlar imiş.

Belə deyib Taraşkin bu gün dan söküləndə bataqlıqlı sahilə yan alan o iki nəfər barəsində danışdı.

O danışdıqca Şelqa “aha, aha,” – deyər dillənir və onun iti göz-ləri qıyılırdı.

– Gedək, o yaylağı mənə göstər, – deyər Şelqa əli ilə belindəki tapançanın koburunu yoxladı.

Seyrək tozağacı meşəliyindəki yaylaq evi bom-boş idi, – artırması çürümüş, pəncərələrin dəl qapılarının üstündən taxta mıxlanmışdı. Eyvana çıxan pəncərənin şüşələri sınımış, evin tinində navalçaların altını yosun basmış, pəncərələrin altında sirkəm otları bitmişdi.

– Siz haqlısınız, orda yaşayırlar, – deyə Şelqa ağacların arasından yaylaq evin dövrəsini nəzərdən keçirib dilləndi; sonra ehtiyatla evin dövrəsinə hərləndi. – Bu gün burada adam olub... Bəs onların nə iti azıb ki, pəncərədən giriblər? Taraşkin, bir bura gəlin, burda nə isə, dolaşıq bir iş var.

Onlar yeyin-yeyin gedib artırmaya yaxınlaşdılar. Orada ayaq izləri var idi. Artırmanın solundakı pəncərənin taxtası yenəcə qopub asıla-asıla qalmışdı. Pəncərə içəri açılmışdı. Pəncərənin altında rütubətli qumun üstündə də ləpir vardı. Ləpirlər iri idi, görünür ki, ağır bir adamın ləpirləri idi, onun yanında da bir az kiçik, dar, burun tərəfləri içəri əyilmiş ləpirlər vardı.

– Artırmadakı ləpirlər başqa ayaqqabının ləpirləridir, – deyə Şelqa dilləndi.

O, pəncərədən içəri baxıb, yavaşca fit verdi və çağırırdı.

– Ehey, ay əmi, pəncərənizi açıblar, bəlkə evdən şey-şüy aparırlar.

Cavab gəlmədi. Yarı qaranlıq otaqdan şirintəhər pis qoxu gəlirdi.

Şelqa bir az da ucadan çağırırdı, pəncərəyə çıxdı, tapançanı çıxarıb, səssizcə otağın içinə atıldı. Taraşkin də onun ardınca içəri girdi.

Birinci otaq boş idi, ayaq altına kərpic, mala qırıntıları, qəzet parçaları səpələnmişdi. Aralı qapı mətbəxə açılırdı. Burada pilotenin üstündə pas atmış dudkeşin qapağı altında stolların və kürsülərin üstündə primuslar, saxsı putalar, şüşə və metal retortalar, bankalar və sink qutuları vardı. Primuslardan biri sönmək üzrə olub, hələ də fişıldayırdı.

Şelqa yenə çağırırdı: “Ay əmi!” Başını yırğaladı və yarı qaranlıq otağa gedən qapını ehtiyatla araladı; pəncərələrin taxtalarının aralarından bu otağa günəş işığının zolaqları düşmüşdü.

– Budur ha! – deyə Şelqa dilləndi.

Otağın divarının dibində demir çarpayının üstündə paltarlı bir adam üzüqoylu uzanmışdı. Onun əlləri başının üstündən çarpayının dəmirinə bənd edilmişdi. Ayaqları kəndirle sarınmışdı. Pəncəyi və

köynəyi sinə tərəfdən cırılmışdı. Başı qeyri-təbii bir halda geri qanrılmış, sivri saqqalı dik durmuşdu.

– Aha, gör bir başına nə götürüblər, – deyə Şelqa öldürülmüş adamın dəstəyə qədər sinəsinə saplanmış fin bıçağını nəzərdən keçirib dilləndi. – Ona işgəncə veriblər... Bir baxın...

– Vasili Vitalyeviç, bu elə qayıqla gələn həmin adam özüdür. Onu bir saat yarım bundan əvvəl öldürüblər.

– Burada qalın, keşik çəkin, heç bir şeyə əl vurmayın. Heç kəsi içəri buraxmayın, eşitdinizmi, Taraşkin?

Bir neçə dəqiqə sonra Şelqa klubdan telefonla deyirdi:

– Vağzallara gözətçilər qoyun... Bütün sənişinləri yoxlayın... Bütün mehmanxanalara gözətçilər qoyun. Səhər saat altı ilə səkkiz arasında gəlmiş adamların hamısını yoxlayın. Mənim sərəncamıma agent ilə bir it göndərin.

6

Axtarıcı it gəlib çıxana qədər Şelqa, çardaqdan tutmuş bütün evi diqqətlə yoxlamağa başladı.

Hər tərəfə zibil, sınıq şüşə, divar kağızı parçaları, paslı konserv bankaları səpələnmişdi. Pəncərələri hörümçək toru basmışdı, künclərdə kif və yosun bitmişdi. Yaylaq evi görünür ki, 1918-ci ildən tərk edilib qalmışdı. Yalnız mətbəxdə və dəmir çarpayı olan otaqda yaşayış əlamətləri vardı. Öldürülmüş adamın cibindən tapılan fransız bulkası və bir parça çay kolbasasından başqa bir yerdə nə məişət avadanlığı, nə də yemək qalıqları gözə dəyirdi.

Burda adam yaşamırdı, amma nə isə gizlin bir iş görmək üçün bura gəlib-gedirlərmiş. Şelqanın axtarış nəticəsində çıxardığı ilk qərar belə oldu. Mətbəxin yoxlanışı göstərdi ki, burada nə isə, kimya preparatları üzərində işləyirmişlər. Şelqa dudkeşin altında, pilotenin üstündə, – yəqin ki, kimyəvi sınaqlar edilən həmin bu yerdə, – kül yığınlarını yoxlayıb və vərəqlərinin ucu bükülmüş bir neçə kitabçanı vərəqləyib, ikinci bir nəticə çıxardı: öldürülmüş adam yalnız adicə atəşbazlıq texnikası üzərində işləyirmiş.

Belə bir nəticə Şelqanı çıxılmaz bir vəziyyətə saldı. O, öldürülmüş adamın paltarını bir də axtardı, amma heç bir yeni şey tapa bilmədi. Onda Şelqa məsələyə o biri cəhətdən yanaşdı.

Pəncərənin qabağındakı ləpirlər göstərirdi ki, qatillər iki nəfər imiş, onlar pəncərədən girmişdilər, yəqin ki, müqavimətə rast gələcəklərini nəzərdə tutmuşdular, çünki yaylaq evində olan adam pəncərə taxtalarının qoparılmasının gurultusunu eşitməyə bilməzdi.

Bu göstərirdi ki, qatillər yaylaq evində yaşayan adamdan ya çox mühüm bir məlumat almaq, ya da onu öldürmək niyyətində imişlər.

Sonra... əgər nəzərə alınsa ki, onlar həmin adamı sadəcə öldürmək istəmişlər, – onda, əvvəla, onlar bu işi daha sadə bir yol ilə edə bilərdilər, – tutaq ki, yaylaq evinə gələn yolda bir yerdə onu güdə bilərdilər və ikincisi, öldürülmüş adamın çarpaydakı vəziyyəti göstərirdi ki, ona işgəncə veriblər, birdən-birə öldürməyiblər. Qatillər bu adamdan nəse öyrənmək istəyibmişlər, o da demək istəməyibmiş.

Görəsən qatillər bu adamdan nə istəyirmişlər? Pulmu? Gecə vaxtı tənha bir yaylaq evinə atəşbazlıq texnikası ilə məşğul olmaq üçün gələn bir adamın yanında çoxlu pul gətirməsinə ehtimal vermək çətinidir. Yəqin ki, qatillər öldürülmüş adamın gecə məşğələləri ilə əlaqədar olan bir sirri ondan öyrənmək istəyirmişlər.

Şelqa belə fikirləşdikdə, mətbəxi yenidən yoxlamalı oldu. O, qutuları divarın dibindən götürüb, zirzəmiyə gedən kvadrat qapılı bir pilləyə rast gəldi, adətən yaylaq evlərində mətbəxin döşəməsinin düz altında belə yol olur. Taraşkin bir şam qalığını yandırır, üzüstə uzandı və rütubətli zirzəmini işıqlandırdı, Şelqa isə, çürümüş və sürüşkən pillələrlə ehtiyatla aşağı düşdü.

– Şamı bura gətirin! – deyə Şelqa qaranlıqdan çıxırdı. – Budur, bax, onun əsil laboratoriyası burda imiş.

Bütün evin altı zirzəmi idi: kərpic divarların boyunca bir necə hündür ayaqlı taxta stol vardı, bunların üzərində qaz balonları, kiçik bir motor və dinamo, içərisində adətən elektroliz aparılan şüşə vannalar, çilingər alətləri və hər yerdə kül yığınları vardı...

Şelqa zirzəminin divarlarına söykənmiş qalın taxta tirləri və dəmir təbəqələrini nəzərdən keçirib, bir qədər heyretlə səsləndi: – Gör burda o, nə işlə məşğulmuş!

Dəmir təbəqələr də, tirlər də bir çox yerlərdən dələnmiş, bəziləri ikiye bölünmüşdü, kəsilən yerlər və dəliklər yanıq və ərimişdi.

Dikinə qoyulmuş palıd taxtasında bu dəliklərin diametri millimetrdən də kiçik idi, sanki onu iynə ilə dəlmişdilər. Taxtanın ortasında iri hərflərlə: “P.P.Qarin” yazılmışdı. Şelqa taxtanı o biri üzünə

çevirdi, o üzdə də həmin hərflər tərsinə görünürdü: necə isə, naməlum bir üsul ilə üç düymə qalınlığında olan taxtada bu yazı bu üzə o üzə yandırmaqla yazılmışdı.

– Tfu, məlun, – deyə Şelqa dilləndi, – yox, P.P.Qarin burada atəşbazlıq texnikası ilə məşğul olmumuş.

Taraşkin hündürlüyü bir yarım düymə, bünövrəsi təqribən bir düymə olan, nəse, boz bir maddədən yoğurulub sıxılmış kiçik bir piramidanı Şelqaya göstərərək soruşdu:

– Vasili Vitalyeviç, bəs bu nə olan şeydir?

– Bunu hardan tapdınız?

– Orda bundan dolu bir qutu var.

Şelqa kiçik piramidanı əlində o yan-bu yana çevirib yoxladı və stolun üstünə qoydu, yandırılmış kibriti yandan ona basıb, özü zirzəminin uzaq bucağına çəkildi. Kibrit yanıb qurtardı, piramida isə, göz qamaşdırıcı göyümtül-ağ parıltı ilə alışıb yandı. Beş dəqiqədən bir neçə saniyə artıq hissiz və demək olar ki, qoxusuz yandı.

Şelqa dedi:

– Məsləhət budur ki, bir də belə təcrübə etməyə. Bu kiçik piramida qaz şamı ola bilərdi. Onda biz daha bu zirzəmidən sağ-salamat çıxıb bilməzdik. Çox yaxşı, bəs biz nə öyrəndik? Gəl sınaq üçün belə bir nəticə çıxaraq: əvvəla, qətl intiqam almaq və ya soyğunçuluq məqsədilə edilməmişdir. İkincisi, öldürülmüş adamın familiyasını müəyyən edək, – bu P.P.Qarindir. Hələlik bu qədər. Taraşkin, siz yəqin etiraz edib demək istəyirsiniz ki, bəlkə də P.P.Qarin həmin o qayıq ilə gedən adam imiş. Ancaq mən belə güman etmirəm. Taxtada familiyamı Qarin özü yazmışdır. Psixoloji cəhətdən bu aydındır. Tutaq ki, əgər mən, bax, belə qərribə bir şey icad etmiş olsaydım, onda yəqin ki, sevindiyimdən öz familiyamı yazardım, əlbəttə, heç cürə sizin familiyanızı yazmazdım. Biz bilirik ki, öldürülmüş adam laboratoriyada işləyirmiş, deməli ixtiraçı elə o özü, yəni – Qarindir.

Şelqa ilə Taraşkin zirzəmidən çıxıb papiros çəkdilər, günün qabağında artırmada oturub, agentin it gətirib gəlməsini gözlədilər.

Baş poçtamptda, xarici teleqramlar qəbul edilən pəncərələrin birindən qırmızımtıl kök bir əl titrəyən bir teleqraf blankı uzadıb, asılı qaldı.

Teleqrafçı bir neçə saniyə bu ələ baxdı və nəhayət, başa düşdü: “Aha, beşinci barmağı, çeçələ barmağı yoxdur”, – sonra blankı oxumağa başladı.

“Varşava, Marşalkovskaya, Semyonova. Tapşırıq yarıya qədər icra edilmişdir, mühəndis getmişdir, sənədləri almaq mümkün olmadı, sərəncam gözləyirəm. Stas”.

Teleqrafçı Varşava sözünün altından qırmızı xətt çəkdi. Ayağa qalxıb, bədəni ilə pəncərənin qabağını tutaraq, barmaqlığın arasından teleqram verən adamı nəzərdən keçirməyə başladı. Bu, ötli-canlı, orta yaşlı bir adam idi, şişkin üzünün sağlam olmayan sarımtıl-boz dərisi vardı. Sarımtıl bıqları sallanıb ağzını örtmüşdü. Gözləri şişkin göz qapaqlarının altında itmişdi. Qırılmış başında qəhvəyi rəngdə məxmər kartuz vardı.

– Nə var ki? – deyə o kobud bir əda ilə soruşdu. – Teleqramı qəbul edin!

– Bu teleqram şifrelidir, – deyə teleqrafçı cavab verdi.

– Necə yəni şifrelidir? Nə çərənləyirsiniz! Bu ticarətə aid bir teleqramdır, qəbul etməlisiniz. Vəsiqəmi göstərə bilərəm, mən Polşa konsulxanasında işləyirəm, teleqramı azacıq ləngitsəniz, bunun üçün cavab verməli olacaqsınız.

Bu dördbarmaqılı vətəndaş qəzəblənmişdi, onun yanaqları səyri-yirdi, o danışmır, sanki hürürdü, amma pəncərənin qabağındakı taxtapaşa qoyduğu əli həyəcanla titrəyirdi.

Teleqrafçı ona dedi: – Bilirsinizmi nə var, vətəndaş, hərçənd siz inandırmağa çalışırsınız ki, teleqramınız ticarətə aiddir, amma mən sizi inandırırıram ki, bu siyasi və şifreli bir teleqramdır.

Teleqrafçı bunu deyib güldü. Sarıbənz cənab qəzəblənib səsinə ucaltdı, bu zaman cavan bir qız gizləncə teleqramı götürüb, Vasili Vitalyeviç Şelqanın bu gün verilən teleqramları yoxladığı stolun yanına apardı.

Şelqa blankda: *“Varşava, Marşalkovskaya”* sözləri yazılmış teleqram baxıb, arakəsmədən salona keçdi, teleqram verən acıqlı adamın

arxasında durub, teleqrafçıya işarə etdi. Teleqrafçı burnunu tərpedərək panların siyasəti barəsində deyincə-deyincə, oturub qəbz yazmağa başladı. Polyak qəzəbindən tövsüyə-tövsüyə nəfəs alır, ayağının birini götürüb, birini qoya-qoya, lak çəkmələrini cırlıdadırdı. Şelqa diqqətlə onun yekə ayaqlarını nəzərdən keçirirdi. Şelqa qapıya tərəf yönəlib, növbətçi agentə işarə ilə polyakı göstərərək dedi:

– İzləyin.

İtlə olan dünənki axtarış tozağacı meşəsindəki yaylaq evindən Krestovka çayına qədər gəlib çıxmış, orada isə iz itmişdi... Qatillər yəqin ki, burada qayığa minmişdilər. Dünənki gün heç bir yeni məlumat əldə edilməmişdi. Belə görünürdü ki, cinayətkarlar Leninqradda yaxşıca gizlənmişdilər. Teleqramları nəzərdən keçirmək də bir nəticə verməmişdi. Yalnız bu axırncı, – Varşavaya, Semyonova göndərilən teleqram deyəsən bir qədər maraqlı idi.

Teleqrafçı qəbzi polyaka verdi, o xırda pul üçün əlini jilet cibinə apardı. Bu zaman gözəl qara gözləri, sivri saqqalı olan bir nəfər əlində blank sürətlə pəncərəyə yaxınlaşdı, oranın boşalmasını gözləyərək, qəzəbli polyakın yekə qarnına sakit-sakit və pis-pis nəzər saldı.

Sonra Şelqa həmin bu sivri saqqal adamın birdən-birə özünü yığışdırdığını gördü: həmin adam dördbarmaqılı əli görüb, o saat polyakın üzünə baxdı.

Onların gözləri rastlaşdı. Polyakın ağzı açıla qaldı. Şişkin göz qapaqları geniş açıldı. Bulanıq gözlərində dəhşət əlaməti göründü. Onun üzü qərribə buqələmun kimi dəyişib qurğusun rəngi aldı.

Yalnız bu zaman Şelqa işi başa düşdü. O, polyakın qabağında durmuş sivrisaqqal adamı tanıdı: bu adam Krestovkada tozağacı meşəsindəki yaylaq evində öldürülmüş həmin adamın bənzəri idi...

Polyak xırıltılı bir səslə çığırılıb, inanılmaz bir sürətlə qapıya sarı qaçdı. Onu yalnız uzaqdan izləməsi tapşırılan növbətçi agent polyaka mane olmadan, onu küçəyə buraxdı və özü də gizləncə ardınca çıxdı.

Öldürülmüş adamın bənzəri hələ də pəncərənin qabağında idi. Onun altı qaralmış tünd donuq gözləri heyrətdən başqa heç bir şey ifadə etmirdi. O çiyinlərini çəkdi və polyak çıxıb getdikdən sonra teleqrafçıya aşağıdakı sözlər yazılmış bir blank verdi:

“Paris, Batinyol bulvarı, tələb edənə, nömrə 555. Təxirsiz təhlilə başlayın, keyfiyyəti əlli faiz qaldırın, mayın ortalarında ilk bağlamı gözləyirəm, P.P.”.

– Telegram elmi işə aiddir. Qeyri-üzvi kimya institutu tərəfindən Parisə göndərilmiş yoldaşım indi bu işlə məşğuldur, – deyə o, teleqrafçıya izahat verdi. Sonra tələsmədən cibindən papiros qutusunu çıxardı, papirosun kötüyünü döyəcəyib ehtiyatla yandırdı.

Şelqa nəzakətlə ona dedi:

– İcazə versəniz, sizinlə ikicə kəlmə sözümlə var.

Saqqallı adam Şelqaya baxdı, kirpiklərini aşağı saldı və son dərəcə mehribanlıqla cavab verdi:

– Buyurun.

– Mən cinayət axtarış idarəsinin agentiyəm, – deyə Şelqa vəsiqəsini yarı açıb ona göstərdi, – bəlkə söhbət üçün daha münasib bir yer tapsaq yaxşı olardı.

– Siz məni həbs etmək istəyirsiniz?

– Əsla belə bir niyyətim yoxdur. Mən sizi xəbərdar etmək istəyirəm ki, buradan qaçıb gedən polyak dünən Krestov adasında mühəndis Qarini öldürdüyü kimi, sizi də öldürmək istəyir.

Saqqallı adam bir qədər fikrə getdi. Ancaq nə nəzakətini, nə də sakitliyini əsla itirmədi.

– Buyurun, – deyə o, dilləndi, – gedək, mənim on beş dəqiqə boş vaxtım var.

8

Poçtamtın yaxınlığındakı küçədə növbətçi agent üzü qıpqırmızı və ləkələrlə dolu bir halda, yüyürə-yüyürə Şelqaya yaxınlaşıb dedi:

– Yoldaş Şelqa, o qaçdı.

– Bəs niyə onu əldən buraxdınız?

– Onu avtomobil gözləyirdi, yoldaş Şelqa.

– Bəs sizin motosikletiniz hamı?

– Odur ha, orada atılıb qalıb, – deyə agent poçtamtın qapısından yüz addım qədər aralı olan motosikleti göstərdi, – o, yüyürüb bıçaqla motosikletin şinini kəsdi. Mən fit verdim, o, maşına atılıb sürdü.

– Avtomobilin nömrəsini seçə bildinizmi?

– Yox.

– Mən sizin barənizdə raport verəcəyəm.

– Axı mən neyləyim, o, nömrəni qəsdən palçığa bulamışdı.

– Yaxşı. Cinayət axtarış idarəsinə gedin, iyirmi dəqiqəyə qədər mən də orada olacağam.

Şelqa gəlib saqqallı adama çatdı. Onlar bir müddət dinməz-söyləməz getdilər. Sonra Həmkarlar İttifaqı bulvarına sarı döndülər.

Şelqa dedi:

– Siz öldürülən adama çox bənzəyirsiniz.

– Mən bunu dəfələrlə eşitmişəm, mənim fəmiliam Pyankov-Pitkeviçdir, – deyə saqqallı adam məmnuniyyətlə cavab verdi.

– Dünən axşam qəzetində mən Qarinin öldürülməsi barədə oxumuşam. Bu dəhşətli bir hadisədir. Onu mən yaxşı tanıyıram. İşgüzar işçi idi, gözəl kimyaçı idi. Mən onun Krestovdakı laboratoriyasına tez-tez gedib gələrdim. O, hərbi kimya sahəsində böyük bir kəşf üzərində işləyirdi. Siz tüstü şamı adlanan şey barəsində bir şey bilirsinizmi?

Şelqa ona çəpəki baxıb, sualına cavab vermədən soruşdu:

– Siz elə güman edirsiniz ki, Qarinin öldürülməsi Polşanın mənafeyi ilə əlaqədardır?

– Bunu güman etmirəm. Qətlin səbəbi daha dərinidir. Qarinin işləri barəsində məlumat gedib Amerika mətbuatına çatmışdı. Polşa burada yalnız ötürücü bir mərhələ ola bilər.

Bulvarda Şelqa bir qədər oturmağı təklif etdi. Bulvarda adam yox idi. Şelqa portfelindən rus və xarici qəzetlərdən kəsilmiş parçaları çıxarıb dizlərinin üstünə düzdü.

– Siz deyirsiniz ki, Qarin kimya sahəsində işləyirdi və onun işləri barəsində məlumat xarici mətbuata gedib çıxmışdı, eləmi? Burada bəzi şeylər sizin sözlərinizlə düz gəlir, bəzi şeylər mənim üçün o qədər də aydın deyil. Budur, oxuyun:

“...Amerikada bir rus ixtiraçısının Leninqradda apardığı işlər barəsindəki məlumat ilə maraqlanırlar. Güman edirlər ki, onun hazırladığı cihaz bu vaxta qədər məlum olanlardan ən güclü dağıdıcı qüdrətə malikdir”.

Pitkeviç oxuyub gülümsündü.

– Qəribədir, bilmirəm... Mən bu barədə bir şey eşitməmişəm. Yox bu sözlər Qarinə aid deyil.

Şelqa qəzetdən kəsilmiş ikinci parçanı ona uzatdı:

“...Amerikan donanmasının bu yaxınlarda Sakit okean sularında keçiriləcək böyük manevraları ilə əlaqədar olaraq, hərbi nazirliyə belə bir sual verilmişdir, – Sovet Rusiyasında çox böyük dağıdıcı qüvvəyə malik cihazlar qurulması barəsindəki məlumat onlara məlumdurmu?”

Pitkeviç “boş şeydir” – mənasında çiyinlərini çəkdi və qəzetdən kəsilmiş üçüncü parçanı Şelqadan aldı:

“... Kimya kralı milyardçı Rollinq Avropaya getmişdir. Onun bu səfəri daş kömür qatranı və xörək duzu məhsullarını işləyən zavodlar trestini təşkil etməklə əlaqədardır. Rollinq Parisdə müsahibədə ümid etdiyini bildirmişdir ki, onun ecazkar kimya konserni inqilabi qüvvələr tərəfindən sarsılan Köhnə Dünya ölkələrinə sükunət gətirəcəkdir. Rollinq xüsusilə Sovet Rusiyası barəsində təcavüzkarcasına danışmışdır, şayiələrə görə, Rusiyada istilik enerjisini uzaq məsafəyə vermək üzərində əsrarəngiz işlər görülməkdədir”.

Pitkeviç bu parçanı diqqətlə oxudu. Bir qədər fikrə getdi, sonra qaşlarını düyünləyib dedi:

– Bəli, çox ola bilər ki, Qarinin öldürülməsi həmin bu məlumat ilə bir dərəcədə əlaqədardır.

– Siz idmançısınız mı? – deyə Şelqa gözlənilmədən soruşub Pitkeviçin əlini tutdu və onun ovçunu yuxarı çevirdi. – Mən yaman idman həvəskarıyam.

– Yoldaş Şelqa, siz baxırsınız ki, görəsiniz avar çəkməkdən əllərim qabarıq ya yox... Bu iki suluğu görürsünüzmü, – bunlar göstərir ki, mən pis avar çəkirəm və iki gün bundan əvvəl, doğrudan da, saat yarım qədər avar çəkib, Qarini qayıqla Krestov adasına aparmışam... Bu məlumat sizi təmin edir mi?

Şelqa onun əlini buraxıb güldü.

– Siz qoçaq adamsınız, yoldaş Pitkeviç, sizinlə ciddi surətdə məşğul olmaq maraqlıdır.

– Ciddi mübarizədən mən heç bir vaxt çəkinən deyiləm.

– Pitkeviç, söyləyin, siz o dördbarmaq polyakı əvvəldən tanıyırdınız mı?

– Siz bilmək istəyirsiniz ki, mən onun dördbarmaqlı əlini görəndə, nə üçün həyəcan keçirdim, eləmi? Siz yaxşı müşahidə-

çisiniz, yoldaş Şelqa. Bəli, mən həyəcan keçirdim... Hətta daha artıq, – mən qorxdum.

– Niyə ki?

– Bax, bunu mən sizə deməyəcəyəm.

Şelqa dodağını dişlədi. Tənha bulvarın bu başından o başına nəzər saldı.

Pitkeviç sözüə davam etdi:

– Şikəst olan yalnız onun əli deyil, – onun bədənində, sinəsində də çalın-çarpaz qorxunc çapıq yeri var. Onu Qarin min doqquz yüz on doqquzuncu ildə yaralamışdır. Bu adamın adı Stas Tiklinskiyədir...

Şelqa soruşdu:

– Yaxşı, rəhmətlik Qarin də mi onu üç düymə taxtaları kəsdiyi üsullə yaralamışdı?

Pitkeviç sürətlə üzünü həmsöhbətinə çevirdi və onlar bir müddət bir-birlərinin gözlərinin içinə baxdılar: onlardan biri sakit və soyuq-qanlı, o biri isə şən və səmimi idi.

– Yoldaş Şelqa, deyəsən siz məni həbs etmək niyyətindəsiniz.

– Yox... Bunu biz nə vaxt istəsək edə bilərik.

– Siz haqlısınız. Mən çox şey bilirəm. Amma, əlbəttə, demək istəmədiyimi məndən heç bir icbari yol ilə öyrənmə bilməzsiniz. Siz özünüz bilirsiniz ki, bu cinayət ilə mən əlaqədar deyiləm. İstəyirsiniz mi, oyunu açıq oynayaq? Mübarizəmizin şərti budur: yaxşı bir zərbədən sonra biz görüşüb açıq söhbət edəcəyik. Bu, şahmat oyununa bənzər bir oyundur. Bizim bu oyunda bir-birini öldürmək qadağandır. Yeri gəlmişkən deyim ki, bizim söhbət etdiyimiz bu müddətdə siz ölüm təhlükəsi qarşısında idiniz, sizi inandırırıam ki, bu zarafat deyil. Əgər sizin yerinizdə Stas Tiklinski oturmuş olsaydı, mən tutaq ki, ətrafa boylanıb, adam olmadığını gördükdə, ayağa qalxıb tələsmədən Senat meydanına yollanardım, onu isə, həmin bu skamyada, bədəni iyrənc ləkələrlə örtülü bir halda, ölmüş tapardılar. Amma təkrar edirəm ki, mən sizə qarşı belə hoqqabazlıq etməyəcəyəm. Belə oyuna razısınız mı?

– Yaxşı. Razıyam, – deyə Şelqa, gözlərində bir parıltı olduğu halda, davam etdi. – Birinci mən hücum etməliyəm, eləmi?

– Aydın şeydir ki, əgər siz məni Poçtamtda tutmasaydınız, əlbəttə, mən özüm sizə oyunu təklif etməyəcəkdim. O ki, qaldı dördbarmaq polyaka, – söz verirəm ki, onu axtarmaqda sizə kömək edərim.

Harda ona rast gəlsəm, həmin saat telefon və ya teleqrafla sizə xəbər verərəm.

– Yaxşı. Pitkeviç, indi mənə göstərin görüm, sizdə olan o şey nədir ki, onunla mənə hədələyirdiniz?

Pitkeviç başını yırğalayıb güldü: “Qoy siz deyən olsun, – oyunu açıq oynayacağıq” – deyib yan cibindən ehtiyatla yastı bir qutu çıxardı. Onun içərisində barmaq yoğunluğunda bir metal boru vardı.

– Bax budur, bir ucunu sıxdıqda, içərisindəki şüşə çıqqıldayacaq.

9

Şelqa cinayət axtarış idarəsinə yaxınlaşdıqda, teleqraf dirəyinə toxunmuş kimi birdən-birə dayandı: “Eh! – o köksünü ötürdü. – Eh! – qeyzlə ayağını yerə döydü: – yaman zirəkdi, yaman artistdi!”

Şelqa doğrudan da, xalis axmaq vəziyyətində qalmışdı. O, qatilin iki addımlığında durmuş (indi buna heç bir şübhə yox idi), ancaq onu tutmamışdı. Şelqa, görünür ki, bu cinayətin bütün sirlərini bilən bir adamla söhbət etmişdi, amma o, hiylə işlədib işin əsil mahiyyəti barəsində heç bir şey deməmişdi. Bu Pyankov-Pitkeviçdə nəse, bir sirr vardı... Şelqa birdən başa düşdü ki, bu sirr dövlət miqyasında, dünya miqyasında əhəmiyyətli olan bir sirdir... O, artıq Pyankov-Pitkeviçin quyuğundan tutmuşdu, amma – “məlun sürüşüb əldən çıxmış, onu aldatmışdı!”.

Şelqa qaçaraq üçüncü mərtəbəyə, öz şöbəsinə getdi. Stolun üzərində qəzet kağızından bir paket vardı. Pəncərənin iç çökəyində çəkmələri yağlanmış, yoğun bir adam sakitcə oturmuşdu. O, kartuzunu qarnının üstündə tutub Şelqaya baş əydi və ağzından tünd araq qoxusu gələ-gələ dedi:

– Mən Babiçevəm, Puşkar küçəsində iyirmi dörd nömrəli mənzil şirkəti evinin müdiriyəm.

– Paketi sizmi gətirmisiniz?

– Mən gətirmişəm. On üç nömrəli mənzildən... Bu mənzil baş korpusda deyil, əlavə binadadır. Orada yaşayan adam iki sutkadır ki, yox olub. Bu gün milis çağırıb qapını açdırdıq və qanun üzrə akt tərtib etdik, – deyə evlər müdiri əlini ağzına apardı, yanaqları qızardı, gözləri azca alacalandı, yaşardı və otağı araq qoxusu bürüdü, – demək bu paketi mən əlavə olaraq buxarının içindən tapmışam.

– Yox olan kirayənişinin familiyası nədir?

– Savalyev İvan Alekseyeviç.

Şelqa paketi açdı. Oradan Pyankov-Pitkeviçin foto şəkli, bir daraq, bir qayçı və içərisində saç boyamaq üçün tünd maye olan bir şüşə çıxdı.

– Savalyev nə işin sahibi idi?

– Alim adam idi. Bizim evdə tüstü bacası partladıqda, ev komitəsi ona müraciət etdi... O dedi ki, – “məmnuniyyətlə kömək edərdim, ancaq mən kimyaçıyam”.

– O gecələr evdən tez-tezmi gedərdi?

– Gecələrimi? Yox. Görməmişəm. – Evlər müdiri yenə də əli ilə ağzını örtüdü. – Səhər açılan kimi həyətdən çıxıb gedərdi, bu düzdür. Amma o ki, qaldı, – gecələr belə şey görməmişəm, onu sərxoş da görən olmayıb.

– Onun yanına tanışları gəlib-gedərdimi?

– Görməmişəm.

Şelqa telefonla Petroqrad tərəfin milis şöbəsinə soruşdu. Belə məlum oldu ki, Puşkar küçəsində iyirmi dörd nömrəli evin əlavə binasında həqiqətən Savalyev İvan Alekseyeviç adlı, otuz altı yaşında kimyaçı mühəndis yaşayırmış. Puşkar küçəsinə o, Tambov milis tərəfindən verilmiş şəxsi vəsiqə ilə fevral ayında köçübmiş.

Şelqa Tambova teleqraf ilə sorğu göndərdi və özü evlər müdiri ilə bərabər avtomobillə minib, Fontankaya getdi; orda cinayət təhqiqatı şöbəsində soyuducunun içərisində Krestovda öldürülmüş adamın cəsədi vardı. Evlər müdiri ona baxan kimi, həmin adamın on üç nömrəli evdə yaşayan kirayənişin olduğunu tanıdı.

10

Təxminən elə bu vaxt özünü Pyankov-Pitkeviç adlandıran adam, örtüyü qaldırılmış bir faytonun içində Petroqrad tərəfdəki boş sahələrdən birinə gəlib, faytonçunun pulunu verdi və səkinin üstü ilə sahə boyu getməyə başladı. O, taxta hasar ilə əhatə olunmuş bir evin qapısını açıb, həyətdən keçdi və həyət tərəfdən olan girecəyin dar pillekəni ilə beşinci mərtəbəyə çıxdı. İki açarla qapını açıb, boş dəhlizdə divara vurulmuş təkə bir mıxa palto və şlyapasını asıb otağa girdi; burada dörd pəncərəyə yarıya qədər tabaşır çəkilmişdi; o, köhnə bir divana oturub əlləri ilə üzünü örtüdü.

Yalnız burada (divarlarına kitab rəfləri vurulmuş və fizika cihazları olan), bu tənha otaqda o dünəndən bəri onu sarsıdan dəhşətli həyəcan və demək olar ki, ümitsizlik barəsində nəhayət, asudəliklə düşünə bilərdi.

Üzünü bərk-bərk qapadığı əlləri titrəyirdi. Bilirdi ki, ölüm təhlükəsi hələ ötüb keçməmişdir. O, mühasirə olunmuşdu. Xeyrinə yalnız bezi cüzi imkanlar var idi, yüzdən doxsan doqquzu isə, əleyhinə idi. "Bu nə ehtiyatsızlıq idi, ah nə ehtiyatsızlıq idi!" – deyə o, pıçıldadı.

Nəhayət, iradəsini toplayıb, həyəcanını ələ aldı, kirli balışı yumurlayıb, üzüqoylu uzandı və gözlərini yumdu.

Onun son dərəcə gərginləşmiş düşüncələri bir qədər dincəldi. Bir neçə dəqiqəlik tam sakitlik onu tərəvətləndirdi. Qalxıb stəkana maderə şərabi tökdü və bir uduma içdi. Bədəni qızıxdıqda otaqda gəzişməyə başladı, özünü xilas etmək üçün kiçik imkanları ardıcıl surətdə, tələsmədən götür-qoy edirdi.

O, haşiyənin kənarından qopmuş köhnə divar kağızını ehtiyatla aralayıb, altından çertyoj vərəqlərini çıxardı və boru halında eşdi. Rəflərdən bir neçə kitab götürdü və bütün bunları çertyojlar və fizika cihazlarının hissələri ilə birlikdə çamadanı qoydu. Hər dəqiqə ətrafı diqqətlə dinləyə-dinləyə, çamadanı aşağı apardı və qaranlıq odun zirzəmilərindən birinin içində zibil yığını altında gizlətdi. Sonra yenə öz otağına qayıdıb yazı stolunun gözündən tapançasını götürdü, nəzərdən keçirib dal cibinə qoydu.

Saat beşə on beş dəqiqə qalmışdı. O, yenə uzanıb dalbadal papiros çəkməyə başladı və çəkdikcə, kötökləri küncə tulladı. "Əlbəttə, tapmayıblar!" – deyə təxminən çığıra-çığıra ayaqlarını divandan yerə atdı, yenə də otaqda var-gəl etməyə başladı.

Alaqaaranlıqda kobud uzunboğaz çəkmələrini və parusin palto-sunu geyib evdən çıxdı.

11

Gecəyarısı on altıncı milis şöbəsində növbətçini telefona çağırıdılar. Tələsik bir səs onun qulağına dedi:

– Krestov adasına, srağagün adam öldürülən yaylaq evinə təxir-siz milis dəstəsi göndərin...

Səs kəsildi. Növbətçi telefon dəstəyinə söyüş yağdırdı. Yoxlama məntəqəsini çağırırdı, məlum oldu ki, Avarçılıq məktəbindən zəng ediblər. Orda telefon xeyli zəng çaldıqdan sonra yuxulu bir səs soruşdu:

– Nə lazımdır?

– Sizdən zəng olubmu?

– Olub, – deyə həmin səs əsnəyə-əsnəyə cavab verdi.

– Zəng edən kim idi?... Siz gördünüzmü?

– Yox, bizim elektrik xarab olub. Dedilər ki, yoldaş Şelqanın tapşırığı ilə zəng edirlər.

Aradan yarım saat keçməmiş Krestov adasında qapı-pəncərəsi mixlanmış yaylaq evinin qabağında yük maşınından dörd milisioner atılıb yerə düşdü. Tozağaclarının ardında tutqun şəfəq qalıqları qızarmaqda idi. Sakitlik içərisində zəif zarıma səsləri gəlirdi. Yaylaq evinin dal artırmasının altında kürklü bir adam üzüqoylu yıxılmışdı. Onu arxası üstə çevirdikdə məlum oldu ki, keşikçidir. Yanında yerə xloroformlu pambıq düşmüşdü.

Qapı taybatay açıq idi. Qıfıl sındırılmışdı. Milisionerlər içəri girdikdə, döşəmənin altından kim isə, boğuq bir səslə çığırdı:

– Lyuku, mətbəxdəki lyuku açın, yoldaşlar...

Mətbəxdə divarın dibində stollar, qutular, ağır, dolu kisələr dağ kimi qalanmışdı. Onları kənara atıb, lyukun qapısını açdılar.

Zirzəmidən Şelqa çıxdı, onun üst-başı tamam hörümçək toruna, toza bulanmışdı, gözlərində vəhşi bir parıltı var idi.

– Tez bura gəlin! – deyə o çığırıb, qapının dalında yox oldu.

– İşıq gətirin, tez!

Dəmir çarpayı olan otaqda fənərin işığında, döşəmədə güllələri atılmış iki tapança, qəhvəyi rəngli məxmər bir kartuz və çox pis, acımtıl qoxu verən qusma izləri gördülər.

– Ehtiyath olun! – deyə Şelqa çığırdı. – Nəfəs almayın, tez çıxın, bu ölümdür!

O, geri çəkile-çəkile, milisionerləri qapıya sarı itələyə-itələyə, döşəməyə düşmüş barmaq boyda metal boruya dəhşət və nifrətlə baxırdı.

Geniş ölçüdə iş aparan bütün işgüzar adamlar kimi, kimya kralı Rollinq də iş barəsində görüşə gələn adamları elə bunun üçün kirayə edilmiş ofis adlanan binada qəbul edirdi; burada onun katibi gələn adamları saf-çürük edib, əhəmiyyət dərəcələrini müəyyənləşdirir, üzlərindən fikirlərini oxuyur və suallarına əcaib bir nəzakətlə cavab verirdi. Stenoqrafist qız isə Rollinqin ideyalarını insan sözlərindən ibarət büllurlara döndərirdi; bu ideyaların (əgər illik orta hesabla pul ekvivalentinə vursan), təxminən qiyməti belə olardı: qeyri-üzvi kimya kralının bir saniyəlik ideya parçası əlli min dollardı. Maşında yazan dörd qızın badamı dirnaqları dörd undervud maşınının dilləri üzərində ara vermədən gəzişməkdə idi. Rollinq çağırıqda, tapşırıqları yerinə yetirən xidmətçi oğlan bir anda onun iradəsinin qatılaşmış maddi əlaməti kimi, gözləri önündə zahir olurdu.

Rollinqin Malzerb bulvarındakı ofisi tutqun və zəhmli bir bina idi. Divarlarına tünd rəngli parça çəkilmiş, döşəməyə tünd rəngli qalın xovlu xalçalar salınmış, mebelə tünd rəngli meşin üz çəkilmişdi. Tünd rəngli stolların üstünə şüşələr qoyulmuş və onların üstünə meşin cildli məlumat kitabları, reklam məcmuələri, kimya zavodlarının layihələri düzülmüşdü. Mühəribə meydanlarından gətirilmiş bir neçə paslı qaz mərmisi və bombaatan buxarların üstünü bəzəyirdi.

Tünd rəngli qoz ağacından qayrılmış uca qapının ardında, kabinetdə diaqramlar, kartoqramlar və foto şəkilləri arasında kimya kralı Rollinq oturmuşdu. Saf-çürük edilmiş adamlar xovlu xalçaların üstü ilə səssiz addımlarla qəbul otağına girib, üzlərinə dəri çəkilmiş stullarda oturaraq, gözlərini həyəcanla qoz ağacından qayrılmış qapıya zilləyirdilər. Orada, qapının ardında kralın kabinetinin havası da son dərəcə qiymətli idi; çünki bu havaya saniyəsi əlli min dollar qiymətində olan fikirlər hopmuşdu.

Qəbul otağındakı bu hörmətə bənzər sükut içərisində qoz ağacından qayrılmış qapının küre tutmuş yekə mis pəncə şəklində olan dəstəyi birdən tərpənib, oradan əynində tünd-boz pəncək olan bəstəboy bir adam göründükdə, hansı insanın qəlbi sakit qala bilərdi, – bu adamın yanaqlarını basmış saqqalı bütün dünyada məşhurdur; özü son dərəcə bədsifət, demək olar ki, fəvqəlbəşər idi; sağlam olmayan sarımtıl

sifəti bütün dünyada məşhur olan məlumat markasına bənzəyirdi ki, bu marka da dörd qara cizgisi olan sarı bir dairədən ibarət idi... Kral qapını aralayıb, gözlərini gələn adama zillər və kəskin bir amerikan ləhcəsi ilə deyirdi : – “Buyurun”.

Katib (son dərəcə nəzakətlə), qızıl karandaşı iki barmağı arasında tutub soruşdu:

– Bağışlayın, familiyanız?

– General Subbotin, rus... mühacir.

Cavab verən adam acıqlı halda çiynlərini çəkdi və əlində əzişdirdiyi yaylığı ilə çal bıqlarını sildi.

Katib ən xoş və dostcasına söhbət edirmiş kimi, gülümsünərək, karandaşı xırdaca bloknoutun üzərində gəzdirə-gəzdirə, artıq tamamilə ehtiyatlı bir halda soruşdu:

– Müsyö Subbotin, sizin gəlişinizdən və mister Rollinq ilə etmək istədiyiniz söhbətdən məqsədiniz nədir?

– Fəvqəladə, tamamilə mühüm bir məsələ.

– Bəlkə icazənizlə bunu, müxtəssər olaraq, mister Rollinqə təqdim etməli oldum.

– Bilirsinizmi, mənim məqsədim, necə deyim, sadəcə bir plan... Hər iki tərəf üçün xeyirlidir...

– Bolşeviklərə qarşı kimya mübarizəsinə aid bir plan, mən düzmü başa düşdüm? – deyə katib soruşdu.

– Elədir ki var... Mən mister Rollinqə bir təklif etmək istəyirəm.

– Qorxuram ki, – deyə katib cazibəli bir nəzakətlə onun sözünü kəsdi və üzündə hətta izzət əlaməti də zahir oldu, – qorxuram ki, mister Rollinqə bu cür planlar bir qədər çox verilmiş ola. Keçən həftədən bəri bolşeviklərə qarşı kimya müharibəsi barəsində yalnız ruslardan yüz iyirmi dörd təklif gəlmişdir. Bizim portfeldə eyni zamanda Xarkov, Moskva və Petroqrad üzərinə hava kimya hücumu etmək üçün gözəl plan vardır. Bu planın müəllifi oyuncaq dövlətlərin meydanlarında çox ağıllı bir surətdə qüvvələri hərəkətə gətirir. Müəllif dəqiq smeta da təqdim etmişdir: bu böyük şəhərlərin əhalisini tamamilə məhv etmək üçün altı min səkkiz yüz əlli ton iprit qazı lazımdır.

General Subbotin üzünə qan vurduğundan qıpqırmızı qızararaq onun sözünü kəsdi.

– Bəs onda niyə ləngiyirsiniz, mister, adınızı da bilmirəm! Mənim planım bundan da pis deyil, amma bu da çox gözəl plandır. Hərəkət etmək lazımdır! Sözdən işə keçmək lazımdır... Bəs ləngiməyin səbəbi nədir?

– Əziz general, səbəbi yalnız budur ki, mister Rollinq hələ öz məxaricinin ekvivalentini görmür.

– Nece yəni ekvivalent?

– Altı min səkkiz yüz əlli ton iprit qazını təyyarələrlə ora çatdırmaq Rollinq üçün çətin bir iş deyil, amma bu bir qədər məxaric tələb edir. Axı müharibə pul ilə başa gəlir, elə deyilmi? Təqdim olunan planlarda mister Rollinq hələlik yalnız məxaric görür, amma ekvivalent, yəni bolşeviklərə qarşı diversiyadan bir mədaxil, təəs-süf ki, göstərilir.

– Bu ki, gün kimi aşkardır... mədaxil... hər kim Rusiyanı öz qanuni hakimlərinə qaytarsa, orada qanuni, normal quruluş qurmağa kömək etsə, ona bol mədaxil, qızıl dağları qismət olacaq! – deyə general qaşlarının altından qartal gözləri kimi gözlərini katibə zillədi. – Aha! Deməli ki, ekvivalenti də göstərmək lazımdır, eləmi?

– Elədir ki var, aydın rəqəmlərlə: sol tərəfdə – passiv, sağ tərəfdə – aktiv, sonra da xətt çəkib, üstəgəl işarəsilə mister Rollinqi maraqlandıra bilən fərqi göstərmək lazımdır.

– Aha! – deyə general tövşüyə-tövşüyə köksünü ötürdü, tozlu şlyapasını gözlərinin üstünə çəkib qəti addımlarla qapıya sarı yönəldi.

14

General hələ çıxmamışdı ki, qapının ağzında tapşırıqla gəlmiş xidmətçi oğlanın etiraz səsi eşidildi, sonra başqa bir səs oğlanı yamanlaya-yamanlaya, öz narazılığını bildirdi: bir azdan sonra işə, əynində yaxası açıq palto, əlində ağac və şlyapa, dodaqlarının küncündə çeynənmiş bir siqar olan Semyonov katibin qarşısında zahir oldu.

– Sabahınız xeyir, dostum, – deyə o, katibə müraciət etdi və şlyapa ilə əlaqacını stolun üstünə atdı, – məni növbəsiz olaraq kralın yanına buraxın.

Katibin xırda qızıl karandaşı havada asılı qaldı.

– Axı mister Rollinq bu gün yaman məşğuldur.

– Eh, bunlar boş sözdür, dostum... Mənim avtomobilimdə indicə Varşavadan gəlmiş adam gözləyir... Rollinqə söyləyin ki, biz Qarinin işi üçün gəlmişik.

Katibin qaşları yuxarı qalxdı və o, qoz ağacından qayrılmış qapının ardında yox oldu. Bir dəqiqə sonra başını çıxarıb: “Müsyö Semyonov, buyurun!” – deyə, zərif bir pıçılı ilə səslənib, özü kürə tutmuş pəncə şəklində olan qapı dəstəyini basdı.

Semyonov kimya kralının önündə durdu. Bu zaman o, çox da həyəcanlı deyildi, əvvəla, ona görə ki, təbiəti etibarlı ilə o, qanmazın biri idi; ikincisi, ona görə ki, bu dəqiqədə onun krala ehtiyacı olmaqdan artıq kralın ona ehtiyacı vardı. Rollinq yaşıl gözlərini ona dikdi. Semyonov bundan da pərt olmayıb, stolun o biri tərəfində onunla üzbəüz oturdu. Rollinq dilləndi:

– Hə?

– İş görülmüşdür.

– Bəs çertyojlar?

– Bilirsinizmi, mister Rollinq, bu işdə bir balaca anlaşılmazlıq olmuşdur.

– Soruşuram ki, çertyojlar hamı? Mən onları görmürəm, – deyə Rollinq qəzəblə səsləndi və əlini yüngülcə stola çırpdı.

– Bura baxın, Rollinq, biz şərtləşmişdik ki, mən sizə yalnız çertyojları deyil, cihazın özünü də təqdim edəcəyəm... Mən çox böyük işlər görmüşəm... adamlar tapmışam... Onları Petroqrada göndərmişəm. Onlar Qarinin laboratoriyasına giriblər. Cihazın təsirini görüblər... Amma bu zaman, lənət şeytana, nəseə olub... Əvvəla, belə məlum olub ki, Qarin bir deyil, ikidir.

– Mən elə lap əvvəldən bunun belə olacağını güman etmişdim, – deyə Rollinq iyrenirmiş kimi cavab verdi.

– Onlardan birini aradan götürməyə müvəffəq olmuşuq.

– Öldürübsünüzmü?

– Elə buna bənzər bir iş olub. Hər halda o ölmüşdür. Bu sizi narahat etməsin; əhvalat Petroqradda baş vermiş, o özü də sovet təbəəsidir, – boş şeydir... Amma ikinci Qarin, – onun bənzəri zahir olub... Onda biz dəhşətli bir işə girişdik...

– Bir sözlə, – deyə Rollinq onun sözünü kəsdi, – ya Qarin özü, ya da onun bənzəri sağdır, nə çertyojları, nə də cihazları mənə gətirib gəlməyibsiniz, halbuki, mən qədərsiz pul qoymuşam.

– İstəyirsiniz çağırım, – bu işin iştirakçısı Stas Tiklinski avtomobildədir, – o özünü sizə ətraflı danışsın.

– Heç bir Tiklinski-filan görmək istəmirəm, mənə çertyojlar və cihaz lazımdır... Təəccüb edirəm ki, nə cürətlə əliboş mənim yanıma gəlibsiniz...

Bu sözlərin soyuqluğuna baxmayaraq, Rollinq danışb qurtardıqdan sonra, Semyonova qəzəbli bir nəzər saldı, bu murdar rus mühacirinin külə dönüb əlli-ayaqlı yox olacağına inandığı halda Semyonov heç pört olmadı, çeynənmiş siqarını ağzına alıb, cəsarətlə dedi:

– Tiklinski-ni görmək istəmirsiniz, heç lazım deyil, – bundan o qədər də həzz almazsınız. Amma belə bir iş var: mənə pul lazımdır, Rollinq, – iyirmi min frank. Çək verəcəksiniz, yoxsa nağd?

Rollinqin çox böyük təcrübəsinə və adamları tanımasına baxmayaraq, o həyatında belə bir həyasıza ilk dəfə rast gəlirdi. Rollinqin ətli burnunda hətta tərə bənzər bir şey zahir oldu, – o, mürekkəb qabını götürüb Semyonovun çil-çil sifətinə çırpmaqdan özünü zorla saxlaya bildi... (bu axmaq söhbət zamanı hələ nə qədər qiymətli saniyə sərf olunmuşdu!) Rollinq özünü ələ alıb, əlini zəngə uzatdı.

Semyonov gözləri ilə onun əlinin hərəkətini izləyə-izləyə dedi:

– Əzizim mister Rollinq, iş burasındadır ki, mühəndis Qarin bu saat Parisdədir.

15

Rollinq yerindən sıçradı, – onun burun pərləri açıldı, qaşlarının arasındakı damar şişdi. O, qapıya sarı yüyürüb, onu açarla bağladı, sonra Semyonova yaxınlaşıb bir əli ilə kreslonun söykənəcəyindən yapışdı, o biri əli ilə stolun kənarını tutdu. Semyonovun üzünə sarı əyilib dedi:

– Yalan deyirsiniz!

– Hələ bir o qalmışdı ki, yalan danışam... İş belə olmuşdur: Stas Tiklinski Qarinin bu bənzərinə Petroqradda poçta teleqram verdiyi zaman rast gəlib, yazdığı adresi görmüşdür. Paris, Batinyol bulvarı... Dünən Tiklinski Varşavadan gələn kimi, biz həmin saat qaçaraq Batinyol bulvarına getdik və kafedə lap burun-buruna Qarinə və ya onun bənzərinə rast gəldik, bunların hansı olduğunu şeytan bilir.

Rollinq gözlərini Semyonovun çil-çil üzündə gəzdirdi. Sonra dikəldi və ciyərələrindən hərətli bir nəfəs çıxdı.

– Siz gözəl bilirsiniz ki, biz Sovet Rusiyasında deyilik, Parisdəyik, – əgər bir cinayət etmiş olsanız, mən sizi gilyotindən xilas edən deyiləm. Yox, əgər məni aldatmaq fikrinə düşsəniz, sizi ayaqlarımın altına salıb tapdaram.

O öz yerinə qayıtdı və nifrətlə çek kitabçasını açdı: “İyirmi min vermərəm, beş min də bəsinizdir...” O çeki yazıb stolun üzərilə dırnağı ilə Semyonova itələdi, sonra birçə saniyəlik dirsəklərini stola dirəyib, üzünü ovucları içinə aldı.

16

Gözəl Zoya Monroz kimya kralının təsadüfən dostu olmamışdı. Beş il bundan əvvəl (on doqquzuncu ildə) Zoya Petroqraddan qaçıb Parisə gəlmişdi: burada aristokratlar aləmində ən gözəl və ağıllı bir qadın kimi geniş şöhrət qazanmışdı. O, kinoda çəkilmiş, xırda bulvar teatrlarında rəqs edib, mahnı oxuyurdu və həmin illərdə müharibə vaxtı və müharibədən sonra bolluca pul qazanıb, cibləri dolu, Parisə gələn əcnəbiləri sakitcə soyub var-yoxlarına çıxırdı.

Zoya müasir bir qadın idi. Əyləncələr arasında o, siyaseti də diqqətlə izləmək üçün vaxt tapırdı.

Məşhur kimya kralı Rollinqin Avropaya səfər etməyə hazırlaşdığından xəbər tutub, Zoya həmin saat Nyu-Yorka gəlmişdi. Burada Zoya böyük bir qəzetin müxbirini pul ilə əlinə alır və mətbuatda xəbər yayılır ki, Avropanın ən ağıllı, ən gözəl bir qadını Nyu-Yorka gəlmişdir, o, bir balerina olmaqla bərabər ən dəbdə olan kimya elmi ilə də məşğul olur, hətta hamının taxdığı brilyantlar əvəzinə içərisi işıqlanan qazla doldurulmuş büllur muncuqlardan boyunbağı taxır. Bu dəyirmi muncuqlar amerikalıların xəyallarına təsir etmişdi.

Rollinq paroxodla Avropaya yola düşdükdə, gözəl, günəşli bir səhər vaxtı paroxodun üst göyərtəsində, tennis meydançasında məşqçi ilə oynayan Zoya Monrozu görmüşdü. Rollinq qaş-qabağını sallayıb, haqqında qəzetlərin hələ yenicə hay-küy saldıqları bu qadını xeyli nəzərdən keçirmiş və qadın onun xoşuna gəlmişdi. Elə həmin axşam barda oturub axşam yeməyi yedikdən sonra o, Zoyaya dost olmağı

təklif etmişdi. Zoya qamışla buz kimi sərin içkini sora-sora cavab vermişdi:

– Təşəkkür edirəm. Təklifinizə razıyam. Siz narazı qalmazsınız. Yaxşı seçibsiniz. Qadın şiltaqlıqları məni az maraqlandırır... Unutmayın ki, mən inqilabın cəfasını çəkmişəm, səpmə yatalığına tutulmuşam, qırmızılara qarşı vuruşmuşam... Mən şöhrətpərəstəm. Siz böyük adamsınız. Mən sizə inanıram... Siz qalib gəlməlisiniz... Mən sizin şəxsi katibiniz olmaq istəyirəm.

Rollinq uca stulda hərləndi, onun ağzı gülümsəməkdən azacıq əyildi, bu son dərəcə şadlıq ifadəsi idi.

– Siz dəlisiniz, – deyə o, cavab verdi. – Dörd nəfər keçmiş kral və rus xanədanından bir neçə böyük knyaz mənim şəxsi katibim olmağa can atırlar... Amma lənət şeytana, siz mənim xoşuma gəlmirsiniz...

Onların ittifaqı belə başlanmışdı və Rollinq özünə dost seçməkdə yarılmamışdır.

Parisdə onlar kimya zavodlarının trestləşdirilməsi barəsində danışıqlar aparmağa başladılar. Amerika Köhnə Dünyanın sənayesinə böyük miqdarda kapital qoyurdu. Rollinqin agentləri ehtiyatla aksiyaları satın alırdılar. Parisdə onu “Amerikan kəli” adlandırırdılar. Doğrudan da, o, Avropa sənaye sahibləri arasında bir nəhəng idi. O, hamını basıb keçirdi. Onun görüş dairəsi dar idi. Qarşısında birçə məqsəd görürdü: dünya kimya sənayesini bir əldə (öz əlində) mərkəzləşdirmək! Zoya Monroz onun xasiyyətini, mübarizə üsullarını öyrənmişdi. Onun güclü və zəif cəhətlərini bilirdi. Rollinqin siyasətdən çox başı çıxmırdı və inqilab barəsində, bolşeviklər barəsində bəzən sarsaq-sarsaq danışdı. Zoya hiss edilmədən, onu lazımlı və faydalı adamlarla əhatə etmişdi. Onu jurnalistlər aləminə yaxınlaşdırıb, söhbətlərə başçılıq edirdi. Zoya xırda xronika yazanları pul ilə ələ alırdı, Rollinq bunlara əhəmiyyət vermirdi, – amma bu xırda xronika yazanlar ona məşhur jurnalistlərdən daha çox qulluq göstərirdilər, çünki onlar mığmığa kimi hər yere, həyatın bütün dəliklərinə soxulurdular.

Zoya parlamentdə “Fransanın kimya müdafiəsi məqsədilə Amerika sənayesi ilə əlaqənin möhkəmləndirilməsinin zəruri olduğu barəsində” sağ deputatlardan birinin qısaca bir nitqini “təşkil etdikdə” – Rollinq ilk dəfə dostcasına Zoyanın əlini bərk-bərk sıxdı:

– Çox gözəl, mən sizi həftədə iyirmi yeddi dollar maaşla katibliyə qəbul edirəm.

Rollinq Zoya Monrozun faydalı olduğuna inanıb onunla işgüzarcasına, yəni axıra qədər açıq danışmağa başladı.

17

Zoya Monroz rus mühacirlərindən bəziləri ilə əlaqə saxlayırdı. Onlardan biri olan Semyonov daimi maaşla onun qulluğunda idi. Semyonov təhsilini müharibə zamanı bitirmiş kimyaçı-mühəndis idi, sonra praporşik, daha sonra ağ zabıt olmuş, mühacirətdə isə xırda komissiyonçuluq ilə məşğul idi.

Zoya Monrozun qulluğunda o, əks kəşfiyyat işlərinə başçılıq edirdi. Zoyaya sovet jurnal və qəzetləri gətirir, məlumat verir, dedi-qodular və şayiələrdən danışdı. O, buyuruğa can-başla əməl edən, zirek bir adamdı və heç bir şeydən iyirənməzdi.

Bir dəfə Zoya Monroz Rollinqə Reveldə çıxan qəzetdən kəsilmiş bir parça göstərdi. Bu parçada Petroqradda böyük dağıdıcı qüvvəyə malik bir cihaz qurulmaqda olduğundan danışılırdı. Rollinq gülüb dedi:

– Boş sözdür, bundan heç kəs qorxmaz... Sizin təsəvvürünüz həddindən artıq qızgındır. Bolşeviklər heç bir şey qurmağa qadir deyildirlər.

Onda Zoya Semyonovu qəlyanaltıya dəvət etdi və o, həmin bu xəbər barədə çox qərribə bir əhvalat danışdı:

– ...On doqquzuncu ildə Petroqradda, mən ordan qaçmamışdan bir az əvvəl, küçədə bir polyak dostuma rast gəldim. Biz texnoloji institutu onunla birlikdə qurtarmışdıq, – o, Stas Tiklinski idi. Onun dalında bir torba vardı, ayaqlarına xalça parçalarından dolaq sarımışdı, paltosunun üstündə tabaşirle yazılmış rəqəmlər vardı, – bunlar növbədə durmağın izləri idi. Müxtəsər hər bir şey öz qaydasında idi. Amma üzü şən idi. Mənə göz vururdu. Soruşdum ki, nə olub? Dedi ki, “Elə bir gəlirli iş tapmışam ki, – ay aman, – milyonlar qazanmaq olar. Milyon nədir, lap yüz milyon (əlbəttə, qızıl ilə)!” Mən, əlbəttə, dirəndim ki, danış görüm. O, hey güldüdü. Elə belə də ayrıldıq. Bu əhvalatdan iki həftə qədər keçəndən sonra mən Vasilyev adasından keçirdim, Tiklinski burada yaşayırdı. Onun gəlirli iş barəsindəki

sözlərini xatırlayıb dedim ki, qoy gedim o milyonerdən yarımca gırvənkə qənd alım. Getdim. Tiklinski yarımcan halda yataqda uzanmışdı, – qolları və sinəsi tenziflə sarınmışdı.

– Səni kim bu hala salıb?

– Bir dayan, – deyə cavab verdi, – müqəddəs Məryəm ana kömək etsə, – sağalsam, – onu öldürəcəyəm.

– Kimi?

– Qarini.

Belə deyib o, düzdür, üstüörtülü qırıq-qırıq, təfəsilatı açmaq istəmədən, mənə danışdı ki, köhnə tanış olan mühəndis Qarin ona qeyri-adi dağıtma qüvvəsi olan bir cihaz üçün kömür şam hazırlamağı təklif etmişdir. Tiklinskini maraqlandırmaq üçün ona öz qazancından faiz verməyi vəd etmişdir. Qarin istəyirmiş ki, təcrübələri qurtardıqdan sonra, hazır cihazı götürüb, İsveçrəyə qaçsın, orada patent çıxarsın və özü aparatın istismarı ilə məşğul olsun.

Tiklinski piramidalar hazırlamaq işində cidd-cəhdlə işləməyə başlamışdı. Məsələ bundan ibarətmiş ki, həcmi mümkün qədər kiçik olmaqla bərabər, mümkün olduqca artıq hərarət versin. Qarin cihazın quruluşunu gizlin saxlayırdı, – o deyirdi ki, cihazın prinsipi son dərəcə sadədir və buna görə də kiçik bir işarə onun sirrini açar. Tiklinski onun üçün xırda piramidalar hazırlayırdı, amma nə qədər xahiş etmişdisə, aparatı bir dəfə də olsun göstərməmişdi.

Belə etimadsızlıq Tiklinskini dəli etmişdi. Onlar tez-tez bir-birindən küsürmüşlər. Bir dəfə Tiklinski Qarini təcrübələr apardığı yerdə güdür, – bu yer Petroqrad tərəfinin tənha küçələrindən birində, yarıuçmuş bir evdə aparılırdı. Tiklinski Qarinin ardınca düşüb ora girir və xeyli müddət cürbəcür pillələri çıxaraq, pəncərələrinin şüşələri sınmış boş otaqları gəzir və nəhayət, zirzəmidən şiddətlə fişıldayıb çıxan buxar fişiltisinə bənzər bir səs eşidir və yanan piramidacıqların tanış qoxusunu duyur.

O ehtiyatla zirzəmiyə enir, amma ayağı kərpic qırıqlarına ilişir, o yıxılıb gurultu qoparır və özündən otuz addım məsafədə bir tağın ardında hisli çırağın işığında Qarinin qəzəblənmiş üzünü görür. Qarin: “– Kimdir burda, kimdir?” – deyə vəhşi bir səsle çığırır və bu zaman tor milindən qalın olmayan gözqamaşdırıcı bir şüa divardan sıçrayıb, Tiklinskinin sinəsini çalır-çarpaz kəsir.

Tiklinski səhərə yaxın özünə gəlir, xeyli müddət köməyə adam çağırır və iməkləyə-iməkləyə, qanı axa-axa zirzəmidən çıxır. Yoldan ötənlər onu götürüb əl arabasında evinə aparırlar. O sağaldıqda, Polşa ilə müharibə başlanır, – o, Petroqraddan qaçıb getməli olur.

Bu əhvalat Zoya Monroza çox böyük təsir etmişdi. Rollinq etimadsızlıqla gülmüşdü: o yalnız boğucu qazların qüvvəsinə inanırdı. Zirehli gəmilər, qalalar, toplar, böyük ordular, – onun fikrincə, bütün bunlar vəhşiliyin qalıqları idi. Müharibənin əsil qüdrətli silahları təyyarələr və kimyadır. Petroqradda qayıran cürbəcür cihazlar isə, mənasız şeylərdir.

Amma Zoya Monroz sakit olmurdu. O, Semyonovu Finlandiyaya göndərmişdi ki, oradan Qarin barəsində dəqiq məlumat əldə etsin. Semyonovun pul ilə ələ gətirdiyi ağqvardiyaçı bir zabıt xizəklərlə rus sərhədini keçib, Petroqradda Qarini tapmış, onunla danışmış və hətta ona bir yerdə işləməyi təklif etmişdi. Qarin çox ehtiyatla hərəkət edirdi. Görünür xaricdə onu izlədiklərini bilirmiş. Öz cihazı barəsində söyləyirdi ki, hər kim onu əldə etsə, əfsanəvi bir qüdrətə malik olacaqdır. Aparatın modeli ilə aparılan təcrübələr çox gözəl nəticələr vermişdi. Qarin yalnız xırdaca, piramidalar şəklində olan şamların üzərində aparılan işin qurtarmasını gözləyirdi.

18

Yazın əvvəllərində yağışlı bir bazar axşamı pəncərələrdən və saysız-hesabsız fənərlərdən düşən işıqlar Paris küçələrinin asfaltında əks olunmuşdu.

Sanki saysız-hesabsız işıqlarla dolu bir uçurumun üzərində qap-qara kanalların üstü ilə islanmış avtomobillər şütüyür, islanmış çetirlər qaçırsır, toqquşur və hərlənirdilər. Yağışlı zülmət bulvarların rütubəti, tərəvəz dükanlarının qoxusu, benzin hisi və ətirlərin rayihəsi ilə dolmuşdu.

Yağış suları grafit damlardan, balkonların şebəkələrindən, qəhvəxanaların üstünə çəkilmiş yekə zolaqlı tentlərin üzəri ilə axıb tökülürdü. Cürbəcür əyləncə yerlərinin işıqlı reklamları duman içərisində tutqun bir halda işıqlaşır və hərlənir, yanıb-sönürdü.

Bu gün xırda adamlar – satıcılar, dükən xidmətçiləri, məmurlar və xidmətçilər, – hərə bacardığı kimi əylənirdi. Böyük, işgüzar, san-balı adamlar evlərində buxarılardan qabağında oturmuşdular. Bazar günü qara camaatın günü idi, bu gün onlara verilmişdi ki, istədiklərini etsinlər.

Zoya Monroz, üstü xırda balıqlarla dolu geniş divanın üzərində bardaş qurub oturmuşdu. O, siqaret çəkə-çəkə, buxarının oduna tamaşa edirdi. Rollinq, əynində frak, böyük kreslodə oturub ayaqlarını kiçik bir kürsünün üstünə qoymuşdu. O da siqar çəkə-çəkə gözünü kömürlərə zilləmişdi.

Buxarının işığında onun üzü közərməmiş kimi qıpqırmızı görünürdü, – kainatın hakimi olan bu adamın etli burnunu, saqqal basmış yanaqlarını, yarıyumulu azca qızarmış gözlərini buxarı işıqlandırır. O, şirin xəyallara dalırdı, həftədə bir dəfə beyin və əsəbləri dinclətmək üçün belə bir hal zəruri idi.

Zoya Monroz gözəl çıpaq qollarını irəli uzadıb dedi:

– Rollinq, nəhardan artıq iki saat keçmişdir.

– Hə, – deyə o, cavab verdi, – mən də sizin kimi güman edirəm ki, artıq həzmetmə müddəti qurtarmışdır.

Zoyanın şəffaf, demək olar ki, xəyalpərvər gözləri Rollinqin üzündə gəzdi. Zoya onu ahəstə, ciddi səslə, öz adı ilə çağırırdı. O, isinmiş kreslodə tərpenmədən cavab verdi:

– Hə, sizi dinləyirəm, mənim körpəciyim.

Danışmağa icazə verilmişdi. Zoya Monroz divanın qırağına oturub, dizlərini qucaqladı.

– Rollinq, bir söyləyin görüm, partlayış üçün kimya zavodları çox təhlükəlidirmi?

– Əlbəttə. Daş kömürün dörd qat işlənməsindən alınan trotil çox qüvvətli partlayıcı maddədir. Kömürün səkkiz qat işlənməsindən pikrin turşusu alınır ki, bununla dəniz toplarının zireh dələn mərmilərini doldururlar. Amma bundan da güclü bir şey var ki, bu da tetrildir.

– Bəs o nə olan şeydir, Rollinq?

– Elə həmin o, daş kömürdür, benzol (C_6H_6) səksən dərəcədə azot turşusu (HNO_3) ilə qarışdırıldıqda nitrobenzol alınır. Nitrobenzolun formulu belədir, – $C_6H_5NO_2$. Əgər biz ondakı iki hissə oksigeni O_2 iki hissə hidrogen H_2 ilə əvəz etsək, yəni biz səksən dərəcədə nitrobenzolu ağır-ağır çuqun ovuntusu ilə və az miqdarda xlorid

turşusu ilə qarışdırsaq, anilin ($C_6H_5NH_2$) alırıq. Anilin əlli atmosfer təzyiq altında ağac spirti ilə qarışdırıldıqda, dimetil-anilin alınır. Sonra yekə bir çuxur qazıyıb onun dövrəsinə torpaq bənd çəkərik, içərisində bir daxma tikərik və orada dimetil-anilin ilə azot turşusunun reaksiyasını aparırıq. Bu reaksiya zamanı istiliyi biz uzaqdan durbin ilə müşahidə etməliyik. Dimetil-anilin azot turşusu ilə reaksiyaya girdikdə tetril alınır, həmin bu tetril xalis şeytan əməlidir. Bəzən o, reaksiya zamanı naməlum səbəblərdən partlayır və nəhəng zavodları dağıdıb tozunu yelə verir. Təəssüf ki, biz bununla işləməli oluruq: o fosgen ilə işləndikdə, göy boya – kristal-violet verir. Bundan mən yaxşı pul qazanmışam. Siz mənə maraqlı bir sual verdiniz... hm... Mən güman edirdim ki, sizin kimyadan məlumatınız var. Hm... Daş kömür qətranından, məsələn, sizin başınızın ağrısını kəsən piramidon həbi almaq üçün çox uzun mərhələlərdən keçmək lazımdır... Daş kömürdən piramidona və ya bir şüşə ətrə və ya adi foto preparatına qədər şeytan əməli olan trotil və pikrin turşusu kimi şeylər və ya brom benzilsianid, xlor-pikrin, di-fenil-xlor-arsin və sairə və sairə şeylər, yəni müharibə qazları var ki, bundan da adamlar asqırır, ağlayır, üzlərindən quruma maskalarını qoparıb atır, qan qusur, bədənlərini yara basır, diri-diri çürüyürlər...

Bu yağışlı bazar axşamı Rollinq danışdığından kimyanın böyük gələcəyi barəsində xəyallardan həvəslə danışırırdı.

– Mən güman edirəm ki (o yarıya qədər çəkilmiş siqarını burnunun qabağında hərlədi), mən güman edirəm ki, Allah Savaof göyü, yeri və bütün canlıları daş kömür qatranı ilə xörək duzundan yaratmışdır. Bibliyada bu barədə asıq-aşkar yazılmamışdır, amma başa düşmək olar. Daş kömürə və duza malik olan bütün dünyaya hakim olar. Almanlar on dördüncü il müharibəsinə ona görə başlarını soxdular ki, bütün dünyanın kimya zavodlarının onda doqquzu Almanıyanın idi. Almanlar kömür ilə duzun sirrini başa düşmüşdülər: onlar o zaman yeganə mədəni millət idilər. Amma onlar nəzərə almamışdılar ki, biz amerikalılar doqquz ayın içində Ecvud arsenalı¹ qura bilərik. Almanlar bizim gözümüzü açdılar, biz başa düşdük ki, pulu hara sərf etmək lazımdır. İndi işə dünyaya onlar yox – biz hakim olacağıq, çünki müharibədən sonra pul da bizim əlimizdədir, kimya

¹ Ecvud arsenalı – Amerikada Ecvud (ABS) yaxınlığında ən böyük hərbi kimya sənaye mərkəzi. Amerika imperialistləri tərəfindən 1917-1918-ci illərdə tikilmişdir.

da. Biz hamıdan əvvəl Almanıyanı, onun ardınca isə işləməyi bacaran başqa ölkələri (bacarmayanlar təbii qayda ilə ölüb gedərlər, bu işdə biz onlara kömək edərək) nəhəng bir fabrikaçı çevirərik... Amerikan bayrağı dünyanı ekvator qurşağı boyunca, bu qütbədən o qütbə qədər bonbonyerkanın belinə bağlanan lent kimi bürüyər.

– Rollinq, – deyə Zoya onun sözünü kəsdi, – siz özünüz öz başınıza bəla açırırsınız... axı onda *onlar* kommunist olurlar... Elə bir gün gəlib çıxar ki, *onlar* sizin artıq onlara lazım olmadığını söylər və özləri üçün işləmək istərlər... Of, mən bu dəhşəti artıq görmüşəm... Onlar sizdən aldıkları milyardları qaytarmaqdan boyun qaçırlar.

– Onda mənim quzum, bütün Avropanı iprit qazında boğaram.

– Rollinq, onda gec olar! – deyə Zoya qolları ilə dizlərini sıxıb özünü irəli verdi. – Rollinq, mənə inanın, mən heç vaxt sizə pis məsləhət verməmişəm. Mən sizdən soruşdum ki, kimya zavodları partlayış üçün təhlükəlidirmi?.. Mən bunu bilərəm ki, fəhlələrin, inqilabçıların, kommunistlərin, bizim düşmənlərimizin əlinə dəhşətli qüvvəyə malik bir silah keçəcəkdir... Onlar uzaqdan kimya zavodlarını, barıt anbarlarını partladacaq, təyyarə eskadriyalarını yandıracaq, qaz ehtiyatlarını məhv edəcəklər, – bütün bunlar partlayan və yanan şeylərdir.

Rollinq ayaqlarını xırda kürsüdən götürdü, onun qırmızımtıl göz qapaqları qırıldı, o, bir müddət diqqətlə gənc qadına baxdı.

– Elə güman edirəm ki, siz yenə də ona işarə edirsiniz...

– Bəli, Rollinq, bəli, mən mühəndis Qarinin aparatını nəzərdə tuturam... Onun barəsində verilən bütün məlumatı siz qulaq ardına vurursunuz... Ancaq mən bunun nə qədər ciddi bir şey olduğunu bilərəm... Semyonov mənə qərribə bir şey gətirmişdir. Həmin şeyi Rusiyadan almışdır...

Zoya zəngi çaldı. Lakey gəldi. Zoya əmr etdi və lakey şam ağacından qayrılmış kiçik bir qutu gətirdi, onun içində yarım düymə qalınlığında bir parça polad zolağı vardı. Zoya polad parçasını götürüb buxarının işığına tutdu. Poladın ortasından nəsə, nazik bir alətlə, qələmlə tez-tez cızılıb yazılmış kimi, çalın-çarpaz xətlər, ilməklər çəkilmiş və bu sözlər yazılmışdı: “Güc sınağı... sınaq... Qarin”. Bəzi hərflərin ortasından metal parçaları qopub düşmüşdü. Rollinq polad zolağını xeyli müddət nəzərdən keçirdi.

– Bu “qələm sınağına” bənzəyir, – deyə o, yavaşcadan səsləndi, – elə bil yumşaq xamırın üstündə iynə ilə yazıblar.

Zoya dedi:

– Bu, Qarinin aparatının modelini sınağa zamanı otuz addım məsafədən edilmişdir. Semyonov təsdiq edir ki, Qarin elə bir aparat qurmaq niyyətindədir ki, onunla iyirmi kabelt məsafədən drednout-ları yağı kəsən kimi kəsmək olar... Bağışlayın, Rollinq, amma mən təkid edirəm ki, siz bu dəhşətli aparatı ələ keçirməlisiniz.

Rollinq Amerikada həyat məktəbini nəhəng keçməmişdi. O, bədəninə son hüceyrəsinə qədər mübarizə üçün məşq edib bərkimişdi. Məlum olduğu kimi, məşq əzələlər arasında gücü dürüst bölüşdürür və onlarda mümkün qədər çox gərginlik əmələ gətirir. Beləliklə, Rollinq də mübarizəyə girişdikdə, əvvəlcə onun xəyalı işləməyə başlayırdı, – bu xəyal balta dəyməmiş cəngəlliklərin dərinliklərinə girmiş kimi, müəssisələrin dərinliklərinə işləyib, orada diqqətləyi bir şey kəşf edirdi. Vəssalam. Xəyalın işi artıq qurtarmışdı. İndi sağlam fikir işə girir, – qiymətləndirir, müqayisə edir, yoxlayır, məlumat verir: faydalıdır. Vəssalam. İndi əməli zəka işə başlayır, – hesablayır, uçota alır, balans çıxarırdı: aktiv. Vəssalam. Sonra molibden¹ poladı kimi möhkəm iradə, Rollinqin dəhşətli iradəsi işə girir və o, gözələrindən qan daman qızmış kəl kimi məqsədə doğru irəli şığıyır, özünə və başqalarına hansı qiymətə başa gəlirsə gəlsin, öz məqsədinə çatır.

Bu gün də təxminən belə bir proses baş verirdi. Rollinq tədqiq edilməmiş dərinliklərə nəzər saldı və sağlam düşüncəsi ona dedi ki, Zoya haqlıdır. Onun əməli zəkası balans çıxardı: ən faydalısı budur ki, çertyojları və aparatı oğurlayıb, Qarini aradan qaldırsınlar, vəssalam. Qarinin taleyi sanki həll edilmişdi, kredit açılmış, iradə işə girişmişdi. Rollinq kreslodan qalxdı, arxasını buxarıya sarı çevirib, çənəsini irəli verərək dedi:

– Sabah Semyonovu Malzerb bulvarında gözləyirəm.

19

Həmin axşamdan yeddi həftə keçmişdi. Qarinin bənzəri Krestov adasında öldürülmüşdü. Semyonov Malzerb bulvarına çertyojsuz və aparatsız gəlmişdi. Rollinq azca qalmışdı ki, mürəkkəb qabını onun başına çırpın. Qarini və ya onun bənzərini Parisdə görmüşdülər.

¹ Molibden poladı – ən möhkəm, xüsusi növ polad

Ertəsi gün həmişə olduğu kimi, saat bir radələrində Zoya maşında Malzerb bulvarına gəldi. Rollinq onunla yan-yanə örtülü limuzinə oturub, çənəsini əlağacına dayadı və dişlərini bir-birinə sıxaraq dedi:

– Qarin Parisdədir.

Zoya geri qanrılıb bəlişlərə söykəndi. Rollinq qeyri-məmnun bir halda ona baxa-baxa dedi:

– Semyonovun başı çoxdan gilyotində vurulmalı idi; o, sərsəri, ucuz qatil, həyasız və axmaqdır. Mən ona inanıb gülünc vəziyyətə düşdüm. Güman etmək olar ki, burada o, məni cəncələ salacaqdır...

Rollinq Semyonovla olan bütün söhbəti Zoyaya danışdı. Qarinin bənzeri ilə baş verən əhvalat Rollinqi yaman pərt etmişdi. O, başa düşmüşdü ki, düşməni çox mahirdir. Qarin ya hazırlanan sui-qəsdədən xəbər tutmuşdu, ya da hər halda onun canına qəsd ediləcəyini duymuşdu, buna görə də öz əvəzinə özünə bənzər bir adamı ortaya çıxarıb, izi itirmişdi. Bütün bunlar heç də aydın deyildi, amma ən anlaşılmaz cəhət bu idi ki, görəsən onun Parisə gəlməkdə nə kələyi var?

Limuzin Yelisey düzəni ilə çox-çox avtomobillərin arasından keçərək gedirdi. Hava isti, bürkülü idi, yüngül açıq mavi toranlıqda Böyük Salonun qanadlı atları və şüşəbənd günbəzi, uca evlərin yarım-dairəvi damları, pəncərələrin üstünə endirilmiş zolaqlı yelkənlər və şabalıd ağaclarının sıx təpələri görünürdü.

Avtomobillərdə kimi yayılıb oturmuş, kimi ayağını ayağının üstünə aşırmış, kimi əlağacının dəstəsini ağzına salıb sorurdu, – bütün bunlar birdən-birə varlanmış bəstəboy kələkbazlar idi, başlarında yaz şlyapaları, boyunlarında ala-bəzək qalstuklar vardı. Onlar incə-mincə qızları Bulon meşəsinə qəlyanaltı etməyə aparırdılar, belə incə-mincə qızları Paris xaricdən gələnlərin əylənməsi üçün bəsləyib böyütdürdülər.

Ulduz meydanında Zoya Monrozun limuzini kirayə tutulmuş bir maşına çatdı; bu maşında Semyonov və kök, sarıbənzir, bozumtul bığlı bir adam oturmuşdu. Onlar ikisi də irəli əylənərək, gərgin halda xırda yaşıl bir avtomobili izləyirdilər, avtomobil Ulduz meydanından yeraltı dəmir yolu duracağına sarı döndü.

Semyonov öz şöfinə həmin avtomobili göstərdi, ancaq axışmaqda olan sıx maşınların arasından keçib getmək çətin idi. Nəhayət, onlar aradan çıxdılar və tam sürətlə xırda yaşıl avtomobilin qabağını

kəsdilər. Ancaq həmin avtomobil artıq metropolitenin qabağında durmuşdu. Maşının içindən ortaboylu, koverkot paltolu bir adam düşüb, metronun girəcəyində yox oldu.

Bütün bunlar bir neçə dəqiqənin içində Rollinq ilə Zoyanın gözü qabağında baş verdi. Zoya şöfərə çığırdı ki, o da metroya sarı dönsün. Onlar, demək olar ki, Semyonovun maşını ilə bir vaxtda durdular. Semyonov, əlində ağacını hərəkət etdirə-etdirə limuzinə sarı yüyürdü, onun büllur şüşəli qapısını açıb dəhşətli bir həyəcanla dedi:

– O, Qarin idi. Əldən çıxdı. Fərqi yoxdur. Bu gün Batinyola, onun yanına gedib, barışıq təklif edəcəyəm. Rollinq, onunla bir dil tapmaq lazımdır: aparatı satın almaq üçün siz nə qədər pul ayırırsınız? Arxayın olun ki, mən qanun dairəsində hərəkət edəcəyəm. Yeri gəlmişkən, icazə verin Stas Tıklinskiyə sizə təqdim edim. Bu, tamamilə ədəb-ərkanlı bir adamdır.

Semyonov icazə gözləmədən Tıklinskiyə çağırırdı. O, tələsik bahalı limuzinə sarı yüyürüb, şlyapasını götürdü, baş əyib pani Monrozun əlini öpdü.

Rollinq onların heç birinə əl verməyib, limuzinin içindən baxırdı, onun gözləri qəfəsdə olan kuquar quşunun gözləri kimi parıldaıyırdı. Hamının gözü qabağında meydana dayanmaq yaxşı deyildi. Zoya qəlyanaltı etmək üçün çayın sol sahilində, bu zamanlar müştəriyə az olan “Laperuza” restoranına getməyi təklif etdi.

20

Tıklinski tez-tez baş əyir, sallanan bıqlarını düzəldir, ehtirash nəzərlərlə Zoya Monroza baxır və çəkinən bir aqgözlüklə yeyirdi. Rollinq arxası pəncərəyə, qasqabaqlı oturmuşdu. Semyonov boş-boş çərənleyirdi. Zoya sakit görünürdü, cazibəli bir halda gülümsəyir, gözləri ilə restoran xidmətçisinə işarə edirdi ki, qonaqların qədəhlərini tez-tez doldursun. Şampan şərabi verildikdə o, Tıklinskiyə təklif etdi ki, əhvalatı danışsın.

Tıklinski boğazına taxdığı salfeti çıxardı:

– Pan Rollinq üçün biz canımızı da əsirgəmərdik. Biz Sestrorets yaxınlığında sovet sərhədini keçdik.

– Siz, yəni kim? – deyərək Rollinq soruşdu.

– Bir mən, bir də, ağaya ərz olsun ki, mənim əlaltım, varşavalı bir rus, Balaxoviç ordusunun bir zabiti... Çox amansız bir adamdı. Allah o zabite lənət eləsin, məlun oğlu, mənə köməyindən artıq zərəri deydi. Mənim məqsədim bu idi ki, Qarinin təcrübə apardığı yeri axtarib tapım. Mən xaraba bir evə gedib çıxdım, – əlbəttə, pani və pan bilirlər ki, həmin bu evdə o məlun mühəndis öz aparatu ilə məni azca qalmışdı ki, iki yerə bölsün. Orda, zirzəmidə mən o polad zolağını tapdım, – pani Zoya onu məndən almışdır və mənim necə can yandırmağıma inanmış olar. Qarin təcrübələrinin yerini dəyişmişdi. Mən pani Zoya ilə pan Rollinqin etimadını doğrultmaq üçün can yandırırdım, gecə–gündüz gözüme yuxu getmirdi. Krestov adasının bataqlıqlarında ciyərlərimi soyuğa verdim, amma məqsədimə çatdım. Mən Qarini güddüm, aprelin iyirmi yeddisində, gecə, köməkçimlə mən onun yaylaq evinə girib, Qarini dəmir çarpayısı sarıdıq və hər tərəfi möhkəm axtardıq. Heç bir şey tapmadıq... Az qalmışdı dəli olam, – heç bir yerdə aparatdan bir əlamət yox idi... Ancaq mən yaxşı bilirdim ki, aparatu həmin bağda gizlətməmişdir... Onda mənin köməkçim Qarinlə bir qədər sərt rəftar etdi... Pani və pan bizim həyəcanımızın mənasını başa düşərlər... Mən demirəm ki, biz pan Rollinqin göstərişi üzrə hərəkət edirdik... Yox, mənim köməkçim həddən artıq qızıışmışdı.

Rollinq qabağındakı boşqaba baxdı. Zoya Monrozun süfrənin üstünə qoyduğu uzunsov əlinin barmaqları tez-tez hərəkət edir, parıldaşmış dırnaqları, üzüklərinin briyantları, zümrüdləri, yaqutları parıldaşırdı. Tiklinski bu qiymətli ələ baxdıqca, ilhama gəlib coşurdu.

– Pani və pan artıq bilirlər ki, bir neçə gündən sonra mən Qarine poçtamtıda rast gəldim. Ya Məryəm ana, canlı meyitlə burun–buruna gələn bir adam necə qorxmaya bilər! Hələ üstəlik məlun milis də mənim dalımca düşüb qovmağa başladı. Bizi aldatmışdılar: məlun Qarin öz əvəzinə başqasını ələ vermişdi. Mən yaylaq evini yenidən axtarmağı qərara aldım: yəqin ki, orda zirzəmi vardı. Həmin gecə mən ora tək gedib, keşikçini bihuş etdim. Pəncərədən içəri girdim... Pan Rollinq mənim bu sözlərimi yanlış başa düşməsin... Tiklinski həyatını fəda edəndə, onu ideya uğrunda fəda edir... Mən yaylaq evində elə bir gürultu, taqıltı eşitdim ki, hər kəs bunu eşitsəydi, tükələri biz–biz olardı; bu zaman pəncərədən çıxıb qaçmaq mənim üçün çox asan idi... Bəli, pan Rollinq, bu dəqiqədə mən başa düşdüm ki,

məni rusların əlindən bu dəhşətli silahı almaq üçün göndərəndə, sizə Allah rəhbərlik edirmiş, çünki ruslar həmin bu silahı bütün mədəni dünyanın əleyhinə çevirə bilərdilər. Bu dəqiqə tarixi bir dəqiqə idi, pani Zoya, şlyaxta namusuma and içirəm. Mən vəhşi bir heyvan kimi səs–küy gələn mətbəxə sarı cumdum. Orda Qarini gördüm, o, stolları, dolu kisələri və qutuları divarın dibində üst–üstə qalayırdı. Məni görən kimi, üzünə dəri çəkilmiş çamadanı qapdı; bu çamadan mənə çoxdan tanışdı; aparatın modelini o, həmişə bunun içində saxlayırdı. O, qonşu otağa qaçdı. Mən tapançanı çıxarıb onun ardınca cumdum. O, artıq pəncərəni açıb küçəyə atılmaq istəyirdi. Mən güllə atdım, o bir əlində çamadan, o biri əlində tapança, otağın küncünə qaçıb, çarpayının arxasında daldalandı və güllə atmağa başladı. Pani Zoya, bu əsil duel idi. Güllə mənim furajkama deydi. Birdən o, burnunu və ağzını əski ilə tutub, metal borunu mənə sarı uzatdı, – şampan şərəbi probkasının açılmasından bərk olmayan bir partıltı səsi çıxdı və həmin saniyədə minlərcə dırnaq mənim burnumu, boğazımın içini, sinəmi dalamağa başladı, dözülməz ağrıdan gözlərim yaşardı. Mən asqırmağa, öskürməyə başladım, ödüm ağzıma gəldi, bağışlayın, pani, o qədər qusdum ki, yerə sərildim.

Rollinq dedi:

– Bu əlli faiz di–fenil–xlor–arsin ilə əlli faiz fosgenin qarışığıdır, – ucuz bir şeydir, indi bu qumbaralarla biz polisi təchiz edirik.

– Elədir... Pan doğru buyurur, – bu, qaz bombası idi... Xoşbəxtlikdən açıq pəncərələrdən əsən külək qazı tez dağıtdı. Mən özümə gəldim və yarımcan halda evə qayıtdım. Mən zəhərlənmişdim, taqətdən düşmüşdüm, bütün şəhərdə agentlər məni axtarırdılar, Leninqraddan qaçmaqdan başqa çarəm yox idi, biz böyük bir çətinliklə və təhlükə altında belə də etdik.

Tiklinski əllərin yelləyib başını aşağı saldı və özünü dinləyənlərin hökmünə verdi. Zoya soruşdu:

– Siz yəqin bilirsinizmi ki, Qarin də Rusiyadan qaçmışdır?

– O qaçıb gizlənməli idi. Bu əhvalatdan sonra o, hər halda cinayət axtarış idarəsinə izahat verməli olacaqdı.

– Yaxşı, bəs niyə o məhz Parisi seçmişdir?

– Ona kömür piramidalar lazımdır. Bunsuz onun aparatu boş tüfəng kimidir. Qarin fizikaşünasdır. Kimyadan heç başı çıxmır. Onun sifarişi ilə bu piramidalar üzərində mən işləyirdim, sonra da Krestov

adasında bu iş üstündə öldürülən həmin adam işləyirmiş. Ancaq Qarinin burda, Parisdə də bir şeriki var, – o, Batinyol bulvarına teleqramı həmin adama göndəribmiş. Qarin bura piramidalar üzərindəki təcrübəni yoxlamaq üçün gəlmişdir.

– Mühəndis Qarinin şeriki barəsində siz nə kimi məlumat toplayıbsınız? – deyə Rollinq soruşdu.

– O, Batinyol bulvarında sarsaq bir mehmanxanada yaşayır, – biz dünən ora getmişdik. Qapıçı bizə bəzi şeylər danışdı, – deyə Semyonov cavab verdi. – Həmin adam ora yalnız gecələməyə gəlir, heç bir əşyası yoxdur... O, mehmanxanadan çıxanda, əynində gen parusin balaxon olur, Parisdə tibb işçiləri, laborantlar və kimyaçı tələbələr adətən bundan geyirlər. Görünür ki, o, hardasa, bu yaxınlarda işləyir.

– Zəhəri görkəmi necədir? Lənət şeytana, parusin balaxon mənim nəyimə gərəkdir! Qapıçı sizə onun zəhəri görkəmini təsvir edibmi? – deyə Rollinq çıxırdı.

Semyonov ilə Tıklinski bir-birinin üzünə baxdılar. Polyak əlini ürəyinə apardı.

– Əgər pan buyurursa, biz həmin cənabın zəhəri əlamətləri barəsində elə günü bu gün məlumat əldə edərək.

Rollinq xeyli müddət susdu, qışları çatıldı.

– Siz hansı əsasla görə deyirsiniz ki, dünən Batinyol bulvarında kafedə gördüyünüz adam və Ulduz meydanında qaçıb metroya girən adam hər ikisi eyni şəxsdir və məhz mühəndis Qarindir? Azı siz bir dəfə Leningradda artıq səhv edibsiniz. Nə deyirsiniz?

Polyak ilə Semyonov yenə də bir-birinin üzünə baxdılar. Tıklinski böyük bir nəzakətlə gülümsündü?

– Pan Rollinq yəqin təsdiq etməz ki, hər bir şəhərdə Qarinin bənzəri var...

Rollinq təkidlə başını buladı. Zoya Monroz əllərini sincab xəzinə bürüyüb oturmuş və laqeyd-laqeyd pəncərəyə baxırdı.

Semyonov dedi:

– Tıklinski Qarini çox yaxşı tanıyır, səhv edə bilməz. Rollinq, indi başqa şeyi aydınlaşdırmaq lazımdır. Siz həmin bu işi başa çatdırmağı, – günlərin bir günündə aparatı və çertyojları Malzerb bulvarına gətirib gəlməyi bizim özümüzəmi tapşırırsınız, yoxsa siz də bizimlə bir yerdə işləyəcəksiniz?

– Əsla! – deyə Zoya pəncərəyə baxa-baxa, gözlənilmədən diləndi. – Mister Rollinq mühəndis Qarinin təcrübələri ilə çox maraqlanır, mister Rollinq çox arzu edir ki, bu ixtiranın mülkiyyət haqqını satın alsın, mister Rollinq həmişə qanunlara ciddi riayət edir, əgər mister Rollinq Tıklinskiyə burada danışdıqlarından tək bir cəzə kəlməyə inanmış olsaydı, yəqin ki, bu saat polis komissarına zəng edib belə bir yaramaz və cinayətkarı hökumətin əlinə verərdi. Ancaq mister Rollinq çox yaxşı başa düşür ki, Tıklinski mümkün qədər çox pul qoparmaq üçün bu əhvalatı uydurmuşdur. Buna görə də lütfən icazə verir ki, bundan sonra da ona xırda-xuruş xidmət etsin.

Bütün qəlyanaltı müddətində Rollinq ilk dəfə gülümsündü və jiletinin cibindən qızıl dişqurdalayanı çıxarıb dişlərinin arasına tıxadı. Tıklinskiyə qıpqırmızı olmuş alnını tər basdı, yanaqları sallandı. Rollinq dedi:

– Sizin vəzifəniz budur ki, bu gün saat üçdə Malzerb bulvarında sizə veriləcək tapşırıq üzrə mənə dürüst və ətraflı məlumat təqdim edəsiniz. Sizdən ədəb-ərkanlı xəfiyyə kimi işləmək tələb olunur, – vəssalam. Mənim əmrim olmadan, nə bir addım atmalı, nə bir söz danışmalısınız.

21

Yeraltı dəmir yolunun Şimal-Cənub xəttində işləyən ağappaq büllur şüşələri parıladaşan qatar Parisin altı ilə yavaşca guruldaya-guruldaya sürətlə gedirdi. Əyri-üyrü tunellərdə vaqonun pəncərələri önündən hörümçək toru kimi şəkəllənmiş məftillər qalın səmənd taxçalar, iti gedən qatarın pəncərələrindən üstlərinə işıq düşən və divara qısılan fəhlələr, qaranın üzərində sarı hərflərlə yazılmış, reklamlarla parışılaların şüuruna yeridilən iyirənc bir içkinin adı “Dübone”, “Dübone”, “Dübone” – sözləri sürətlə ötüüb keçirdi.

Qatar bir an durdu. Vağzal yeraltı işıqlarına qər qalmışdı. Rəng-bərəng lövhələrdə reklamlar yanib söndü: “Əla sabun”, “Davamlı ciyin bağı”, “Şir başı nişanlı çəkmə yağı”, “Avtomobil şinləri”, “Qızıl şeytan” çəkmə üçün rezin daban, “Luvr”, “Gözəl çiçəkçi qız”, “Lafayett qalereyası”, “Universal ticarətxanalarda ucuz hərərac satış”...

Hay-küylə gülüşən qəşəng qadınlar – universal mağazaların satıcıları, kuryer oğlanlar, xarici ölkələrdən gələnlər, dar pencəkli cavanlar, tərlı köynəklərinin ətəkləri qumaş qurşaqların içınə salınmış fəhlələr bir-birini itələyə-itələyə qatara doğru hərəkət edirdilər. Şüşəbənd qapılar bir anda açıldı. Adamlar “O-o-o-h” – edib, şlyapaları o tərəf bu tərəfə yellənə-yellənə gözləri bərəlmiş, ağızları açıla qalmış, üzləri qızarmış, kimi şən, kimi qəzəbli bir halda içəri doluşdular. Əyinlərində kerpici rəngli gödəkcə olan konduktorlar qapıların dəstəklərindən yapışib, qarınları ilə camaatı vaqonların içınə itələyirdilər. Qapılar taqqıltı ilə bağlandı; qısa fit verildi, qatar od kimi qaranlıq yer altına cumub getdi.

Semyonov ilə Tiklinski Şimal-Cənub vaqonunun yan skamyasında, arxaları qapıya sarı oturmuşdular. Polyak hirsələnmişdi:

– Pandan xahiş edirəm bilsin ki, ancaq ədəb-ərkan xatirinə şuluq salmaqdan özümü saxladım... Lap yüz dəfə azca qalmışdı ki, partlayım... Mən milyardçılarla bir yerdə qəlyanaltı etməmişəm! Tüpürüm onların qəlyanaltısına... Mənə yaramaz desinlər!

– Eh, bənd olma, pan Stas. Bizə yaxşı pul verirlər, bizdən isə əslinə baxsan, heç nə tələb etmirlər. İş təhlükəsizdir, hətta xoşagələndir: meyxanaları və qəhvəxanaları gəzib kefinə bax...

– Mən tələb edirəm hörmətimı saxlasınlar!

– Boş şeydir, Stas, hörmət üçün adama pul vermirlər!

Tıklinski ilə Semyonovun oturub söhbət etdikləri skamyanın ardında bir nəfər dirşeyini mis ştanqa dirşeyib durmuşdu; bu, həmin adamı idi ki, bir dəfə Həmkarlar İttifaqı bulvarında Şelqa ilə söhbət etdikdə özünü Pyankov-Pitkeviç adlandırmışdı. Onun paltosunun yaxası qaldırılıb çənəsinin alt tərəfini örtmüşdü. Şlyapası gözünün üstünə basılmışdı. O, laqeyd və tənbel-tənbel dayanıb, əlağacının sümük dəstəyini ağzına dayayaraq Semyonov ilə Tiklinskinin söhbətini diqqətlə dinləyirdi; onlar yerlərindən qalxdıqda o, nəzakətlə bir tərəfə çəkildi və onlardan iki duracaq sonra Monmartırdə vaqondan düşdü. Ən yaxın poçt şöbəsində o belə bir teleqram vurdu:

“Leninqrad Cinayət Axtarış İdarəsi. Şelqaya. Dördbarmaq burdadır. Hadisələr təhlükəlidir”.

O, Poçtamtdan çıxıb, yandakı dar küçəyə döndü, bu küçə pillələrlə Monmartın yuxarı tərəfinə çıxırdı. O, diqqətlə ətrafa boylanıb qaranlıq bir meyxanaya girdi. Qəzet, bir qədər portveyn istəyib oturdu və qəzet oxumağa başladı.

Bir neçə dəqiqə keçdikdən sonra arıq bir adam sürətlə içəri girdi; onun əynində gen parusin balaxon vardı; başı açıq, saçları sarışın idi.

– Salam, Qarin, – deyə o, qəzet oxuyan adama müraciət etdi.

– Məni təbrik edə bilərsən... Müvəffəqiyyət...

Qarin tez yerindən sıçrayıb onun əllərini sıxdı.

– Viktor...

– Hə, hə. Mən çox şadam... Təkid edəcəyəm ki, biz patent çıxaraq.

– Əsla... Gedək.

Onlar meyxanadan çıxdılar, pilləli küçə ilə yuxarı qalxıb, sağa döndülər və şəhərin kənarındakı çirkli evlərin, dövrəsinə tikanlı məftil çəkilmiş boş meydançaların, zivələrdən cıdır paltarlar asılmış həyətlərin, kustar zavod və emalatxanaların yanından ötüb keçdilər.

Günün axırı idi. Onlara dəstə-dəstə yorğun fəhlələr rast gəlirdi. Burada, şəhərin kənarındakı dağlıq hissədə sanki başqa cür adamlar yaşayırdı, onların üzləri sərt, arıq və qüvvətli idi. Sanki fransız milləti kökəlməkdən və degenerasiyadan¹ qorunmaq üçün Parisin kənarındakı bu uca yerlərə çəkilmiş, sakit və sərt bir halda elə bir saatin gəlib çatmasını gözləyirdi ki, şəhərin aşağı hissəsini mürdarlıqlardan təmizləyib, “Lütetsi”²nin gəmisini yenidən günəşli okeana yönəltsin.

Viktor amerikan açarı ilə alçaq daş zirzəminin qapısını açib dedi:

– Bura...

¹ Degenerasiya – orqanizmin bioloji və ruhi cəhətdən pozulması

² Parisin gerbi (qədim adı – lütetsi) – qızıl gəmi (müəllifin qeydi)

Qarin ilə Viktor Lenuar dudkəşin altında olan kiçik bir ocağa yaxınlaşdılar. Onun yanında cərgə ilə xırdaca piramidalar düzülmüşdü. Ocağın üstündə qalın bir tunc halqa vardı, onun dövrəsinə on iki çini fincan düzülmüşdü. Lenuar şamı yandırıb, qərribə bir təbəssümlə Qarinə baxdı.

– Pyotr Petroviç, on beş il olar ki, biz sizinlə tanışıq, deyilmi? Duz-çörək kəsmişik. Siz mənim sədaqətli bir adam olduğuma inana bilərsiniz. Mən Sovet Rusiyasından qaçanda, siz mənə kömək etdiniz... Bundan belə nəticə çıxarıram ki, sizin mənə münasibətiniz pis deyil, söyləyin görüm, axı sizə hansı şeytan buyurub ki, aparatı məndən gizlədirsiniz? Mən yaxşı bilirəm ki, mənsiz, bu piramidalar olmadan, siz heç bir şey edə bilməzsiniz... Gəlin yoldaşcasına rəftar edək...

Qarin üzərində çini fincanlar olan tunc halqanı diqqətlə nəzərdən keçirə-keçirə soruşdu:

– Siz istəyirsiniz ki, sirri açım?

– Bəli.

– Siz bu işdə mənə şərik olmaq istəyirsiniz, eləmi?

– Bəli.

– Əgər lazım gələrsə, mən güman edirəm ki, sonralar bu lazım gələcək, – siz işin müvəffəqiyyəti üçün hər bir şey etməlisiniz...

Lenuar ondan gözüni çəkmədən, ocağın kənarına oturdu, onun dodaqlarının ucları səyriyirdi.

– Bəli, – deyərək o inamla cavab verdi, – razıyam.

Qarin dırnaqları ilə saqqalının tüklərini çəkə-çəkə bir müddət susdu.

– Mən sizi bu işdə özümə şərik götürürəm... Amma bir şərt var... Özü də təxirsiz etməlisiniz...

– Yaxşı, hər bir şərtə razıyam.

– Viktor, siz bilirsiniz ki, mən Parisə saxta pasportla gəlmişəm. Olduğum mehmanxanayı hər gecə dəyişirəm. Dünən xəbər tutmuşam ki, məni izləyirlər. Bu iş rus ağqvardiyaçılarına tapşırılmışdır. Görünür ki, məni bolşevik agent bilirlər. Mən gərək xəfiyələrdən izimi azdıram.

– Mən nə etməliyəm?

– Özünüzü qrimləyib mənə bənzətməlisiniz. Sizi tutsalar öz sənədlərinizi təqdim edərsiniz. Mən ikiləşmək istəyirəm. İkimiz də bir boydayıq. Siz saçlarınızı boyayar, saxta saqqal yapışdırarsınız, ikimiz də bir cür paltar alırıq. Sonra, elə bu gecə siz olduğunuz mehmanxanadan şəhərin başqa bir hissəsinə köçərsiniz, elə bir yer ki, orda sizi tanıyan olmasın. Məsələn, Latın məhəlləsinə. Razılaşıdıq mı?

Lenuar ocağın qırağından sıçrayıb, Qarinin əllərini möhkəm sıxdı. Sonra o, piramidaları alümin ilə dəmir oksidi (termit), bərk yağ və sarı fosfor qarışığından necə hazırladığını Qarinə izah etməyə başladı.

O, halqanın çini fincanlarına on iki xırdada piramida qoyub, qaytan vasitəsilə onları yandırdı. Ocağın üzərində gözqamaşdırıcı alov sütunu parladı; işıq və istilik o qədər güclü idi ki, onlar daxmanın uzaq küncünə çəkilməli oldular.

Qarin dedi:

– Əladır. Ümid edirəm ki, heç bir hissi-filanı yoxdur, eləmi?

– Bu dəhşətli istilikdə yanma tam əmələ gəlir. Materiallar kimyəvi cəhətdən təmizdir.

– Yaxşı, bu günlərdə siz möcüzə görəcəksiniz, – deyərək Qarin davam etdi. – Gedək nahar edək. Mehmanxanaya şeylərin dalınca xidmətçini göndərerik. Gecəni sol sahilə qalırıq. Sabah isə Parisdə iki Qarin olacaq... Sizdə daxmanın ikinci açarı varmı?

Burada nə göz qamaşdırıcı avtomobil axını, nə mağazınların pəncərələrinə baxa-baxa boyunlarını buran avara adamlar, nə baş gicəlləndirən qadınlar, nə sənaye kralları vardı.

Səliqə ilə yığılmış təzə taxtalar, topa-topa xırdada çaydaşı, küçənin ortasında göy palçıq təpələri qalanmış və səkilərin kənarına, doğranmış nəhəng soxulcanlar kimi, kanalizasiya boruları düzülmüşdü.

Spartakçı Taraşkin tələsmədən, adaya, kluba gedirdi. Onun kefi kök, damağı çağ idi. Kənardan baxana o ilk anda hətta qəmgin də görünə bilərdi, amma bu ondan irəli gəlirdi ki, Taraşkin ciddi, təmkinli bir adam idi və kefi kök olanda, bunu zahiri əlamətlərdə ifadə etməzdi, yalnız yavaşca fit çalar və sakit-sakit yerişirdi.

Tramvaya on addım qalmış o, şalban qalaqları arasından əlləşmə və çığırtı səsi eşitdi. Əlbəttə, şəhərdə baş verən hər bir hadisənin bilavasitə Təraşkinə dəxli vardı.

O, şalban qalağının ardına baxıb, əyinlərində genbalaq tuman və qalın gödəkcə olan üç oğlan gördü: onlar acıqlı-acıqlı, fısıldaya-fısıldaya, boyca onlardan balaca ayaqyalın, başıaçıq, əynində heyrət ediləcək dərəcədə cındır iplik kofta olan dördüncü bir uşağı döyürdülər. Döyülən uşaq səssiz-səmirsiz özünü qoruyurdu. Onun arıq üzü cırmaqlanmış, xırdaca ağzını möhkəm yummuşdu, qonur gözləri qurd balasının gözlərinə bənzəyirdi.

Təraşkin həmin saat oğlanların ikisinin yaxalarından yapışıb yuxarı qaldırdı, üçüncüyə bir tepik vurdu, – oğlan qışqıra-qışqıra şalban qalaqlarının ardından yox oldu.

O biri iki oğlan havada əl-qol ata-ata, dəhşətli sözlərlə onu hədələməyə başladılar. Ancaq Təraşkin onları daha bərk silkələdi və onlar sakitləşdilər.

Təraşkin bu tövşüyən uşaqların üzünə baxa-baxa dedi:

– Mən küçədə tez-tez görürəm ki, siz balaca uşaqları incidirsiniz, bax, bir də belə iş etsəniz, özünüz bilin, başa düşdünüzmü?

Ona, bəli, deməyə məcbur olan oğlanlar qaş-qabaqlı dilləndilər:

– Başa düşdük.

Təraşkin uşaqları buraxdı və onlar, – bir də əlimizə düşsən görərsən, – deyə deyinə-deyinə, əllərini ciblərinə qoyub uzaqlaşdılar.

Döyülən uşaq da qaçıb getmək istəyirdi, ancaq yerində hərhlənib yavaşca ufuldadi və yerə oturub, başını cındır koftasının içinə çəkdi.

Təraşkin ona sarı əyildi. Uşaq ağlayırdı.

Təraşkin dedi:

– Ay hay! Sən harda olursan?

– Heç yerdə, – deyə oğlan başını çıxarmadan cavab verdi.

– Necə yəni heç yerdə? Anan varmı?

– Yox.

– Atan da yoxdur? Aha. Sahibsiz uşaqsan. Çox yaxşı.

Təraşkin durub bir müddət fikirləşdi. Oğlan hələ də koftasının içində milçək kimi mızıldayırdı.

– Yemək istəyirsənmi? – deyə Təraşkin acıqlı-acıqlı soruşdu.

– İstəyirəm.

– Di yaxşı, gedək mənəmlə kluba.

Oğlan ayağa durmaq istədi, amma ayaqları davam götürmədi. Təraşkin onu qucağına götürdü, – oğlan heç bir pud ağırlığında da olmazdı, – onu tramvaya sarı apardı. Xeyli müddət yol getdilər. Bir tramvaydan düşüb, o birinə minəndə, Təraşkin bir bulka aldı, oğlan əsə-əsə bulkanı ağzına tēpdi. Avarçılıq məktəbinə qədər piyada getdilər. Təraşkin oğlanı qapıdan içəri sahib dedi:

– Ancaq gözle ha, oğurluq eləməyəsən.

– Yox, mən ancaq çörək oğurlayıram.

Oğlan yuxulu-yuxulu, parıldasan qayıqların üstünə şölə salan çaya, gözəl əksi suya düşmüş gümüşü söyüdə, içərisində bədənleri gündən qaralmış avarçılar olan ikiavarlı, dördavarlı idman qayıqlarına tamaşa edirdi. Onun arıq üzü laqeyd və yorğun idi. Təraşkin üzünü kənara çevirdikdə, oğlan klubun gen qapısı ilə bonu birləşdirən taxta körpünün altına girdi və orda yumurlanıb deyəsən elə həmin saat yuxuya getdi.

Axşam Təraşkin onu körpünün altından çıxarıb, tapşırı ki, çayda əl-üzünü yusun, sonra onu axşam yeməyinə apardı. Oğlanı avarçılarla bir süfrəyə oturdular. Təraşkin yoldaşlarına dedi:

– Bu uşağı hətta klubda da saxlamaq olar. Bizi yeməyəcək ki... Onu suya öyrəşdirərik, bizə elə bir zirək oğlan lazımdır.

Yoldaşları razılaşıb dedilər, yaxşı, qoy qalsın. Oğlan bütün bu söhbətləri sakit-sakit dinləyib təmkinlə yemək yeyirdi. Yeməyi qurtardıqdan sonra dinməz-söyləməz skamyadan düşdü. Onu heç bir şey təəccübləndirmirdi. Çox şeylər görmüşdü.

Təraşkin onu bona aparıb yanında oturtdu və söhbətə başladı:

– Adın nədir?

– İvan.

– Hardansan?

– Sibirdən. Amurdan, yuxarılardan.

– Çoxdanmı gəlibsən?

– Dünən gəlmişəm.

– Bəs necə gəlibsən?

– Gah piyada gəlmişəm, gah da vaqonların altında, qutularda.

– Sənin Leninqradda nə işin var?

– Bax, bunu mən özüm bilərəm, – deyə oğlan üzünü yana çevirdi.

– Deməli bir işim var ki, gəlmişəm də.

– Danış görüm, mən sənə heç nə eləməyəm.

Oğlan cavab vermədi, yenə də yavaş-yavaş başını koftasının içinə çəkməyə başladı. Bu axşam Təraşkin ondan heç bir şey öyrənə bilmədi.

Qırmızı ağacdan qayrılmış, skripka kimi zərif ikiavarlı idman qayığı güzgü kimi çayın üzəri ilə nazik zolaq salaraq ağır-ağır hərəkət edirdi. Avarların ikisi də ağzı yuxarı suyun üzəri ilə sürüşürdü. Şelqa ilə Taraşkin, əyinlərində ağ trusik, bədənleri qurşağa qədər çılpaq, kürəkləri və çiyinləri günəşdən yanıb codlaşmış, dizlərini büküb hərəkətsiz oturmuşdular.

Başında dənizçi kartuzu və boğazında şərf olan ciddi görkəmli genc sükançı saniyəölçənə baxırdı.

– Tufan olacaq, – deyər Şelqa dilləndi.

Çayın içində hava isti idi, sıx meşəlik olan sahilə bir yarpaq da tərpmənmirdi. Ağaclar həddən artıq uzanmış kimi görünürdü. Göyün üzünü gün işığı ilə bürümüşdü ki, onun göyümtül-büllur şəfəqləri sanki yığın-yığın kristal halında səpələnirdi. Adamın gözləri qamaşır, gicgahları sıxılırdı.

– Avarlar suya! – deyər sükançı əmr verdi.

Avarçılar ikisi də birdən dizlərini ayırıb əyildilər, avarları suya batırıb, uzanmış kimi geri qanıldılar, ayaqlarını uzatdılar və oturmaqlarında hərəkətə gəldilər.

– Bir-iki!..

Avarlar əyildi, qayıq suyu ülgüc kimi yararaq, çayın üzəri ilə şütüdü.

– Bir-iki, bir-iki, bir-iki! – deyər sükançı komanda verirdi.

Avarçəkənlərin bədənleri ürəklərinin döyüntüsü, nəfəsin alınıb-verilməsi ahənginə uyğun olaraq, dizlərinin üzərinə doğru əyilib-qalxır, yay kimi gərgin hərəkət edirdi. Onların əzələləri qan dövrəsinə uyğun olaraq, qızğın bir gərginliklə müntəzəm surətdə işləyirdi.

İdman qayığı gəzməyə çıxanların qayıqlarının yaxınından şütüyürdü, o qayıqlarda oturan çiyinbağı taxmış adamlar aciz, əyri-üyrü avar çəkirdilər. Şelqa ilə Taraşkin avar çəkərkən, dümdüz irəli, sükançının alına baxır və gözləri ilə müvazinət saxlayırdılar. Gəzməyə çıxanların qayıqlarından onların ardınca yalnız belə səslər eşidilirdi:

– Vay, şeytanlar!.. Gör nə gedirlər!..

Onlar açıq dənizə çıxdılar. Yenə də bir dəqiqəliyə suyun üzərində hərəkətsiz durdular. Alınlarının tərini sildilər. Bir-iki! Onlar geri

dönüb, Yaxt-klubun yanından ötdülər, burada Leninqrad Həmkarlar İttifaqlarının yarış yaxtalarının nəhəng yelkənləri bürkülü havada cansız bir halda asılıb qalmışdı. Yaxt-klubun eyvanında musiqi çalınırdı. Sahil boyunca düzülmüş rəngbərəng nişanlar və bayraqlar yellənmirdi. Bədənleri qəhvəyi rəng almış adamlar qayıqlardan çayın ortasına atılıb suyu sıçradırdılar.

İdman qayığı çimənlərin arasından ötüb, Nevka ilə üz-üzə körpünün altından keçdi, bir neçə saniyəliyə “Ox” klubunun dördavarlı qayığının ardında ləngidi, sonra onu ötdü (sükançı çevrilib soruşdu: “bəlkə sizi yedəyə ala?”), qayıq, sahilləri sıx ağaclıq olan ensiz Krestovka çayına girdi, burada gümüşü söyüdlərin yaşıl kölgəsində qadın təlim komandası üzvlərinin qırmızı baş yaylıqları və çılpaq baldırları görünürdü. Qayıq buradan ötüb Avarçılıq məktəbinin bonuna yan aldı.

Şelqa ilə Taraşkin bona atılıb uzun avarları ehtiyatla əyri körpücüyün üstünə qoydular, idman qayığına sarı əyildilər və sükançının komandası ilə qayığı ellərində qaldırıb, enli darvazadan keçdilər və anbara apardılar. Sonra onlar duşa getdilər. Bədənlerini qızarıncaya qədər sürtdülər və adəti üzrə adama bir stəkan limonlu çay içdilər. Bundan sonra onlar özlərini bu gözəl dünyada indicə doğulmuş kimi hiss etdilər; bu dünya doğrudan da, o qədər gözəldir ki, nəhayət, onu sahmana salmaq üçün cəhd etməyə dəyər.

İkimərtəbə hündürlüyündə açıq eyvanda (çayı burada içirdilər), Taraşkin dünənki oğlan barəsində danışib dedi:

– Zirək, ağıllı, əla oğlandır. – O, məhəccərin üstündən əyilib çağırırdı. – İvan, bura gəl görüm!

Həmin saat yalın ayaqlar pilləkəni tappıldada-tappıldada yuxarı çıxdı. İvan eyvana gəldi. Cındır koftasını çıxarmışdı (səhiyyə nöqtəyi-nəzərindən onu mətbəxdə yandırmışdılar). İvanın əynində avarçılara məxsus qısa tuman vardı, çılpaq bədənə isə, ağlagəlməz dərəcədə köhnə, ora-burası vişlə bağlanmış mahid bir jilet geymişdi.

– Budur, – deyər Taraşkin barmağı ilə oğlanı göstərdi, – nə qədər dilə tuturam ki, jiletini çıxarsın, istəmir ki, istəmir. Yaxşı, mən səndən

soruşuram, bəs necə çiməcəksən? Jilet yaxşı olsa, yenə dərd yaradır, axı lap çirkidir.

– Mən çimə bilmirəm, – deyə İvan cavab verdi.

– Səni hamamda yuyundurmaq lazımdır, axı lap qapqarasan, çirk içindəsen.

– Mən hamamda çimə bilmərəm. Bax, buraya qədər çimə bilmərəm, – deyə İvan göbeyini göstərdi, əzilib büzülə-büzülə qapıya yaxınlaşdı.

Taraşkin dırnaqları ilə öz baldırını qaşdı və qıçında gündən yamış, qaralmış dərinin üzərində ağ izlər qaldı. O, acığından kəkələyib dedi:

– Elə görüm buna nə eləyirsən.

– Məgər sən, – deyə Şelqa soruşdu, – sudan qorxursan?

Oğlan gülümsünmədən onun üzünə baxdı:

– Yox, qorxmuram.

– Bəs onda niyə çimmək istəmirsən?

Oğlan başını aşağı salıb inadla dodaqlarını büzdü.

– Jiletini çıxarmağa qorxursan? Qorxursan ki, oğurlayarlar? – deyə Şelqa soruşdu.

Oğlan çiyini çəkib güldü.

– Yaxşı, bura bax, İvan, çimmək istəmirsən, – öz işindir, amma bu jiletlə səni burda saxlaya bilmərik. Jiletini çıxar, al, mənim jiletimi gey.

Şelqa öz jiletinin düymələrini açmağa başladı. İvan geri-geri çəkildi. Onun göz bəbəkləri narahat halda oynadı. Bir dəfə o, yalvarıcı nəzərlə Taraşkinə baxdı və yan-yanı şüşəbənd qapıya sarı çəkilməyə başladı; bu qapı içəri gedən qaranlıq pilləkənə açılırdı.

– Ey, oyunumuzda belə şərt qoymamışdıq! – Şelqa ayağa qalxıb qapını açarla bağladı, açarı cibinə qoyub düz qapının ağzında oturdu. – Hə, çıxar görüm!

Oğlan vəhşi heyvan balası kimi ətrafına boylandı. İndi o, lap qapının ağzında, arxası şüşələrə tərəf durmuşdu. Qaşları çatıldı, birdən qəti bir hərəkətlə cındır jileti əynindən çıxarıb Şelqaya uzatdı:

– Al, özünkünü ver!

Ancaq Şelqa böyük bir heyrətlə, artıq uşağa yox, onun çiyinin üstündən qapının şüşəsinə baxırdı.

– Verin! – deyə İvan acıqlı-acıqlı təkrar etdi, – nəyə gülürsünüz? Uşaq deyilsiniz ki!

– Ay qeribəsən ha! – Şelqa ucadan güldü. – Bir dalını mənə çevir görüm (oğlanı elə bil itələdilər, onun peysəri şüşəyə dəydi). Dalını çevir, fərqi yoxdur, onsuz da dalında yazılanı görürəm.

Taraşkin cəld ayağa qalxdı. Oğlan yüngül bir yumaq kimi eyvandan hoppanıb, məhəccərlərin üstündən atıldı. Taraşkin onu güclə havada tuta bildi. İvan iti dişlərini onun qoluna sancdı.

– Ay axmaq! Niyə qapırsan!

Taraşkin onu möhkəm-möhkəm özünə sıxdı. Qırılmış göyümtül başını sığalladı.

– Lap vəhşi uşaqdır. Siçan kimi bütün bədəni əsir. Yaxşı, bəsdir, biz sənə heç nə eləmərik.

Oğlan onun qucağında sakitləşdi, amma ürəyi döyünürdü. Birdən onun qulağına dedi:

– Qoymayın oxusun, mənim dalımda yazılanları oxumaq olmaz. Heç kəsə oxumaq olmaz. Bunun üstündə məni öldürərlər.

– Yaxşı, oxumarıq, bizim üçün maraqlı bir şey yoxdur, – deyə Taraşkin gülməkdən ağlamsına-ağlamsına təkrar etdi.

Bütün bu müddətdə Şelqa eyvanın o biri başında durub, dırnaqlarını gəmirir, tapmaca fikirləşən bir adam kimi gözlərini qıyıb baxırdı. Birdən o yerindən sıçrayıb, Taraşkinin müqavimətinə baxmayaraq, oğlanın arxasını özünə sarı çevirdi. Onun üzündə heyrət, hətta demək olar ki, dəhşət ifadəsi zahir oldu. Oğlanın arıq kürəyində, kürəklərinin altında mürekkəbli karandaşla tərdən yayılıb yarı silinmiş hərflərlə bu sözlər yazılmışdı:

“...Pyotr Qar... Nəti...ə çox yaxşı... Olivinin dərinliyi zənnimcə beş kilome...dır, axtar... davam edi..., kömək lazım... aclıq ... tələb, ekspedi...”

– Qarin, bu – Qarindir! – deyə Şelqa çığırdı. Elə bu zaman klubun heyətinə gurultu-partıltı ilə cinayət axtarış idarəsinin motosikleti girdi, aşağıdan agent çığırdı:

– Yoldaş Şelqa, sizə təcili...

Bu, Qarinin Parisdən göndərdiyi teleqram idi.

Xırdaca qızıl karandaş bloknota toxundu:

- Familiyanız, cənab?
- Pyankov-Pitkeviç.
- Gəlişinizdən məqsəd?

– Mister Rollinqə söyləyin ki, – deyə Qarin dilləndi, – söyləyin ki, mən onunla mühəndis Qarinin ona məlum olan aparatı barəsində danışmaq aparmağa gəlmişəm.

Katib bir anda yox oldu. Bir dəqiqə sonra Qarin qoz ağacından qayrılmış qapıdan kimya kralının kabinetinə girdi. Rollinq yazı yazırdı. O, başını qaldırmadan, oturmağı təklif etdi. Sonra yenə başını qaldırmadan dedi:

– Xırım-xırda pul haqq-hesabını mənim katibim aparır, – o zəif əli ilə pres-papyeni götürüb tappıltı ilə yazdığı kağızın üstünə qoydu, – buna baxmayaraq, mən sizi dinləməyə hazıram. İki dəqiqə vaxt verirəm. Mühəndis Qarin barəsində yeni nə var?

Qarin ayağını-ayağının üstünə aşdı, qollarını irəli uzadıb, dizinin üstünə qoyaraq dedi:

– Mühəndis Qarin bilmək istəyir ki, onun aparatının nə işə yaradığını siz dürüst bilirsinizmi?

– Bəli, – deyə Rollinq cavab verdi, – mənə məlum olduğuna görə, aparat sənayedə işlətmək üçün müəyyən dərəcədə maraqlıdır. Mən bizim konsernin idarə heyəti üzvlərindən bəziləri ilə danışmışam, onlar patent almağa razıdırlar.

– Aparat sənayedə işlətmək üçün deyil, – deyə Qarin kobud tərzdə cavab verdi, – bu aparat dağıtmaq üçündür. Doğrudur, o metalurji və dağ-mədən sənayesində də müvəffəqiyyətlə işlədilə bilər. Amma hazırda mühəndis Qarinin məqsədi tamamilə başqadır.

– Siyasətlə əlaqədardır mı?

– Eh... Siyasət mühəndis Qarini az maraqlandırır. O, məhz elə bir ictimai quruluş qurmaq istəyir ki, öz zövqünə tamamilə uyğun olsun.

– Harada qurmaq istəyir?

– Əlbəttə, hər yerdə, bütün beş qitədə.

– Oho, – deyə Rollinq dilləndi.

– Mühəndis Qarin kommunist deyil, arxayın olun. Ancaq o tamamilə sizin adamınız da deyil. Təkrar edirəm ki, onun məqsədi çox

böyükdür. Mühəndis Qarinin aparatı ona öz qızgın xəyalını həyata keçirməyə imkan verir. Aparat artıq qurulmuşdur, onu lap elə günü bu gün nümayiş etdirmək olar.

Rollinq:

– Hm! – elədi.

– Mister Rollinq, Qarin sizin fəaliyyətinizi izləmişdir, o, belə güman edir ki, fəaliyyətinizin genişliyi pis deyil, amma böyük ideyanız çatışmır. Tutaq ki, – kimya konserni. Tutaq ki, hava kimya müharibəsi. Tutaq ki, Avropanı Amerikanın bazarına çevirmək... Bütün bunlar xırda şeylərdir, ancaq mərkəzi ideya yoxdur. Mühəndis Qarin sizə öz əməkdaşlığını təklif edir.

– Mən bilmirəm, dəli sizsiniz, ya o? – deyə Rollinq soruşdu.

Qarin qəhqəhə çəkib güldü, barmağı ilə burnunun yanını bərk sürtdü.

– Bilirsinizmi, elə bu da yaxşıdır ki, siz məni iki dəqiqə deyil, doqquz dəqiqə yarım ki, dinləyirsiniz.

– Mən mühəndis Qarinə onun ixtirasının patenti üçün əlli min frank təklif etməyə hazıram, – deyə Rollinq yenidən yazmağa başladı.

– Sizin təklifinizi belə başa düşmək lazımdır: Siz zorla və ya hiylə ilə aparatı ələ keçirmək, Qarinin başına işə, Krestov adasında köməkçisinin başına gətirdiyinizi gətirmək istəyirsiniz, eləmi?

Rollinq tez qələmi yerə qoydu, onun həyəcanı yalnız üzündə zahir olan iki qırmızı ləkə bürüzə verdi. O, tüstülənən siqarı külqabından götürüb, kreslonun arxasına söykəndi, heç şey ifadə etməyən bulanıq nəzərlərlə Qarinə baxdı.

– Tutaq ki, mən mühəndis Qarinlə də məhz belə rəftar etmək istəyirəm: yaxşı, bundan nə çıxsın?

– O çıxır ki, görünür sizin barənizdə Qarin yanılmışdır.

– Necə məgər?

– O güman edirdi ki, siz daha böyük ölçüdə bir əclafınız. – Qarin bu sözləri ayrı-ayrı, heca-heca söyləyib, şən və cürətli bir nəzərlə Rollinqə baxdı.

Rollinq ağzından göyümtül tüstü buraxıb, siqarı ehtiyatla burnunun qabağında hərləyib dedi:

– Qazancın bütün yüz faizini götürə biləcəyim bir halda, bunu Qarin ilə bölüşmək axmaqlıqdır. Yaxşı, məsələni qurtarmaq üçün mən yüz min frank təklif edirəm, bir santim də artıq ola bilməz.

– Düzü, Mister Rollinq, siz necə şeydirsə, hey yanılırsınız. Axı heç bir risk etmirsiniz. Sizin agentləriniz olan Semyonov və Tiklinski Qarini güdüb harada yaşadığını öyrəniblər. Polisə xəbər verin, onu bolşevik casusu kimi tutsunlar. Aparat və çertyojları elə həmin Tiklinski ilə Semyonov oğurlar, bütün bunlar hamısı sizin üçün beş mindən baha başa gəlməz. Qarin isə təzədən çertyojları bərpa edə bilməsin deyə, onu hər vaxt keşikçilərlə Polşadan Rusiyaya göndərmək olar, orda sərhəddə onu vurub öldürərlər. Bu həm sadə, həm də ucuz başa gələr. Daha yüz min frankı niyə verirsiniz?

Rollinq ayağa qalxıb, Qarinə qıyqacı baxa-baxa otaqda gəzişməyə başladı. Onun lak çəkmələri gümüşü rəngdə xalçanın xovları içinə batırdı. Birdən o, əlini cibindən çıxarıb, findıqça çaldı və dedi:

– Bu ucuz oyundur, siz yalan deyirsiniz! Mən bütün kombinasiyaları beş oyun əvvəldən fikirləşmişəm. Heç bir təhlükə yoxdur. Siz sadəcə adi şarlatanın birisiniz. Qarin oyunu uduzmuşdur. Özü bunu bilir. Sizi göndərib ki, mənimlə alverə girişəsiniz. Mən onun patentinə heç iki luidor da vermərəm. Qarini izləyiblər və o, bizim əlimizdədir (bunu deyib o, cəld saatına baxdı, yenə tez jiletinin cibinə qoydu). Rədd olun burdan!

Qarin də bu zaman ayağa durub, stolun yanında dayanmış, başını aşağı salmışdı. Rollinq onu rədd etdikdə, o, əllərini saçına çəkib, gözlənilmədən girə düşmüş bir adam kimi, zəif səslə dedi:

– Yaxşı, mister Rollinq, mən sizin bütün şərtlərinizə razıyam. Yüz min deyirsiniz də...

– Heç bir santim də vermərəm! – deyər Rollinq çıxırdı. – Rədd olun, yoxsa sizi bayıra atarlar!

Qarin barmaqlarını köynəyinin boğazından içəri keçirdi, gözləri axmağa başladı, o, səndələdi, Rollinq bağıra-bağıra dedi:

– Oyun çıxarmayın! Rədd olun!

Qarin xırıldayıb böyrü üstə stolun üstünə yıxıldı. Onun sağ əli yazılı kağızlara toxundu və qıc olmuş halda kağızları qamarladı. Rollinq elektrik zənginə sarı sıçradı. Bir anda katib içəri girdi...

– Bu hərfi bayıra atın!..

Katib pələng kimi çöməldi, onun zərif bığının tükləri biz-biz oldu, nazik pencəyinin altında polad kimi özəlləri qabardı. Amma Qarin artıq yan-yanı, Rollinqə baş əyə-əyə, stoldan aralanırdı. O, mərmər pilləkənləri yeyin-yeyin düşərək, Malzerb bulvarına

çıxdı; kirə ilə tutduğu maşına atıldı; maşının örtüyü salınmışdı; adresi deyib, pəncərələrin ikisini də qaldırdı, yaşıl pərdələri saldı və birdən gülüb tez də dayandı.

O pencəyinin cibindən əzik kağızı çıxarıb, dizlərinin üstündə ehtiyatla açıb düzəltdi. Xırıldayan vərəqdə (bu vərəqə böyük bloknotdan cırılmışdı) Rollinqin iri xətti ilə bu gün üçün işlərə aid qeydlər edilmişdi. Görünür, Qarin kabinetə girdiyi dəqiqədə, ehtiyat edən Rollinqin əli mexaniki olaraq yazmış və onun gizlin fikirlərini aşkara çıxarmışdı. Bir-birinin altından üç dəfə bu sözlər yazılmışdı: “Qobelenlər küçəsi, altmış üç, mühəndis Qarin” (bu elə bu saat Semyonovun telefonla xəbər verdiyi Viktor Lenuarın yeni adresi idi). Sonra bu sözlər yazılmışdı:

“Beş min frank – Semyonova...”

– Müvəffəqiyyət! Şeytan! Bax müvəffəqiyyət belə olar! – deyər Qarin dizlərinin üstündə vərəqələri ehtiyatla hamarlaya-hamarlaya pıçıldadı.

28

Aradan on dəqiqə keçəndən sonra, Qarin Sen-Mişel bulvarında avtomobildən sıçrayıb düşdü. “Panteon” kafesinin qalın şüşəli pəncərələri açıq idi. İçəridə divarın dibində Viktor Lenuar stolun arxasında oturmuşdu. Qarini görə kim, əlini qaldırıb barmaqları ilə findıqça çaldı.

Qarin tələsik onun stolunun arxasında, dalı işığa oturdurdu. Sanki o, güzgünün qabağında oturmuşdu. Viktor Lenuarın da onun kimi uzunsov sivri saqqalı, yumşaq şlyapası, kəpənək şəklində qalstuku və mil-mil pencəyi vardı.

– Təbrik elə, müvəffəqiyyət! Qeyri-adi müvəffəqiyyət! – deyər Qarinin gözləri güldü. – Rollinq hər şeyə razılıq verdi. İlk xərcləri tək öz öhdəsinə götürür. İstismara başladıqda, qazancın əlli faizi onun, əlli faizi bizim olacaqdır.

– Sən müqaviləni imzaladınmı?

– İki-üç gündən sonra imzalayacağam. Aparatın nümayişini təxirə salmaq lazımdır. Rollinq belə bir şərt qoymuşdur ki, öz gözləri ilə aparatın işini gördükdən sonra, imza edəcəkdir.

– Bir şüşə şampan şərabı gəlirmi?
– Lap iki şüşə, üç şüşə, bir düjün!
– Amma hər halda adamın heyifi gəlir ki, bizim qazancın yarısını o naqqa udacaqdır, – deyə Lenuar xidmətçini çağırırdı: – bir şüşə İrrua şərabı ver, lap əlasından...

– Kapitalsız hər halda bir iş görə bilməzdik. Amma Viktor, əgər mənim Kamçatkada başladığım iş baş tutsaydı, Rollinq kimi on nəhəngi cəhənnəmə göndərərdim.

– Necə yəni Kamçatkadakı iş?

Xidmətçi şərab və qədəhləri gətirdi, Qarin bir siqar yandırdı, hörmə həsir stulun arxasına söykəlib, yırğalana-yırğalana, gözlerini qıya-qıya danışmağa başladı?

– Geoloq Mantsev Nikolay Xristoforoviç yadına gəlirmi? On beşinci ildə Petroqradda o, məni axtarıb tapdı. Səfərbərlikdən qorxub, Uzaq Şərqdən yenidən qayıdıb gəlmişdi, xahiş etdi ki, mən kömək edim, onu cəbhəyə göndərilməkdən qurtarım.

– Mantsev ingilislərin qızılaxtaran şirkətində işləmədimi?

– O, Lenada, Aldanda, sonra da Kolımada kəşfiyyət aparmışdır. Lap möcüzələr danışdı. Onlar lap ayaqlarının altından hər biri on beş kiloqram ağırlığında olan qızıl parçaları tapırmışlar... Bax, elə məhz o zaman həyatımın baş xətti olan belə bir ideya təsəvvürümdə yarandı... Bu çox cürətli, hətta dəlicəsinə bir ideyadır, amma mən buna inanıram. Madam ki, inanıram, heç bir şeytan məni dayandıra bilməz. Bilirsənmi nə var, mənin əzizim, dünyada bütün varlığımla istədiyim yeganə şey, – hakimiyyətdir... Bir kral və ya imperator olmaq deyil, bunlar xırda, bayağı, darıxdırıcı şeylərdir. Yox, mən mütləq hakimiyyət istəyirəm. Bir vaxt mən planlarımı sənə ətraflı danışaram. Hakimiyyəti əldə etmək üçün qızıl lazımdır. Mənim istədiyim kimi hakimiyyət üçün isə bütün sənaye, birja və sair kralların hamısının qızılından daha artıq qızıl lazımdır...

– Doğrudan da, sənin planların cürətli planlardır, – deyə Lenuar gülə-gülə şən bir halda qeyd etdi

– Amma mənim yolum doğru yoldur. Bütün dünya mənim əlimdə olacaqdır, – görərsən! – Qarin xırda əlini yumruq halında bükdü. – Mənim bu yolumda əsas vasitələrim, – dahiyənə fikrə malik olan Mantsev Nikolay Xristoforoviç, sonra Rollinq, daha doğrusu, onun milyardları və üçüncüsü mənim hiperboloidimdir...

– Yaxşı, bəs Mantsev necə oldu?

– Elə o zaman, on beşinci ildə mən bütün olan-qalan pulumu cəmləşdirdim, amma Mantsevi rüşvətdən artıq həyasızlıq yolu ilə səfərbərlikdən azad etdirdim və kiçik bir ekspedisiya ilə Kamçatkaya, cəhənnəmin dibinə göndərdim... On yeddinci ilə qədər mənə yazmışdı ki, işləri ağırdır, çox çətin, şərait də dözülməzdir... On səkkizinci ildən sonra, özün də başa düşürsən ki, onun izi itdi... Hər bir şey onun axtarışlarından asılıdır...

– O, orda nə axtarır?

– Heç bir şey axtarmır... Mantsev yalnız mənim nəzəri təxminlərimi təsdiq etməlidir. Sakit okeanın həm Asiya, həm də Amerika sahilləri okeanın dibinə çökmüş qədim qitənin kənarlarıdır. Belə nəhəng bir ağırlıq ərimiş vəziyyətdə olan dərin dağ mədənlərinin paylanması təsir etməyə bilməz... Cənubi Amerikada – And və Kordilyerdə olan fəal vulkanlar silsiləsi, Yaponiyanın vulkanları və nəhayət, Kamçatkanın vulkanları təsdiq edir ki, Olivin qurşağının ərimiş mədənləri – qızıl, civə, olivin və sairə Sakit okean sahillərində yer kürəsinin başqa sahələrinə nisbətən yerin səthinə daha yaxındır¹... Başa düşdünmü?

– Heç başa düşmürəm ki, bu Olivin qurşağı sənə nəyə gərəkdir?

– Dünyaya hakim olmaq üçün, əzizim... Di gəl içək. Müvəffəqiyyətin şərəfinə...

29

Zoya Monroz, oğnində universal mağazın satıcılarının geydiyi qara ipək kofta, qısa tuman, başında sadə papaq avtobusdan atılıb düşdü və izdihamlı küçəni qaça-qaça keçərək, qapıları iki küçəyə açılan böyük “Qlobus” kafesinə girdi.

O, boş bir stol axtarıb tapdı. Papirosunu yandırdı. Xidmətçiye bir litr qırmızı şərab sifariş etdi; dolu stəkanla üzbəüz oturub yanaqlarını ellərinə söykədi. Yanından keçən qoca bir aktyor əlini yavaşca onun kürəyinə vurub dedi:

¹ Belə bir nəzəriyyə var ki, guya yerin qabığı ilə sərt mərkəzi nüvəsi arasında ərimiş metallardan ibarət – Olivin qurşağı adlanan bir qurşaq mövcuddur.

– Bu yaxşı iş deyil, ay bala, çox içməyə başlayıbsan...

Zoya artıq üç papiros çəkmişdi. Nəhayət, gözlediyi adam gəlib çıxdı, – bu, qaraqabaq, dolubədənli, dar alnını tük basmış, nəzərləri soyuq bir adam idi. Biglərinin ucu yuxarı burulmuş, rəngli köynəyinin boğazlığı boynunu sıxırdı. O, bəzək-düzeksiz idi, amma səliqəli geyinmişdi. Oturdu. Zoya ilə qısaca salamlaşdı. Ətrafına göz gəzdirdi, bəziləri onun nəzəri ilə qarşılaşdıqda, gözlərini yerə dikdilər. Bu adam ördəkburun Qaston idi; keçmişdə oğru, sonra məşhur Bononun dəstəsində quldur olmuşdu. Müharibə zamanı kiçik zabıt dərəcəsinə qədər artmış, əsgərlikdən buraxıldıqdan sonra isə, cürbəcür gizlin və şübhəli şeyləri komisiyonçuluq ilə alıb satmaq kimi dinc bir işlə məşğul olmağa başlamışdı.

Zoya *Monroza* o, çox böyük hörmət bəsləyirdi. Gecə restoranlarında ona rast gəldikdə, bərabər oynamağı təklif edər və əlini öpərdi. Bütün Parisə ondan başqa heç bir qadının əlini öpməzdi. Zoya onunla dostluq edirdi, o da arabir Zoyanın ən şübhəli tapşırıqlarını yerinə yetirirdi.

Qaston turş şərabadan içib, qəlyanın tüstüsündən gözlərini büzə-büzə – qaşqabaqlı halda Zoyanın danışdıqlarını dinləyirdi. Zoya sözlərini qurtarıb, barmaqlarını sıqıldatdı.

Qaston dedi:

– Amma bu qorxulu işdir.

– Qaston, əgər bu iş baş tutsa, siz ömürlük təmin olunmuş bir adamsınız.

– Xanım, mən indi, nə qədər olursa olsun, pul xətrinə heç bir xatalı işə girişmərəm: indi zaman o zaman deyil. İndi quldurlar polis idarəsində işləməyi, peşəkar oğrular isə, qəzet nəşr etməyi və siyasətlə məşğul olmağı üstün tuturlar. Bu işi sizin xətrinizə etmək isə, başqa məsələdir. Bu yolda mən canımdan da keçərəm.

Zoya al dodaqlarının bir küncündən papirosun tüstüsünü buraxaraq, incə-incə gülümsündü və gözəl əlini Ördəkburunun qolunun üstünə qoydu.

– Yaxşı, bunu mənim xətrimə eləyin...

Rollinqin maşını Monmartda gecə restoranının on pəncərəsindən işıq düşən dar bir küçədə durdu.

Tavanı və divarları güzgülü olan alçaq, isti və papiros tüstüsü ilə dolu salonda serpantin, uçan kürəciklər və konfetti yağmuru altında, basırıqda rəqs edən cütlər yırğalanmaqda idilər, onları kağız lentlər bürümüşdü.

Royal guruhur guruldayırdı, skripkalar ciyildəşir və bütün bədənlərini tər basmış üç zənci tasları döyəcləyir, avtomobil şeypurlarını uladır, şax-şaxları şaqıldadır, cingildədir, sincləri bir-birinə çırpır və türk təbilini gumbuldadırdılar.

– Yol verin, ay uşaq, kimya kralına yol verin! – deyər restoran baş xidmətçisi çığıra-çığıra zorla ensiz bir stolun kənarında yer tapıb, Zoya ilə Rollinqi oturtdu. Onların üzərinə kürəciklər, konfetti və serpantin yağmağa başladı.

– Siz onların diqqətini cəlb edirsiniz, – deyər Rollinq dilləndi.

Zoya gözlərini yarı yumaraq, şampan şərabi içirdi.

O, başını ağır-ağır döndərdi, – kiminsə, sanki dövrəsinə qələmlə qara xətt çəkilmiş mərdanə gözləri tutqun bir heyranlıqla ona baxırdı. Görəsən o kimdir? Nə fransızdır, nə ingilis. Deyəsən Zoya bu adamı hardasa görmüşdü.

Xidmətçi rəqs edənləri itələyə-itələyə keçərək, Zoyaya bir kağız verdi. O, heyretlə divana söykənib, gözaltı Rollinqə baxdı. Rollinq öz siqarını sümürürdü. Zoya kağızda bu sözləri oxudu:

“Zoya, sizin elə nazla baxdığınız bu adam Qarindir... Əlinizi öpürəm. Semyonov”.

Zoyanın rəngi elə ağardı ki, səs-küy arasından kiminsə bu sözləri eşidildi: “Bir baxın, xanımın əhvalı xarəbdir”. Zoya boş qədəhini uzatdı və xidmətçi ona şampan şərabi tökdü.

Rollinq soruşdu:

– Semyonov sizə nə yazmışdır?

– Sonra deyərəm.

– Sizə elə həyasızlıqla baxan o cənab haqqındamı bir şey yazmışdır? Bu, dünən mənim yanıma gələn adamdır. Mən onu qovmuşdum.

– Rollinq, məgər bu adam sizin yadınıza gəlmirmi?.. Ulduz meydanı yadınızdadırmı... Bu, Qarindir.

Rollinq yalnız fısıldadı. Sıqarı ağzından çıxardı: “Aha”. Birdən onun üzü kabinetdə gümüşü xalçanın üzəri ilə var-gəl edə-edə, mübarizənin bütün mümkün kombinasiyalarını beş oyun əvvəl fikirləşdiyi zaman aldığı həmin ifadəni aldı. Rollinq barmaqları ilə bərkdən fındıqça çaldı. Həmin saat ağzı öyilmiş bir vəziyyətdə, Zoyaya sarı dönüb dedi:

– Gəl gedək, biz ciddi danışmalıyıq.

Qapıya çatdıqda, Zoya dönüb geri baxdı. Tüstü və serpantin şəbəkəsi ardından yenə də Qarinin odlı gözlərini gördü. Sonra sanki başı hərlənirmiş kimi, Qarin ikiləşdi: onunla üzbəüz, arxası oynayanlara sarı oturmuş bir adam Qarinə lap yaxınlaşdı və onların ikisi də Zoyaya baxdılar. Bəlkə də bu güzgülərin göz aldatması idi?..

Zoya bir saniyə gözlərini yumub, sonra restoranın tapdanmaqdan xovu tökülmüş xalçasının üstü ilə avtomobilə sarı yüyürdü. Rollinq onu gözləyirdi. O, maşının qapısını bağlayıb, əlini Zoyanın əlinə toxundurdu.

– Mən özünü Pyankov-Pitkeviç adlandıran həmin bu adamla görüşümüzü sizə ətraflı danışmamışam... Bəzi şeylər mənim üçün anlaşılmaz qalmışdır: axı o, nə üçün özünü hirsənib huşdan getmiş kimi göstərdi? Axı o, güman edə bilməzdi ki, mənim ona bir zərre də olsun rəhmim gələcək... Onun bütün rəftarı şübhəlidir. Bəs görəsən o mənim yanıma nə üçün gəlmişdi?.. O stolun üstünə nə üçün yığıldı?..

– Rollinq, siz bunu mənə danışmamışdınız...

– Hə, hə... O, saati yıxdı... mənim kağızlarımı əzişdirdi...

– Sizin kağızlarınızı oğurlamaq mı istəyirdi?

– Nəçə? Oğurlamaq? – Rollinq bir qədər susdu. – Yox, belə olmamışdı. O, müvazinətini itirdi, əli mənim stolumun üstünə dəydi... Orda bir neçə vərəqə kağız vardı...

– Siz arxayınısınız ki, heç bir şey itməmişdir?

– Bunlar heç bir əhəmiyyəti olmayan qeydlər idi. Kağızlar əzil-mişdi, sonra mən onları səbətə atdım.

– Yalvarıram, bütün onunla olan söhbəti təfərrüatına qədər yadınıza salın...

Limuzin Sena küçəsində durdu. Rollinq ilə Zoya yataq otağına keçdilər. Zoya tez paltarlarını çıxarıb atdı və ipək pərdələrin altında, ayaqları qartal pəncəsi şəklində olan qabartmalı gen çarpayına uzandı, – bu çarpayı imperator Birinci Napoleonun əsil çarpayılarından biri idi. Rollinq ağır-ağır soyunaraq, xalçanın üzəri ilə gəzişir, paltarla-

rını bir-bir zərli stulların, xırdaca stolların, buxarı ləməsinin üstünə ata-ata, Qarinin dünən onun yanına gəlməsi barədə bütün xırda təfəsilatı danışdı.

Zoya dirseklənmiş halda onu dinləyirdi. Rollinq bir ayağı üstündə atılıb düşə-düşə, tumanını çıxarırdı. Bu dəqiqədə o, krala bənzəmirdi. Sonra o, yerinə uzanıb dedi: “Budur, bütün əhvalat tamamilə bundan ibarətdir” və atlas yorğanı burnuna qədər çəkdi. Göyümtül gecə lampası bəzək-düzəkli yataq otağını, ora-bura atılmış paltarları, çarpayının sütunlarındakı zərli mələikələri və Rollinqin yorğanın kənarından çıxmış otli burnunu işıqlandırır. Onun başı yumşaq balışın içinə batmış, ağzı yarı açılı qalmışdı, kimya kralı yuxuya getmişdi.

Onun fısıldayan burnu Zoyaya yaman mane olurdu. O, əlini gözüne tutdu. Qarinin solğun, cəsəretli, gözəl, iradəli siması onun gözləri önündən getmirdi. Bu xəyalı qovmaq üçün, Zoya başını silkədi, – yox, xəyal yırğalanan kağız lentlər arasından səbatla ona baxmaqda idi. “Yata bilməyəcəyəm”, – Zoya düşündü və kəskin bir fikir sanki başından ayağına qədər onun bütün bədənini neştlərdi... “Qaston bu saat onun yanındadır...”

Zoya sürüşüb yorğanın altından çıxdı, tələsik corablarını geydi, Rollinq yuxuda mırıldanan kimi oldu, ancaq yalnız o biri böyrü üstə çevrildi.

Zoya qarderoib otağına keçdi. Pləşını əyninə geyib kəmərinə möhkəm bağladı. İçində pul olan sumkasını götürmək üçün yataq otağına qayıtdı...

– Rollinq, – deyə o, astadan çağırırdı, – Rollinq... Biz məhv olduq...

Ancaq Rollinq yenə də yalnız mırıldadı. Zoya vestibülə enib, uca ağır qapını çətinliklə açdı. Sena küçəsi bom-boş idi. Damların mansardaları üzərində göyde tutqun sarımtıl ay görünürdü. Zoyanı qüssə bürüdü. O, yatmış şəhərin üzərindəki bu ay kürəsinə baxdı... “İlahi, ilahi, nə dəhşətdir, nə zülmətdir...” O, hər iki əli ilə papağını başına möhkəm basıb, sahil küçəsi boyunca yüyürməyə başladı.

Hobelenlər küçəsindəki altmış üç nömrəli köhnə üç mərtəbə evin bir divarı boş düzənliyə baxırdı. Bu tərəfdən pəncərələr evin yalnız üçüncü mərtəbəsində, mansardada idi. Pəncərəsiz olan o biri divar isə, parka tərəf çıxırdı. Evin küçəyə baxan üz tərəfində birinci

mərtəbədə faytonçulara və şoferlərə məxsus bir kafe var idi. İkinci mərtəbədə sarsaq bir mehmanxana yerləşirdi. Üçüncü mərtəbədə – mansardada otaqlar daimi kirayənişinlərə verilirdi. Oranın yolu həyətdən və uzun bir tuneldən keçirdi.

Gecə saat iki radələr idi. Hobelenlər küçəsində heç bir pəncərədən işıq gəlmirdi. Kafe artıq bağlanmışdı, – bütün stullar stolların üstünə qalanmışdı. Zoya darvazanın ağzında durub, bir an altmış üç nömrəyə baxdı. Onun küreyyində vicvəcə gəzirdi. Qərara gəldi. Zəngi basdı. Kəndir xışıldadı, darvaza aralandı. O, qaranlıq həyəte girdi. Uzaqdan qapıçı arvadın deyən səsi eşidildi: “Gecə yatmaq lazımdır, vaxtında evə qayıtmaq lazımdır”. Ancaq o, içeri girənin kim olduğunu soruşmadı.

Zoyanı dəhşətli bir həyəcan bürüdü. Onun qarşısında alçaq, qaranlıq, uzun bir tunel vardı. Qazla yanan buynuzvarı çıraqlar tünd yağlı rənglə boyanmış kələ-kötür divarları işıqlandırır. Semyonov buranı nişan verəndə belə təsvir etmişdi: tunelin axırında, solda, burma pilləkənle çıxılan üçüncü mərtəbədə solda on bir nömrəli otaq.

Zoya tunelin ortasında durdu. Ona elə gəldi ki, sol tərəfdə uzaqda kimsə boylanıb baxdı və cəld gizləndi. Görəsən qayıdıb getsinmi? Durub dinmədi, heç bir səs gəlmədi. Döngəyə, üfunətli bir meydan-çaya qədər yüyürdü. Hardansa yuxarıdan işıq düşən dar burma pilləkən buradan başlanırdı. Zoya adamın əlinə yapışan məhəccərlərə toxunmaqdan qorxaraq, pəncərələri üstündə qalxırdı.

Bütün ev yuxuda idi. İkinci mərtəbənin meydançasında malası tökülmüş bir tağ qaranlıq dəhlizə çıxırdı. Zoya yuxarı qalxa-qalxa, dönüb geri baxdı, yenə də ona elə gəldi ki, tağın arasından kimsə baxıb gizləndi... Ancaq bu Ördəkburun Qaston deyildi... “Yox, yox, Qaston hələ gəlməyib, o hələ burda ola bilməzdi, hələ o, işi edə bilməyib...”

Üçüncü mərtəbənin meydançasında Zoya nəfəsini dərdi. Əgər Qarin evdə olmasa, o səhərə qədər burada durub onu gözləyəcək. Əgər o, evdədirsə, yatarsa, – onda Qarinin Malzerb bulvarında stolun üstündən götürdüyü şeyi ondan almamış, burdan getməyəcəkdi.

Zoya əlcəklərini çıxardı, papağının altında saçlarını öləri düzəltdi, sola dönüb əyri-üyrü dəhlizə girdi. Beşinci qapının üstündə ağ rəng ilə iri rəqəmlərlə 11 yazılmışdı. Zoya dəstəyi çəkdi, qapı asanlıqla açıldı.

Bu xırda otağa açıq pəncərədən ay işığı düşmüşdü. Yerdə açıq bir çamadan vardı. Otağın içinə dağılmış kağızlar ay işığında dəhşətlə

ağarırdı. Divarın dibində əl-üz yuyanla komodun arasında yerdə, əynində birçə köynək olan bir adam oturmuşdu, onun çılpıq dizləri dik durmuş, yalın ayaqları çox yeke görünürdü... Ay onun üzünün yarısını işıqlandırmışdı. Geniş açılmış gözü parıldayı, dişləri ağarırdı, – adam sanki gülümsünürdü. Zoya nəfəs almadan, ağzını ayırıb bu hərəkətsiz gülən üzə baxdı, – bu, Qarin idi.

Bu gün səhər “Qlobus” kafesində Zoya Monroz Ördəkburun Qastona demişdi ki: “Qarindən çertyojları və aparatı oğurla və əgər mümkün olsa, özünü öldür”. Bu axşam o, şampan şərabi qədəhinin üstündə tüstü dumanı arasından Qarinin gözlərini görüb hiss etmişdi ki: əgər belə bir adam onu çağırmış olsa, hər bir şeyi atıb, hər bir şeyi unudub onun dalınca gedər. Gecə o, təhlükəni başa düşüb Qastonu xəbərdar etmək üçün axtarırdı, hələ özü də dərk etmirdi ki, belə həyəcanlı bir halda onu gecəyarısı Parisin küçələrinə salan və nəhayət, Hobelenlər küçəsinə gətirib çıxaran nədir? Zoya Monrozu, – bu ağıllı, soyuqqanlı, amansız qadını hansı hisslər məcbur etmişdi ki, özünün ölümə məhkum etdiyi adamın otağının qapısını açsın?

O, Qarinin dişlərinə və hədəqəsindən çıxmış gözlərinə baxırdı. Xırıltılı bir səslə astadan çıxırdı, Zoya yaxınlaşdı və ona sarı öyildi. O ölmüşdü. Üzü gömgöy idi, boğazında şişmiş cırmaq yeri vardı. Bu həmin cazibəli, həyəcanlı gözlərə baxan və ipək kimi yumşaq saqqalının tükləri içərisində konfetti tökülüb qalmış, lakin soluxmuş həmin o üz idi.

Zoya əl-üz yuyanın buz kimi soyuq mərmərindən yapışib, çətinliklə ayağa qalxdı. O, nə üçün gəldiyini unutmuşdu. Ağzı yaman acı dadırdı. “Elə birçə o qalıb ki, huşunu itirib yerə yıxılsın”. Var gücünü toplayıb, onu boğmaqda olan yaxasının düyməsini qopardı. Qapıya sarı gönəldi. Qapıda Qarin durmuşdu.

Yerə yıxılmış həmin adamın olduğu kimi, Qarinin də donmuş kimi görünən gülümsünən üzündə dişləri ağarırdı. Qarin barmağını qaldırıb Zoyanı hədələdi. Zoya onu başa düşüb, çıxarmamaq üçün, əli ilə ağzını tutdu. Ürəyi elə bərk döyünürdü ki, elə bil suya baş vurub çıxmışdı... “Diridir, diridir...”

– Öldürülən mən deyiləm, – deyə Qarin pıçılta ilə səsləndi və hələ də onu hədələməkdə davam etdi. – Siz mənim köməkçim Viktor Lenuarı öldürübsünüz... Rollinq bunun üstündə gilyotinə gedəcəkdir...

– Diridir, ölməyib, – deyə Zoya xırıltılı səslə pıçıldadı.

– Siz bura niyə gəlibsiniz?
 – Qastonu axtarırdım...
 – Kimi, kimi?
 – Sizi öldürməyi əmr etdiyim adamı...
 – Mən bunu əvvəlcədən bilirdim, – deyə Qarin onun gözlərinin içinə baxdı.

Zoya yuxudaymış kimi cavab verdi:
 – Əgər Qaston sizi öldürmüş olsaydı, mən də özümü öldürərdim...
 – Başa düşmədim...
 Zoya da onun ardınca, huşsuz kimi, zərif, batqın bir səsle təkrar etdi:

– Mən özüm də başa düşmürəm...
 Bu söhbət qapının ağzında gedirdi. Ayın qrafit damın ardında batmaqda olduğu pəncərədən görünürdü.

Qarin gözlərini otağın içinə gəzdirib astadan dedi:
 – Siz Rollinqin əl yazısı üçün mü gəlibsiniz?
 – Hə. Rəhminiz gəlsin.
 – Kimə? Rollinqəmi?
 – Yox. Mənə. Rəhminiz gəlsin, – deyə Zoya təkrar etdi.

Birdən Qarin dikəlib ətrafı dinlədi. Kəskin bir hərəkətlə Zoyanı çəkib qapıdan çıxardı. Dirsekdən yuxarı onun qolunu bərk-bərk sıxa-sıxa, tağın ardındakı pilləkənə baxdı...

– Gedək. Mən parkın içi ilə sizi buradan çıxararam. Bura baxın, siz adamı valeh edən bir qadınsınız. – Qarinin gözlərində dəliçəsinə bir məzəliklə əlaməti parıldadı, – bizim yolumuz birdir... Siz bunu hiss edirsinizmi?

Qarin Zoya ilə birlikdə burma pilləkənlərdən qaçaraq düşürdü. Zoya ona müqavimət göstərmirdi.

Aşağı meydançada Qarin harasa dönüb, qaranlıq bir yerə girdi, dayanıb mumlu kibrit yandırdı və görünür ki, çoxdan açılmamış qapının paslanmış kilidini çətinliklə açdı.

– Siz görürsünüz ki, mən hər bir şeyi nəzərə almışam.
 Onlar parkın qaranlıq, rütubətli ağaclarının altına çıxdılar. Elə bu vaxt küçədən darvazaya bir dəstə polis girməkdə idi; polisi on beş dəqiqə bundan əvvəl Qarin telefonla çağırmışdı.

Krestov adasındakı yaylaq evində “uduzduğu piyada” Şelqanın yaxşı yadında idi. O zaman (Həmkarlar İttifaqları bulvarında) Şelqa başa düşmüşdü ki, Pyankov-Pitkeviç zirzəmidə gizlətdiyi şeyin dalınca bir də həmin yaylaq evinə mütələq gələcəkdir. Həmin gün axşam hava qaralanda, Şelqa keşikçidən gizlin yaylaq evinə girib, əlində cib fənəri, zirzəmiyə düşdü. Ancaq elə həmin saat “piyadanı” uduzdu: ondan iki addım aralı mətbəxin lükunda Qarin durmuşdu. Şelqa gəlməmişdən bir saniyə əvvəl o, əlində çamadan, zirzəmidən çıxıb qapının dalında divara qışılmışdı. Şelqa aşağı düşən kimi, onun ardınca lüku gurultu ilə bağlayıb, kömür dolu kisələri üstünə qalamağa başladı. Şelqa fənəri qaldırıb lükun aralarından zir-zibilin tökülməsinə gülümsünə-gülümsünə baxırdı. O, istəyirdi ki, Qarinlə danışsın, razılaşsın. Ancaq birdən-birə yuxarıda sükut çökdü. Qaçan addım səsləri, sonra da bir neçə güllə səsi, daha sonra vəhşi bir çığırtdı eşidildi. Bu, Qarinin Dördbarmaqla vuruşması idi. Bir saat sonra milis gəlib çıxdı.

Şelqa “piyadanı” uduzandan sonra yaxşı bir oyun oynadı. O, yaylaq evindən çıxıb, milis avtomobilində birbaşa yaxt kluba gəldi; klubda növbətçi olan saçları pırtlaşıq, səsi xırıltılı dənizçini oyadıb birdən-birə soruşdu:

– Nə küleyi əsir?
 Dənizçi, əlbəttə, heç fikirləşmədən cavab verdi:
 – Cənub-qərb.
 – Neçə baldır?
 – Beş.
 – Siz yəqin bilirsiniz ki, bütün yaxtalar öz yerindədir?
 – Lap yəqin.
 – Yaxtaları qoruyan keşikçilər kimlərdir?
 – Keşikçi Petka.
 – İcazə verin, bonu yoxlayım.
 – Buyurun yoxlayın, – deyə dənizçi yuxulu-yuxulu gödəkcəsinin qoluna əlini çətinliklə keçirə-keçirə cavab verdi:
 – Petka! – deyə dənizçi ağzından spirt qoxusu gələ-gələ çıxırdı və Şelqa ilə birlikdə klubun eyvanına çıxdı (cavab verən olmadı).

– Yəqin ki, hardasa yıxılıb yatıb, ayağından tutub çəkmək lazımdır, – deyə dənizçi küləkdən qorunmaq üçün yaxalığını qaldırdı.

Keşikçini yaxınlıqda kolların arasından tapdılar, – o, qoyun dərisindən olan kürkünün yaxasını başına çəkib xorhaxor yatmışdı. Dənizçi söyüş söydü. Keşikçi nıqqıldaya-nıqqıldaya ayağa qalxdı. Sonra onlar bona getdilər, orada polad kimi parıldayan və artıq göy rəngə çalan suyun üzərində meşə kimi sıx dor ağacları yırğalanmaqda idi, su dalğalanırdı. Hər dəfə daha da güclənən bərk külək əsirdi.

– Siz yəqin bilirsiniz ki, bütün yaxtalar öz yerindədir? – deyə Şelqa bir də soruşdu.

– “Orion” burda yoxdur, Peterhofdadır... İki gəmini də Strel'naya aparıblar.

Şelqa tərpəşən taxtaların üstü ilə bonun kənarına qədər gəldi və burda gəmilərə bağlanan burazlardan birini əlinə aldı, – burazın bir ucu halqaya bağlanmış, o biri ucu isə, açıq-aşkar kəsilmişdi. Növbətçi tələsmədən burazı nəzərdən keçirdi, dənizçi şapkasını burnunun üstünə çəkdi. Heç bir söz demədi. Körpünün kənarı ilə gəzə-gəzə, barmaqları ilə yaxtaları saymağa başladı. Birdən qolu ilə küləyi çapıb kəsirmiş kimi bir hərəkət etdi və inanılmaz bir dəhşətlə çığırdı:

– Petka, ay maymağın biri! Səni görüm ki, otuz dəfə iylənmiş suda boğulasan, bəs gözlərin hardaydı! “Bibiqonda”-nı aparıblar, bizim ən yaxşı yarış gəmimizi!..

Petka ax-uf edir, təəccüblənir, qoyun dərisindən olan kürkünün qollarını böyürlərinə çırpırdı. Burda daha görməli iş qalmamışdı. Şelqa dəniz bargahına getdi.

O, sürətli keşikçi kateri ilə uçurmuş kimi gedərək, açıq dənizə çıxana qədər hər halda üç saat keçmişdi. Dəniz bərk dalğalı idi. Kater atılıb-düşürdü. Su tozu durbinin şüşələrini duman kimi bürüyürdü. Günəş ucalanda, onlar Fin sularına yaxınlaşıb uzaqda, mayakın ardında, sahilə yaxın yelkən gördülər. Bu, yazıq “Bibiqonda” idi, sualtı daşların arasında çırpınırdı. Onun göyərtəsi bom-boş idi. Katerdən qayda üzrə bir neçə güllə atdılar, – əliboş qayıtmalı oldular.

Qarin beləliklə sərhədi keçib, o gecə bir “piyada” da udmuşdu. Bu oyunda Dördbarmağın iştirak etməsi bir Qarinə, bir də Şelqaya məlum idi. Bu məsələ haqqında Şelqanın bargaha qayıdarkən yolda fikri belə idi:

“Xaricdə Qarin o əsrarəngiz aparatı sərbəst olaraq, ya özü istismar edəcək, ya da satacaqdır. Bu ixtirarı Sovet İttifaqı hələlik itirmişdir və kim bilir bəlkə də həmin bu aparat gələcəkdə məşum bir rol oynayacaqdır. Xaricdə Qarinin qatı bir düşməni vardır, – bu da Dördbarmaq idi. Nə qədər ki, onunla mübarizəni qurtarmamışdı, Qarin öz aparatı ilə meydana çıxmağa bilməyəcəkdi. Əgər bu mübarizədə Şelqa Qarinin tərəfində olsa, nəticədə qazana bilərdi. Hər halda ağla gələn ən axmaq iş (həm də Qarin üçün ən əlverişli olan iş), – Dördbarmağı Leninqradda həmin saat tutmaqdan ibarət ola bilərdi”. Bundan çıxarılan nəticə sadə idi: Şelqa bargahdan düz öz mənzilinə gəldi, əyninə quru paltar geydi. Cinayət idarəsinə zəng edib bildirdi ki, “iş öz-özünə ləğv edilmişdir”, telefonu çıxarıb, yatmaq üçün yerinə uzandı. O, qazdan zəhərlənmiş və bəlkə də yaralanmış olan Dördbarmağın indi daban alıb Leninqraddan qaçmaqda olduğunu gözünün qabağına getirib, ona gülürdü. Şelqanın itirdiyi “piyada”-ya qarşı əks-zərbəsi bu idi.

İndi budur, Parisdən belə bir teleqram almışdır: “Dördbarmaq burdadır. Hadisələr təhlükəlidir”. Bu, imdad çağırışı idi.

Şelqa nə qədər çox düşündürdü, o qədər aydın olurdu ki, uçub Parisə getmək lazımdır. O, telefonla sərnəşin təyyarələrinin uçması barəsində məlumat alıb, eyvana qayıtdı; Taraşkin ilə İvan qaralmaq bilməyən ala-toranlıqda, eyvanda oturmuşdular. Sahibsiz uşaq, arxasındakı yazı oxunduqdan sonra yumşalıb sakitləşmiş və daha Taraşkindən ayrılmırdı.

Budaqların arasından narıncı rəngdə görünən çay tərəfdən səslər, avar şappıltısı və qadın gülüşləri eşidilirdi. Adalarda meşənin qaralıq guşələrində dünya qədər qədim olan işlər baş verməkdə idi; burda gözələrinə yuxu getməyən cürbəcür xırda quşlar həyəcanlı səslərlə cəvşələşir, bülbüllər cəh-cəh vururdu. Bütün canlılar uzun sürən qışın yağış və boranlarından xilas olub, yaşamağa tələsir, şən bir acgözlüklə bu gecənin xumarlandırıcı gözəlliklərini udmağa çalışırdı. Taraşkin bir qolu ilə İvanın çiynindən qucaqlayıb məhəccərə söykənmiş və tərpənmədən budaqların arasından suya baxırdı; burda qayıqlar səssiz-səssiz üzməkdə idi.

– Yaxşı, İvan, necə bilirsən, – deyə Şelqa stulunu çəkib oğlana sarı əyildi, – hara çox xoşuna gəlir? Bura, yoxsa ora? Uzaq Şərqdə sənə üçün yəqin ki, pis keçirdi. Yarı ac, yarı tox dolanırdın.

İvan gözlərini qırpmadan Şelqaya baxırdı. Ala-toranlıqda onun gözləri qoca adamın gözləri kimi qəmgün görünürdü. Şelqa jiletinin cibindən bir şüşə konfet çıxarıb, İvanın dişlərinə vura-vura, o qədər taqıldatdı ki, axırda o ağzını açdı və konfet onun ağzında yox oldu.

– Ay İvan, biz uşaqlarla yaxşı rəftar edirik... Onları işlətmirik, arxalarına məktub yazmırıq, yeddi min kilometr yolu vaqonların altında getməyə məcbur edib, heç bir yerə göndərmirik. Görürsənmi, bizim bu adalar nə qədər gözəldir, bütün bunlar bilirsənmi kimindir? Bunların hamısını biz, həmişəlik uşaqlara bağışlamışıq. Çay da, adalar da, qayıqlar da, çörək ilə kolbasa da hamısı sizindir, – doyunca ye, hamısı sənidir...

– Siz beləliklə uşağı yoldan azdırarsınız, – deyə Taraşkin qeyd etdi.

– Heç azdırıb eləmərəm, o ağıllı oğlandır. Ay İvan, sən hardan-san?

– Amurdanam, – deyə İvan həvəssiz cavab verdi. – Anam ölüb, atamı da davada öldürüblər.

– Bəs necə yaşayırdın?

– Onun-bunun qapısına gedib işləyirdim.

– Belə balaca ola-ola?

– Bəs necə olaydı... At otarırdım...

– Yaxşı, bəs sonra?

– Sonra məni apardılar...

– Kim apardı?

– Adamlar... Onlara bir oğlan uşağı lazım idi, – ağaclara dırmaşsın, göbəkək, fındıq yağsın, yemək üçün dələ tutsun, nə işə göndərsələr getsin...

– Deməli, səni ekspedisiyaya aparmışdılar, eləmi? (İvan gözlərini qırpıb dinmədi.) Uzağamı aparmışdılar? Cavab ver, qorxma. Biz səni ələ vermərik. İndi sən bizim qardaşımızsan...

– Səkkiz gün gecə-gündüz paroxodla yol getdik... Dedik ki, daha bizdə can qalmaz. Sonra səkkiz gün də piyada getdik. Axır gəlib od püskürən bir dağa çatdıq...

– Aha, aha, – deyə Şelqa dilləndi, – deməli ki, ekspedisiya Kamçatkaya getmişdi.

– Hə də, Kamçatkaya... Orda bir daxmada olurduq... İnqilab barəsində ora xəber gəlib çıxmamışdı. Biz bunu biləndə, üç nəfər çıxıb getdi, sonra ikisi də getdi, yeməyə heç nə yox idi, bir o qaldı, bir də mən...

– Aha, aha, bəs “o” kimdir? Onun adı nədir?

İvan yenə qaşqabağını tökdü. Şelqa xeyli ona ürək-dirək verib, aşağı öydüyü, maşınla vurulmuş başını sıgalladı...

– Axı bunu desəm, məni öldürürlər. O demişdi ki, öldürərəm.

– Axı kim?

– O, Mantsev də, Nikolay Xristoforoviç... O mənə dedi ki: “Bax, mən sənin kürəyində məktub yazmışam, heç çimməyəsən, köynəyini, jiletini çıxarmayasan, lap bir il də, iki il də keçsə, – get Petroqrada çıx, Pyotr Petroviç Qarini tap və kürəyindəki yazını ona göstər, o sənə yaxşı hədiyyə verər...”

– Mantsev Qarini görmək istəyirdisə, bəs niyə özü Petroqrada gəlmədi?

– Bolşeviklərdən qorxurdu... O deyirdi ki: “Bolşeviklər şeytandan da yamandırılar. Onlar məni öldürürlər. Deyirdi ki, onlar bütün ölkəni bərbad ediblər, qatarlar işləmir, poçta yoxdur, yeməyə heç nə tapılmaz, bütün camaat şəhərlərdən qaçır...” Axı o hardan bilsin, – altı ildir ki, dağın başında oturub...

– Orda nə qayırır? Nə axtarır?

– Heç bunu söylərmə? Amma mən bilirəm... (İvanın gözləri şən, hiyləgər bir halda parıldadı.) Yer in altında qızıl axtarır.

– Tapıbmı?

– Kim, o? Əlbəttə tapıb...

– Əgər lazım olsa, Mantsevin olduğu o dağa gedən yolu göstərə bilərsənmi?

– Əlbəttə göstərə bilərəm... Ancaq bax, məni ələ verməyəsəniz ha, yoxsa bilirsənmi, o yaman acıqlı adamdır...

Şelqa ilə Taraşkin oğlanın danışdıqlarını böyük bir diqqətlə dinləyirdilər. Şelqa oğlanın arxasındakı yazını bir də diqqətlə nəzərdən keçirdi, sonra onun fotoşeklini çəkdi.

– İndi aşağı düş, Taraşkin sabunla səni tərtəmiz yuyundurar, sonra da yıxıl yat, – deyə Şelqa davam etdi. – Sənin heç bir kəsin yox idi: nə atan vardı, nə anan, bircə ac qarnın var idi. İndi hər şeyin var, hər şeyin bol-boldur, – burda qal, oxu və sağ-salamat boya-başa çat. Taraşkin sənin başına ağıl qoyar, onun sözlərinə qulaq as. Əlvida. Üç gündən sonra mən Qarini görəcəyəm və sənin tapşırığını ona çatdıracağam.

Şelqa güldü və bir azdan sonra onun velosipedinin fənəri qaranlıq ağacların arasından atıla-atıla keçib getdi.

Yaşıl təyyarə meydanı üzərində yüksəklərdə altı nəfərlik sənişin təyyarəsinin alümin qanadları parıldadı və o, qar kimi ağappaq buludların ardında gözdən itdi. Sənişinləri ötürən bir dəstə adam başqalarını işıqlı göy səmayə qaldırır, bir müddət baxdı, orada bir quzğun tənbel-tənbel süzüb hərələnir, qaranquşlar havanı yara-yara uçuşurdular, düralümin quş isə uçub getmiş, indi kim bilir haralarda idi.

Altı sənişin cırıldayan hörmə kreslolarda oturub yavaş-yavaş alçalmaqda olan bənövşəyi-yaşıl yerə tamaşa edirdilər. Aşağıda yollar nazik sap kimi görünürdü. Tikintilər, kilsələrin zəng qüllələri bir azca yana əyilmiş, oyuncaq kimi xırda-xırda görünürdü. Uzaqlarda, sağ tərəfdə gömgöy su nəzərə çarpırdı.

Buluddan düşən kölgə yerin üzəri ilə sürüşüb, yer xəritəsinin təfərrüatının üstünü örtürdü. Budur, bulud özü də yaxında, təyyarədən aşağıda görünürdü.

Sənişinlər altısı da üzlerini pəncərələrə yapışdırıb özlərini ələ almağa bacaran adamlara məxsus məcburi bir təbəssümlə gülümsünürdülər. Hava nəqliyyatı hələ yeni idi. Kabinənin rahat və bəzəkli olmasına, açılıb-yığılan xırda stolların üstünə jurnal və kataloqların səpələnmiş olmasına, zahirən təhlükəsiz bir rahatlığın gözə çarpmasına baxmayaraq, sənişinlər hər halda özlərini inandırmağa çalışırdılar ki, hava nəqliyyatı məsələ, küçəni piyada keçməyə nisbətən daha təhlükəsizdir. Havada iş başqa cürdür. Bir buluda rast gəldikdə, vurub içindən keçirsən, yalnız kabinənin pəncərələri bir azca tərləyir ya da ki, dolu dənələri təyyarənin düralümin qabığına dəyib taqıldayır və ya təyyarə kiçik bir hava dərəsinə rast gəlib titrəyəndə, gözlərini bərəldib kreslonun hörmə dəstəyindən yapışırsan, amma yanındakı qonşun göz vurub gülür: yaman dərəydi ha!.. Dənizdə üzən yelkən gəmisinin dərünü bir saniyədə uçuran, sükanını sındıran, qayıqları və adamları coşqun dalgaların içərisinə sürüyüb aparən güclü külək qopduqda, metal quş möhkəm və çevik olur, – qanadı bir azca yırğalanıb motorları guruldayır və artıq küləkli yerden fırtınanın yuasından min metr yuxarı qalxır.

Sözün qıssası, heç yarım saat çəkmədi ki, kabinədəki sənişinlər ayaqlarının altındakı boşluğa və təyyarənin yırğalanmasına öyrəşdilər. Motorun gurultusu söhbət etməyə mane olurdu. Sənişinlərdən bəziləri mikrofon membranası olan qulaqlıqları taxıb söhbətə başla-

dılar. Şelqa ilə üzbəüz otuz beş yaşlarında arıq bir adam oturmuşdu, onun əynində nimdaş bir palto, başında dama-dama kepka var idi: görünür ki, onu xarici ölkələrə səyahət üçün almışdı.

Onun sifəti bir qədər solğun, üzünün dərisi zərif, ağıllı, profili bir qədər qasqabaqlı və gözəl idi, saqqalı qumral, ağzı sakit və iradəli adamlara məxsus sükunət və möhkəmlik ifadə edirdi. O, bir qədər irəli əyilmiş halda oturub əllərini dizlərinin üstünə qoymuşdu. Şelqa gülümsünərək ona işarə etdi. O da qulaqlığı taxdı. Şelqa soruşdu:

– Siz Yaroslavlda real məktəbində oxumayıbsınız mı? (Həmin adam təsdiq mənasında başını əydi.) Biz həmyerliyə, siz mənim yadıma gəirsiniz. Siz Xlınov Aleksey Semyonoviç deyilsiniz mi? (Həmin adam başı ilə təsdiq etdi.) İndi harda işləyirsiniz?

– Politeknikumun fizika laboratoriyasında, – deyərək Xlınovun zəif səsi motorun gurultusundan boğuc bir halda trubkadan eşidildi.

– Ezamiyyətə gedirsiniz?

– Berlina, Reyxerin yanına gedirəm.

– Gizlin bir iş üçünmü?

– Yox. Bu ilin mart ayında bizə məlum olmuşdur ki, Reyxerin laboratoriyasında cəvəni atom hissələrinə ayırmışlar.

Xlınov üzünü tamamilə Şelqaya çevirdi, – o, gözlərini həyəcanla öz həmsöhbətinin üzünə zillədi. Şelqa dedi:

– Başa düşmədim, mən mütəxəssis deyiləm.

– İşlər hələlik laboratoriyalarda aparılır, sənayeyə tətbiq etməyə hələ çox qalmışdır...Ancaq, – Xlınov lap aşağılarda, yerin üstünü bürümüş qar kimi ağappaq buludlardan ibarət geniş sahəyə nəzər saldı, – fizikaşünasın kabinetindən zavodun emalatxanasına qədər məsafə o qədər uzun deyil. Atomu icbari sürətdə parçalamaq prinsipi sadə, çox sadə olmalıdır. Yəqin ki, siz atomun nə olduğunu bilirsiniz?

– Nəse çox xırda şeydir, – deyərək Şelqa barmağı ilə göstərdi.

– Atomun qum zərrəsinə nisbəti, qum zərrəsinin yer kürəsinə olan nisbəti kimidir. Amma bununla bərabər biz atomu ölçürük, onun elektronlarının hərənməsinin sürətini, onun vəznini, kütləsini, elektrik gərginliyinin miqdarını hesablayırıq. Biz atomun lap qəlbinə, onun nüvəsinə yol tapırıq. Maddə üzərində hakimiyyəti ələ almağın sirri onun içərisindədir. İnsanlığın gələcəyi bizim atom nüvəsinə, santimetrin yüz billionda biri qədər olan maddi enerji hissəciyinə yiyələnib-yiyələne bilməyəcəyimizdən asılıdır.

Yer üzərindən iki min kilometrlik hündürlükdə Şelqa Şəhrizad nağıllarından daha möcüzəli olan heyrətli şeylər dinləyirdi, amma bunlar nağıl deyildi. Bir zamanda ki, tarixin dialektikası bir sinfi müharibələr salıb qırğın törətməyə, o birini isə üsyan qaldırmağa getirib çıxarmışdı; bir zamanda ki, şəhərlər yanır, zəmilər və bağlar üzərinə torpaq, kül və qaz buludları yağırdı; bir zamanda ki, boğulan inqilabların qəzəbli fəryadlarında yer üzü lərzəyə gəlmişdi və qədimdə olduğu kimi dustaqxanaların zirzəmilərində cəlladların çarmıxlar və işgəncə kəlbətinləri işə düşmüşdü; bir zamanda ki, parklarda ağaclar dilləri çıxıb sallanmış dəhşətli meyvələr yetirirdi; bir zamanda ki, insanın əynindən idealistcəsinə bəzənmiş örtülər qaldırılmışdı, – bu dəhşətli və əzəmətli onillik ərzində alimlərin heyrətverici zəkaları tək-tək məşəllər kimi parıldamaqda idi.

34

Təyyarə Kovnoda¹ aşağı endi. Yağışın islatdığı yaşıl sahə sürətlə yaxınlaşırdı. Təyyarə bir qədər yeriyib durdu. Təyyarəçi atılıb yaşıl otların üstünə düşdü. Sənişinlər də üyüşən ayaqlarını açmaq üçün təyyarədən düşdülər. Papiros çəkdilər. Şelqa bir tərəfdə otun üzərinə uzanıb, əllərini başının altına qoydu və altı göyümtül görünən uzaq buludlara baxıb ləzzət alırdı. İndicə o, oralarda idi, o, qar kimi dağların arası ilə, mavi boşluqların üzəri ilə uçurdu.

Onun havadakı həmsöhbəti Xlinov, əynində nimdaş palto, bir az irəli öyülmüş halda boz quşun dilik-dilik qanadının yanında durmuşdu. O, adicə bir adam idi, – hətta kepkasını da “Leninqradodejda” mağazasından almışdı.

Şelqa qəhqəhə ilə gülüb dedi:

– Hər halda yaşamaq gözəl şeydir. Lənət şeytana, çox gözəl şeydir!

Kovno aerodromundan qalxdıqda, Şelqa Xlinovun yanında oturub, heç bir kəsin adını çəkmədən, Qarinin qeyri-adi təcrübələrindən bütün bildiklərini və görünür ki, xaricdə bu təcrübələrlə çox maraqlandıklarını ona danışdı.

Xlinov Qarinin aparatını Şelqanın görüb-görmədiyini soruşdu.

– Yox, aparatı heç kəs görməmişdir.

– Deməli ki, bu da tapmaca və xəyal qəbilindən bir şeydir, həm də ki, bir qədər fantaziya ilə bəzənmişdir, eləmi?

Onda Şelqa ona xaraba yaylaq evindəki zirzəmidən doğranmış polad parçalarından, kömürdən qayrılmış piramidalarla dolu qutulardan danışdı. Xlinov başı ilə təsdiq edirdi:

– Hə, hə. Piramidalar. Çox yaxşı. Başa düşürəm. Əgər çox gizlin deyilsə, deyin görüm, – siz mühəndis Qarin barəsindəmi danışsınız?

Şelqa Xlinovun gözələrinin içinə baxıb bir dəqiqəyə qədər susdu.

– Bəli, – deyə o cavab verdi, – Qarindən danışsın. Siz onu tanıyırsınız mı?

– Çox, çox istedadlı adamdır. – Xlinov ağzına turş bir şey alıbmiş kimi, üz-gözünü qırıqdırdı. – Qeyri-adi bir insandır. Ancaq elm adamı deyil. Şöhrətpərəstdir. Tamamilə yovuşmaz bir adamdır. Macərapərəstdir. Həyasızdır. Dahilik əlamətləri vardır. Hədsiz tündməzacdır. Əcaib xəyal sahibi olan bir adamdır. Amma onun heyrətverici ağılı həmişə alçaq arzulara meyil edir. O, çox şey əldə edə bilər, amma axırda ya içki düşkünü olar, ya da “insanları dəhşətə gətirməyə” çalışar... Dahiyənə istedad sahibi olan bir adama ciddi intizam hər bir adamdan artıq lazımdır. Bu çox məsuliyyətli bir şeydir.

Xlinovun üzündə yenə də qırmızımtıl ləkələr zahir oldu.

– Aydın, intizama tabe bir zəka böyük, müqəddəs bir şeydir, möcüzələr möcüzəsidir. Yerdə – qum zərresi, kainatda – insan ən xırda cüzün milyonda biri kimi bir şeydir... Orta hesabla yerin günəş ətrafında altmış dəfə hərlənməsi qədər bir müddətdə yaşayan bu ağıllı zərrəcik bütün kainatı əhatə edən bir zəkaya malikdir... Bunu başa düşmək üçün biz gerek ali riyaziyyat dilində danışaq... Budur, məsələn, sizin laboratoriyanızda ən qiymətli bir mikroskopu götürüb, onunla mıx vurmağa başlasalar, buna nə deyərsiniz?.. Qarin də öz dahiyənə əqli ilə təxminən belə rəftar edir... Mən bilirəm ki, o, infraqırmızı şüaların uzaq məsafəyə verilməsi sahəsində mühüm bir ixtira etmişdir. Siz yəqin ki, Qrindel-Matyuzun¹ ölüm şüaları barəsində eşidibsiniz? Bu ölüm şüaları tamamilə puç bir şey çıxdı. Amma prinsipi düz idi. Paralel göndərilən min dərəcə istiliyə malik şüalar

¹ Kovno – indi Kaunas, Litvanın böyük şəhərlərindən biridir.

¹ Qrindel-Matyuz – XX əsrin 20-ci illərində öz “ölüm şüaları” ilə çox hay-küy qaldırmış bir ixtiraçı

vurub dağıtmaq və hərbi müdafiə üçün dəhşətli bir silahdır. Bütün sirr bundan ibarətdir ki, gerek şüanı yayılmadan göndərə biləsən. Ancaq indiyədək bu mümkün olmayıb. Sizin sözlərinizdən belə görünür ki, Qarin belə bir aparat qura bilmişdir. Əgər belədirsə, – bu, çox mühüm bir ixtiradır.

Şelqa dedi:

– Mənə çoxdan elə gəlir ki, həmin bu ixtiradan böyük siyasət qoxusu duyulur.

Xlinov bir müddət susdu, sonra onun hətta qulaqları da qızardı.

– Qarini axtarıb tapın, onun yaxasından yapışib aparatı ilə birlikdə Sovetlər İttifaqına qaytarın. Bu aparat bizim düşmənlərin əlinə düşməməlidir. Qarindən soruşun, – o öz vəzifəsini başa düşürmü, yoxsa o, doğrudan da əclafın biridir... Elə isə, lənət şeytana, – nə qədər istəsə, ona pul verin... Ya da onu öldürün...

Şelqa qaşlarını qaldırdı. Xlinov qəlyanını stolun üstünə qoyub kreslonun arxasına söykəndi və gözlərini yumdu.

Təyyarə bir boyda olan yaşıl zəmi kvadrları üzəri ilə, dümdüz yol xətləri üzəri ilə uçub getməkdə idi. Uzaqlarda, hündürdən göyümtül göllər arasında Berlinin qəhvəyi cizgiləri görünməkdə idi.

35

Röllinq, həmişə olduğu kimi, səhər saat səkkizin yarısında Sena küçəsindəki mehmanxanada, imperator Napoleonun çarpayısında yuxudan ayıldı. O hələ gözlərini açmadan, balışının altından yaylığını çıxarıb burnunu möhkəmcə sildi.

Doğrudur, o hələ tamamilə gümrahlaşmamışdı, amma öz fikirlərinə və iradəsinə tamamilə hakim idi. Yaylığı xalçanın üstünə atıb, ipək balışların arasında oturdu və ətrafına göz gəzdirdi. Çarpayı da bom-boş idi, otaq da.

Rollinq zəngin düyməsini basdı, Zoyanın xidmətçisi gəldi. Rollinq onun üzünə baxmadan soruşdu:

– Madam?

Xidmətçi qadın çiynilərini çəkib başını bayquş kimi o yan-bu yana çevirdi. Pəncələri üstündə ayaqyoluna keçdi, oradan tələsik qar-

derob otağına baxdı, hamamxananın qapısını çırpıb, yenə yataq otağına qayıtdı. Krujevalı önlüyünün yanlarında onun barmaqları titrəyirdi:

– Madam heç yerdə yoxdur.

– Qəhvə, – deyər Rollinq dilləndi.

Rollinq özü vannanı doldurdu, özü geyindi, özü-özünə qəhvə tökdü. Bu zaman evdə sakit bir şaşqınlıq var idi – pəncə üstündə yeriir, pıçıltı ilə danışdılar. Rollinq mehmanxanadan çıxdıqda, qorxa-qorxa qapını açmağa yüyürən qapıçını dirseyi ilə itələdi. O, kontora iyirmi dəqiqə gecikdi.

Bu gün səhər Malzerb bulvarından barıt qoxusu gəlirdi. Katibin sifətində şərre əsla müqavimət göstərməmək əlamətləri yazılmışdı. Kontora gələnlər qoz ağacından qayrılmış qapıdan qaşqabaqlı çıxırdılar. Onlar pıçıltı ilə bir-birinə deyirdilər ki: “Mister Rollinqin bu gün ovqatı təlxidir”. Düz saat bir tamamda mister Rollinq divar saatına baxdıqda, karandaşı sındırdı. Aydın idi ki, Zoya Monroz bu gün qəlyanaltı etməyə onun dalınca gəlməyəcəkdir. Rollinq saat ikiyə on beş dəqiqə işləyə qədər ləngidi. Bu dəhşətli on beş dəqiqə ərzində katibin parıldayan saçları içərisində iki tük ağardı. Rollinq adət üzrə hər gün getdikləri “Qrifon” restoranına qəlyanaltı etməyə tək getdi.

Bu xırdaca restoranın sahibi, ucaboy, otli-canlı, keçmişdə aspaz və kiçik pivexana sahibi, indi isə, Böyük Ləzzət Duyğusu və Həzm məsələlərində baş məsləhətçi olan müsyö Qrifon Rollinqi, əllərini qəhrəmanca qaldıraraq qarşıladı. Əynində tünd-boz vizitka, asuri saqqalı kimi pərvəriş verilmiş saqqalı, nəcabətli alnı olan müsyö Qrifon öz restoranının böyük salonunun ortasında bir qolunu qurban-gaha bənzər xüsusi bir cihazın kənarına söykəyib durmuşdu; bu cihazın qabarıq qapağının altında qoyunun can əti ilə paxladan hazırlanmış məşhur qızartma saxlanılırdı.

Salonun dörd divarı boyunca düzülmüş uzun stolların arxasında üzünə qırmızı dəri çəkilmiş kreslolarda Böyük Bulvarların iş aləminə mənsub daimi müştərilər oturmuşdular. Qadınlar az idi. Qurbancah nəzərə alınmazsa, zəlm ortası boş idi. Restoranın sahibi başını çevirib baxdıqda, öz müştərilərindən hər birinin yediyi xörəyin dadından razı qalıb-qalmadığını görə bilərdi. Ən xırdaca bir narazılıq əlaməti də onun gözündən yayınmazdı. Hələ bundan əlavə, o çox şeyi əvvəlcədən nəzərə alardı: şirə ayırmasının əsrarəngiz prosesi, mədənin vintsayağı hərəkəti və bütün yemək psixologiyası, vaxtilə yediklərini

xatırlamaq əsasında, bədənin müxtəlif hissələrinə qanın yayılması və başqa duyğular, – bütün bunlar hamısı onun üçün açıq kitab kimi bir şey idi.

O, müştərilərinə ciddi və bununla bərabər atalıq qayğısı ilə yanaşaraq cazibəli, bir azca kobud mehribanlıqla deyirdi: “Müsyö, sizin məcazınız bu gün bir qədər Madera şərabı və quru pui şərabı tələb edir, – məni gilotinə göndərsəniz də bu gün sizə birçə damcı da qırmızı şərab vermərəm. İstridyə, bir qədər pörtülmüş içalat, bir cücə qanadı və bir neçə baş quşqonmaz yeyin. Bunlar sizin qüvvənizi bərpa edər”. Belə hallarda yalnız su siçovulu yeyib dolanan pataqoniyalı¹ etiraz edə bilərdi.

Müsyö Qrifon gözlənilmədiyi kimi, kimya kralının stoluna özünü alçaltdan bir tələsikliklə yüyürmədi. Yox. Burada, bu həzm akademiyasında milyarder ilə xırda mühasib, yaş çətirini qapıçıya verən adam da, Havana siqarı qoxan Rolsroys avtomobilindən fısıldayafısıldaya düşən adam da, – hamısı yeməklərinin pulunu bir hesabla ödəyirdilər. Müsyö Qrifon respublikaçı və filosof idi. O, alicənab bir təbəssümlə yeməklərin adları yazılan vərəqəni Rollinqə təqdim etdi və məsləhət gördü ki, birinciyə qovun, ikinciyə yer dombalanı ilə qızardılmış dəniz xərçəngi və qoyunun can ətindən yesin. Gündüzlər mister Rollinq şərab içməzdi. Bu ona məlum idi.

– Bir stəkan sodalı viski verin və bir şüşə şampan şərabı buza qoyun, – deyər Rollinq dişlərini bir-birinə sıxmış halda, sifariş etdi.

Müsyö Qrifon diksinib geri çəkildi. Bir saniyə onun gözlərində heyrət, qorxu və nifrət əlaməti zahir oldu: müştərisi dildəki dad qabarcıqlarını keyikdirən araq ilə başlayır, üstündən də şampan şərabı içir ki, bu da mədəni köpürdər. Müsyö Qrifonun gözləri tutqunlaşdı, o, ehtiramla baş əydi: bu o deməkdi ki, bu gün həmin müştəri onun əlindən çıxmış kimi idi və müsyö Qrifon, ələcsiz, bununla razılaşdı.

Rollinq üçüncü stəkan viskini içəndən sonra dəsmalı əlində əzizdirməyə başladı. İctimai pillənin o biri başında olan, məsələn Ördəkburun Qaston kimi adam belə coşduqda, hər necə olsa, bu gün axşama qədər Zoya Monrozu axtarıb tapar və qatlama bıçağın tiyəsinə onun böyrünə soxardı. Rollinqin üsullarına başqa idi. Onun beynində viskinin sarı dumanları içində başqa cür mərəzi intiqam fikirləri doğub

bir-birinə qarışır, qaynaşırdı. Yalnız bu dəqiqələrdə o başa düşdü ki, Zoya onun üçün nə imiş... O, dırnaqlarını dəsmala batırır, əzab çəkirdi.

Xidmətçi onun əl vurmadiğı yemək boşqabını qabağından götürdü. Ona şampan şərabı tökdü. Rollinq stəkanı götürüb acgözlüklə içdi, – qızıl dişləri stəkana toxundu. Bu zaman Semyonov küçədən qaçaraq restorana girdi. Həmin saat Rollinqi gördü. Şlyapasını götürüb stolun üstündən ona sarı əyilərək pıçıldadı:

– Qəzetləri oxuyubsunuzmu?.. Mən bu saat meyitxanada idim... Öldürülən o idi... Bizim bu işdən xəbərimiz yoxdur... Buna and içə bilərəm... Müəyyən edilmişdir ki, qətl səhər saat üç ilə dörd arasında edilmişdir, – bunlar qəzetlərdəndir, qəzetlərdən...

Semyonovun boz rəngində olan əyri üzü Rollinqin gözləri önündə oynayırdı. Qonşuluqda oturan müştərilər dönüb onlara sarı baxdılar. Xidmətçi, Semyonov üçün stul getirib gəlirdi.

– Cəhənnəmə, – deyər Rollinq viskinin təsirindən deyinə-deyine cavab verdi. – Siz, mənə qəlyanaltı etməyə mane olursunuz...

– Yaxşı, bağışlayın... Mən sizi tində avtomobildə gözləyirəm...

36

Paris mətbuatı bu günlərdə meşə gölü kimi sakit idi. Burjualar qəzetlərin ədəbiyyat bərəsindəki baş məqalələrini, teatr tamaşaları haqqındakı felyetonları, artistlərin həyatından xırda xəbərləri əsnəyə-əsnəyə oxuyurlar.

Mətbuat belə dinc bir sakitliklə orta burjuaların pul kisələrinə fırtına kimi coşqun bir hücumu hazırlayırdı. Rollinqin kimya konserti təşkilat işlərini qurtarıb, öz xırda rəqiblərini məhv edib qiymətləri artırmaq üçün böyük kompaniyaya hazırlayırdı. Mətbuat satın alınmışdı, jurnalistlərə kimya sənayesi bərəsində lazım olan məlumat verilmişdi. Siyasi məzmununda baş məqalələr üçün sarsıdıcı sənədlər hazırlanmışdı. Konsernin ümumi planlarından dilləri dolaşadolaşan narazılıq etməyə meyil edən axmaqları iki-üç sille, iki-üç duel ilə aradan qaldırmışdılar.

Parisdə sakitlik və dinclik dövrü başlanmışdı. Qəzetlərin tirajı bir qədər azalmışdı. Buna görə də Qobelenlər küçəsində altmış üç nömrəli evdəki qətl onlar üçün çox gözəl bir tapıntı idi.

¹ Pataqoniyalı – Pataqoniyanın (Cənubi Amerika) yarımvəhşi əhalisi

Ertəsi gün səhər yetmiş beş qəzetin hamısı “Əsrarəngiz və dəhşətli bir cinayət” haqqında qalın hərflərlə çap edilmiş başlıqlar altında çıxmışdı. Öldürülən adamın şəxsiyyəti müəyyən edilə bilməmişdi, – onun sənədləri oğurlanmışdı. Mehmanxanada o, açıq-aşkar uydurma bir ad ilə yazılmışdı. Belə məlum olurdu ki, qətl soyğunçuluq məqsədilə edilməmişdir, – pullar və qızıl şeylər öldürülən adamın yanında qalmışdı. Bunun intiqam məqsədilə edildiyini də düşünmək çətin idi, – on bir nömrəli otaqda çox diqqətli axtarış ələmətləri var idi. Sırr idi, başdan ayağa sırr...

Saat ikidə çıxan qəzetlər dəhşətli bir təfəsilat xəbər verirdilər: o məşum otaqda üstündə beş iri brilyant qaşı olan, başa çanağından qayrılmış bir qadın sancağı tapılmışdı. Bundan başqa tozlu döşəmədə qadın çəkmələrinin ləpirləri qalmışdı. Bu sancaq xəbərindən Paris, doğrudan da, sarsılmışdı. Belə görünür ki, qatil şıq bir xanım imiş. O, aristokratdırmı? Burjua xanımdırmı? Sırr idi... Sırr...

Saat dördə çıxan qəzetlər öz səhifələrini Parisin ən məşhur qadınları ilə müsahibəyə həsr etmişdilər.

Bir sözlə, bütün Parisdə təkcə Rollinq Qrifonun restoranında oturub, Qobelenlər küçəsində baş verən hadisədən heç bir şey bilmirdi. O, çox qəzəbli idi və Semyonovu qəsdən taksi-avtomobilində oturub gözləməyə məcbur etdi. Nəhayət o, küçənin tinində göründü, dinməz-söyləməz maşına minib buyurdu ki, onu meyitlər saxlanan yerə aparsınlar. Semyonov çox narahat halda yerində qurcalana-qurcalana yolda ona qəzetlərin məzmununu danışdı.

Beş brilyant qaşlı sancaqdan danışanda, Rollinqin əlağacının dəstəyinə qoyduğu əlinin barmaqları titrədi. Meyitlər saxlanan yerə yaxınlaşdıqda Rollinq birdən-birə şofere sarı atılıb işarə ilə onu geri qaytarmaq istədi, amma özünü saxladı, yalnız acıqlı-acıqlı fısıldadı.

Meyitlər saxlanan yerin qapısı tünlük idi. Bahalı xəz paltar geymiş qadınlar, dikburun satıcı qızlar, şəhərin kənarlarından gəlmiş şübhəli şəxslər, əyinlərində hörmə pelerin olan hər şeylə maraqlanan qapıçı arvadlar, üzləri tərlı, yaxalıqları əzilmiş xronika yazanlar, ətli-canlı aktyorların qollarından yapışmış aktrissalar, – hamısı, əynində cırıq köynək, ayaqyalın, başı yarım zirzəmi pəncərəsinə çevrilmiş halda mərmər daş lövhənin üstündə uzanmış öldürülmüş adama baxmağa can atırdılar.

Onun iri, göyümtül, dırnaqları uzanmış yalın ayaqları xüsusən dəhşətli görünürdü. Ölüm rəngi çökmüş sarımtıl üzü “dəhşətdən qıc olmuş bir halda kifirləmişdi”. Çənəsində sivri saqqalı vardı.

Semyonov Rollinqin qabağınca camaatın içərisindən koramalı kimi sivişib öldürülmüş adama yaxınlaşdı. Rollinq meyitin üzünə sərt nəzərlərlə baxdı. Bircə saniyədə onu gözdən keçirdi. Onun gözləri qıyıldı, ətli burnunda qırıqlar əmələ gəldi, qızıl dişləri parıldadı.

– Bəs necə, bəs necə, elə o özüdür də? – deyə Semyonov pıçıldadı.

Bu dəfə Rollinq ona cavab verdi.

– Yənə bənzəridir.

Bu cümləni deyər-deməz, Rollinqin çiyni tərəfində sarışın saçlı bir baş zahir oldu, foto ilə şəklini çəkirmiş kimi onun üzünə baxdı və camaatın içində yox oldu.

Bu, Şelqa idi.

37

Rollinq Semyonovu meyit saxlanan yerdə qoyub, Sena küçəsinə qayıtdı. Orada hər şey əvvəlki kimi idi, – sakit bir həyəcan var idi. Zoya nə gəlmiş, nə də zəng eləmişdi.

Rollinq yataq otağına girib qapını bağladı və gözlərini başmaq-larının burnuna zilləyərək xalçanın üstündə var-gəl etməyə başladı. O, adətən özü yatdığı tərəfdə durdu. Çənəsini qaşdı. Gözlərini yumdu. Bu zaman o, bütün gün uzununu onu incidən bir şeyi xatırladı...

“...Rollinq, Rollinq... Biz məhv olduq...”

Bu sözlər Zoyanın asta, naümid bir səsle söylədiyi sözlər idi. Bunlar bu gün gecə söylənmişdi, – Rollinq söhbət edə-edə birdən-birə yuxuya getmişdi. Zoyanın səsi onu oyatmamış, şüuruna çatmamışdı. Zoyanın ümitsizliklə dediyi sözlər indi Rollinqin qulaqlarında aydın-aşkar səslənirdi.

Rollinqi sanki bir yay itələdi... Bəli, – Qarinin Malzerb bulvarında o qərribə bihuşluğu; Zoyanın “Kralın şam yeməyi” meyxanasındaki həyəcanı; onun təkiddi sualları: görəsən Qarin kabinetdən məhz hansı kağızları oğurlaya bilərdi? Bundan sonra da – “Rollinq,

Rollinq... biz məhv olduq..." – sözləri, Zoyanın yox olması. Meyit saxlanılan yerdə Qarinin bənzərinin cəsədi. Brilyantlı sancaq. Onun yadındadır ki, məhz dünən Zoyanın saçlarının içində beş qaş parıldaırdı.

Bu hadisələr silsiləsində bircə şey aydın idi: Qarin zərbəni özündən yayındırmaq üçün, bənzəri ilə sınanmış üsula əl atır. O Rollinqin əl yazmasını oğurlayır ki, onu qətl yerində qoyub getsin və polis onun izi ilə Malzerb bulvarına gəlsin.

Rollinqin bütün soyuqqanlılığına baxmayaraq, o öz bel sütununda bir üşütmə duydu. "Rollinq, Rollinq... biz məhv olduq..." Deməli ki, Zoya qətlin baş verəcəyindən xəbərdar idi, o bunu bilirdi. Bu qətl səhər saat üç ilə dörd arasında baş vermişdir (polis saat beşin yarısında gəlmişdi). Dünən Rollinq yuxuya gedərkən, buxarının üstündəki saatın ikiye on beş dəqiqə qalmış vurmasını eşitmişdi. Bu, onun zahiri aləmdən eşitdiyi son səs idi. Ondan sonra Zoya yoxa çıxmışdı. Görünür ki, o, əlyazmasının izini itirmək üçün qaçaraq Hobelenlər küçəsinə gedibmiş.

Görəsən Zoya qətlin hazırlanmağa olduğunu belə dürüst hardan bilirmiş? Yalnız o zaman xəbəri ola bilərdi ki, özü bu qətlə hazırlanmış olsun. Rollinq buxarıya yaxınlaşıb dirşəklerini mermər lövhənin üstünə qoydu və əllərilə üzünü örtüdü. Yaxşı, bəs onda Zoya niyə elə dəhşətlə pıçıldamışdı ki: "Rollinq, Rollinq, biz məhv olduq?..." Nə isə, dünən bir hadisə baş verib, – onun planlarını pozubmuş. Amma nə? Hansı dəqiqədə?..

Tutaq ki, Zoya hər hansı bir səhvi düzəltmək istəyibmiş. Görəsən buna müvəffəq olub, ya yox? Qarin sağdır, əl yazması hələlik əşkara çıxmamışdır. Öldürülən Qarinin bənzəridir. Görəsən bu onu xilas edəcək, yoxsa məhv edəcək? Görəsən qatil kimdir? Zoyanın şərikdir, yoxsa Qarinin özüdür?

Axı niyə, niyə, niyə Zoya yoxa çıxmışdır? Rollinq Zoyanın əhvalında dəyişiklik əmələ gələn həmin dəqiqəni öz yaddaşında axtarmağa başlayaraq, tamamilə başqa cür işlərə öyrəşmiş xəyalını gərginləşdirdi. Onun beyni çatlayırdı. O, Zoyanın dünənki davranışının hər bir hərəkətini, hər bir sözünü yadına salmağa çalışdı.

O hiss edirdi ki: əgər elə bu saat, buxarının yanında, baş vermiş bütün hadisəni dərk edə bilməzsə, bu onun üçün uduzmaq, məğlubıyyət, məhv olmaq deməkdir. Birja üzərinə ediləcək böyük hücumu

üç gün qalmış qətl ilə əlaqədar olaraq, onun adına azacıq işarə edilərsə, birjada misilsiz bir rüsvayçılıq baş verər, o müflis olar. Rollinqə vurulan bu zərbə Amerikada, Çində, Hindistanda, Avropada, Afrika müstəmləkələrində minlərlə müəssisəni hərəkətə gətirən milyardlara vurulan bir zərbə olacaqdır. Mexanizmin dəqiq işi pozulacaqdır... Demir yolları, okean xətləri, mədənler, zavodlar, banklar, yüz minlərlə xidmətçilər, milyonlarla fəhlələr, on milyonlarla qiymətli kağız sahibləri, – hamısı sökülüb dağılacaq, çaxnaşmaya düşəcəkdir...

Rollinq elə bir adam vəziyyətinə düşmüşdü ki, bıçağın ona həyandan vurulacağını bilmirdi. Təhlükə, ölüm təhlükəsi idi. Onun xəyalı elə işləyirdi ki, guya fikrinin hər saniyəsi üçün milyon dollar verirdilər.

Kimya kralını bu, doğrudan da heyvətli vəziyyətdən xalça üzərindəki ayaq səsləri çıxardı. (Birinci mərtəbədə olan yataq otağının parka çıxan pəncərəsi açılmışdı.) Rollinqin bütün bədənini titrədi. Buxarının üstündəki güzgüdə enlikürek, yekəbiğli, alnı qırıxıq bir adamın əksi göründü. O, başını əyib, göz qırpmadan Rollinqə baxırdı.

38

Rollinq əli ilə brauning tapançası olan arxa cibini axtara-axtara, cırıltılı bir səslə çığırdı:

– Nə istəyirsiniz?

Enlikürek adam, görünür ki, onun belə hərəkət edəcəyini gözləyirdi, tez atılıb pərdənin dalına keçdi. Oradan yenə başını çıxardı.

– Sakit. Çığırmayın. Mən sizi nə öldürmək, nə soymaq fikrində deyiləm. – O, əllərini açıb silahı olmadığını göstərmək üçün yuxarı qaldırdı. Mən iş üçün gəlmişəm.

– Burda nə iş ola bilər? İş üçün Malzerb bulvarına, qırx səkkiz-bis nömrəyə gedin, saat on birdən birə qədər... Siz oğru və cani kimi pəncərədən giribsiniz.

– Bağışlayın, – deyə həmin adam nəzakətlə cavab verdi, – mənim familiyam Leklerdir, adım Qaston. Mənim hərbi ordenim və serjant rütbəm var. Heç bir zaman xırım-xırda işə baş qoşmamam, oğru da olmamışam. Sizə məsləhət görürəm ki, bu saat məndən üzr istəyəsini, mister Rollinq, belə olmasa, söhbətimizin dalısı baş tutmayacaq...

– Rədd olun cəhənnəmə! – deyə Rollinq bu dəfə sakit halda səsləndi.

– Əgər mən siz deyən yerə getsəm, onda, sizə naməlum olmayan madmazel Monroz məhv olacaqdır.

Rollinqin yanaqları səyridi. O, həmin dəqiqə Qastona yaxınlaşdı. Qaston bir milyardçıya yaraşan hörmətlə, bununla bərabər öz oynasının əri ilə danışan adamlar kimi, bir az kobud, dostyana bir ifadə ilə dedi:

– Yaxşı, cənab, üzr istəyirsinizmi?

– Siz madmazel Monrozun harda gizləndiyini bilirsinizmi?

– Bura baxın, cənab, söhbətimizi davam etdirmək üçün mən bil-məliyem ki, siz məndən üzr istəyirsiniz ya yox?

– Üzr istəyirəm, – deyər Rollinq çıxırdı.

– Qəbul edirəm, – Qaston pəncərədən aralandı, vermiş etdiyi bir hərəkətlə bıqlarını düzəltdi, öskürüb dedi:

– Zoya Monroz həmin qatilin əlindədir ki, indi bütün Paris onun haqqında hay-küy qaldırmışdır.

– Hardadır? (Rollinqin dodaqları əsdi.).

– Sen-Klu parkının yaxınlığında, Villi Davredə, Hambeta muzeyinin iki addımlığında, təsadüfi müştərilər üçün olan mehmanxanada. Dünən mən onları avtomobildə Vill Davreyə qədər izlədim, bu gün isə, adresi dürüst öyrəndim.

– Monroz həmin adamların könlünü qaçmışdır?

– Elə mən özüm də hər şeydən artıq bunu bilmək istəyirəm, – deyər Qaston elə acı-acı cavab verdi ki, Rollinq təəccüblə onu nəzərdən keçirdi.

– Bağışlayın, cənab Qaston, sizin bütün bu əhvalatda iştirakınızın nədən ibarət olduğunu mən yaxşı başa düşə bilmirəm? Madmazel Monrozun sizə nə dəxli var? Necə olur ki, siz gecələr onu izləyirsiniz və harda olduğunu müəyyən edərsiniz?

– Bəsidir! – Qaston alicənab bir hərəkətlə əlini irəli uzatdı. – Mən sizin fikrinizdən keçəni bilirəm. Siz mənə bu sualı verməliyidiniz. Sizə cavabım budur: mən vurulmuşam və özüm də qısqancam...

– Aha! – deyər Rollinq səsləndi.

– Sizə təfəsilat da lazımdır mı? Budur, dinləyin: Bu gecə bir stəkan qorq içdiyim bir kafedən çıxanda, mən madmazel Monrozu gördüm. O, kirə ilə tutduğu avtomobili bərk sürdürürdü. Üzündə dəhşət əlaməti vardı. Bir taksiyə atılıb onun dalınca düşmək mənim üçün bir saniyəlik iş oldu. O, maşını Hobelenlər küçəsində saxlatdırıb, altmış

üç nömrəli evin qapısından içəri girdi. (Rollinq gözələrini qırpdı, elə bil ona nişlər batırdılar.) Mən qısqanlıqdan özümü itirmiş halda, altmış üç nömrəli evin qabağında, səkidə gəzişirdim. Saat beşə düz on beş dəqiqə işləmiş madmazel Monroz mənim gözlədiyim kimi girdiyi qapıdan deyil, altmış üç nömrəli evin parka baxan divarından açılan qapıdan çıxdı. Onu çiyinlərindən qarasaqqal, əynində koverkot palto, başında boz şlyapa olan bir adam tutmuşdu. Qalan şeyləri siz bilirsiniz.

Rollinq (Səlib müharibəsi dövründən qalmış) stulun üstünə çökdü və barmaqları ilə stulun qabartma naxışlı dəstəyindən yapışdı, xeyli müddət dinmədi. Bəli, çatışmayan məlumat bunlar imiş. Qatil – Qarindir. Zoya da onun şerikidir... Cinayətkarlığın planı aydın görünür. Onlar Rollinqi bu murdar əhvalata bulaşdırmaq və onu hədə-qorxuya salıb, aparatı qurmaq üçün ondan pul qoparmaq məqsədilə, Qarinin bənzərini Hobelenlər küçəsində öldürüblər. Sədaqətli serjant və klassik axmaq Qaston təsadüfən bu cinayətin üstünü açmışdır. Hər şey aydındır. İndi qəti və amansız hərəkət etmək lazımdır.

Rollinqin gözələri qəzəblə parıldadı. O, yerindən qalxıb ayağı ilə stulu itələdi.

– Mən polise zəng edirəm. Siz mənimlə bərabər Vill Davreyə gedəcəksiniz.

Qaston güldü, onun iri bıqları yana əyildi.

– Mister Rollinq, mənə elə gəlir ki, bu əhvalata polisi qarışdır-mamaq daha ağıllı bir iş olar. Biz öz gücümüzlə bu işin öhdəsindən gələ bilərik.

– Mən qatili və onun şeriki olan qadını ədalətin əlinə vermək istəyirəm. – Rollinq dikəldi, onun səsi polad kimi cingildədi.

Qaston anlaşılmaz bir hərəkət elədi.

– Belə olmağına belədir... Ancaq mənim bərkdən-boşdan çıxmış altı qoçağım var ki, onlara ümid bağlamaq olar... Bir saatdan sonra mən onları iki avtomobildə Vill Davreyə çatdırı bilərəm... Amma sizi inandıraram ki, polis ilə əlaqəyə girməyə dəyməz...

Bu sözlərin müqabilində Rollinq yalnız fınxırdı və buxarın daş lövhəsi üzərindən telefon dəstəyini götürdü. Qaston daha cəld bir hərəkətlə onun əlini tutdu.

– Polise zəng etməyin!

– Niyə?

– Ona görə ki, bundan axmaq bir şey fikirləşmək olmaz... (Rollinq yenə əlini dəstəyə uzatdı.) Müsyö Rollinq, siz çox ağıllı bir adamsınız, yəni başa düşürsünüz ki, bəzi şeylər barəsində açıq-aşkar danışmaq olmaz ... Sizə yalvarıram, zəng etməyin... Tfu, lənət şeytana!.. Ona görə ki, siz zəng etdikdən sonra siz də, biz də gilyotinin altına düşməli olacağıq... (Rollinq bərk qəzəblənib, onun döşündən itələdi və dəstəyi qapdı. Qaston tez o yan-bu yana boylanıb Rollinqin qulağına pıçıldadı): madmazel Zoya sizin göstərişinizlə mənə tapşırırmış ki, Hobelenlər küçəsində altmış üç nömrədə yaşayan bir rus mühəndisini əlüstü o biri dünyaya göndərim. Bu tapşırıq bu gecə yerinə yetirilmişdir. İndi bizim uşaqlara avans olaraq on min frank vermək lazımdır. Pul sizin yanınızdadır mı?..

Aradan on beş dəqiqə keçmişdi ki, Sena küçəsinə örtüyü qaldırılmış bir yol maşını gəldi. Rollinq sürətlə həmin maşına mindi. Maşın dar küçədə döndüyü müddətdə, evin tinindən Şelqa çıxıb, avtomobilin kuzovunun dal tərəfinə atıldı.

Maşın sahil küçəsi boyunca getdi. Mars düzənliyi ilə, bura həmin o yerdi ki, bir zaman Robespyer, əlində sünbül çələngi, Böyük Varlığın qurbangahı önündə bəşəriyyəti əbədi sülh və əbədi ədalət üçün böyük kollektiv müqavilə bağlamağa məcbur edəcəyinə and içmişdi, indi isə, bu yerdə Eyfel qülləsi ucalır, – iki milyon yarım elektrik şamı, onun polad şəbəkələri üzərində sayrışıb göz qırparaq, ox kimi o yan-bu yana şığıyaraq, cürbəcür şəkillər çəkir və bütün gecəni Parisin üzərində bu sözləri yazır: “Cənab Sitroyenin möhkəm və ucuz avtomobillərini satın alın...”

39

Gecə rütubətli və isti idi. Alçaq tavandan döşəməyə qədər olan açıq pəncərənin qabağında gözə görünməyən yarpaqlar gah xışıldaıyır, gah sakitləşirdi. “Qaratoyuq” mehmanxanasının ikinci mərtəbəsindəki otaq sakit və qaranlıq idi. Parkın rütubətli rayihəsi ətir qoxusuna qarışırdı.

Otaqda qapı cırıldadı və xalça üzərində addım səsləri eşidildi. Aydın seçilməyən bir insan fiquru otağın ortasında durdu. O, astadan (rus dilində) dedi:

– Qərara gəlmək lazımdır. Otuz-qırx dəqiqədən sonra maşın gələcək. Nə deyirsiniz, hə, yox?

Çarpayıda kimsə tərəpədi, amma cavab vermədi, danışan adam yaxınlaşdı:

– Zoya, ağıllı olun.

Qarin Zoyanın üzünə sarı əyilib ona diqqətlə baxdı və ayaq tərəfində çarpayıda oturdu.

– Mən bu gün fikirləşmişəm ki, pul mənə nə üçün lazımdır, – hakimiyyət, şöhrət nə üçün lazımdır, – sizə sahib olmaq üçün. Mən sizdən ayrılmaq istəmirəm və ayrılmayacağam.

– Oho! – deyə Zoya dilləndi.

– “Oho” esla bir mənə ifadə etmir. Mən başa düşürəm ki, siz ağıllı və heysiyyətli bir qadın olduğunuzdan, sizi bir şeyə məcbur etmək yaman acığınıza gəlir. Amma nə çarə! Əgər siz Rollinqin yanına qayıtsanız, mən mübarizə edəcəyəm. Rollinqi də, sizi də, özümü də gilyotinin altına verəcəyəm.

– Rollinqin əvəzinə siz mənə nə təklif edirsiniz? Mən bahalı qadınam.

– Olivin qurşağını.

– Nə?

– Olivin qurşağını. Hm!.. Bunu izah etmək çox mürəkkəb məsələdir. Gerek bir gecə boş vaxtımız və əlimin altında kitablar ola. İyirmi dəqiqədən sonra biz çıxıb getməliyik. Olivin qurşağı, – bütün dünyaya hakim olmaq deməkdir. Mən sizin Rollinqi özümə qapıcı edərem, – bax, Olivin qurşağı bu deməkdir. İki ildən sonra o mənim əlimdə olacaq. Siz yalnız varlı qadın deyil, daha doğrusu, dünyada ən varlı qadın olacaqsınız. Bu darıxdırıcı bir şeydir, amma hakimiyyət!.. Dünyada misli görülməmiş bir hakimiyyətdən zövq almaq! Bizim əlimizdə bunun üçün vəsait Çingiz xana nisbətən daha mükəmməldir. Siz özünüze qarşı ilahi pərəstiş və ehtiram göstərməsinimi istəyirsiniz? Biz ömr elərik, dünyanın bütün beş qitəsində sizin adınıza ibadət xana tikərlər və sizin şeklinizi tənək çələngləri ilə bəzərlər.

– Bu nə meşşanlıqdır!..

– Mən zarafat eləmirəm. Əgər arzu etsəniz, öz zövqünüze görə, ya Allahın, ya da şeytanın canişini ola bilərsiniz. Siz insanları məhv

etmək istəsəniz, – bütün bəşəriyyət üzərində hakimiyyət sizin əlinizdədir. Zoya, sizin kimi bir qadın Olivin qurşağının əfsanəvi xəzinələrini nəyə sərf edəcəyini bilər. Mən sizə faydalı bir oyun təklif edirəm. İki il mübarizə nəticəsində mən Olivin qurşağını əldə edəcəyəm. İnanmırsınız?..

Zoya qısaca köksünü örtürdü. Çarpayıda oturdu, saçlarını düzəltmək üçün əllərini göyə qaldırdı (bu yaxşı bir əlamət idi).

– Gələcəkdə Olivin qurşağı... Bəs indi nəyiniz var? – deyərək Zoya saç sancaqlarını dişində tutmuş halda soruşdu.

– İndi mənim aparatım və kömür piramidalarım var. Durun. Mənim otağıma gedək, aparatı sizə göstərim.

– Çox ələ şey deyil. Yaxşı, gedib baxaram. Gedək.

40

Qarinin otağında balkona açılan şəbəkə barmaqlı pəncərə bağlanmış və pərdəsi salınmışdı. Divarın dibində iki çamadan vardı. (Qarin bir həftədən çox idi ki, “Qaratoyuq” mehmanxanasında yaşayırdı.) Qarin qapını açarla bağladı. Zoya oturub dirsəkləndi və tavandakı lampadan düşən işıqdan qorunmaq üçün əlini üzünə tutdu. Onun ot rəngində olan ipək plışı əzilib qırıq-qırıq olmuşdu, saçları səliqəsiz düzəldilmişdi, üzü yorğundu, – bu vəziyyətdə o daha cazibəli görünürdü. Qarin çamadanı aç-aça, Zoyanın, dövrəsinə göy boyaq çəkilmiş parlaq gözlərinə baxırdı.

– Budur mənim aparatım, – deyərək o, iki metal qutunu stolun üstünə qoydu. Bunlardan biri kəsilmiş boru parçası kimi ensiz, o biri isə, yastı, on iki tərəfli və diametri əvvəlkindən üç dəfə böyük idi.

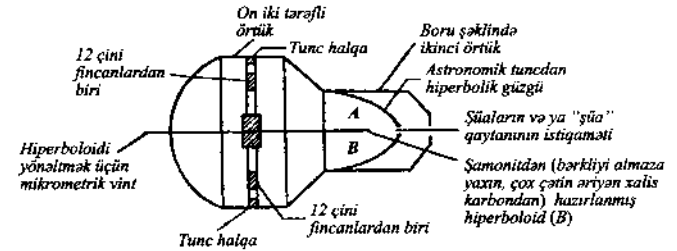
Qarin hər iki qutunu quraşdırıb, anker boltlar ilə bərkitdi. Borunu buxarının dəmir şəbəkəsinə tuşladı, on iki tərəfli örtüyün dəyirmi qapağını qaldırdı. Qutunun içində böyrü üstə bir tunc halqa və bunun üzərində on iki çini fincan vardı.

Qarin ikinci çamadanı piramidalarla dolu bir qutu çıxarıb dedi:

– Bu hələ modeldir. Heç bir saat da işləməyə davam gətirməz. Aparat son dərəcə möhkəm materiallardan qurulmalı və bundan on dəfə böyük olmalıdır. Ancaq bu, çox ağır olardı, mən isə həmişə

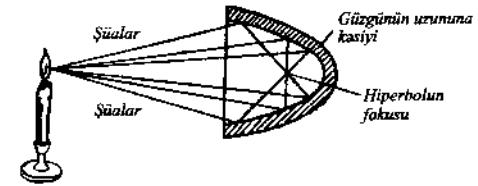
hərəkətdəyəm. (O, halqanın fincanlarına on iki piramida qoydu.) Kənardan siz heç bir şey görməzsiniz və heç bir şey başa düşməzsiniz. Budur, aparatın uzununa kəsimini göstərən çertyoj. – Qarin Zoyanın oturduğu kresloya sarı əyilib, onun saçlarının ətrini duydu və yazı kağızı vərəqəsinin yarısı boyda çertyojunu açdı. – Zoya, siz istəyirsiniz ki, bizim bu oyunda mən də hər şeyə risk edim... Bura baxın... Bu əsas sxemdir.

Bu, iki dəfə iki kimi sadə bir şeydir. Tamamilə təsadüfi bir haldır ki, bu vaxta qədər belə bir aparat qurulmamışdır.

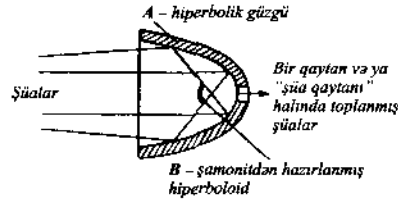
Bütün sirr zahirən adi proyektorun güzgüsünə bənzər hiperbolik güzgüdə (A), bir də hiperbolik kürə şəklində qayrılmış bir parça şamonitdədir (B). Hiperbolik güzgülər qanunu belədir:

İşıq şüaları hiperbolik güzgünün daxili səthinə düşdükdə, orada bir nöqtədə, hiperbolanın fokusunda birləşir. Bu məlumdur. İndi isə, bax, bu məlum deyil: mən hiperbolik güzgünün fokusuna ikinci bir hiperbola yerləşdirirəm (bu, necə deyirlər, tərsinə çevrilmiş kimi – dönmə hiperboloididir ki, çətin əriyən və ideal bir sürətdə pardaqlanan bir maddədən – şamonitdən (B) qayrılmışdır, – bu maddə Rusiyanın şimalında hədsiz-hesabsızdır). Bəs onda şüalar necə olur?

Şüalar (A) güzgüsünün fokusunda birləşib, (B) hiperboloidinin səthinə düşür və oradan riyazi paralel şəklində əks edir, – başqa sözlə desək, hiperboloid (B) bütün şüaları birləşdirib bir şüaya çevirir

və ya istənilən qalınlıqda “şüa qaytanı” əmələ gətirir. Mən (B) hiperboloidini mikrometrik vint ilə dəyişərək, öz arzuma görə “şüa qaytanının” qalınlığını ya artırır, ya da əskildirəm. Havadan keçərkən şüa enerjisinin itməsi cüzidir. Əgər mən istəsəm “qaytanı” (əməli olaraq) iynə qədər nazildə bilərəm.

Qarin bu sözləri söylərkən, Zoya yerindən qalxdı, barmaqlarını sıqqılatdı, yenə də oturub dizlərini qucaqladı.

– İlk təcrübələrdə mən işıq mənbəyi olaraq, bir neçə adi stearin şamlar götürmüşdüm. (B) hiperboloidini tənzim etməklə, mən “şüa qaytanını” corab toxuyan mil qədər nazildib bu şüa ilə bir düymə qalınlığında olan taxtanı asanlıqla doğrayırdım. Elə o zaman mən başa düşdüm ki, bütün məsələ daha yığcam və son dərəcə qüvvətli şüa enerjisi tapmaqdan ibarətdir. İki köməkçimin ölümü ilə nəticələnən üç il ərzində işləyib, nəhayət bu kömür piramidaları yarada bildim. Bu piramidaların enerjisi o qədər qüvvətlidir ki, onlar – gördüyünüz kimi, – aparata qoyulduqda və yandırıldıqda, (beş dəqiqəyə qədər yanirlar) elə bir “şüa qaytanı” verirlər ki, bununla bir neçə saniyənin içində dəmir yol körpüsünü doğrayıb tökmək olar... Siz təsəvvür edirsinizmi ki, bu, necə imkanlar yaradır? Təbiətdə heç elə bir qüvvə yoxdur ki, “şüa qaytanının” gücünə qarşı dura bilsin... Mənim yaratdığım bu şüa binaları, qalaları, drednoutları, hava gəmilərini, qayaları, dağları, yer qabığını, – hər şeyi dəlib keçər, dağıdar, doğrayar...

Qarin birdən-birə sözünü kəsib, ətrafı dinləməyə başladı. Pəncərənin qabağında çınqıl bərk xırçıldadı; sönməkdə olan motor səsləri eşidildi. Qarin pəncərəyə sarı atılıb pərdənin dalına keçdi. Zoya moruğ rəngində tozlu məxmər pərdənin dalında Qarinin fiqurunun necə hərəkətsiz dayandığını gördü, sonra həmin fiqur tərpeşdi. Qarin sıçrayıb pərdənin dalından çıxdı.

O pıçılı ilə dedi:

– Üç maşın və səkkiz adamdır. Bizim dalmızca gəliblər. Deyəsən Rollinqin avtomobili də ordadır. Mehmanxanada bir bizik, bir də qapıçı qadın. (O tələsik kiçik stolun qutusundan tapançanı götürüb pəncərənin cibinə qoydu.) Məni onlar, əlbəttə, sağ buraxmayacaqlar... O birdən şən halda, burnunun yanını qaşdı. – Hə, Zoya, qət edin: hə, yox? Bir də belə dəqiqə elə düşməz.

– Siz dəli olubsunuz, – Zoyanın üzü qızardı, o cavanlaşdı, – canınızı qurtarın!..

Qarin yalnız saqqalını yuxarı qaldırdı.

– Səkkiz adam heç bir şeydir, heç bir şey!.. – o, aparatı qaldırıb lüləsini qapıya tuşladı. Əlini cibinə vurdu. Birdən üzü tutqunlaşdı.

– Kibrit, – deyə o, pıçıldadı, – kibrit yoxdur...

Bəlkə də o bu sözləri qəsdən, Zoyanı sınamaq üçün demişdi. Bəlkə, doğrudan da, cibində kibrit yox idi, – indi onların həyatı bundan asılı idi. O, ölümə məhkum bir heyvan kimi Zoyanın üzünə baxdı. Zoya, yuxudaymış kimi, kreslonun üstündəki sumkasını götürdü və oradan bir qutu mumlu kibrit çıxardı. Onu çətinliklə, ağır-ağır Qarinə uzatdı. Qarin qutunu ondan aldıqda, Zoyanın ensiz əlinin buz kimi soyuqluğunu barmaqları ilə hiss etdi.

Aşağıdan burma pilləkəni cırıldada-cırıldada ehtiyatla atılan addım səsləri eşidilirdi.

41

Bir neçə nəfər gəlib qapının dalında durdu. Onların nəfəsləri eşidilirdi. Qarin fransız dilində ucadan soruşdu:

– Kimdir orda?

– Telegram var, – deyə kobud bir səs cavab verdi, – qapını açın.

Zoya dinmədən Qarinin çiynilərindən tutdu, başını silkədi. Qarin onu tağın bir küncünə çəkib, zorla xalçanın üstündə oturtdu. Həmin saat aparatın yanına yüyürüb çığırdı:

– Telegramı qapının altından içəri ötürün.

– Sizə deyəndə açın, gərək açasınız, – həmin səs qapının ardından çığırdı.

Başqa bir səs ehtiyatla soruşdu:

– Qadın sizin yanınızdadırmı?

– Hə, yanımdadır.
– Onu verin, sizinlə işimiz yoxdur.
– Sizi xəbərdar edirəm ki, – deyə Qarin qəzəblə cavab verdi, –
əgər rədd olub itilməsəniz, bir dəqiqədən sonra biriniz də salamat
qalmayacaqsınız.

– Oho! Ay-hay-hay!.. Hi-hi-hi!.. – qapı daldından çığırtı, bağırı, nərilti səsləri gəldi, onlar qapıya dirəndilər. Qapının saxsı dəstəyi hərləndi, çərçivənin yanından mala parçaları qopub töküldü. Zoya gözlərini Qarinin üzündən çəkmirdi. Onun rəngi ağarmışdı, hərəkətləri iti və inamlı idi. O, çöməltmə oturub aparatın mikrometrik vintini burdu. Bir neçə kibrit çıxarıb stolun üstündə qutunun yanına qoydu. Tapançasını çəkib dikəldi və gözlədi. Qapı sıqıldadı. Birdən şiddətli zərbədən pəncərənin şüşələri töküldü və pərdə tərpeşdi. Qarin həmin saat pəncərəyə bir güllə atdı. O çöməlib kibriti çəkdi, yandıraraq aparata soxdu və dəyirmi qapağı örtüdü.

Güllənin atılmasından sonra bir saniyə sakitlik oldu. Sonra həmin saat eyni zamanda həm qapıya, həm də pəncərəyə hücum etdilər. Nə isə, ağır bir şeyle qapını döyəclədilər, qapının xonçalarından tiliş-kələr qopub töküldü. Pəncərənin pərdəsi tərpeşib qarnizlə bərabər yerə düşdü.

– Qaston! – deyə Zoya çığırdı.

Dəmir barmaqlığın arasından Ördəkburun, yekə bir bıçağı ağzında tutub, içəri girdi. Qapı hələ davam gətirirdi. Rəngi kağız kimi ağarmış Qarin mikrometrik vinti burdu, onun sol əlində tapança vardı. Aparatın içində alov fişqırıb uğuldadı. Aparatın lüləsi qabağında divarda işıq dairəciyi kiçildi, divar kağızı tüstülənməyə başladı. Qaston, bir gözü tapançada, divar boyunca yeri-yeri bütünü vücudu ilə irəli atılmağa hazırlaşdı. Bıçağı indi o, əlində tutmuşdu, ispanlar kimi, – tiyəsinə özünə sarı. Işıq dairəsi göz qamaşdırıcı bir nöqtə halını aldı. Qapının sınımış xonçalarından bağlı sifətləri olan adamlar içəri soxuldular... Qarin iki əli ilə aparatdan yapışib, lüləsini Ördəkburuna tuşladı...

Zoya gördü ki, Qaston ağzını açdı, o ya çığırtmaq, ya da hava udmaq istəyirdi... Onun sinəsindən tüstülü bir zolaq keçdi, qaldırmaq istədiyi qolları həmin saat yanına düşdü. O, xalçanın üstünə sərilirdi. Baş, çiyni ilə birlikdə kəsilmiş çörək parçası kimi, bədəninin aşağı hissəsindən ayrıldı.

Qarin aparatı qapıya tuşladı. “Şüa qaytarı” keçdiyi yolda elektrik xəttini kəsdi, tavandakı lampa söndü. Göz qamaşdırıcı işıq kimi nazik və dümdüz şüa, aparatın lüləsindən qapının üstünə düşdükdə, yerə ağac parçaları töküldü. Şüa aşağı endi. Pişiyin quyuğunu basanda çıxardığı səs kimi qısa bir çığırtı eşidildi. Qaranlıqda kim isə yerə sərilirdi. Yıxılan bədən yumşaq tappıltısı eşidildi. Şüa döşəmədən iki fut yuxarıda oynamaqda idi. Yanmış ət qoxusu duyuldu. Birdən sakitlik çökdü, yalnız aparatın içindəki alov fişıldayırdı.

Qarin yavaşca öskürdü, çox çətinliklə, xırıltılı bir səslə dedi:

– Hamısının işi bitdi.

Sınımış pəncərənin o üzündə külək gözü görünməyən cökə ağacını tərpeydi, onun gecələr yuxulu xışıltısı gəldi. Qaranlıqda, aşağıdan, maşınların hərəkətsiz durduğu yerdə kimsə rus dilində çığırdı:

– Pyotr Petroviç, siz salamatsınızmı? – Qarin pəncərədə göründü. – Ehtiyatlı olun, mənəm. Şərqayam. Şərtimiz yadınızdadır mı? Rollinqin avtomobili mənim əlimdədir. Qaçmaq lazımdır. Aparatı xilas edin. Gözləyirəm...

42

Professor Reyxer, həmişə olduğu kimi, bazar günləri axşamlar dördüncü mərtəbədəki mənzilində xırdaca açıq eyvanda şahmat oynardı. Onun oyun yoldaşı sevimli şagirdi Henrix Volf idi. Onlar gözlərini şahmat taxtasına zilləyib papiros çəkirdilər. Uzun küçənin qurtaracağı axşam şəfəqi çoxdan sönmüşdü. Qaranlıq hava bürkülü idi. Eyvanın çıxıntılarını bürümüş sarmaşiq tərpeşmirdi. Aşağıda ulduzların altında asfalt meydan bom-boş idi.

Professor nıqqıldaya-nıqqıldaya, fısıldaya-fısıldaya, oynayacağı oyunu fikirləşirdi. O, sarımtıl dırnaqları olan ətli əlini qaldırdı, amma fiqura toxunmadı. Siqarın kötüyünü ağzından çıxardı.

– Bəli, fikirləşmək lazımdır.

– Buyurun, – deyə Henrix cavab verdi.

Onun alnı geniş, çənəsi qabarıq, burnu düz olan gözəl üzü, qüdrətli bir maşının sükunətini ifadə edirdi. Professor daha coşqun bir məcaza malikdi. (Köhnə nəsil), – onun polad rənginə çalan saqqalı pırtlaşmış, qırıxıqlı alnında qırmızı ləkələr görünürdü.

Geniş rəngbərəng abajurun altında hündürdə yanan lampa onların üzünü işıqlandırmışdı. Bir neçə xırdaca yaşıl cücü lampanın dövrəsinə hərlənir, təzəcə ütülənmiş süfrənin üstünə qonur, nazik bığlarını hərlədə-hərlədə, nöqtə kimi xırdaca gözləri ilə baxır, yəqin ki, iki allahın allahlara məxsus bir oyun oynamaqla əylənmələrinin şahidi olduqlarını özləri də başa düşmüşdülər.

Professorun anası, təmizkar bir qarı olan Frau Reyxer hərəkətsiz oturmuşdu. O, daha süni işıqda tor hörə, kitab oxuya bilmirdi. Uzaqlarda, gecənin qaranlığında, uca evin işıqlanmış pəncərələrinin kənarında daşdan tikilmiş Berlinin nəhəng əzəməti duyulurdu. Əgər oğlu şahmat taxtasının ardında oturmasaydı, əgər abajurun altındakı sakit işıq olmasaydı, əgər süfrənin üzərindəki o yaşıl cücülər görünməsəydi, qarının qəlbinə çoxdan çökmüş dəhşət, bütün bu illərdə dəfələrlə olduğu kimi yenə də özünü bürüzə verib, Frau Reyxerin qanı qaçmış üzündə öz əlamətləri ilə zahir olacaqdı. Bu dəhşət şəhərin üzərinə, həmin bu balkonun üzərinə hərəkət edən milyonların doğduğu dəhşət idi. Bunların adı nə fris, nə İohann, nə Henrix, nə Otto idi, kütlə idi. Hamısı bir-birinə benzəyən, üzləri pis qırılmış, əyinlərinə iplik parçadan döşlük geymiş, üst-başlarına dəmir və qurğuşun tozu çökmüş bu adamlar zaman-zaman şəhərin küçələrini doldururdular. Onlar ağır çənələrini irəli uzadaraq çox şeylər tələb edirdilər.

Frau Reyxer nişanlısı Otto Reyxerin vaxtı ilə Sedan¹ yaxınlığında fransız imperatoruna qalib gəlib qayıtdığı o xoş günləri yadına saldı. O, başdan ayağa soldat qoxusu verirdi, üzünü saqqal basmış, özü də ucadan danışdı. Frau Reyxer onu şəhərin kənarında qarşılamışdı. Onda gənc qızın əynində göy rəngli paltar vardı, saçlarını lent və çiçəklərlə bəzəmişdi. Almaniya sanki Ottonun məzəli saqqalı ilə birlikdə qürur və ümidlərlə zəfərə, səadətə doğru uçurdu. Bir azdan bütün dünyanı fəth edəcəkd...

Frau Reyxerin həyatı ötüb keçmişdi. İkinci müharibə də baş vermiş və qurtarmışdı. Milyonlarla insan cəsədləri qoxuyan müharibə

¹ Sedan – Şimal-şərqi Fransada Maas çayı sahilində bir şəhərdir. Onun yaxınlığında 1-2 sentyabr 1870-ci ildə fransız qoşunu ilə onu mühasirə etmiş alman qoşunu arasında vuruşma getmişdi. Fransız qoşunu, orada olan III Napoleonun əmrinə itaət etməmişdi. Sedan yaxınlığındakı məğlubiyyət Fransada ikinci imperiyanın yıxılması və respublika elanına səbəb olmuşdu.

bataqlığından onlar ayaqlarını sürüyə-sürüyə zorla çıxıb qurtara bilməmişdilər. İndi, budur, kütlələr meydana çıxmışdılar. Onların hər birinin kasketkalarının altında gözlərinə bir bax! Bu gözlər alman gözləri deyil. Onlardakı ifadə inad, qəmginlik və anlaşılmaz bir ifadədir. Onların gözlərindən fikirlərini duymaq mümkün deyil. Frau Reyxeri dəhşət bürümüşdü.

Eyvana Aleksey Semyonoviç Xlinov gəlib çıxdı. O, əyninə kül rəngli bayırlıq kostyumu geymişdi.

Xlinov Frau Reyxərə salam verib, ona, – axşamınız xeyir – dedi və professorun yanında oturdu; professor mehribanlıqla üz-gözünü qırıqdır, məzəli-məzəli şahmat taxtasına işarə ilə göz vurdu. Stolun üstündə məcmuələr və xarici qəzetlər var idi. Almaniya hər bir ziyalı kimi professor da yoxsul idi. Onun qonaqpərvərliyi təzəcə ütülənmiş süfrənin üzərinə düşən yumşaq lampa işığı, iyirmi pfeninlik siqar və bir də şirin söhbətdən ibarət idi, ancaq bu söhbət şampan şərabi və başqa izafi şeylərlə verilən axşam yeməyindən daha qiymətli olardı.

Adi günlərdə professor səhər saat yeddindən axşam yeddiyə qədər dinməz-söyləməz öz işi ilə məşğul və sərt olardı. Bazar günləri isə o, “öz dostları ilə birlikdə həvəslə xəyalat aləminə səyahətə çıxardı”. O ağzındakı siqarı çəkib qurtarıncaya qədər söhbət etməyi sevdi.

– Bəli, fikirləşmək lazımdır, – deyər professor siqar tüstüsünə çulğanmış bir halda təkrar etdi.

– Buyurun, – deyər Volf soyuq bir nəzakətlə cavab verdi.

Xlinov Parisdə çap olunan “L'Entrantsian” qəzetini götürüb açdı və birinci səhifədə “Vill Davredə əsrarəngiz bir cinayət” başlığı altında parça-parça doğranmış yeddi adamın şəklini gördü. Xlinov “doğranıb doğranıb da”, – deyər düşündü. Ancaq bundan sonra oxuduğu şey onu düşündürdü:

“...Belə güman etmək olar ki, bu cinayət bu vaxta qədər məlum olmayan bir alətlə, ya közərməş məftil ilə, ya da şiddətli gərginliyə malik istilik şüası ilə icra edilmişdir. Biz cinayətkarın milliyyətini və zahiri görkəmini müəyyən etməyə müvəffəq olmuşuq... Bu adam gözlənilmədiyi kimi bir rus imiş. (Bundan sonra mehmanxana sahibi olan qadının təsvirinə görə cinayətkarın zahiri görkəmi izah edilirdi.) Cinayət gecəsi onun yanında bir qadın da varmış. Ancaq işin dahısı

əsrarəngizdir. Bu işin üstündəki pərdəni Fonteneblo meşəsindəki qanlı bir tapıntı bəlkə bir qədər açdı. Orada, yoldan otuz metr aralı, huşsuz halda naməlum bir adam tapılmışdır. Onun bədənində yeddi güllə yarası vardır. Sənədləri və şəxsiyyətini müəyyən edə bilən bütün şeylər oğurlanmışdır. Görünür ki, bu adamı avtomobildən atıblar. Bu vaxta qədər onu huşa gətirmək mümkün olmamışdır...”

43

– Şah! – deyər professor ucadan dillənib, atı əlində hərlədi. – Şah, özü də mat! Volf, siz darmadağın edilmiş, işğal olunmuş, diz çökmüşsünüz, altmış altı il təzminat verəcəksiniz. Yüksək imperialist qanunu belədir!

– Revanş edəkmi? – deyər Volf soruşdu.

– Heç elə şey yoxdur, biz qələbənin bütün üstünlüklərindən istifadə edəcəyik.

Professor əlini Xlinovun dizinə qoyub onu silkədi və dedi:

– A mənim gənc və barışmaz bolşevikim, siz o qəzetdə nə oxuyubsunuz? Yeddi fransız parça-parça doğrayıblar, eləmi? Nə etmək olar, qalib gələnlər həmişə izafi şeylərə mayıl olurlar. Tarix müvazinətə meyil edir, qalib gələnlər öz evlərinə talan etdikləri şeylərlə bərabər bədbinlik də gətirib gəlirlər. Onlar həddən artıq yağlı yeməklər yeməyə başlayırlar. Mədələri bu yağları həzm edə bilmir və qanı iyrenc zəhərlərlə zəhərləyir. Onlar insanları parça-parça doğrayırlar, özlərini şalvar bağları ilə asırlar, körpülərdən atırlar. Onlarda həyat eşqi yoxa çıxır. Məğlub olanlarda isə, talan olunan şeyləri əvəzinə nikbinlik qalır. İnsan iradəsinin çox gözəl bir xüsusiyyəti var, – o inanır ki, dünyaların ən yaxşısı olan bu dünyada hər bir şey yaxşılığa doğru gedir. Bədbinlik kökündən qoparılıb atılmalıdır. Əzizim, mən sizin Lenini oxumuşam... O, çox böyük nikbin adamdır.

Mən ona hörmət bəsləyirəm....

– Professor, bu gün sizin kefiniz yaman kökdür, – deyər Volf tutqun halda dilləndi.

– Bilirsinizmi səbəbi nədir? – deyər professor hörmət kreslonun söykənəcəyinə söykəndi, onun buxağında qatlar əmələ gəldi, qaşlarının altından gözləri gəncsayağı şən-şən baxırdı. – Mən çox qərribə

bir kəşf etmişəm... Bəzi yekunları alıb, bəzi məlumatı tutuşdurub gözlənilmədən qərribə bir nəticəyə gəlmişəm... Əgər alman hökuməti bir dəstə macərapərəstdən ibarət olmasaydı, əgər mən inansaydım ki, bu kəşfim dələduzların və talançıların əlinə düşməyəcək, onda bu kəşfimi nəşr edərdim... Amma yox, susmaq yaxşıdır...

– Güman edərm ki, siz bizimlə bu barədə açıq danışa bilərsiniz, – deyər Volf cavab verdi.

Professor ona məzəli-məzəli göz vurdu...

– Dostum, məsələn, mən namuslu bir alman hökumətinə... eşidirsinizmi, – mən ayrıca qeyd edərm: “Namuslu”, bu sözə mən xüsusi bir mənə verirəm... belə bir hökumətə istənilən qədər qızıl ehtiyatı təklif etsəm, siz buna nə deyərsiniz?

– Hardan? – deyər Volf soruşdu.

– Əlbəttə, yerdən...

– Bu yer hardadır?

– Fərqi yoxdur. Yer kürəsinin hansı nöqtəsi olur olsun... Lap elə tutaq ki, Berlinin mərkəzində. Ancaq mən bu təklifi etmərəm. Mən inanıram ki, bu qızıl sizi, məni, bütün Frisleri, Mixelləri varlandırıb olsun... Yəqin ki, biz daha da yoxsullaşarıq... Yalnız bir adam, – deyər o, aslan başına bənzər ağsaçlı başını Xlinova sarı çevirdi, – sizin həmvətəninizi olan bir adam qızılın əsil sərf olunmalı yerini düzgün göstərmişdir... Başa düşürsünüzmü?

Xlinov gülüb başı ilə təsdiq etdi.

– Professor, mən sizdən ciddi şeylər eşitməyə adət etmişəm, – deyər Volf dilləndi.

– Mən ciddi olmağa çalışıram. Budur, onların ölkəsində Moskva qışda şaxtalar mənfi otuz dərəcəyə çatır, üçüncü mərtəbədən atılan su səkiyə buz kürecikləri halında tökülür. Bizim yer, planetlər arasındakı fəzada on-on beş milyard ildir ki, hərlənir. Axı lənət şeytana, bu müddətdə o soyumalı idi, ya yox? Mən təsdiq edərm ki, Yer kürəsi lap çoxdan soyumuşdur, şüa buraxmaq yolu ilə bütün hərarətini planetlər arasındakı fəzaya vermişdir. Siz soruşa bilərsiniz ki: bəs vulkanlar, bəs ərmiş lavalar, bəs isti su fəvvarələri nədir? Günün hərarəti ilə azacıq qızınan sərt yer qabığı ilə Yer kürəsinin bütün kütləsi arasında ərmiş metallardan ibarət Olivin qurşağı adlanan bir qurşaq vardır. O, əsas Yer kürəsinin fasiləsiz bir sürətdə *atom parçalanmasından* əmələ gəlmişdir. Bu əsas kütlə planetlərarası

fəzanın hərərətinə malik bir kürədən ibarətdir, – yeni onun hərərəti mənfi iki yüz yetmiş üç dərəcədir. Atom parçalanmasının məhsulu olan Olivin qurşağı isə, maye vəziyyətdə olan Olivin maddələrindən, civə və qızıldan başqa bir şey deyildir. Əldə olan bir çox məlumata görə, bu qurşaq o qədər də dərinlikdə yerləşməmişdir: bu dərinlik on beş mindən üç min metrə qədər ola bilər. Məsələn, Berlinin mərkəzində bir şaxta qazmaq olar və ərimiş qızıl Olivin qurşağının dərinliklərindən neft fantanı kimi axıb gələ bilər...

Volf bir qədər sükutdan sonra dedi:

– Məntiqidir, cazibəlidir, amma inanılmaz deyil. İndiki alətlər ilə bu dərinlikdə şaxta qazmaq imkansızdır...

44

Xlınov əlini “L’Entransijan” qəzetinin açıq səhifəsi üzərinə qoydu.

– Professor, bu şəkil Berline gəldiyim zaman təyyarədə etdiyim bir söhbəti mənim yadıma salır. Yer mərkəzinin ərimiş elementlərinə yol tapmaq o qədər də inanılmaz bir şey deyil.

– Bu məsələnin kəsilib doğranmış fransızlara nə dəxli var? – deyə professor yenə də siqar çəkə-çəkə soruşdu.

– Vill Davredəki cinayət istilik şüası ilə icra edilmişdir.

Bu sözlər söyləndikdə, Volf stola yaxınlaşdı və onun donuq üzündə maraq əlamətləri zahir oldu.

– Eh, yenə də bu şüalar! – deyə professor turş bir şey yemiş kimi, üz-gözünü qırırdı. – Boş sözdür, uydurmadır, ingilis hərbiyyə nazirliyinin ortaya atdığı bir fırıldaqdır.

– Bu aparat bir rus tərəfindən qurulmuşdur, mən o adamı tanıyıram, – deyə Xlınov cavab verdi, – o istedadlı bir ixtiraçı və böyük bir cinayətkardır.

Xlınov Qarin barəsində bütün bildiklərini danışdı: onun politexnik institutunda apardığı işlərdən, Krestov adasındakı cinayətdən, yaylaq evinin zirzəmisində tapılan qəribə şeylərdən, Şelqanın Parisə çağırılmasından və indi görünür ki, Qarinin aparatı uğrunda qızğın mübarizə getdiyindən danışdı.

– Dəhil göz qabağındadır, – deyə Xlınov foto-şəkli göstərdi, – bu, Qarinin işidir.

Volf tutqun bir halda şəkli nəzərdən keçirdi. Professor fikirli-fikirli dedi:

– Siz güman edirsiniz ki, istilik şüalarının köməyi ilə yeri qazmaq olar, eləmi? Hərçənd... üç min dərəcə istilikdə gil də, qranit də əriyir. Çox maraqlıdır. Çox... Bu Qarinə bir təhər teleqram vurmaq olarmı? Hm... Əgər qazma işini süni surətdə soyutma işi ilə birləşdirmək və qazılmış qatları kənara çıxarmaq üçün elektrik elevatorları qurmaq mümkün olsa, çox dərinliklərə getmək olar... Dostum, siz məni lap yaman maraqlandırdınız...

Professor adəti xilafına olaraq gecə saat ikiyə qədər eyvanda var-gəl edib, siqarını tüstülədir və bir-birindən qəribə planlar düşürdü.

45

Adətən Volf professorun evindən gətdikdə, Xlınov ilə meydançada xudahafizləşərdi. Bu dəfə isə o, üzünü turşudaraq, başını aşağı dikib, əlağacını taqqıldada-taqqıldada onunla yan-yana gedirdi.

O, Xlınovdan soruşdu:

– Sizin fikrinizcə, mühəndis Qarin öz aparatı ilə birlikdə Vill Davredəki əhvalatdan sonra qaçıb gizlənmişdir, eləmi?

– Bəli.

– Bəs o, “Fonteneblo meşəsindəki qanlı tapıntı” Qarin ola bilməzmi?

– Siz demək istəyirsiniz ki, Şelqa aparatı ələ keçirmişdir?..

– Elədir ki, var...

– Bu, mənim də ağıma gəldi... Bəli elə olsaydı, pis olmazdı.

– Mən də belə güman edirəm, – deyə Volf başını qaldıraraq istehza ilə cavab verdi.

Xlınov tez öz həmsöhbətinin üzünə baxdı. İkisi də ayaq saxladılar. Uzaqdan düşən fənerin işığı Volfun üzünü işıqlandırmışdı, onun üzündə acı bir istehza, soyuq baxışlı gözləri və inadlı çənəsi görünürdü. Xlınov dedi:

– Hər halda bütün bunlar hələlik təxminidir, hələlik bizim mübahisə etməyimizə bir səbəb yoxdur.

– Başa düşürəm, başa düşürəm.

– Volf, mən sizə kələk gəlmirəm, amma qəti deyirəm ki, Qarinin aparatının SSRİ-də olması zəruridir. Bircə bu arzu ilə mən sizi özümə düşmən edirəm. Sədaqətli sözumdür, əzizim Volf, siz öz vətəniniz üçün nəyin zərərli və nəyin xeyirli olduğunu çox aydın bilmirsiniz.

– Siz məni təhqir etməyəmi çalışırsınız?

– Tfu, lənət şeytana! Hərçənd, düzdür, – deyə Xlinov tamamilə ruslara məxsus bir hərəkətlə, şlyapasını kənara itələyib, qulağının dalını qaşdı və bunu Volf həmin saat gördü. – Məgər biz bir-birimizdən səkkiz milyona qədər adam qırdıqdan sonra, indi sözdən inciyə bilərikmi?.. Siz təpədən dırnağa qədər almansınız, zirehli piyada, maşın istehsal edəsiniz, sizin əsəbləriniz də, güman edirəm ki, başqa tərkibdədir. Bura baxın, Volf, Qarinin aparatı sizin kimi adamların əlinə düşsə, kim bilir dünyada nələr törədersiniz...

– Almaniya heç bir zaman həqarətlə barışa bilməz.

Onlar Xlinovun birinci mərtəbədə bir otaq tutduğu evə çatdılar. Dinmədən xudahafizləşdilər. Xlinov darvazadan içəri girdi. Volf sönmüş siqarını dişlərinin arasında o tərəf-bu tərəfə verə-verə dayanmışdı. Birdən birinci mərtəbədə pəncərə açıldı və Xlinov həyəcanlı bir surətdə pəncərədən başını çıxardı...

– Hə... siz hələ burdasınız?.. Şükür Allaha. Volf, Parisdən, Şelqadan teleqram var... Dinləyin: “Cinayətkar qaçmışdır. Mən yaralanmışam, gec sağalacağam. Dünyanın üstünü böyük, labüddə təhlükə almışdır. Sizin gəlməyiniz vacibdir”.

Volf dedi:

– Mən də sizinlə gedirəm.

46

Yırğalanan ağ pərdənin üzərində yarpaqların kölgəsi oynayırdı. Bayırdan fasiləsiz şırıltı səsi gəlirdi. Bu, xəstəxana bağının içində gəzdirmə borulardan ağaclara çilənən və göyqurşağı kimi rəngbə-rəng səpələnib, çinar ağaclarının yarpaqlarından damcılayan suların şırıltısı idi.

Şelqa pərdədən süzülən işıqla işıqlanmış ağ divarlı uca otağın içində mürgüləyirdi.

Uzaqdan Parisin gurultusu eşidilirdi. Yaxından isə ağacların xışiltısı, quşların civiltisi və suyun yeknəşəq şırıltısı gəlirdi.

Xəstəxananın yaxınlığında avtomobil tırıldadı və dəhlizdən addım səsləri gəldi. Şelqa tez gözlerini açıb gərgin, həyəcanlı halda qapıya baxdı. O hərəkət edə bilmirdi. Hər iki qolu gipsə qoyulmuş, döşü və başı tənziqlə sarınmışdı. Özünü qorumaq üçün bircə gözləri qalmışdı. Bağdan gələn xoş səslər onu yenə yuxuya apardı.

Şelqanı başdan-ayağa ağ geyinmiş karmelit¹ – şəfqət bacısı yuxudan ayılıb, totuq əlinə tutduğu, içində çay olan çini sous qabını ehtiyatla onun dodağına yaxınlaşdırdı. O getdikdən sonra otaqda lavanda qoxusu qaldı.

Gün yuxu ilə həyəcan arasında keçdi. Bu Şelqanı Fonteneblo meşəsində qanına bulaşmış, huşsuz bir halda tapdıqları gündən sonra keçən yeddinci gün idi. Onu müstəntiq artıq iki dəfə dindir-mişdi. Şelqa belə məlumat vermişdi:

– Gecə saat on ikidə mənə iki nəfər hücum etdi. Mən əlağacı və yumruqla özümü qoruyurdum. Mənə dörd güllə vurdular. Daha heç bir şey xatırlamıram.

– Hücum edənlərin üzvlərini yaxşı gördünüzmü?

– Onların üzvlərinin aşağı hissəsi yayıqla örtülmüşdü.

– Siz özünüzlə əlağacı ilə də qoruyurdunuzmu?

– Bu eləcə bir ağac budağı idi, meşədə yerdən götürmüşdüm.

– Gecənin bu vaxtında necə olmuşdu ki, siz Fonteneblo meşəsinə gedib çıxmışdınız?

– Oralarda gəzişib saraya tamaşa edirdim, qayıdanda meşənin içi ilə gəldim, yolu azdım.

– Siz bu vəziyyəti necə izah edərsiniz ki, sizə qəsd edilən yerin yaxınlığında təzə avtomobil izi görünmüşdür?

– Deməli cinayətkarlar avtomobil ilə gəlirlərmiş.

– Sizi soymaq üçünmü? Yoxsa öldürmək üçünmü?

– Zənnimcə bunların heç biri deyil. Məni Parisdə heç kəs tanımır. Mən səfərxanada qulluq etmirəm. Siyasi bir vəzifəm yoxdur. Yanımda da pul az idi.

– Deməli ki, qoşa palıd ağacı dibində, talada durub bir papiros çəkən, o biri isə, qiymətli mirvari ilə bəzənmiş qol düyməsini itirən cinayətkarlar sizi gözləmişlər?

– Çox güman ki, bunlar at yarışlarında və ya kazinoda var-yoxlarını qoymuş gənc kubarlar imiş. Onlar öz işlərini düzəltmək

¹ Karmelitlər – rahiblər ordenidir (müəllifin qeydi).

üçün meşədə bir fürsət gözləyirlərmiş. Fonteneblo meşəsində onlara cibləri min franklıq pullarla dolu bir adam da rast gələ bilərdi.

İkinci istintaq zamanı müstəntiq Berlinə Xlınova vurulan teleqramın surətini göstərdikdə (bu surəti müstəntiqə karmelit-şəfqət bacısı vermişdi), Şelqa demişdi:

– Bu şifrdır. Rusiyadan qaçıb gəlmiş böyük bir cinayətkarın tutulması məsələsinə aiddir.

– Siz mənimlə bu barədə daha açıq danışa bilməzsinizmi?

– Yox. Bu sirr mənim öz sirrim deyil.

Suallara Şelqa dəqiq və aydın cavablar verir, müstəntiqin gözlərinə sədaqətlə, hətta bir qədər maymaqcasına baxırdı. Müstəntiqin ondakı səmimiyyətə inanmaqdan başqa çarəsi qalmadı.

Ancaq təhlükə sovuşmamışdı. “Vill Davredəki dəhşətli işə” aid təfəsilatla dolu qəzet səhifələri də, qapının ardı da, küləyin yelləndirdiyi pərdənin dalısı da, karmelit-şəfqət bacısının totuq əli ilə Şelqanın dodaqlarına yaxınlaşdırdığı çini sous qabı da təhlükə ilə dolu idi.

Xilas olmaq üçün birçə yol var idi: gipsi və sarğıları mümkün qədər tez çıxarıb atmaq lazım idi. Şelqa yarı huşsuz halda hərəkətsiz donub qalmışdı.

47

...Yarı huşsuz halda onun xatırına bunlar gəlirdi:

Fənərlər sönmüşdü. Avtomobil yavaşdı... Qarin başını maşının pəncərəsindən çıxarıb ucadan pıçıldadı:

– Şelqa, döndərin. Bu saat tala olacaq. Talada...

Avtomobil şose yolunun çökəyində bərk yırğalanıb ağacların arası ilə yeridi, döndü və durdu.

Ulduzların işığında əyri-üyrü bir tala göründü. Ağacların kölgəsində tutqun bir halda yığın-yığın qayalar nəzərə çarpırdı.

Motor söndürülmüşdü. Tünd ot qoxusu gəlirdi. Xırdaca axar su yuxulu-yuxulu şırıldayırdı, üstündən incə bir duman qalxıb, yaxşı seçilməyən bir zolaq halında talanın dərinliyinə doğru uzanıb gedirdi.

Qarin yaş otun üstünə atıldı. Əlini uzatdı. Zoya Monroz şapkasını gözlərinin üstünə qədər basmış halda avtomobildən çıxdı, başını qaldıraraq ulduzlara sarı baxdı. Çiyinlərini oynatdı.

– Hə, çıxın görək, – deyər Qarin kəskin bir ifadə ilə səsləndi.

Onda Rollinq, başını irəli uzadaraq avtomobildən çıxdı. Kotelokunun kölgəsində onun qızıl dişləri parıldayırdı.

Daşların arasından axan su şırıldayırdı. Rollinq görünür ki, çoxdan yumruq halında düyünlənmiş əlini şalvarının cibindən çıxarıb boğuş bir səsle dedi:

– Əgər burda ölüm hökmü veriləcəksə, mən etiraz edirəm. Hüquq naminə. İnsaniyyət naminə... Mən bir amerikalı kimi etiraz edirəm... Bir xristian kimi... Mən həyatım üçün istədiyiniz qədər qanbahası verməyə hazıram.

Zoya, arxası ona sarı durmuşdu. Qarin nifrətlə dedi:

– Sizi mən elə orda da öldürə bilərdim...

– Qanbahasını istəyirsiniz? – deyər Rollinq tələsik soruşdu.

– Yox.

– Sizinlə iştirak... – deyər Rollinq yanaqlarını səyirtirdi: – Sizin o qərribə işlərinizdə iştirak etməm?

– Bəli. Siz bunu yadınızda saxlamış olarsınız... Malzerb bulvarında... Mən sizə demişdim...

– Yaxşı, – deyər Rollinq cavab verdi, – mən sabah sizi qəbul edərdim... Sizin təklifləriniz barədə mən yenidən düşünməliyəm.

Zoya astadan dedi:

– Rollinq, boş-boş danışmayın.

– Madmazel! – deyər Rollinq yerindən sıçradı, onun kateloku sürüşüb burnunun üstünə düşdü, – madmazel, sizin rəftarınız misli görülməmiş bir şeydir... Bu xəyanətdir... Qətdə iştirak etmək....

Zoya yenə astadan cavab verdi:

– Di cəhənnəm olun! Qarinlə danışın.

Bu vaxt Rollinq ilə Qarin qoşa palıda sarı yönəldilər. Burada elektrik fənəri yandı. İki baş əyildi. Bir neçə saniyə yalnız daşların arası ilə axan suyun şırıltısı eşidildi.

– Axı biz üç nəfər deyilik, dörd nəfərik... Burada şahid var, – Rollinqin qəti bir səsle söylədiyi bu sözləri Şelqa eşitdi...

– ...Kimdir, kimdir? – deyər Şelqa yarıyuxulu halda titrəyər titrəyər səsləndi. Onun bəbəkləri böyüdü.

Onun qarşısında ağ stulda, şlyapası dizinin üstündə, Xlınov oturmuşdu.

– Onların oyununu əvvəlcədən duya bilmədim... Düşünməyə macal olmadı, – deyə Şelqa əhvalatı ona danışdı, – elə bir axmaq iş gördüm ki, daha nə deyim.

Xlinov dedi:

– Sizin səhviniz orda olub ki, Rollinqi də avtomobilə götürüb-sünüz.

– Məgər mən götürmüşdüm... Mehmanxanada atışma və qırğın başladıqda, Rollinq siçovul kimi avtomobildə oturub, iki Kolt tapançasını çəkib əllərində tutmuşdu... Mənim yanımda silah yoxdu. Mən balkona çıxıb Qarinin basqınçıların başına nə gətirdiyini gördüm... Bunu Rollinqə xəbər verdim... O qorxub ilan kimi fışıldadı və maşından düşməyi qəti surətdə rədd etdi... Sonra o, Zoya Monrozu güllə ilə vurmaq istədi. Amma Qarinlə mən onun qollarını qardıq... Çox əlləşməyə vaxt yox idi, mən sükana oturub maşını sürdüm...

– Bəs siz talada olduqda və onlar palıd ağacının dibində məslə-hətləşdikdə işi başa düşmədinizmi?

– Başa düşdüm ki, mənim işim fırıqdır. Ancaq nə edə bilərdim? Qaçmaqımı? Yox, axı mən hər halda idmançıyam... bir də ki, tamamilə düşünülmüş bir planım var idi... Cibimdə Qarinin adına on vizası olan saxta pasport hazır idi... Onun aparatı lap əlimin altında, avtomobildə idi...belə bir vəziyyətdə məgər mən öz canımın hayına qala bilərdimmi?..

– Di yaxşı...deməli onlar danışib razılaşıdılar.

– Rollinq elə orda, ağacın altında nəşə bir kağızı imzaladı, – mən bunu gördüm. Bundan sonra mən eşitdim ki, o, dördüncü şahid barəsində, yəni mənim barəmdə danışdı. Mən astadan Zoyaya dedim: “Bura baxın, bayaq biz polisin yanından keçdik, o, maşının nömrəsini gördü. Əgər indi məni öldürsələr, sabah sizin üçünüzün də qolunuza polad buxov vurulacaqdır”. Bilirsinizmi o mənə nə cavab verdi? Bir qadına bax ha!.. Çiyinin üstündən qanrılıb, üzümə baxmadan dedi: “Yaxşı, biz bunu nəzərə alırıq”. Bəli, bəli. Qarin ilə Rollinq maşının yanına qayıtdılar. Mən heç özümü o yola qoymadım... Maşına əvvəlcə Zoya mindi. Başını çıxarıb ingiliscə nəşə dedi. Qarin mənə müraciət etdi: “Yoldaş Şelqa indi sürün, gedək: şose ilə, tam sürətlə qərbə”. Mən radiatorun qabağında çöməldim... Bax, bunda səhv elədim.

Onların əlində elə bu bircə dəqiqə vardı... Maşın hərəkətdə olan zaman mənə heç bir şey edə bilməzdilər, qorxardılar... Bəli, mən maşını işə salmağa başladım... Birdən əmgəyimdə, beynimdə elə bir ağrı duydum ki, elə bil başıma bir ev uçdu, sümüklerim xırçıldadı, bir zərbə hiss etdim, üzümü işıq yandıran kimi oldu, üzüqoylu yıxıldım... ancaq onu görə bildim ki, Rollinqin əyilib eybəcərleşmiş sifəti bir anda görünüb yox oldu. Köpək oğlu! Mənə dörd güllə çaxdı... Sonra, bir də gözlərimi açanda özümü bu otaqda gördüm.

Bu əhvalatı danışmaqdan Şelqa yoruldu. Xeyli müddət susdular. Xlinov soruşdu:

– Bəs indi Rollinq harda ola bilər?

– Necə yeni harda? Əlbəttə, Parisdə. Mətbuatı əlinə alıb oynadır. İndi o, kimya cəbhəsində böyük hücumu keçmişdir. Pulu kürək ilə küreyir. Bütün iş də elə ondadır ki, mən hər dəqiqə pəncərədən bir güllə atılacağını və ya sous qabında mənə zəhər veriləcəyini gözləyirəm. O, əlbəttə, mənim axırıma çıxacaqdır...

– Bəs niyə susursunuz?.. Həmin saat polis rəisinə xəbər vermək lazımdır.

– Əziz yoldaş, siz dəli olubsunuz nədir! Mən bu vaxta qədər elə ona görə sağ qalmışam ki, səsimi çıxarmıram.

– Deməli ki, Şelqa, siz aparatın təsirini öz gözlərinizlə görübsünüz, eləmi?

– Görmüşəm və indi bilərəm ki, toplar, qazlar, təyyarələr, – bütün bunlar hamısı uşaq oyuncağıdır. Unutmayın ki, Qarin bu işdə tək deyil... Qarin, bir də Rollinq. Ölüm yayan maşın bir də milyardçı. Hər bir şey gözləmək olar.

Xlinov pərdəni qaldırıb xeyli müddət pəncərənin qabağında duraraq, zümrüd kimi yamyaşıl bağçaya, bənd-bənd metal boruları bağın kölgə tərəfinə çətinliklə sürüyən qoca bağbana, söyüd kolları altında işgüzar və qayğılı bir surətdə o yan-bu yana qaçısan, torpaqdan soxulcan çıxarıb yeyən qaratoyuqlara tamaşa etdi. Bağın üzərindəki səma gömgöy və gözəl idi, əbədi bir sükunətə dalmışdı.

– Gəlsənə onları elə özbaşına buraxaq, qoy əllərindən gələni etsinlər, Rollinqlə Qarin beləliklə öz aqibətlərini yaxınlaşdırarlar, – deyə Xlinov sözə başladı. – Bu dünya labüddən tələf olacaqdır... Burada yalnız qaratoyuqlar ağıllı ömür edir. – Xlinov pəncərədən üzünü çevirdi. – Daş dövründə yaşayan insan, şübhəsiz ki, indikilərdən ağıllı imiş... O pulsuz-parasız, yalnız öz daxili ehtiyacına görə mağaraların divarlarına şəkillər çəkir, tonqal başında oturub mamontlar, tufanlar, həyat və ölümün qərribə dövr etməsi və öz-özü barəsində düşünürdü. Həqiqətən, bu nə qədər hörmətə layiq bir işdi!.. Onun beyni hələ kiçik, kəlləsinin sümükləri qalın idi, amma mənəvi enerji onun başından şimşək kimi şüa saçırdı... Amma bunlar, indiki adamlar, axı uçan maşınlar onların nəyinə gərəkdir? Bulvarda veyllənən hər hansı bir modabazı aparıb paleolitik insanın mağarasında onunla üz-üzə otursan, həmin o qıllı əmi ondan soruşardı ki: “Danış bir görüm, bu yüz min ildə sən nələr kəşf edibsen?..” – Modabaz isə, əzilib-büzülərək cavab verərdi: “Ah, ah, mən, bilirsinizmi, o qədər düşünmürəm ki, nə qədər mədəniyyətin səmərələrindən istifadə edib ləzzət çəkirəm, cənab ulu baba... Əgər qara camaat tərəfindən inqilab qorxusu olmasaydı, onda bizim bu dünya, doğrudan da, çox gözəl olardı. Amma dərd burasındadır ki, bu daimi böhranlar və inqilablar artıq bizi təngə gətirmişdir...” – Ulu baba isə, od saçan gözlərini həmin modabaza zilləyib deyərdi: “Vay səni... Amma mən bax, düşünməyi, fikirləşməyi xoşlayıram, budur bax, oturub öz dahiyənə beynimə hörmət edirəm... Mən öz fikrimlə bütün kainatı dəlib keçmək istərdim...”

Xlinov susdu. O, gülümsünə-gülümsünə gözlərini paleolitik mağaranın alaqlıqlığına zilləmişdi. O, başını silkələyib dedi:

– Axı bu Qarin ilə Rollinqin məqsədləri nədir? Qıdıq. Qoy onlar bunu dünya üzərində hakimiyyət adlandırsınlar, amma hər halda bu qıdıqdan artıq bir şey deyil. Keçən müharibədə otuz milyon adam tələf oldu. Onlar üç yüz milyon adam qırmaq istəyirlər. Mənəvi enerji çox dərin bir bihuşluq dövrü keçirir. Professor Reyxer yalnız bazar günləri nahar edir, qalan günlərdə o, qəlyanaltı vaxtı rıçal və marqarinli iki buterbrod, nahar vaxtı isə, suda bişmiş duzlu kartof yeyir. Fikri zəhmətin qiyməti belədir... Nə qədər ki, biz onların bütün “mədəniyyətini” partladıb dağıtmamışıq, nə qədər ki, Qarini dəli-xanaya salmamışıq, Rollinqi isə, Vrangeli adasında bir yere təsərrüfat

müdiri göndərməmişik, bu belə də davam edəcək... Siz haqlısınız, mübarizə lazımdır... Olsun, – mən hazıram. Qarinin aparatına SSRİ malik olmalıdır.

– Aparat bizim olacaq, – deyə Şelqa gözlərini yumub dilləndi.

– İşə hansı tərəfdən girişmək lazımdır?

– Necə ki, lazımdır, kəşfiyyatdan.

– Hansı istiqamətdə?

– Qarin bu saat yəqin ki, qızgın bir surətdə öz aparatını qurmağa girişmişdir... Vill Davredə onun əlində yalnız model var idi. Əgər o, döyüş aparatını qurmağa müvəffəq olsa, onda daha onu elə keçirmək üçün çox çətin olar. Birincisi budur ki, onun aparatı harada qurduğunu öyrənmək lazımdır.

– Pul lazım olacaq.

– Elə günü bu gün Qrenell küçəsinə gedin. Orada bizim səfir ilə danışın, mən ona artıq bezi işlər barəsində məlumat vermişəm. Pul tapılar. İndi ikinci iş budur ki, Zoya Monrozu tapmaq lazımdır. Bu çox mühümdür. O, ağıllı, amansız və böyük xəyala malik bir qadındır. O, Qarin ilə Rollinqin can damarlarını öz əlinə almışdır. Onların fırıldaqlarının bütün canı onun əlindədir.

– Bağışlayın, mən qadınlarla mübarizə etməkdən çəkinirəm.

– Aleksey Semyonoviç, o qadın bizim hər ikimizdən güclüdür. O hələ çox qanlar tökəcəkdir.

50

Zoya, əynində dənizçisayağı qızıl düyməli ağ pəncək və ağ yubka göyertəyə çıxdı; orada kölgə tərəfdə qamışdan qayrılmış alçaq stolun üstündə qəlyanaltı süfrəsi hazır idi.

Zoya stolun arxasına oturdu. Bir parça çörək kəsib ətrafa gözdərdi. Motorlu yaxtanın ensiz gövdəsi ayna kimi suları yarıb üzürdü; dənizin rəngi buludsuz səmanın rəngindən bir azca tünd, gömgöy idi. Təmiz yuyulmuş göyertənin tərəvətli qoxusu gəlirdi. İliq bir külək əsib onun yanaqlarını oxşayırdı.

Azacıq qabarıq, zəmsəyə bənzər ensiz taxtalarla döşənmis göyertənin kənarlarına hörmə kreslolar düzülmüş, ortaya gümüşü

Anadolu xalısı salınmış, üstünə ipək balıqlar səpələnmişdi. Kapitan körpüsündən gəminin arxasına qədər göy ipəkdən tent çəkilməmiş, kənarlarından saçaqlar və qotazlar asılmışdı.

Zoya köksünü ötürüb qəlyanaltı etməyə başladı.

Norveçli olan, üzü təmiz qırılmış, yanaqları yaşlı uşaq yanaqları kimi qızarmış kapitan Yansen yumşaq addımlarla gülümsünə-gülümsünə ona yaxınlaşdı. O, iki barmağını ağır-ağır qaldırıb sağ qulağının üstünə basılmış furajkasına dirədi.

– Sabahınız xeyir olsun, madam Lamol. (Zoya səyahətə bu adda və Fransız bayrağı altında çıxmışdı.).

Kapitanın paltarı ağappaq idi, yaxşıca ütülənmişdi, – o, dənizçi sayağı yayxana-yayxana addımlayırdı, özü çox zərif idi. Zoya onun furajkasının künlüyündəki palıd yarpaqlarından tutmuş, altı hörmə ipdən olan ağ tuflilərinə qədər nəzərdən keçirdi və razı qaldı.

– Sabahınız xeyir, Yansen.

– Hüzurunuzə ərz olsun ki, kursumuz şimal-qərb – qərb enlik və uzunluq (filan-filan), üfəqdə Vezuvinin tüstüsü görünür. Bir saat çəkməz ki, Neapol da görünər.

– Oturun, Yansen.

Zoya əlinin hərəkəti ilə onu qəlyanaltıya dəvət etdi. Yansen qüvvətli bədəninin təzyiqindən cırıldayan qamış kresloya oturdu. O, qəlyanaltı yeməkdən imtina etdi, çünki şəhər saat doqquzda yemişdi. Nəzakət üçün bir fincan qəhvə götürdü.

Zoya onun gündən yanmış, kirpiklərinin rəngi açıq olan üzünə nəzər səldi, – onun üzü azacıq qızarmışdı. Yansen qəhvədən birçə udum da içmədən, fincanı süfrənin üstünə qoydu.

O, gözlərini qaldırmadan dedi:

– Şirin suyu dəyişmək və motorlar üçün benzin götürmək lazımdır.

– Necə, Neapola yan almalıyıq? Bu nə qədər darıxdırıcıdır! Əgər sizə su və benzin götürmək çox vacibdirsə, onda biz xaric reyddə durarıq.

– Baş üstə, xaric reyddə durarıq, – deyə kapitan yavaşca diləndi.

– Yansen, sizin dedə-babalarınız dəniz quldurları olublar, eləmi?

– Bəli, madam.

– Bu nə qədər maraqlıdır! Macərələr, təhlükələr, coşqun keşməclisləri, gözəl qadınları götürüb qaçmaq... Siz dəniz qulduru olmadığımıza heyifsilənirsinizmi?

Yansen dinmədi. Onun sarışın kirpikləri qırıldı. Alın qırıışlandı.

– Hə?

– Mən yaxşı tərbiyə almışam, madam.

– İnanıram.

– Məgər məndə elə bir əlamət görürsünüzmü ki, qeyri-qanuni və nalayiq hərəkətlərə qadir olduğumu göstərsin?

– Eh, deyə Zoya cavab verdi, – belə qüvvətli, cürətli, quldurlar nəslindən, əla bir adam olasan, özün də sarsaq bir qadını ilıq, darıxdırıcı bir gölməçənin içində gözəldirməklə kifayətlənəsən. Eh!

– Axı, madam...

– Bir axmaq iş eləyin, Yansen. Mən darıxıram...

– Baş üstə, bir axmaq iş elərem.

– Dəhşətli bir fırtına qopanda, gəmini daşa oturdun.

– Baş üstə, gəmini daşa oturdaram...

– Siz doğrudan da bunu etmək niyyətindəsinizmi?

– Əgər siz əmr etsəniz...

O, Zoyanın üzünə baxdı. Gözlərində həm inciklik, həm də çəkinən bir heyranlıq əlamətləri vardı. Zoya əlini uzadıb onun pencəyinin ağappaq qoluna qoydu:

– Mən sizinlə zarafat etməirəm, Yansen. Sizi, vur-tut üç həftədir ki, tanıyıram, ancaq mənə elə gəlir ki, siz sədaqətli olmağa bacaran adamlardansınız. (Yansen dodaqlarını dişlədi.) Mənə elə gəlir ki, əgər görəcəyiniz iş sizə həyatdan sərməst olacaq qədər zövq almağa imkan verərsə, – qanundan kənar hərəkətlər etməyə də qadirsınız...

Bu zaman kapitan körpüsündəki laklanmış və üzərində bürünclər parıldayan pilləkəndə sürətlə hərəkət edən ayaqlar göründü. Yansen tələsik dedi:

– Vaxtdır, madam...

Kapitanın köməkçisi aşağı endi. Rəsmi təzim edib dedi:

– Madam Lamol, on ikiyə üç dəqiqə qalmışdır, bu saat radio ilə çağıracaqlar...

Külək Zoyanın yubkasını yelkən kimi şişirdi. Zoya üst göyertəyə, radioteleqraf olan kabinəyə qalxdı. Gözlerini qıyaraq duzlu hava ilə dərin nəfəs aldı. Yuxarıdan, kapitan körpüsündən ayna kimi parılayan dənizin dığırlanmış səthinə düşən günəş işığı ucsuz-bucaqsız görünürdü.

Zoya məhəccərdən tutub ətrafa baxdıqca baxdı. Burnu dik qalxmış gəminin ensiz gövdəsi bu işıqlı sularda küləklərin arası ilə uçub gedirdi.

Zoyanın bütün əzablı qaranlıq keçmişi bu günəş işığının içində əriyib yox olurdu...

Burnu günəşə doğru ucalmış gəminin göyertəsində Zoya belə düşünürdü: "Mən gəncəm, mən gözələm, mehribanam".

Külək onun boynunu, üzünü oxşayırdı. Zoya sevincle özünə səadət arzulayırdı. O, işıqdan, səmadan, dənizdən nəzərlərini ayırmaq istəməyə-istəməyə, qapının soyuq dəstəsini burdu və büllur kimi şüşəbənd kabinəyə girdi, burada gün düşən tərəfdən pərdələr asılmışdı. Zoya qulaqlıqları götürdü, stola dirsəklənib barmaqları ilə gözələrini tutdu.

Xronometrin cüt zərbələri şüşə kimi cingildəyə-cingildəyə on ikini vurdu. Zoyanın yelkən altındaki kreslodan ayağa qalxmasından bəri vur-tut üç dəqiqə keçmişdi.

O, barmaqlarını dəstəyə aparıb onu sola buraraq, aparatı otuz yeddi yarım metr dalğaya qurdu. Onda qulaqlığın qaranlıq boşluğundan Rollinqin ağır və sərt səsi gəldi:

– ... Madam Lamol, madam Lamol, madam Lamol... Dinləyin, dinləyin, dinləyin...

– Hə, eşidirəm sakit ol, – deyə Zoya pıçıldadı.

– ...Orda bütün işlər öz yerindədirmi? Bir fəlakət baş verməyib ki? Bir şeyə ehtiyacınız varmı? Bu gün də həmişəki kimi eyni saatda sizin səsinizi dinləmək xoşbəxtliyinə nail olacağam... Həmişəki kimi eyni uzunluqda dalğa ilə danışın... Madam Lamol, on bir dərəcə Şərq uzunluq, qırx dərəcə Şimal en dairəsindən çox uzaqlaşmayın. Bu yaxında görüşmək ehtimalı var. Bizim işlərimiz öz qaydasındadır. İşlər əla gedir. Susmalı olan adam susur. Arxayın və xoşbəxt olun, yolunuz uğurlu olsun...

Zoya qulaqlıqları çıxardı. Onun alını qırışdı. Xronometrin əqrəbinə baxa-bax, dişlərini bir-birinə sıxaraq dilləndi. "Təngə gəldim!" Hər gün radio ilə edilən bu məhəbbət etirafları onu yaman qəzəbləndirmişdi. Rollinq onu rahat qoya bilmir, rahat qoymaq istəmir... O, nəhayət hər bir cinayətə hazırdır, təki Zoya ona icazə versin ki, hər gün xırıldaya-xırıldaya mikrofondan bu sözləri desin: "...arxayın və xoşbəxt olun, yolunuz uğurlu olsun".

Vill Davre və Fonteneblodakı qətlərdən sonra, ay işığına qər q olmuş tənha şose yollarında Qarinlə birlikdə Qavra getdikdən bəri Zoya Rollinqlə görüşməmişdi. Həmin gecə Rollinq Zoyaya gülle atmaq, onu təhqir etmək istəmiş və sonra susmuşdu. Hətta deyəsən elə o zaman avtomobilin içində iki qat bükülüb səssiz-səssiz ağlamışdı da.

Qavrdə Zoya "Arizona" gəmisinə minib, şəhər açılarda, Biskay körfəzinə çıxmışdı. Lissabonda Zoya madam Lamol adına sənəd və kağızlar alıb, Qərbdə ən gözəl gəmilərdən biri olan həmin bu gəminin sahibi olmuşdu. Onlar Lissabondan Aralıq dənizinə getmişdilər, orada isə "Arizona" İtaliya sahilləri boyunca var-gəl edərək, on bir dərəcə Şərq uzunluq və qırx dərəcə Şimal en dairəsi hüdudunda gəzişməkdə idi.

Gəmi ilə Rollinqin Paris yaxınlığındakı Medonada olan xüsusi radiostansiyası ilə həmin saat rabitə qurulmuşdu. Kapitan Yansen səyahətin bütün təfəsilatı barəsində Rollinqə məlumat verirdi. Rollinq hər gün Zoyanı çağırırdı. Zoya hər axşam ona öz "əhvalı" barəsində məlumat verirdi. Belə yeknesəqlik içərisində on gün keçdi, indi isə, budur "Arizona"nın aparatları fəzanı yoxlarkən, anlaşılmaz bir dildə qısa dalğada bir şey eşitdilər. Bunu Zoyaya xəbər verdilər. Zoya isə, elə səs eşitdi ki, ürəyi düşdü.

– Zoya, Zoya, Zoya, Zoya...

Qulaqlıqlarda Qarinin səsi, qanadlarını şüşəyə çırpın iri milçək kimi vızıldayırdı. O, Zoyanın adını təkrar edə-edə bir qədər fasilədən sonra dedi:

– ...Gecə saat bir ilə üç arasında cavab ver... – Sonra yenə bu sözlər eşidildi:

– ...Zoya, Zoya, Zoya... Ehtiyatlı ol, ehtiyatlı ol...

Elə həmin gecə qadının səs dalğaları qaranlıq dəniz üzərində, yatmış Avropa üzərində, Kiçik Asiyanın qədim xərabeləri üzərində, tikanlar və qurumuş otlarla örtülü Afrika düzənləri üzərində uçdu.

– ...Saat bir ilə üç arasında cavab verməyi tapşırana...

Zoya bu çağırışı çox-çox dəfələrlə təkrar etdi. Sonra dedi:

– ...Bu ağılsızlıq da olsa səni görmək istəyirəm. İtaliya limanlarından istədiyini təyin et... Məni adımla çağırma, səni səsindən tanıyıram...

Elə həmin gecə, həmin o dəqiqədə ki, Zoya çağırışını inadla təkrar edib, Qarinin haradasa, – Avropada, Asiyada, Afrikada olsun, – “Arizona”dan verilən elektromaqnit dalğalarını duyacağını ümid edirdi, – ondan iki min kilometr məsafədə, Parisdə Rollinqin burnunu yorğana dirəyib yatdığı çarpayının yanındakı stolun üzərində telefon zəngi səsləndi.

Rollinq yerindən sıçrayıb dəstəyi qapdı. Semyonovun səsi tələsik dedi:

– Rollinq, xanım danışsın.

– Kimlə?

– Pis eşidilir, ad çəkmir.

– Yaxşı, qulaq asın. Sabah məlumat verərsiniz.

Rollinq dəstəyi qoyub yenə uzandı, ancaq daha yuxusu qaçmışdı.

İş asan deyildi: Avropanın üzərində tufan kimi qaynaşan foks-rotlar, reklam fəryadları, kilsə ayinləri, beynəlxalq siyasət haqqında hesabatlar, operalar, simfoniya, birja bülletenləri, məşhur məzhəbçilərin məzəli atmacaları arasında Zoyanın zəif səsini seçib tutmaq lazımdı.

Bunun üçün Semyonov gecəli-gündüzlü Medonada otururdu. O, Zoyanın səsi ilə söylənmiş bir neçə söz tuta bilmişdi. Ancaq Rollinqin qısqanc xəyalını coşdurmaq üçün elə bu da kifayət edirdi.

Rollinq Fonteneblodakı gecədən sonra özünü çox pis hiss edirdi. Şelqa sağ qalmış, – dəhşətli bir təhlükə kimi onun başının üstünü kəsirmişdi. Rollinqin özünə qalsa, bir zənci kimi ağac budağından asmaq istədiyi Qarin ilə müqavilə bağlanmışdı. Rollinq o zaman bəlkə də inad edirdi, – Qarinlə ittifaq bağlamaqdansa, ölməyi, eşafota getməyi üstün tutardı, ancaq Zoya onun iradəsini sarsıtdı. Rollinq Qarin ilə razılığa gəlməklə vaxt qazanmış olurdu ki, bəlkə bu müd-

dədə o dəlisov qadının ağı başına gələ, peşman ola, onun yanına qayıda... Zoyanın uzun müddətli səyahətə çıxmasını Rollinq müqaviləyə bir şərt olaraq əlavə etdi. (Guya bu, iz azdırmaq üçün lazım imiş.) Rollinq ümid edirdi ki, hər gün radio ilə söhbət etməklə Zoyanı inandırıb utandırar və öz tərəfinə cəlb edər. Bu ümid Rollinqin həyatında bəlkə də ən böyük bir axmaqlıq idi.

Qarin ilə şərtləşdiyinə görə, Rollinq təxirsiz olaraq “kimya cəbhəsində ümumi hücum” başlamalı idi. Zoyanın Qavrda “Arizona” gəmisinə mindiyi gün Rollinq qatarla Parisə qayıtdı. O, polisə xəbər verdi ki, Qavra gedibmiş, qayıdan baş yolda gecə quldurlar ona hücum ediblərmiş. (Onlar üç nəfər imiş və üzlerini yaylıqla bağlayıblarmış.) Onlar guya onun pulunu və avtomobilini alıblarmış. (Bu zaman Qarin, şərtləşdiklərinə görə, Fransanı qərbdən-şərqə keçərək, Lüksemburq sərhədindən atlayıb, Rollinqin avtomobilini rast gəldiyi ilk kanalda batırmalı idi.)

“Kimya cəbhəsində hücum” başlanmışdı. Paris qəzetləri bərk hay-küy qaldırmışdılar: “Vill Davrede əsrarəngiz faciə”, “Fonteneblo parkında bir rus üzərinə əsrarəngiz hücum”, “Kimya kralının həyasızcasına soyulması”, “Amerikan milyardçıları Avropada”, “Milli alman sənayesinin tələf olması”, “Rollinq və ya Moskva” – bütün bunlar ağıllı və məharətli bir surətdə yumaq halında yumurlanıb, əlbəttə, qiymətli kağızlar sahibi olan meşşanların boğazında ilişib qalmışdı. Birja kökündən sarsılmışdı. Onun boz sütunları arasında, əsəbi əllərin üzərində qiymətləri düşən kağızların rəqəmlərini təbşirle yazdıqları, pozduqları, yenə yazdıqları qara lövhələrin önündə gözləri az qala pırtlayıb çıxan, dodaqları qəhvəyi köpüklə köpüklənmiş, dəli kimi olmuş adamlar bağırışa-bağırışa vurnuxurdular.

Ancaq bunlar tələf olan xırda-xuruş adamlar idi, – bütün bunlar boş şey idi. Böyük sənaye sahələri və banklar dişlərini bir-birinə sıxıb aksiyalarla dolu paketləri möhkəm saxlamışdılar. Onları hətta Rollinqin buynuzları ilə də vurub yıxmaq asan deyildi.

Qarin məhz bu ən çətin əməliyyat üçün zərbə hazırlayırdı.

Şelqanın düzgün təxmin etdiyi kimi, Qarin Almaniya öz modeli üzrə aparatını “qızgın sürətlə” qurmaqda idi. O, şəhərləri gəzərək, zavodlara müxtəlif hissələr sifariş edirdi. Parislə əlaqə saxlamaq üçün Köln qəzetinin şəxsi elanlar şöbəsindən istifadə edirdi. Rollinq də Parisin bulvar qəzetlərinin birində təxminən belə bir neçə sətiriklik

yazılar dərc etdirirdi: “Bütün diqqətinizi anilinə verin...”, “Hər gün qiymətlidir, pulu əsirgəməyin...” və i.ə.

Qarin belə cavablar verirdi: “Təxmin etdiyimdən tez qurtaracağam...”, “Yer tapılmışdır...”, “İşə başlayıram...”, “Gözlənilməz ləngimə olmuşdur...”.

Rollinq: “Nigaranam, gün təyin edin...”.

Qarin cavab verirdi: “Müqavilənin bağlandığı gündən otuz beş gün sayın...”.

Semyonovun Rollinqə gecə telefonogramma verməsi təxminən bu xəbərlə bir vaxta düşmüşdü. Rollinq odlanmışdı, – ona kələk gəlirdilər. Bütün bunlardan başqa “Arizona” ilə gizlin rabitə saxlamaq təhlükəli idi. Amma ertəsi gün madam Lamol ilə danışdıqda, Rollinq heç bir kəlmə ilə də öz həyəcanını bildirmədi.

İndi yuxusuz keçirdiyi saatlarda Rollinq öz ölüm-dirim düşməni ilə oynadığı “oyunu” yenidən “götür-qoy” etməyə başlamışdı. Belə məlum oldu ki, Qarin o qədər də yaxşı qorunmur. O, Zoyanın səyahətə çıxmasına razılıq verməklə səhv etmişdi, – onun üçün oyunun axırı əvvəlcədən müəyyən olunmuşdu. Ona “Arizona”nın göyertəsində mat veriləcəkdi.

53

Lakin “Arizona”nın göyertəsində işlər əsla Rollinqin düşündüyü kimi gətirmirdi. O, Zoyanı ağıllı, hər şeyin öz yerini bilən soyuq, sədaqətli bir qadın kimi xatırlayırdı. Zoyanın qadın zəifliklərinə necə iyrenc bir münasibət bəslədiyini o bilirdi. O, bilirdi ki, Zoyanın bu dilənçi, sərsəri, quldur Qarinə olan meyli uzun zaman davam etməyəcəkdir. Aralıq dənizində edilən gözəl səyahət onun ağılı saflaşdırmalı idi.

Zoya Qavrda gəmiyə minəndə, doğrudan da, heç özündə deyildi. Okeanın ortasında bir neçə gün tək qalması onu sakitləşdirmişdi. O, mavi işıqda şəffaf sular üzərində, dalğaların əbədiyyət kimi sakit səsləri altında yuxudan ayılır, yaşayır və yatırdı. O, çirkli otağı, Lenuarın ağarmış dişlərini və gözləri şüşəyə dönmüş meyitini, Ördəkburunun sinəsindəki çalın-çarpaz laxtalanmış qanı və tüstülənən zolağı, Fonteneblodakı rütubətli talanı və Rollinqin quduz bir it

öldürürmüş kimi, gözlənilməz güllə səslərini xatırlayarkən ürpeşir və bütün bədəni sarsılırdı...

Lakin Rollinqin ümid etdiyi kimi, onun fikri aydınlaşmırdı. Həm ayıqlıqda, həm də yuxuda onun gözüne qərribə adalar, mərmər saraylar, okeanın içərisinə enən pillələr görünürdü... Yığın-yığın gözəl adamlar, musiqi, dalğalanan bayraqlar... O özü isə, bütün xəyali aləmin hökmdarı idi...

Onun yuxuları və mavi tentin altında kresloda gözündə canlanan bu mənzərələr Qarin ilə Vill Davredə (qətləndirən bir saat əvvəl) edilmiş söhbətin məbədi idi. Onun üreindən keçənləri bu saat bütün dünyada yalnız bir adam, – Qarin başa düşə bilirdi. Ancaq Lenuarın şüşəyə dönmüş gözləri və Ördəkburun Qastonun açıla qalmış dəhşətli ağzı onunla əlaqədar idi.

Elə buna görə ki, gözlənilmədən radionun qulaqlığında Qarinin səsi eşidildikdə, Zoyanın ürəyi düşmüşdü. O vaxtdan bəri Zoya hər gün onu çağırır, yalvarır, hədələyirdi. Zoya onu görmək istəyir, həm də qorxurdu. Qarin onun gözlərinə dəniz və səmanın mavi saflığında qara ləkə kimi görünürdü... Zoya öz yuxularını ona ayıqlıqda danışmalı idi. Ondan Olivin qurşağının harda olduğunu soruşmalı idi. Zoya gəminin içində vurnuxur, kapitan Yansenini və onun köməkçisini narahat edirdi.

Qarin belə cavab vermişdi:

“...Gözlə. Bütün istədiklərin olacaqdır. Sən yalnız istəməyi bacar. Sən arzu bəslə, coş, – bu yaxşıdır. Sən mənə elə bu cür lazımsan. Sənsiz mənə heç bir iş dad vermir”.

Qarinin verdiyi son radio məlumatı belə idi və bunu eynən bu cür Rollinq də tutmuşdu. Bu gün Zoya ona verdiyi bu sualın cavabını gözləyirdi: – onu gəmidə dürüst olaraq hansı gün gözləməlidir? Zoya göyertəyə çıxıb məhəccərə söykənmişdi. Gəmi ağır-ağır hərəkət edirdi. Külək yatmışdı. Şərq tərəfdə hələ gözə görünməyən yerin buxarları ucalır və Vezuvi üzərində kül rəngli tüstü sütunu görünürdü.

Kapitan Yansen gəminin körpücüyündə durbin tutduğu əllərini aşağı endirdi və Zoya duydu ki, o, sehlənmiş kimi ona baxır. Necə də baxmayaydı, bir halda ki, süd kimi ağappaq və göyümtül ənginliklərin üzərində, məhəccərin yanında madam Lamol durmuşdu və səmanın, suyun bütün gözəllikləri sanki onun baxıb ləzzət alması üçün yaranmışdı.

– Bura gəlin, Yansen!

O, qızmış göyərtədə yumşaq və iri addımlarla Zoyaya yaxınlaşdı.

– Yansen, siz mənim dəli olduğumu güman etmirsiniz ki?

– Mən belə güman etmirəm, madam Lamol və siz mənə hər nə əmr etsəniz, belə güman etmərim.

– Təşəkkür edirəm. Mən sizi ilahi Zoya ordeninin komandoru təyin edirəm.

Yansen sarışın kirpiklərini qırpdı. Sonra ona rəsmi təzim etdi. Əlini yanına salıb bir də gözünü qırpdı. Zoya güldü və Yansenin də dodaqları gülümsündü.

– Yansen, ən xəyali arzulara çatmaq imkanı vardır.... Belə bürkülü bir günortaçağı bir qadının üreyindən keçən hər şey... Ancaq mübarizə etmək lazımdır.

– Baş üstə, mübarizə edərim, – deyə Yansen qısa cavab verdi.

– “Arizona” saatda neçə dəniz mili gedir?

– Qırxa qədər.

– Açıq dənizdə ona hansı gəmilər çata bilər?

– Belə gəmilər çox azdır...

– Bəlkə bizi uzun müddət qovlamalı oldular.

– Əmr edirsinizsə, mümkün qədər çox maye yanacaq götürək.

– Bəli. Konserv, şirin su, şampan şərabı.. Kapitan Yansen, biz çox təhlükəli bir iş üçün gedirik.

– Baş üstə. Təhlükəli iş üçün gedək.

– Ancaq, eşidirsinizmi, mən qalib gələcəyimizə əminəm...

Saat birin yarısını vurdu... Zoya radio telefon kabinəsinə çıxdı. Aparatın yanında oturdu. Əlini radioqəbuledicinin dəstəyinə apardı. Hardansa, bir neçə fokstrot taktı eşidildi.

Zoya qaşlarını çatıb xronometrə baxdı. Qarın susurdu. Zoya barmaqlarının titrəməsini saxlayaraq, dəstəyi yenidən tərpətməyə başladı.

...Tanış olmayan bir səs rus dilində ağır-ağır lap qulağının içinə bu sözləri deyirdi:

“...Əgər həyatınız sizin üçün qiymətlidirsə... cümə günü Neapolda sahile çıxın... “Splendid” mehmanxanasında şənbə günü günortaya qədər gözləyin”.

Bu sözlər dörd yüz iyirmi bir metr uzunluqda dalğada, yəni bütün bu müddətdə Qarının istifadə etdiyi stansiyanın dalğasında verilən bir cümlənin axırı idi.

Şelqanın yatdığı otaqda dalbadal üçüncü gecə idi ki, pəncərənin taxtalarını bağlamağı unudurdular. Hər dəfə Şelqa bunu karmelit-şəfqət bacısının yadına salırdı. O diqqətlə baxırdı ki, pəncərənin taxtasının iki yayını birləşdirən cəftə möhkəm bağlansın.

Bu üç həftə ərzində Şelqa o qədər sağalmışdı ki, özü çarpayıdan durub sıx yarpaqlı çinar ağaclarının budaqlarına, qaratoyuqlara və çiçəkliyin ortasındakı su fəvvarəsinin göy qurşağına bənzər mənzərəsinə yaxın olan pəncərənin qabağında otururdu.

Buradan xəstəxananın daş divarla əhatə olunmuş bağı görünürdü. On səkkizinci əsrdə bu yer sonralar inqilabın ləğv etdiyi monastıra aid idi. Rahiblər kənar gözlərdən xoşlanmırlar. Divar uca idi. Divarın üstünə başdan-başa şüşə qırıqları tökülmüşdü.

Divarın üstündən yalnız küçə tərəfdən nərdivan qoyub aşmaq mümkün idi. Xəstəxanaya bitişik olan dar küçələr sakit və bom-boş idi, amma orada fənərlər o qədər gur yanırdı ki, sakitlikdə divarın o üzündə polislərin addım səsləri elə tez-tez gəlirdi ki, bayırdan nərdivan qoymaq məsələsi baş tuta bilməzdi.

Aydın məsələdir ki, əgər divarların üstündə şüşə qırıqları olmasaydı, çevik bir adam divardan nərdivansız da aşağı düşə bilərdi. Şelqa hər səhər pərdənin daldıdan bütün divarı axırıncı daşına qədər nəzərdən keçirirdi. Təhlükə yalnız bu tərəfdən gələ bilərdi. Rollinqin göndərdiyi adam xəstəxananın içərisindən gəlməyə çətin ki, ürək edə biləydi. Ancaq qatil hər necə olsa, gələcəkdi, buna Şelqanın şübhəsi yox idi.

Xəstəxanadan çıxmaq üçün indi o, həkimin yoxlamasını gözləyirdi. Bu ona məlum idi. Həkim adəti üzrə həftədə beş dəfə gəlirdi. Bu dəfə belə məlum oldu ki, o xəstələnmişdir. Şelqaya bildirmişdilər ki, baş həkim yoxlamamış, onu xəstəxanadan buraxmayacaqlar. O, hətta etiraz etmək fikrinə də düşmədi. Sovet səfərtəxanasına xəbər göndərmişdi ki, oradan onun üçün yemək gətirsinlər. Xəstəxanadan verilən şorbanı o, su yoluna töküür, çörəyi isə qaratoyuqlara doğrayırdı.

Şelqa bilirdi ki, Rollinq yeganə şahiddən yaxasını qurtarmalıdır. Şelqa o qədər həyəcanlı idi ki, indi daha gözüne yuxu da getmirdi. Karmelit – şəfqət bacısı ona qəzet gətirirdi, – Şelqa bütün günü qayçı ilə işləyib, qəzetdən kəsilmiş parçaları tədqiq edirdi. Xlnova

tapşırırmışdı ki, xəstəxanaya gəlməsin (Volf Almaniyada, Reyn sahilində idi, orada o, Rollinqin Almaniya anilin şirkətləri ilə mübarizəsi barəsində məlumat toplayırdı).

Şelqa adəti üzrə səhər pəncərəyə yaxınlaşıb bağı nəzərdən keçirdi və həmin saat pərdənin dalında gizləndi. Gördüyü şeydən o hətta sevindi də. Axır ki, gözlədiyi oldu. Bağda, şimal tərəfdən cökə ağacının dalında divara bağbanın nərdivanı söykənmişdi. Onun ucu şüşə qırıntılarından yarım arşın qədər yuxarı qalxmışdı.

Şelqa öz-özünə dedi:

– Yaxşı, məhənlər!

İndi o, yalnız gözləməli idi. O hər bir şeyi fikirləşmişdi. Sağ qolunda sarğı yoxdursa da, ancaq bu qolu zəif idi. Sol qolu gipsə qoyulub, sarğı taxtasına bağlanmışdı, – şəfqət bacısı onun bu qolunu tənzip ilə sinəsinə möhkəm bağlamışdı. Onun gipsli qolunun ağırlığı on beş girvənkədən az olmazdı. Özünü müdafiə etmək üçün bu, onun yeganə silahı idi.

Dördüncü gecə şəfqət bacısı pəncərənin taxtalarını bağlamağı yenə də unutmuşdu. Bu dəfə Şelqa etiraz etmədi və saat doqquzdan özünü yuxuluğa vurdu. O, hər iki mərtəbədə pəncərə taxtalarının taqıltı ilə bağlandığını eşitdi. Onun pəncərəsi yenə taybatay açıq qalmışdı. İşıqlar söndükdə, o, yatağından sıçrayıb, sağ zəif əli və dişləri ilə sol qolunu bağlayan tənzipi açmağa çalışdı.

O dayanıb, nəfəs almadan, ətrafı dinləməyə başladı. Nəhayət, qolu sərbəst olaraq yanına sallandı. O, qolunu yarıya qədər qaldıra bilirdi: Küçə fənərinin işıqlandırdığı bağçaya baxdı, – nərdivan cökə ağacının ardında əvvəlki yerində idi. Şelqa yorğanı yumurlayıb döşəkağının altına uzatdı, əlaqaranlıqda elə görünürdü ki, guya çarpayıda adam yatır.

Bayırda sakitlik idi, yalnız su damcılarıydı. Göyümtül bir şəfəq Parisin üzərindəki buludlarda titrəşməkdə idi. Bulvarların gurultusu bura gəlib çıxmırdı. Çinar ağacının qara görünən budağı hərəkətsiz asılıb qalmışdı.

Hardasa avtomobil gurultusu eşidildi. Şelqa gərgin halda ətrafı dinləməyə başladı. Ona elə gəlirdi ki, çinar ağacının budağında yatmış quşun ürəyinin döyüntüsünü eşidirdi. Yəqin ki, xeyli vaxt keçdi. Bağçanın içərisindən xırıltı və xışıltı eşidildi, sanki ağacı daşa sürtürdülər.

Şelqa divarın dibinə, pərdənin dalına çəkildi. Gipsli qolunu yanına saldı. O düşündü: “Kimdir? Yox, axı kimdir? yəni görəsən Rollinq özüdür?”

Ağacın yarpaqları tərpeşdi, – qaratoyuq diksindi. Şelqa pəncərədən üstünə zəif işıq düşən parketə baxdı. Gələn adamın kölgəsi burada görünməli idi.

Şelqa fikirləşdi ki: “Gülle atmayacaqlar, fosgen kimi murdar bir şey gözləmək lazımdır”... Parketdə, şlyapası bərk basılmış bir başın kölgəsi ucalmağa başladı. Şelqa zərbənin güclü olması üçün qolunu qaldırmağa başladı. Kölgə çiynlərinə qədər uzandı, gərilməmiş barmaqlarını qaldırdı...

– Şelqa, yoldaş Şelqa, – deyə kölgə rusca pıçıldadı, – mənəm qorxmayın...

Şelqa hər şeyi gözləyirdi, ancaq nə bu sözləri, nə də bu səsi... O qeyri-ixtiyari olaraq, səsinə çəkdi. Yerini bildirdi və həmin adam bir sıçrayışla pəncərədən içəri atıldı. Özünü qorumaq üçün qollarını uzatdı. Bu Qarin idi.

– Siz hücum gözləyirdiniz, mən də elə bunu düşünürdüm, – deyə o tələsik davam etdi, – bu gecə sizi öldürməlidirlər. Bu, mənim üçün əlverişli deyil, mən bütün varlığım ilə risk edirəm, mən sizi xilas etməliyəm. Gedək, mənim avtomobilim var.

Şelqa divardan aralandı.

Qarin Şelqanın hələ də qaldırılmış gipsli qolunu görəndə şənsən gülümsünüb dişlərini ağartdı.

– Bura baxın, Şelqa, vallah məndə təqsir yoxdur. Bizim Leninqraddakı şərtimiz yadıңызdadırımı? Mən oyunu sədaqətlə oynayıram. Fontenebloda olan o xoşagəlməz əhvalat ancaq o, əclaf Rollinqin işidir. Mənə inana bilərsiniz, gəlin gedək, hər bir saniyə qiymətlidir...

Nəhayət, Şelqa dilləndi:

– Yaxşı, tutaq ki, siz məni buradan aparınız, bəs sonra?

– Mən sizi gizlədəm... Qısa bir müddətə... heç qorxmayın. Rollinqdən istədiyimin yarısını alana qədər... Siz qəzet oxuyursunuzmu? Rollinqin bəxti yaman gətirib, amma o, oyunu sədaqətlə oynaya bilməyir. Sizə nə qədər lazımdır, Şelqa? Yalnız birinci rəqəmi söyləyin. On, iyirmi, əlli milyon kifayətdirmi? Mən sizə qəbz verərəm...

Qarin astadan, tələsik, sayıqlayırmış kimi danışdı, – onun bütün üzü titrəyirdi.

– Axmaq olmayın, Şelqa. Sizə nə olub, prinsipial adamsınız nədir? Mən sizinlə Rollinqə qarşı birlikdə işləməyi təklif edirəm... Hə... Gəlin gedək...

Şelqa inadla başını yırğaladı:

– İstəmirəm. Getmirəm.

– Hamısı birdir, sizi öldürəcəklər.

– Baxarım.

– Rollinq şəfqət bacılarını, keşikçiləri, müdiriyyəti, – hamısını satın almışdır. Sizi boğacaqlar. Mən bilirəm. Siz bu gecədən sağ çıxmıyacaqsınız... Siz öz səfirliyinizə xəbər edibsiniz, eləmi? Yaxşı, yaxşı... Səfiriniz izahat tələb edəcək. Fransız hökuməti, bərkə qalsa, üzr istəyəcək... ancaq bunlardan sizin halınız yaxşılaşmayacaqdır. Rollinq şahidi aradan qaldırılmalıdır... o, sizin sovet səfirliyinin qapısından içəri girməyinizə yol verməyəcəkdir...

– Dedim ki, getmirəm... İstəmirəm...

Qarin köksünü ötürdü. Pəncərəyə sarı baxdı.

– Yaxşı, onda mən sizi öz arzunuz olmadan götürüb apararam.

– Bunu deyib o, bir addım geri çəkildi və əlini paltosunun cibinə saldı.

– Necə yəni, mənim arzum olmadan?

– Bax, belə...

Qarin cibindən ani bir hərəkətlə qısa əleyhqaz silindri olan bir maska çıxarıb öz ağzına tutdu və Şelqa çıxırmağa macal tapmadan, üzünə yağlı bir maye səpələndi... O, Qarinin yalnız rezin armud şəkilli maye qabını sıxdığını görə bildi... Şelqa ətirli şirin bihuşdarı ilə özündən getdi...

55

– Təzə xəbər varmı?

– Bəli. Salam, Volf.

– Mən bu saat vağzaldan gəlirəm, lap on səkkizinci ildə olduğu kimi acam.

– Siz şəhər görünürsünüz, Volf. Çox şeymi öyrəndiniz?

– Bəzi şeylər öyrənmişəm... Burdamı söhbət edəcəyik?

– Yaxşı, amma tez olun.

Volf Xlinov ilə yan-yanı IV Henrixi¹ atlı heykəlinin altında arxaları Konsyerjeri² qüllələrinə sarı oturdular. Aşağıda, Site adasının iti bir burunla nəhayətləndiyi yerdə bir salxım söyüd başını aşağı sallamışdı. Bir zaman burada tonqallarda Tampliyerlər³ ordinə mənsub cəngavərlər yandırılmışdı. Uzaqda əksləri suya düşmüş onlarca körpülərin ardında günəş tozlu narıncı şəfəqlər içində batmaqda idi. Çayın sahilində, içəri qumla dolu barlarda, əllərində tilov olan fransızlar oturmuşdular, bunlar Rollinqin və dünya müharibəsinin var-yoxlarını əllərindən alıb, müflis etdiyi mehriban burjuvalar idi. Çayın sol sahilində qranit sahil səkisi üzərində, Xarici İşlər Nazirliyi binasına qədər uzanıb gedən bu səkilərdə axşam günəşinin altında bu şəhərdə artıq heç kəsə lazım olmayan kitablarını sərmis köhnə kitab satanlar durub darıxmaqda idilər.

Köhnə Paris burada ömrünü başa vurmaqda idi. Hələ sahil boyu düzülmüş kitabların, içlərində quşlar olan qəfəslərin, qaşqabaqlı balıqçıların önündə gözləri sklerozlu, bıqları ağızlarının üstünü örtmüş, öyünlərində gen ətəkli pləş, başlarında köhnə küləş şlyapa olan yaşlı adamlar gəzişməkdə idilər... Bu şəhər bir zaman onların şəhəri idi... Odur, orada, bəli-bəli, həmin bu Konsyerjeridə bir zamanlar Danton sallaqxanaya sürülən bir öküz kimi böyürədi. Odur, orada, sağ tərəfdə, Luvrun qrafit damlarının o biri tərəfindən Tüilri bağlarının dumanlar içində göründüyü yerdə general Qalifenin⁴ top-tüfənglərindən atılan güllələr Rivoli küçəsi boyunca vıyıldadığı zamanlar çox qızgın işlər olmuşdu. Ah, Fransanın nə qədər qızılı vardı. Əgər eşitməyi bacarsan, burada hər bir daş o əzəmətli keçmişindən danışar. İndi budur, – bu işdən heç şeytan da baş çıxarmaz,

¹ IV Henrixi (1553-1610) – fransız kralı (1594-1610), Burbonlar sülaləsinin banisi, 1789-cu ildə bu sülalə taxtdan salınmışdır. IV Henrixi 1598-ci ildə quqenotlar dininə azad rəvac vermişdir.

² Konsyerji – Parisin ən böyük həbsxanalarından biri (frans.)

³ Tampliyerlər və ya məbədcilər – Səlib müharibələri zamanı təsis edilmiş ruhani-cəngavər ordenlərindən biri. Sonralar yalnız qüdrətli silahlı qüvvə deyil, həm də iri maliyyə sahibkarları olmuşlar. 1307-ci ildə Fransada olan bütün tampliyerlər həbs edilmiş, işgəncələrdən sonra yandırılmışlar, onların böyük sərvətləri isə kral tərəfindən müsadirə olunmuşdur.

⁴ Qalife (1830-1909) – general, 1871-ci il Paris Kommunasının başlıca cəlladlarından biri

– bu şəhərin ağası okeanın o tayından gəlmiş o iyrenc məxluq – Rollinq olmuşdur, – indi mehriban burjuanın tilovunu ataraq, başını aşağı salıb oturmaqdan başqa çarəsi qalmamışdır... hey, hey! Ay-hay!..

Volf qəlyanındakı tünd tütünü yandırır və deyir:

– İş belədir. Alman anilin şirkəti yeganə şirkətdir ki, amerikalılarla heç bir razılığa gəlmir. Bu şirkət iyirmi səkkiz milyon marka miqdarında dövlət yardımı almışdır. İndi Rollinqin bütün ciddi-cəhdi bu alman anilinini batırmaqdan ibarətdir.

– O, qiymətləri aşağı salmaq oyununu girirmişdir? – deyər Xlınov soruşdu.

– Bu ayın iyirmi səkkizində çox böyük məbləğdə anilin aksiyalarını satır.

– Ancaq bu çox mühüm məlumatdır, Volf.

– Bəli, biz izi tapmışıq. Rollinq görünür ki, oyunu udacağına əmindir, hərçənd aksiyaların qiyməti birçə pfenniq də aşağı düşmüşdür, bu gün isə, artıq ayın iyirmisidir... Siz başa düşürsünüzmü onun yeganə ümidi nəyədir?

– Deməli, onların hər şeyi hazırdır, eləmi?

– Mən güman edirəm ki, aparat artıq qurulmuşdur.

– Anilin şirkətinin zavodları hardadır?

– “N” yaxınlığında, Reyn sahilində. Əgər Rollinq anilinini batıra bilse, bütün Avropa sənayesinə ağa olacaqdır. Biz bu fəlakətin baş tutmasına yol verməməliyik. Bizim borcumuz alman anilinini xilas etməkdir. (Xlınov çiyinlərini çəkdi, amma dinmədi.) Mən başa düşürəm: olacağına çarə yoxdur. Səninlə mən, biz ikimiz Amerikanın hücumunun qabağını ala bilməyəcəyik. Amma kim bilir, tarix bəzən gözlənilməyən hoqqalar çıxarır.

– Məsələn, inqilab kimi, eləmi?

– Qoy lap elə olsun.

Xlınov hətta bir qədər heyretlə onun üzünə baxdı. Volfun həlqələnmiş sarı gözləri qəzəbli idi.

– Volf, burjualar Avropanı xilas edə bilməyəcəklər.

– Bilirəm.

– Eləmi?

– Bu səfər zamanı mən hər şeyə göz yetirdim... Burjua – fransızlar, almanlar, ingilislər, italyanlar – cinayətkarane, kor-koruna, həyasızcasına köhnə dünyanı hərraca qoyublar. Budur, görün mədəniyyət nə ilə qurtarır, hərracla... Çəki vurub satmaqla!

Volf qıpqırmızı oldu:

– Mən hökumət orqanlarına müraciət etdim. Təhlükəyə işarə etdim. Qarini axtarmaq üçün onlardan kömək istədim... Mən onlara dəhşətli sözlər söylədim... Onlar mənim üzümə baxıb güldülər. Cəhənnəm!.. Mən geri çəkilən deyiləm.

– Volf, siz Reyn sahilində nə öyrəndiniz?

– Mən öyrəndim ki... Anilin şirkəti alman hökumətindən böyük hərbi sifarişlər almışdır. Anilin şirkəti zavodlarında indi istehsal prosesi ən təhlükəli bir mərhələdədir. Orada onların beş yüz tona qədər tetrili işlənməkdədir.

Xlınov tez ayağa qalxdı. Onun söykəndiyi əlağacı əyildi, o yenə oturdu.

– Qəzetlərdə fəhlə şəhərciklərini bu lənətə gəlmiş zavodlardan mümkün qədər uzaqlaşdırmaq barəsində işarələr gözə dəyməkdədir. Anilin şirkətində əlli mindən çox adam işləməkdədir. Bu barədə yazı dərc edən qəzet cərimə edilmişdir... Bu işdə Rollinqin əli var...

– Volf, biz birçə gün də itirə bilmərik.

– Mən bu gün saat on birdə gedən qatara biletdə sifariş etmişəm.

– Biz “N” şəhərinəmi gedirik?

– Elə güman edirəm ki, Qarinin izini ancaq orada tapmaq olar.

– İndi bir baxın görün, mən nələri tapmışam. – Belə deyib, Xlınov cibindən qəzetdən kəsilmiş parçaları çıxartdı. – Mən üç gün bundan əvvəl Şelqanın yanında idim. O öz düşüncələrini mənə danışdı: Rollinq ilə Qarin öz aralarında əlaqə saxlamalıdırlar...

– Əlbəttə. Hər gün.

– Poçta iləmi? Teleqrafları? Necə bilirsiniz, Volf?

– Əsla. Onlar heç bir yazılı iz buraxa bilməzlər.

– Onda radio iləmi?

– Çığırır bütün Avropaya səs salmaq üçün... Yox...

– Üçüncü bir şəxs vasitəsi iləmi?

– Yox... Başa düşdüm, – deyər Volf cavab verdi, – sizin o Şelqa qoçaqdır. Qəzetdən kəsilmiş parçaları bəri verin.

O, qəzet parçalarını dizlərinin üstünə düzüb, altından qırmızı xətt çəkilmiş yerləri diqqətlə oxumağa başladı.

“Bütün diqqətinizi anilinə verin”. “İşə başlayıram”. “Yer tapılmışdır”.

– “Yer tapılmışdır”, – deyər Volf pıçıldadı. Bu qəzet “N” şəhərinə yaxın olan “Y” şəhərciyində çap olunur... “Nigaranam, gün təyin

edin". – "Müqavilə imzalandığı gündən otuz beş gün sayın...". "... Bu, yalnız onların işi ola bilər. Fontenebloda müqavilənin imzalandığı gecə keçən ayın iyirmi üçü idi. Bura otuz beş gün artırın – bu edər iyirmi səkkiz, – anilin aksiyalarının satılacağı möhlət...."

– Dalısını, dalısını oxuyun, Volf... "Siz nə tədbirlər görübsünüz?" – Bunu Qarin K. şəhərindən soruşur? O biri gün Paris qəzetində Rollinqin cavabı dərc olunmuşdu: "Gəmi hazırdır. Üçüncü gün gəlib çıxacaq. Radio ilə xəbər veriləcəkdir". Budur, bax, dörd gün bundan əvvəl Rollinq soruşur: "İşıq görünməyəcək ki?" Qarin cavab verir: "Ətraf bom-boşdur. Məsafə beş kilometrdir".

– Başqa sözlə desək, aparat dağlarda qurulmuşdur: beş kilometrlik məsafədən şüa ilə yandırmaq yalnız hündür yerdən mümkündür. Bura baxın, Xlinov, bizim vaxtımız yaman azdır. Əgər zavodu mərkəz götürüb, beş kilometrlik radius nəzərə alsaq, biz gərək onun ətrafında otuz beş kilometrlikdən az olmayan bir sahəni yoxlayaq. Daha başqa göstərişlər də varmı?

– Yox. Mən elə bu saat Şelqaya telefon etmək istəyirdim. Onda düşünə ki və bugünkü qəzetlərdən kəsilmiş parçalar olmalıdır.

Volf ayağa qalxdı. Onun paltarlarının altında özələlərinin necə gərginləşdiyi görünürdü. Xlinov çayın sol sahilində ən yaxındakı qəhvəxanadan zəng vurmağı təklif etdi. Volf körpüdən elə sürətlə keçdi ki, boynu cücə boynuna bənzəyən, əynində bəlkə də mühərribədə itirdiyi əzizi üçün ağlamaqdan göz yaşları hopmuş ləkəli bir pencek olan bir qoca başını yırğalaya-yırğalaya, tozlu şlyapasının altından qaça-qaça gedən bu xaricilərin ardınca xeyli baxıb deyindi:

– Oho! Xaricilər... Ciblərində pul olanda, adamı elə itələyib yeyin-yeyin keçirlər ki, elə bil öz evlərindədirlər... Oho! Vəhşilər!..

Volf qəhvəxanada, üzərinə sink vurulmuş piştaxtanın qabağında durub sodalı su içirdi. O, telefon budkasının şüşəsindən danışan Xlinovun küreyini görürdü, – budur, onun çiyinləri qalxdı, elə bil ki, dəstəyin içinə girmək istəyirdi; o, dikəlib budkadan çıxdı; üzü sakit, amma meyit kimi ağappaq idi.

– Xəstəxanadan cavab verdilər ki, Şelqa bu gecə yox olmuşdur. Onu tapmaq üçün bütün tədbirlər görülmüşdür.. Güman edirəm ki, onu öldürüblər.

İki əsr ərzində içərisini hiss basmış ocaqda çırpı xışıltı ilə yanmaqda idi; ocağın yanında kolbasa və donuz budları götürmək üçün iki yekə pashı qarmaq qoyulmuşdu. Onun tərəfində daşdan iki övliya heykəli vardı, – bunların birindən Qarinin açıq rəngli şlyapası, o birindən isə yağ basmış bir zabıt kartuzu asılmışdı. Üzərinə yalnız ocaqdan işıq düşən stolun dövrəsində dörd nəfər oturmuşdu. Onların qabağında küləşlə hörülmüş yekə bir şüşə və şərəblə dolu stəkanlar vardı.

Kişilərdən ikisi şəhərsayağı geyinmişdi, – bunlardan biri enlisifət, sağlam, saçları kirpisyayağı qısa vurulmuş, o biri isə uzunsifət və zəhmli idi. Üçüncüsü, bu saat mətbəxində müşavirə keçirilən həmin bu fərmanın sahibi general Subbotin, əynində qolları çirmənmiş çirkli kətan köynək oturmuşdu. Onun təmiz qırılmış başının dərisi hərəkət edirdi, pırlaşmış bıqlı, dolu sifəti çaxırın təsirindən qızarmışdı.

Dördüncüsü Qarin idi ki, onun əynində turist kostyumu vardı; o, barmaqlarını stəkanın kənarında laqeydcəsinə gəzdirə-gəzdirə deyirdi:

– Bütün bunlar çox yaxşıdır... Amma mən təkid edə bilməyirəm ki, mənim əsirim bolşevik də olmuş olsa, ona heç bir xətdə dəyməsin. Gündə üç dəfə yemək verməlisiniz, şərab, tərəvəz, meyvə də olmalıdır. Bir həftədən sonra mən onu sizdən alıb aparacağam... Belçika sərhədi burdan uzaqdır mı?

– Avtomobil ilə qırx beş dəqiqəlik yoldur, – deyər uzunsifət adam tələsik irəliyə doğru uzanıb cavab verdi.

– Hər bir şey səssiz-səmirsiz olmalıdır... Mən başa düşürəm, cənab general və cənab zabıtlar, (Qarin güldü) başa düşürəm ki, siz dvoryanlar işgəncə ilə öldürülmüş imperatorun xatirəsinə səmimi sədaqət bəsləyir, indi yalnız öz yüksək ideyanız nöqtəyi-nəzərindən hərəkət edirsiniz... Başqa cür olsaydı, mən kömək üçün sizə müraciət etməzdim...

– Burada biz hamımız yüksək cəmiyyətə mənsub adamlarıq, nə söz ola bilər? – deyər general kəlləsinin dərisini hərəkət etdirər-etdirər, xırıltılı bir səsle cavab verdi.

– Təkrar edirəm ki, şərtlərim belədir: əsiri tam pansion şəraitində saxlamaq üçün sizə gündə min frank verirəm. Razısınız mı?

General qızarmış gözlərini yoldaşlarına tərəf hərlədi. Enlisifət adam dişlərini ağartdı, uzunsifət adam gözlərini aşağı zillədi.

– Aha, başa düşdüm, – deyə Qarin dilləndi, – bağışlayın, cənablar, beh verim...

O, dal cibindən bir paçka min franklıq biletlər çıxarıb stolun üstünə, çaxır gölməçəsinin içinə atdı.

– Buyurun...

General içini arıtlayıb, paçkanı qabağına çəkdi, nəzərdən keçirdi, götürüb qarnına sildi və burnunun tüklü deliklərindən fısıldaya-fısıldaya saymağa başladı. Yoldaşları yavaş-yavaş ona sarı çəkildilər, onların gözləri parıldaırdı.

Qarin ayağa qalxa-qalxa dedi:

– Əsiri götürin.

57

Şelqanın gözləri yaylıqla bağlanmışdı. Çiyinə avtomobildə geyilən dəri palto salınmışdı. O, ocaqdan gələn hərarəti duydu, – ayaqları titrəyirdi. Qarin onun altına kürsü çəkdi. Şelqa həmin saat oturub, gipsli qolunu dizlərinin üstünə qoydu.

General və hər iki zabıt ona elə baxırdılar ki, elə birçə işarə edib göz vursan, bu adamı tikə-tikə edərdilər. Ancaq Qarin onlara belə işarə etmədi. O, Şelqanın dizlərini silkələyib, şən səslə dedi:

– Burada siz heç bir şeydən korluq çəkməyəcəksiniz. Siz ədəb-ərkanlı adamların yanındasınız, onlara yaxşı pul verilmişdir. Bir neçə gündən sonra sizi azad edəcəyəm. Yoldaş Şelqa, sədaqətlə söz verin ki, buradan qaçmağa, hay-küy salmağa, polisən diqqətini cəlb etməyə təşəbbüs göstərməyəcəksiniz.

Şelqa aşağı salmış başını yırğalayıb, yox işarəsi verdi. Qarin ona sarı əyildi:

– Yoxsa, sizin burada rahat qalmanıza zəmanət verə bilmərəm... hə, söz verirsinizmi?

Şelqa astadan, ağır-ağır dillənib dedi:

– Sizə bir kommunist kimi söz verirəm... (Həmin saat generalın kəlləsindəki qırılmış dəri qulaqlarına sarı yayıldı, zabitlər bir anda bir-birinin üzünə baxdılar və pis-pis gülümsündülər.) Sizə bir kommunist kimi söz verirəm ki, Qarin, ilk fürsət tapan kimi, sizi öldürəcəyəm... Söz verirəm ki, aparatı sizdən alıb Moskvaya aparacağam... Söz verirəm ki, ayın iyirmi səkkizində...

Qarin onu danışmağa qoymadı. Boğazından yapışdı...

– Sus... Qanmaz!.. Dəlinin biri!..

Qarin çevrilib əmredici bir əda ilə dedi:

– Cənab zabitlər, sizi xəbərdar edirəm ki, bu adam çox təhlükəlidir, o, ideya düşgünüdür...

– Mən də elə onu deyirəm ki, ən yaxşısı, bunu şərab anbarında saxlamaqdır, – deyə general yoğun səslə cavab verdi. – Əsiri aparın...

Qarin saqqalını yelləyib işarə verdi. Zabitlər Şelqadan yapışib onu yan qapıya itələdilər və çəke-çəke anbara apardılar. Qarin avtomobil sürən zaman geydiyi əlcəklərini əlinə keçirə-keçirə dedi:

– Ayın iyirmi doqquzuna keçən gecə mən burda olacağam. Ayın otuzunda isə, general həzrətləri, siz ev dovşanı yetişdirmək təcrübələrinizdən əl çəkib, translantik paroxodunda özünüze ən əla yerə bilet alıb Nyu-Yorkda, lap istəseniz Beşinci Avenyuda ağa kimi yaşaya bilərsiniz.

– Bu köpəkoğlu üçün bir sənəd qoymaq lazımdır, – deyə general dilləndi.

– Buyurun, istədiyiniz pasportu seçin.

Qarin cibindən vişlə bağlanmış bir bağlama çıxardı. Bunlar onun Fontenebloda Şelqadan oğurladığı sənədlər idi.

Vaxtı olmadığından Qarin bunları hələ nəzərdən keçirməmişdi.

– Bunlar, görünür, mənim üçün hazırlanmış pasportlardır. Yaxşı tədbirdir... Budur, buyurun, general həzrətləri...

Qarin bir pasport kitabçasını stolun üstünə atdı və portmanatını axtara-axtara nə ilə isə maraqlanıb lampaya sarı yaxınlaşdı. Onun qaşları çatıldı.

– Lənət şeytana!.. – deyə o, Şelqanı apardıqları yan qapıya sarı yüyürdü.

58

Şelqa daş döşəmədə bir döşəyin üstündə uzanmışdı. Ağ neftlə yanan hisli bir çıraq anbarın tağı tavanını, boş çəlləkləri və hörümçək torlarını işıqlandırır. Qarin bir müddət gözləri ilə Şelqanı axtardı. Onun qarşısında durub dodaqlarını gəmirməyə başladı.

– Mən hirsələnmişdim, acığınız tutmasın, Şelqa. Güman edirəm ki, hər halda biz sizinlə ümumi bir dil taparıq. Razılaşıraq. İstəyirsinizmi?

– Çalışın görək.

Qarin yaltaqlana-yaltaqlana, on dəqiqə bundan əvvəlkindən tamamilə başqa tərzdə danışdı. Şelqa gərgin bir ehtiyatla dinləyirdi. Ancaq bu gecə ərzində keçirdiyi həyəcan, hələ bütün bədənini gizildədən bihüşdər qazımın təsiri və qolunun ağrısı onun diqqətini zəiflətməmişdi.

Qarin döşəyin üstünə oturdu. Papiros yandırdı. Onun üzü fikirli və varlıq xeyirxah və gözəl görünürdü...

Şelqa başının ağrısından üzünü qırıqşdıraraq düşünürdü: “Görəsən əclafın fikri nədir? Görəsən nə etmək istəyir?”

Qarin dizlərini qucaqlayıb papirosunu çəkdi, gözələrini taqlı tavana zillədi.

– Bilirsinizmi, Şelqa, hər şeydən əvvəl siz bunu bilməlisiniz ki, mən heç bir vaxt yalan danışmıram... Bəlkə də bu insanlara qarşı nifrətimdəndir, amma bunun əhəmiyyəti yoxdur. İş belədir: Rollinq öz milyardları ilə bərabər mənə yalnız müəyyən vaxta qədər lazımdır, vəssalam... Mən də elə Rollinqə bu qədər lazımam... Kütlüyünə baxmayaraq, deyəsən o da bunu başa düşmüşdür... Rollinq bura Avropanı müstəmləkə etmək üçün gəlmişdir. Əgər o, bunu edə bilməse, onda bütün milyardları ilə bərabər elə öz ölkəsi Amerikada müflis olacaqdır. Rollinq bir heyvandır. Onun yeganə vəzifəsi irəli soxulmaq, kəllə vurmaq və tapdamaqdan ibarətdir. Onda zərər qədər də fantaziya yoxdur. Onun başını vurub partladacağı tək bir cədiv var ki, o da Sovet Rusiyasıdır. O bunu başa düşür və bütün qəzəbi sizin əziz vətəninizə çevrilmişdir... Mən özümü rus hesab etmirəm (deyə Ə, tələsik əlavə etdi), mən kosmopolitem...¹

– Məlum şeydir, – deyə Şelqa acı-acı gülərək cavab verdi.

– Bizim onunla qarşılıqlı münasibətimiz belədir: müəyyən bir vaxta qədər biz əlbir işləməliyik...

– Ayın iyirmi səkkizinə qədər...

Qarin cəld gözələri parıldaya-parıldaya, məzəli-məzəli Şelqaya baxdı.

– Siz bunu hesablayıbsınız? Qəzetlərdən?

– Ola bilər...

– Yaxşı ... Qoy ayın iyirmi səkkizinə qədər olsun. Sonra biz mütləq bir-birimizi didməyə başlayacağıq... Əgər Rollinq udmuş olsa, Sovet Rusiyası üçün bu, ikiqat qorxulu olacaqdır: mənim aparatım onun əlinə keçəcək və bu zaman artıq onunla mübarizə aparmaq sizin üçün son dərəcə çətin olacaqdır... İndi belədir, yoldaş Şelqa, siz bir həftəyə qədər burada, bu hörümçəklərin arasında qalmaqla, mənim qələbə qazanmaq imkanımı ölçüyə gəlməz dərəcədə artırmış olacaqsınız.

Şelqa gözələrini yumdu. Qarin onun ayaq tərəfində oturub qısa-qısa qullablarla papirosunu çəkirdi. Şelqa dilləndi:

– Axı mənim razılığım sizin nəyinizə gərəkdir? Elə mənim razılığım olmadan da, mən burada kefiniz istədiyiniz qədər saxlaya bilərsiniz. Yaxşısı budur, deyin görüm ki, məndən nə istəyirsiniz?..

– Çoxdan belə danışmalı idiniz... Yoxsa başlayıbınız ki, “kommunist kimi söz verirəm...” Vallah, bayaq siz mənə elə incitdiniz ki, lap qəzəbləndim... indi isə, deyəsən daha işi başa düşməyə başlayırsınız. Düzdür, biz sizinlə düşmənlik... ancaq biz əlbir işləməliyik. Sizin fikrinizcə, mən əslini itirmiş böyük bir fərdiyyətçiyəm... mən, Pyotr Petroviç Qarin, mənə yaradan qüvvələrin lütf etdiyi beynimi, – gülümsünməyin, Şelqa, – dahiyənə, bəli, bəli, mənim özümə də ağır və dəhşətli görünən coşqun ehtiraslarımı, öz acgözlülük və prinsipsizliyimi, bütün məniyyətim bəşəriyyətə qarşı, sözün tam mənası ilə bəşəriyyətə qarşı qoyuram.

– Vay səni! – deyə Şelqa dilləndi. – Əclafa bir bax ha!

– Elədir ki, var... “əclafa bir bax ha!”, siz mənə deyənə başa düşdünüz. Mən şəhətpərəst bir adamam, həyatımın bütün saniyələrini zövq və ləzzətə həsr etməyə çalışıram. Mən qızgın bir surətdə Rollinq ilə haqq-hesabı kəsməyə tələsirəm, çünki bu qiymətli saniyələri itirirəm. Siz orda, Rusiyada mübariz, materiallaşmış ideya tərəfdarisiz. Mənim heç bir ideyam yoxdur. Şüurlu bir surətdə, mütəəssib bir surətdə bütün ideyalara nifrət edirəm. Mən qarşıma belə bir məqsəd qoymuşam: elə bir şərait yaratmalıyam ki (ətraflı danışmayacağam, siz yorularsınız), özümü elə izafi şeylərlə əhatə etməliyəm ki, – Semiramidanın bağçaları və bütün Şərqi ehtişamı mənim cənnətimin qarşısında uşaq oyuncağı kimi görünəcəkdir. Bütün elm, bütün sənaye, bütün incəsənət mənim qulluğumda olacaqdır. Şelqa, siz başa düşürsünüz ki, mən sizin üçün nəyəm, – uzaq

¹ Kosmopolit (yunanca “dünya vətəndaşı”) – vətən və millyyət anlayışını rədd edən və özünü ümumdünya vətəndaşı sayan adam

və tamamilə xəyali bir təhlükə. Rollinq isə, konkret, yaxın və dəhşətli bir təhlükədir. Buna görə də müəyyən müddətə qədər, Rollinqi ayaq altına salıb tapdayana qədər sizinlə biz əlbir olmalıyıq. Mən artıq bir şey xahiş etmirəm.

– Siz nə istəyirsiniz, mənim sizə köməyim nədən ibarət olmalıdır? – deyə Şelqa dişlərini bir-birinə qısaraq soruşdu.

– Mənə lazımdır ki, siz dənizə kiçik bir səyahətə çıxasınız.

– Başqa cür desək, siz mənim əsirliyimi davam etdirmək istəyirsiniz?

– Bəli.

– Siz məni dəniz sahilinə aparanda, çıxır ilk rast gələn polisi köməyə çağırmaq üçün mənə nə verərsiniz?

– İstədiyiniz məbləği.

– Mən heç bir məbləğ istəmirəm.

– Bax buna varam, – deyə Qarin döşəyin üstündə ona sarı çevrildi. – Bəs mənim aparatımın modelini versəm, razılaşarsınız mı? (Şelqa fisıldadı.) İnanmırsınız mı? Deyirsiniz, aldadaram, vermərəm? Yaxşı bir fikirləşin, aldadaram ya yox? (Şelqa çiyinlərini çəkdi.) Bax belə ha, aparatı qurmaq ideyası son dərəcə sadədir. Mən bunu heç bir qüvvə ilə uzun müddət gizlin saxlaya bilməyəcəyəm. Dahiyanə ixtiraların taleyi belədir. Ayın iyirmi səkkizindən sonra infraqırmızı şüaların hərəkəti təsiri bütün qəzetlərdə təsvir ediləcəkdir. Almanlar da, məhz almanlar, düz yarımca ildən sonra eynən bu cür aparat quracaqlar. Mən heç bir risk etmirəm. Modeli götürün, onu Sovet Rusiyasına aparın. Hə, yeri gəlmişkən deyim ki, sizin pasportlar və kağızlar məndədir. Buyurun. Onlar daha mənə lazım deyil. Bağışlayın ki, mən onları qurdalamışam. Mən həddindən artıq hər şeylə maraqlanan adamam... Sizdə o bədənə naxış çəkilmiş oğlanın şəkli nə olan şeydir?

– Heç, sahibsiz bir uşaqdır, – deyə Şelqa Qarinin bu zirzəmiyə gəlməkdən başlıca məqsədi olan əsil məsələyə yaxınlaşdığını başı ağraya-ağraya dərk etdi.

– Şəklin dalında keçən ayın on ikisi qeyd edilmişdir, deməli siz oradan çıxmaq ərəfəsində həmin şəkli çəkibsiniz, eləmi?.. Şəkli də mənə göstərmək üçün müğtəribsiniz? Leninqradda onu heç bir kəsə göstərməyibsiniz ki?

– Yox, – deyə Şelqa dişlərinin arasından cavab verdi.

– Bəs oğlanı neyləyibsiniz? Bəli, bəli, mən heç fikir verməmişdim, – burada hətta adı da yazılmışdır, İvan Qusev. Bunu avarçılıq məktəbində, eyvanındamı çəkibsiniz? Tanıyıram, o yerlər mənə tanışdır... O uşaq sizə nə danışdı? Mantsev sağdır mı?

– Sağdır.

– Orada axtardığı şeyi tapıbmı?

– Deyəsən tapıb.

– Bax görürsünüzmü, mən həmişə Mantseve inanırdım.

Qarin düzgün hesablamışdı. Şelqanın başı elə qurulmuşdu ki, o həm nifrət etdiyindən, həm də ki, oyunda da, mübarizədə də yalan danışmağı yüngüllük hesab etdiyindən, heç cürə yalan danışa bilməzdi. Bir dəqiqədən sonra Qarin İvanın avarçılıq klubuna gəlib çıxmasını və onun Mantsevin işləri barəsində bütün danışmalarını öyrəndi.

– Yaxşı, – deyə Qarin ayağa qalxdı və şən halda əllərini ovuşdurdu, – əgər ayın iyirmi doqquzunda gecə biz avtomobil ilə getsək, aparatın modeli bizim yanımda olacaqdır, – siz aparatı müəyyən vaxta qədər gizlətmək üçün istədiyiniz yeri göstərə bilərsiniz... Bax, belə bir təminat sizin üçün kifayətdirmi? Razı mısınız?

– Razıyam.

– Məni öldürməyə cəhd etməyəcəksiniz ki?

– Bu yaxın vaxtda yox.

– Mən əmr edərdim sizi yuxarı çıxarsınlar, bura çox rütubətli, – deyünca, ləzzətlə yeyin, için, sağalın.

Qarin göz vurub çıxdı.

59

– Adınız, familiyanız?

– Kulnev polkunun rotmistri Aleksandr İvanoviç Volşin, – deyə enlisifət zabiti Qarinin qabağında mil durub cavab verdi.

– Hansı vəsailə yaşayırsınız?

– General Subbotinin yanında ev dovşanı bəsləmək işində gündə iyirmi su muzdlı işləyirəm, yeməyim onun boynunadır, əvvəl şofer idim, pis qazanmırdım, polk yoldaşlarım məni dilə tutub, monarxistlər qurultayına nümayəndə getməyə razı saldılar. Elə birinci iclasda hirslenib, polkovnik Şestobitovun sifətinə bir yumruq ilişdirdim. Səlahiyyətimi aldılar, qulluğumu da itirdim.

– Sizə təhlükəli bir iş təklif edirəm, qonorarı çox olacaq. Razısınızmı?

– Bəli.

– Siz Parisə gedəcəksiniz. Oradan zəmanət alacaqsınız. Sizi qulluğa götürəcəklər. Əlinizdə lazımi kağızlar və mandatla Leninqrada gedəcəksiniz... Orda, bax, bu şəkildə gördüyünüz oğlan uşağını axtarıb tapacaqsınız...

60

Beş gün keçdi. Anilin şirkətinin məşhur zavodlarının yaxınlığındakı yaşıl və rütubətli dərədə yerləşmiş Reyn sahilinə yaxın kiçik K. şəhərinin sakitliyini heç bir şey pozmurdu.

Dar səkili əyri-üyrü küçələrdə səhərdən məktəblilərin taxta ayaqqabıları taqqıldayır, fəhlələrin ağır addımlarının səsi yayılır, qadınlar uşaq arabacıqlarını çay sahilindəki cökə ağaclarının kölgələrinə sürürdülər... Bərbər öz dükanından çıxıb, əynində parusın jilet, nərdivanını səkinin üstünə qoydu. Şagirdi dirəyin başındakı onsuz da par-par parıldayan lövhəni silmək üçün nərdivana çıxdı, – lövhədə mis tas və ağ at quyruğu şəklində çəkilmişdi. Qəhvəxananın qalın şüşələrini də silib təmizləyirdilər. İçerisində boş pive çəlləkləri olan araba yekə təkərlərini taqqıldada-taqqıldada keçib gedirdi.

Bura yaxşıca süpürülüb təmizlənmiş, səliqəli, köhnə bir şəhərdir; gündüz saatlarında, günəş sal daş döşənmiş qabarıq küçəni qızdırıqda; şəhər səssiz-səmirsiz olurdu; axşam gün batana yaxın fəhlə kişilər və qadınlar zavodlardan qayıtdıqda, küçələr ağır-ağır danışiq səslərlə canlanır, qəhvəxanaların işıqları yanır və əynində, kim bilir nə vaxtdan qalmış qısa bir plaş olan qoca fənərçi, taxta başmaqlarını sürüyüb taqqıldada-taqqıldada, fənərləri yandırmağa başlayırdı.

Bazarın darvazalarından əlləri səbətli fəhlə və şəhərli arvadları çıxırdılar. Əvvəllər bu səbətlərin içi Snaydersin¹ natülmort lövhələrinə layiq meyvə, tərəvəz və başqa yeməli şeylərlə dolu olardı. İndi isə, bir neçə kartof, bir dəstə soğan, şalgam və bir az da qara çörəkdən başqa şey tapılmazdı.

¹ Snayders Frans (1579-1657) – məşhur Flamand rəssamı, Rubensin dostu və xələfi. Xüsusən tərəvəz, meyvə, balıq və ov quşlarını təsvir edən natülmortları ilə məşhurdur.

Qəribədir. Dörd yüz ilin içində Almaniya yaman varlanmışdır. Onun oğulları necə şöhrət qazanmışdır. Göy alman gözlərində neçə-neçə ümid qığılcımları parlamışdır. Geri qatlanmış qumral saqqallardan nə qədər pive axmışdır. Neçə billion kilovat insan enerjisi sərf olunmuşdur...

İndi budur, bütün bunlar hədəf olur. Mətbəxlərdə doğrama taxtalarının üzərində birçə dəstə soğan, qadınların ac gözlərində isə, çoxdankı həsrət...

Volf ilə Xlinov, ayaqlarında tozlu ayaqqabı, əyinlərində pencək, çiyinlərində yol çantası, alınları tərlənmiş halda, körpüdən keçib, şose yolla cökə ağaclarının altı ilə üzü yuxarı K. şəhərinə doğru yoxuşu çıxmağa başladılar.

Günəş alçaq dağların ardında batırdı. Axşamın qızılı işığında anilin şirkətinin zavodlarının bacaları hələ də tüstülənirdi. Korpuslar, bacalar, dəmir yolları, kiremitli anbarlar təpələrin ətəkləri ilə lap şəhərə qədər gəlib çatırdı.

Volf batan günəşin işığında qırmızımtıl görünən qayaları əli ilə göstərib dedi:

– Mən əminəm ki, ordadır. Zavodları atəşə tutmaq üçün ən yaxşı nöqtə seçmək lazım gələydi, mən həmin yeri seçərdim.

– Yaxşı, yaxşı, cəmi üçcə gün qalmışdır, Volf...

– Nə olsun ki, cənub tərəfdən heç bir təhlükə ola bilməz, ora çox uzaqdır. Şimal və Şərq sahələrini son daşına qədər yoxlamışıq. Bizə üç gün kifayətdir.

Xlinov şimalda gömgöy görünən meşəli təpələrə sarı dönüb baxdı, onların arasını qalın kölgələr basmışdı. Bu tərəflərdə Volf ilə Xlinov bu beş günün və gecənin ərzində pəncərələri zavoda baxan bir tikinti, yaylaq evi və ya barak gizlənə bilən hər bir çökəyi axtarmışdılar. Beş gecə-gündüz onlar əyinlərindən paltarlarını soyunmuşdılar, gecədən xeyli keçmiş hara gəldi başlarını atıb yatmışdılar. Hətta ayaqları daha ağır da hiss etmədi. Onlar daşlı yollarla, cığır-larla, dərələri birbaşa keçərək, barılardan aşaraq, şəhərin ətrafını, demək olar ki, yüz kilometr sahəni gəzib yoxlamışdılar. Amma heç yerdə Qarinin buralarda olduğunu göstərən kiçik bir əlamət də görməmişdilər. Rast gələn kəndlilər, fermerlər, yaylaq evlərinin qulluqçuları, meşəbəyləri, keşikçilər yalnız əllərini yelleyib deyirdilər:

– Bütün bu mahalda birçə nəfər də gəlmə yoxdur, burada yaşayanların hamısını biz tanıyıyıq.

Bircə qərb sahəsi qalmışdı ki, ən ağır sahə də bura idi. Xəritə üzrə orada qayalıqlı yaylaya gedən piyada yolu var idi, həmin bu yaylada məşhur “Zəncirbənd skelet” qəsrinin xərəbələri, onun yanında da, belə hallarda olduğu kimi, “Zəncirbənd skelet” pivə restoranı yerləşmişdi.

Xarabalıqlarda, doğrudan da, zirzəminin qalıntılarını və demir barmaqlığın ardında oturmuş vəziyyətdə, paslı zəncirlərlə bənd edilmiş yekə bir skelet göstərirdilər. Onun açıq poçt kartlarında, naxışlı bıçaqlarda və pivə parçalarının üzərində çəkilmiş şəkilləri satılırdı. Hətta iyirmi pfenni verib, skeletlə yan-yanə şəkil çəkdirmək və bu şəkli tanışlarınıza, ya da sevdiyiniz qıza göndərmək mümkündür. Bazar günləri bu xərəbəliklər al-əlvan geyimli dincələn adamlarla dolu olurdu, restoran yaxşı alver edirdi. Xaricdən gələnlər də olurdu.

Amma müharibədən sonra bu məşhur skeletə maraq azalmışdı. Adamlar yoxsullaşmışdılar və bayram günlərində dağın yoxuşunu çıxmağa tənbəllik edir, yarım şüşə pivə və yaxma ilə tarixi xatirələrdən uzaq, çayın kənarında, cökə ağaclarının altında vaxt keçirməyi üstün tuturdular. “Zəncirbənd skelet” restoranının sahibi daha xarabalıqları əvvəlki ciddi-cəhd ilə səliqəli saxlaya bilmirdi. Hərdən elə olurdu ki, orta əsrlərdən qalma bu skelet, həftələrlə heç bir kəs tərəfindən narahat edilmədən, gözlerini boş oyuqları ilə yaşıl dərəni seyr edib dururdu; həmin bu yerdə vaxtilə, məşum bir gündə, həmin bu qəsrin sahibi onu vurub atdan salmışdı, – indi o, qüllələrinde xoruzlar və şiş millər uçan kilsələri və zavodların bacalarını seyr edirdi. Bu zavodlarda dünya miqyasında yaraaçaq qaz, tetril və başqa daha dəhşətli məhsullar hazırlayırdılar. Bu da əhəlinin tarixi xatirələrə, skeletin şəkli çəkilmiş poçt kartlarına və bəlkə həyatın özünə olan həvəsini də öldürmüşdü.

İndi Volf ilə Xlinov həmin bu yerlərə gedirdilər. Onlar özlərini bərkitmək üçün şəhər meydanındakı qəhvəxanaya girdilər və xeyli müddət xəritəni tədqiq edib, qəhvəxana xidmətçisindən sorğu-sual etdilər.

Belə məlum oldu ki, çökəyin qərb hissəsində xarabalıqlar və restorandan başqa bir də görməli yer var; bu da son illərdə müflis olmuş bir yazı məşinləri fabrikanının yay köşküdür. Bu köşk təpələrin qərb ətəklərində idi, şəhər tərəfdən baxdıqda görünürdü. Fabrikant bu köşkdə təkbaşına yaşayır və kənar heç bir yerə getmirdi.

Səhərə yaxın bədirlənmiş ay çıxdı. Qat-qarış daş qalaqlarından və qayalardan ibarət tutqun görünən bütün bu şeylər ay işığında aşkara çıxdı; salamat qalmış tağların zərif kölgələri yerə düşmüş, qala bürcünün qalıqları aşağı dərəyə doğru uzanıb gedirdi, bunun yan-yöresini əyri-üyrü ağaclar və bir-birinə sarmaşmış böyütkən kolları basmışdı; qəsrin ən qədim hissəsi olan dördbucaq qüllə canlı kimi görünürdü; bunu bir zaman normanlar¹ tikmişdilər. Bu qülləni açıq poçt kartlarında çəkilmiş şəkillərdə “işgəncə qülləsi” adlandırırdılar.

Volf dirsəklərini barmaqlığa söykəyib qülləni xeyli müddət gözdən keçirdi, sonra Xlinov sarı dönüb dedi:

– İndi bura baxın.

Aşağıda, dərinlikdə, ay işığında dumana bürünmüş kimi bir dərə görünürdü. Çayın sıx ağaclar arasından aşkara çıxdığı yerlərdə suyun üzərində gümüşü dalğacıqlar parıldaşırdı. Şəhər oyuncaq kimi görünürdü. Bircə pəncərədən də işıq gəlmirdi. Şəhərin ardında, sol tərəfdə anilin şirkəti zavodlarının yüzlərcə işığı yanırdı. Oradan ağ tüstü burumları uçur, bacalardan qırmızımtıl alov çıxırdı. Parovozların fitləri və nə isə, bir gürultü eşidilirdi.

Volf dedi:

– Mən haqlıyam, şüanı ancaq bu yayladan salmaq olar. Bir baxın, odur – ora xammal anbarı, o tərəf, torpaq səddin ardı, yarım fabrikantlar anbarıdır, onlar lap açıqdadır, bir az da o yanda rus üsulu ilə kükürd kolçedanından kükürd turşusu istehsal edən uzun korpuslar görünür. Odur, bax, kənarda dəyirmi damlı tikililər görürsən, burada anilin və bütün o dəhşətli məhsullar istehsal olunur ki, bunlar da bezi vaxt, elə özü öz kefinə görə partlayır.

– Yaxşı, Volf, əgər təxmin etsək ki, Qarin aparatı yalnız ayın iyirmi yeddisindən iyirmi səkkizinə keçən gecə gətirib yerinə qoyacaqdır, hər halda axı əvvəlcədən qoyulacaq yerin bezi əlamətləri olmalıdır.

– Xarabalıqları nəzərdən keçirmək lazımdır. Mən qülləyə dırmaşaram, siz də divarları və tağları yoxlayın... əslinə qalsa, həmin o skeletin oturduğu yerdən yaxşısını tapmaq mümkün deyil.

– Saat yeddidə restoranda görüşərik.

–Yaxşı.

¹ Normanlar – orta əsrlərdə Skandinaviyada yaşamış cəngavər cerman qəbilələri. Normanlar öz gəmiləri ilə Avropanın sahil şəhərlərinə talançılıq basqınları edirdilər.

Səhər saat səkkizdə Volf ilə Xlinov “Zəncirlənmiş skelet” restoranının taxta eyvanında süd içirdilər. Gecəki axtarışlardan bir şey çıxmamışdı. Onlar başlarını ovuclarına söykəyib, dinməz–söyləməz oturmuşdular. Bu günlərin ərzində onlar bir–birini o qədər yaxşı tanımışdılar ki, bir–birinin fikrindən keçəni başa düşürdülər. Daha həssas olan və özünə daha az inanan Xlinov Volf ilə onu Parisdən bura, tamamilə əmin–amanlıq görünən bu yerlərə gətirib çıxaran mühakiməsinin gedişini başdan–başa dəfələrlə nəzərdən keçirməyə başlamışdı. Bu inam nəyə əsaslanırdı? Qəzetdən alınmış bir neçə sətrə.

– Volf, görəsən biz axmaq yerində qalmırıq ki?

Bu suala Volf belə cavab verdi:

– İnsanın əqli məhduddur. Amma həmişə işin xətri üçün şübhə etməkdənsə, ona inanmaq daha ağıllı işdir. Bir də ki, əgər biz heç bir şey tapmasaq və Qarinin şeytan əməli uydurma bir şey çıxsa, onda Allaha şükür. Biz öz vəzifəmizi yerinə yetirmiş olarıq.

Kelner qayğanaq və iki parç pivə gətirdi. Restoranın sahibi, qırmızı sıfətli yoğun kişi gəlib çıxdı.

– Sabahınız xeyir, cənablar! – O fısıldaya–fısıldaya tövsüyərək, qonaqların öz atəşlərini söndürmələrini qayğılı bir halda gözlədi. Sonra əlini hələ də göyümtül görünən və şəbnəmdən parıladaşmaqda olan dərəyə sarı uzatdı: – İyirmi ildir mən bu yerlərə göz yetirirəm... Hüzurunuzə ərz eləyim ki, mənim əziz ağalarım, daha işin axırı gəlib çatır... Mən səfərbərlik görmüşəm. Odur ha, həmin o yol ilə qoşun gedirdi. Bunlar mərd alman qoşunları idi. (Restoran sahibi yoğun şəhadət barmağını yay kimi başının üstündə dik qaldırdı.) Bunlar Tatsitin¹ təsvir etdiyi həmin o qüdrətli, başlarındakı qanadlı dəbilqələrlə dəhşət saçan ziqfridlər² idi. Kelner, cənablara iki parç da pivə gətir. On dördüncü ildə bu ziqfridlər kainatı fəth etməyə getmişdilər. Onların yalnız qalxanları çatışmırdı, – qədim alman adəti sizin yadınızdadırımı: qalxanı ağızlarına tutub hərbi nərə çəkərdilər ki, səsləri qorxunc çıxsın. Bəli, mən atların üstündə möhkəm oturmuş

süvarilərin arxalarını görmüşəm... Mən soruşmaq istəyirəm ki, axı nə baş vermişdir. Yoxsa biz qanlı savaşıqlarda ölməyi yadırgamışıq? Mən qoşunların geri qayıdıb gəldiklərini də görmüşəm. Lənət şeytana, süvarilər yenə də yəhərlərin üstündə möhkəm oturmuşdular... Almanlar döyüş meydanında məğlub olmamışdılar. Onları öz ocaqlarının başında, yataqlarının içində qılıncdan keçirmişdilər...

Restoran sahibi bərəlmış gözləri ilə qonaqları nəzərdən keçirib, xarabalıqları sarı döndü, onun üzü kərpic rəngi aldı. O, cibindən ağır–ağır bir dəstə açıq poçt kartı çıxarıb ovqunun içinə çırpdı:

– Sizdən soruşuram, şəhərdə olubsunuz: heç beş yarım futdan ucaboylu birçə almana rast gəldinizmi? Hələ bu proletarlar zavodlarından qayıtdıqda, heç eşidibsinizmi onlardan biri ucadan “Deyçland” deməyə cürət eləsin? Amma budur, həmin bu proletarlar pivə içə–içə səsləri batana qədər sosializmdən danışılar.

Restoran sahibi bir dəstə poçt kartını məharətlə stolun üstünə atdı, kartlar yelpinc kimi səpələndi... Bunlar skeletin şəkilləri idi. Bəzində sadəcə skelet və qanadlı dəbilqə qoymuş alman, bəzində skelet və yanında tam təchizatı ilə on dördüncü il döyüşçüsünün şəkli çəkilmişdi.

Restoran sahibi həqarətli bir qürur ilə dedi:

– Biri iyirmi beş pfenniq, düjünü iki marka əlli pfenniq, heç kim bundan ucuz verməz; bunlar müharibədən əvvəl çəkilmiş çox yaxşı, rəngli fotoqrafiya məhsuludur; gözlərinin altına folqa qoyulmuşdur; bu, çox dərin təsir bağışlayır... Elə bilirsiniz ki, bu qorxaq burjualar, bu boyları beş yarım fut olan proletarlar mənim bu kartlarımı alırlar? Tfu... Məsələni belə qoyublar ki, mən görək skeletin yanında Karl Libknextin şəklini çəkdirəm...

Onun yenə də üzü qıpqırmızı qızardı və birdən qəhqəhə ilə güldü:

– Qoy hələ gözləsinlər!.. Ey, kelner, bizim orijinal konvertlərə bu cənabların hərəsinə bir düjün şəkil qoy... Bəli, bəli, bir təhər işin içindən çıxmaq lazım gəlir... Mən sizə öz patentimi göstərəm... “Zəncirbənd skelet” mehmanxanası bunları yüzrlə satacaqdır... Burada mən öz zamanəməizlə ayaqlaşırım və öz prinsiplərimdən geri çəkilən deyiləm.

Mehmanxana sahibi gedib, yenə həmin saat qayıdıb gəldi və siqar qutusuna bənzər kiçik bir qutu gətirdi. Onun qapağında yandırma naxışla yenə də həmin skeletin şəkli çəkilmişdi.

¹ Tatsit (e.ə. 55–120–ci illər) – məşhur Qədim Roma tarixçisi və dünya ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri.

² Ziqfridlər – bahadirlər, qəhrəmanlar. Alman mifologiyaçı qəhrəmanı, millətin və onun allahlarının xilaskarının adı üzrə.

– Yoxlamaq istəyirsinizmi? Katod lampalı qəbuledicilərdən pis işləmir. – O cəld məftilləri və qulaqlıqları düzəldib radioqəbuledicini stolun altına vurulmuş ştəpsele taxdı. – Qiyməti üç marka yetmiş beş pfenniqdır, əlbəttə, qulaqlıqlar bura daxil deyil. – O, qulaqlıqları Xlinova uzatdı. – Berlini, Hamburqu, əgər xoşunuza gəlsə, Parisi də dinləmək olar. Mən sizi Köln kilsəsi ilə calaşdıraram, indi orda səhər ibadətidir, siz oranın səsini eşidə bilərsiniz, bu çox özəmətli bir şeydir... Dəstəyi sola burun... Nə oldu? Deyəsən yenə də bu məlun Ştufer mane olur? Yox?

– Kim mane olur? – deyə Volf aparata sarı əyilib soruşdu.

– Yazı maşınları fabrikantı, müflis olmuş Ştufer, sərxoşun və dəlinin biridir... İki il bundan əvvəl öz köşkündə bir radiostansiyası qurmuşdu. Sonra müflis oldu. İndi, budur, stansiya bu yaxında yenə də işləməyə başlamışdır...

Xlinovun gözləri qərribə bir surətdə parıldadı, o qulaqlığı aşağı endirdi?

– Volf, haqq-hesabı üzün, gedək.

Bir neçə dəqiqə sonra onlar yaxalarını çərənçi restoran sahibinin əlindən qurtarıb, restoranın qapısından çıxdıqda, Xlinov var gücü ilə Volfun əlini sıxdı:

– Mən Qarinin səsini eşitdim, tanıdım...

64

Həmin səhər, bu əhvalatdan bir saat əvvəl həmin təpələrin qərb ətəyində yerləşmiş Ştufer köşkündə yarıqaranlıq yemək otağında Ştufer stolun arxasında oturub, gözə görünməyən həmsöhbəti ilə söhbət edirdi. Daha doğrusu, bunlar söyüşlərdən ibarət qırıq-qırıq cümlələr idi. Üstünə kül səpələnmiş stolun üzərində boş şüşələr, siqar kötükləri, Ştuferin yaxalığı və qalstuku var idi. O, alt paltarında idi. Dərisi sallanmış sinəsini qaşıyır, gözlərini yekə dəmir çilçirəqda yanan yeganə elektrik lampasına zilləyib, gəyirtisini saxlaya-saxlaya, ən murdar sözlərlə yavaşcadan öz sərxoş hafizəsində canlanan insan surətlərinə söyüşlər yağdırırdı.

Yemək otağındakı saat tənənəli qülle saati ahəngi ilə yeddini vurdu. Demək olar ki, həmin saat yaxınlaşan avtomobil uğultusu

eşidildi. Qarin, səhər küləyindən tərəvətlənmiş, dişləri ağara-ağara, dəri kartuzunu peysərinə itələmiş halda, yemək otağına girdi.

– Yenə bütün gecəni sərxoşluq edibsiniz?

Ştufer qızarmış gözləri ilə qıyqacı ona baxdı. Qarin onun xoşuna gəlirdi. Hər bir şeyin pulunu artıqlaması ilə ödəyirdi. O, heç sövdələşmədən, köşkü bütün yay ayları müddətinə şərab anbarı ilə birlikdə icarəyə götürmüş, köhnə Reyn şərabları, fransız şampan şərabları və likörleri tamamilə Ştuferin öz ixtiyarına vermişdi. Kim bilir o, nə işlə məşğul idi, bəlkə də möhtəkirlik edirdi, amma o, Ştuferi iki il bundan əvvəl müflis etmiş amerikalıları yaman bərk söyür, hökumətə nifrət bəsləyir və ümumiyyətlə, bütün insanları əclaf adlandırırdı, – bu özü də elə yaxşı idi.

– Yoxsa siz bütün gecəni Allaha dua edibsiniz, – deyə Ştufer xırıltılı səslə cavab verdi.

Qarin qısa qəhqəhə çekdi. Əlini Ştuferin piylənmiş kürəyinə vurdu.

– Biz hər birimiz öz istədiyimiz kimi əylənirik. Yeri gəlmişkən soruşum, mən burda olmayanda bura iki nəfər gəlmişdimi, mənə soruşan olmayıb ki?

– Yox...

– Çox yaxşı. Anbarın açarını verin görüm...

Qarin açarın zəncirini əlində hərlədə-hərlədə bağa çıxdı, burada antena dorlarının altında kiçik şüşəbənd anbar var idi. Orada-burada baxımsız qalmış çiçək ləklərində saxsıdan qayrılmış və üstlərini quşların mürdarladığı xırdaca heykəllər qoyulmuşdu. Qarin şüşəbənd qapını açıb içəri girdi, pəncərələri taybatay açdı. Pəncərə altına dirsəklənib, səhərin tərəvətli havasından nəfəs alala bir müddət dayandı. O, banklar və zavodlarla işlərini qurtarmaq üçün, demək olar ki, iyirmi saat avtomobilin içində olmuşdu. İndi ayın iyirmi səkkizi üçün bütün işləri yoluna qoymuşdu.

O, pəncərənin qabağında nə qədər belə durduğunu özü də bilmirdi. Sonra gərnəşib bir siqar yandırdı, dinamonu işə salıb saatına baxdı və aparatı qurdu. Sonra mikrofonun qarşısında durub ucadan və kəlmə-kəlmə dedi:

– Zoya, Zoya, Zoya, Zoya... Dinləyin, dinləyin, dinləyin!.. Hər şey sənə istədiyin kimi olacaq... Sən yalnız istəməyi bacar. Sən mənə lazımsan. Sənsiz mənə heç bir iş dad vermir. Bu günlərdə

Neapolda olacağam. Dəqiq vaxtı sabah deyərəm. Heç şeydən nıgaran olma. Bütün işlər yaxşı gedir...

O, bir qədər susub siqara qullab vurdu və yenidən başladı: "Zoya, Zoya, Zoya..." Sonra gözlərini yumdu. Dinamo yumşaq səslə uğuldayır və antenadan bir-birinin ardınca gözə görünməyən şimşəklər çıxıb yayılırdı.

İndi əgər buradan topçu arabaları da keçsəydi, Qarin yəqin ki, onların gurultusunu da eşitməzdi. O, bağçanın axırında daşların qopub üzəsağı yuvarlanmasının səsinə də eşitmədi. Sonra pavilyonun beş addımlığında kollar aralandı və onların içindən Kolt tapançasının zağlı lüləsi insan gözü səviyyəsində dikəldi.

65

Rollinq telefon dəstəyini götürdü:

– Bəli.

– Danışan Semyonovdur. Elə indicə Qarinin radiosunu tutdum. İcazə verirsinizmi oxuyum?

– Hə.

– "Hər şey sənə istədiyini kimi olacaqdır, sən yalnız istəməyi bacar..." – deyər Semyonov, rus sözlərini fransızcaya bir təhər tərcümə edə-edə, oxumağa başladı. Rollinq səsinə çıxarmadan dinləyirdi.

– Vəssalam?

– Elədir ki, var, vəssalam.

– Yazın, – deyər Rollinq dikte etməyə başladı: – Göndərici stansiyanın dalğasını təxirsiz olaraq dörd yüz iyirmi birə qurmali. Sabah həmin bu teleqramı tutduğunuz bugünkü vaxtdan on dəqiqə əvvəl radio ilə bu sözləri verməyə başlayın: "Zoya, Zoya, Zoya... gözəl-nilməz fəlakət baş vermişdir. İşə girişmək lazımdır. Əgər dostunuzun həyatı sizin üçün əzizdirsə, cümə günü Neapolda sahile çıxın, "Splendid" mehmanxanasına düşün və şənbə günü günortaya qədər xəbər gözləyin". Bu sözləri siz fasiləsiz olaraq, eşidirsinizmi, fasiləsiz olaraq, uca və inandırıcı səslə təkrar etməlisiniz. Vəssalam.

Rollinq zəngi çaldı.

– Təxirsiz olaraq Tiklinskini tapıb mənim yanıma gətirin, – deyər o, qaçaraq içəri girən katibə tapşırıq verdi. – Bu saat aerodroma gedin. Örtülü bir sərnəşin təyyarəsi ya satın alın, ya icarə edin, fərqi yoxdur. Bir pilot, bir də bort mexanik tutun. Ayın iyirmi səkkizi üçün uçuşa hər şeyi hazırlayın.

66

Volf ilə Xlinov günün bütün qalan hissəsini K. şəhərində keçirdilər. Onlar küçələri gəzib, özlərini turist kimi qələmə verərək, yerlilərlə cürbəcür boş-boş şeylər barəsində söhbət edirdilər. Şəhər sakitləşdikdə, Volf ilə Xlinov dağa qalxdılar. Gecəyarısı onlar artıq Ştuferin bağına gedən yoxuşu çıxmaqda idilər. Əgər polis onlara diqqət yetirmiş olsa, özlərini azmış turist kimi qələmə verməyi qərara almışdılar. Əgər onları tutmuş olsalar, bunun da bir qorxusu yox idi: bütün şəhər onların cinayətdə iştirak etmədiyini söyləyə bilərdi. Kolların arasından gülləni atdıqdan və Qarinin kəlləsinin parçalandığını aydın gördükdən sonra, Volf ilə Xlinov, aradan heç qırx dəqiqə keçməmiş, artıq şəhərdə idilər.

Onlar alçaq çəpərdən aşib, ehtiyatla kolların ardındakı taladan keçdilər və Ştuferin evinə yaxınlaşdılar. Onlar durub heç bir şey başa düşmədən bir-birinin üzünə baxdılar. Bağçada və evdə sakitlik idi, səs-səmir yox idi, bir neçə pəncərədən işıq gəlirdi. Bağcaya çıxan böyük qapı açıq idi. Daş pillələrin və sıx otlar arasındakı xırdaca heykəllərin üzünə sakit işıq düşmüşdü. Artırmada, yuxarı pillədə yoğun bir adam oturub, yavaşcadan fleyta çalırdı. Onun yanında küləslə hörülmüş iri bir şüşə var idi. Bu səhər gözənilmədən radio pavilyonunun yanındakı cığırda zahir olan və güllə səsinə eşidəndə, dönüb səndələyə-səndələyə, yorta-yorta evə sarı qaçan həmin adam idi. İndi o, heç bir şey olmamış kimi öz kefində idi.

– Gedək, – deyər Xlinov pıçıldadı, – xəbər bilmək lazımdır.

Volf deyindi:

– Mənim gülləm yayına bilməzdi.

Onlar artırmaya sarı yönəldilər. Yarı yolda Xlinov astadan dedi:

– Narahat etdiyimizə görə bağışlayın... Burada it yoxdur ki?

Ştufer fleytanı aşağı endirdi, artırmada qanrıldı, boynunu uzadaraq, aydın görünməyən bu iki fiqura diqqətlə baxdı.

– Necə-necə? – deyə o səsini uzatdı, – burada yaman sərt itlər var.

Xlınov izahat verməyə başladı:

– Biz yol azmışıq, “Zəncirbənd skelet” xarabalıqlarına getmək istəyirdik... icazə verin bir az dincələk.

Ştufer aydın olmayan bir mızılta ilə cavab verdi. Volf ilə Xlınov ona baş əyib, aşağı pillədə oturdular, – onların ikisi də həyəcanlı və xoflu idilər. Ştufer üstədən aşağı onlara baxdı və dedi:

– Onu da deyim ki, mən varlı olan zamanda bağa zəncirli itlər buraxdırdım. Mənim həyasız adamlardan və gecə qonaqlarından xoşum gəlməzdi. (Xlınov Volfun əlini bərk sıxıb, ona bildirmək istədi ki, səsini çıxarmasın.) Amerikalılar məni müflis etdilər və hərçənd ətrafa lövhələr vurdurub, min marka cərimə barəsində xəbərdarlıq edilmişsə də, mənim bağçam avaralar üçün gediş-gəliş yolu olmuşdur. Bəli, Almaniya elə bir ölkəyə çevrilmişdir ki, burada qanunlara və xüsusi mülkiyyətə hörmət edilmir. Mən köşkümlə icarə edən adama dedim ki, bağın dövrəsinə tikanlı məftil çəkdirib, keşikçi qoydursun. Ancaq sözümlə qulaq asmadı, təqsir özündədir...

Volf yerdən xırdaca bir daş götürüb, qaranlığa ataraq soruşdu:

– Bu gəldi-gedər adamlardan sizə bir ziyan toxunubmu?

– “Ziyan” desəm, çox böyük düşər, amma gülcünc bir iş olub. Elə uzağı yox, bu gün səhər. Hər halda mənim iqtisadi mənafeyim ziyan çəkməyib. Mən öz kefimlə olacağam.

O, fleytanı dodaqlarına tutub bir neçə cır səs çıxardı.

– Axı mənim nəyimə görə o adam burda yaşayır, yoxsa Kölnə sərxoşluq edir? Mənim pulumu axırncı pfenniqə qədər ödəmişdir. Onu heç kəs məzəmmətləyə bilməz. Amma deyəsən o cənab əsəbi-dır. Lənət şeytana, bu müharibə dövründə adamların qulağı tapança səsi ilə vermiş etməli idi. Amma o, bütün şey-şüyünü yığışdırıb xudahafizləşdi, – xudahafiz... Nə deyim ki, – yolun açıq...

– Təmiz çıxıb getdi? – deyə Xlınov birdən uca səslə soruşdu.

Ştufer yerindən azacıq qalxdı, amma yenə oturdu. Otaqdan düşən işıqda yağlanmış kimi görünən yanağı yayıldı, o güldü. Yekə qarnı tərpeşdi.

– Elədir ki, var, o məni xəbərdar etdi: yəqin onun getməyini iki centlmen məndən soruşacaqdır. Getmişdir, getmişdir, öziz centlment-

lər. İnanmırsınız, gedək sizə onun otaqlarını göstərim. Əgər siz onun dostlarısınızsa, buyurun, görün, inanın... Bu sizin haqqınızdır, otaqların pulu ödənilmişdir.

Ştufer yenə də ayağa durmaq istədi, – amma ayaqları yer tutmurdu. Ondan daha ağıllı-başlı bir şey öyrənmək mümkün deyildi. Volf ilə Xlınov şəhərə qayıtdılar. Bütün yol uzunluğunu onlar bir-birinə bircə kəlmə də söz demədilər. Yalnız körpüdə, fənərin işığı düşmüş qaranlıq suyun kənarında Volf birdən-birə yumruqlarını düynələdi:

– Bu nə əcaib işdir!.. Axı mən özüm onun kəlləsinin parçalandığını gördüm...

67

Boyu çox hündür olmayan, çallaşmış saçları hamar daranmış, xəstə gözlərinə göy gözlük taxmış qıvrıq bir adam kaş sobanın yanında durub, başını aşağı salmış, Xlınovu dinləyirdi.

Xlınov əvvəlcə divanda oturmuşdu, sonra pəncərənin altına keçdi, daha sonra sovet səfirliyinin çox da böyük olmayan qəbul otağında yeyin-yeyin var-gəl etməyə başladı.

O, Qarinlə Rollinqdən danışdı. Onun söhbəti dürüst və ardıcıl idi, amma Xlınov özü də üst-üstə qalanan bütün bu hadisələrin inanılmaz olduğunu hiss edirdi.

– Tutaq ki, Volf ilə mən yanılıq... Çox gözəl, əgər bizim nəticələrimiz yanlışdırsa, biz xoşbəxtik. Amma hər halda əlli faiz ehtimal var ki, bu fəlakət baş verəcəkdir. Bizi yalnız bu əlli faiz maraqlandırmalıdır. Siz bir səfir kimi inandıra bilərsiniz, təsir edə bilərsiniz, onların gözlərini açma bilərsiniz... Bütün bunlar dəhşətli dərəcədə ciddidir. Aparat vardır. Şelqa özü əlini ona vurmuşdur. Təxirsiz olaraq, elə həmin bu dəqiqədən hərəkətə keçmək lazımdır. Sizin ixtiyarınızda bir sutkadan artıq vaxt yoxdur. Sabah gecə bütün bu hadisə baş verməlidir. Volf K. şəhərində qalmışdır. O, fəhlələri, həmkarlar ittifaqlarını, şəhər əhalisini, zavodların müdiriyyətini xəbərdar etmək üçün əlindən gələni edir. Ancaq məlum şeydir ki, heç kəs inanmır... Budur, hətta siz də...

Səfir gözlərini qaldırmadan, bir müddət susdu.

– Yerli qəzet redaksiyasında bizə gözləri yaşarncaya qədər gül-dülər... Ən yaxşı halda bizi dəli hesab edirlər.

Xlinov əlləri ilə başını sıxdı, onun daranmamış bir çəngə saçları çirkli barmaqlarının aralarından pırlayıb çıxdı. Üzü yorğun, həm də tozlu idi. Bərəlmis gözləri, dəhşətli bir şey görürmüş kimi, məchul bir nöqtəyə zillənib qalmışdı. Səfir ehtiyatla gözlüyünün kənarından ona sarı baxdı:

– Bəs siz niyə qabaqcadan mənə müraciət etmədiniz?

– Bizim əlimizdə fakt yox idi... Təxminlərimiz, nəticələrimiz hamısı xəyal, dəlilik kimi bir şeydi... Mənə elə indi də bəzi dəqi-qələrdə elə gəlir ki, yuxudan ayılıb asudə bir nəfəs alacağam... Amma sizi inandırırıam ki, mənim ağlım öz yerindədir. Volf ilə mən səkkiz sutkadır ki, soyunmamış, uzanıb yatmamış, q.

Bir qədər sükutdan sonra səfir ciddi bir ifadə ilə dedi:

– Mən əminəm ki, siz mistifikasiyaçı deyilsiniz, yoldaş Xlinov. Daha çox güman etmək olar ki, siz beyninizə girmiş bir ideyanın təsiri altına düşübsünüz, – o tez əlini qaldırıb Xlinovun məyusluq ifadə edən bir hərəkətini dayandırdı, – amma sizin dediyiniz əlli faiz mənə inandırıcı görünür. Mən gedərəm və əlimdən gələni edəərəm...

68

Ayın iyirmi səkkizində səhərdən K. şəhərinin meydanında yerli əhali dəstə-dəstə yığılıb çəynənmiş çörekklə evlərin divarlarına və tinlərə yapışdırılmış qərībə bəyannamələri, kimi heyətlə, kimi bir qədər qorxu ilə müzakirə etməkdə idi.

“Nə hökumət idarələri, nə zavod müdiriyyəti, nə fəhlə ittifaqları – heç kəs bizim həyəcanlı müraciətimizi başa düşmək istəmədi. Biz əminik ki, bu gün zavodlar, şəhər, bütün əhali məhv olmaq təhlükəsi qarşısındadır. Biz bu təhlükənin önünü almaq istədik, amma amerikan bankirləri tərəfindən satın alınmış yaramazları ələ keçirmək mümkün olmadı. Canınızı qurtarın, şəhərdən düzlərə qaçın. Öz həyatınızın xatirinə, öz uşaqlarınızın xatirinə bizim sözlərimizə inanın!”

Polis bu bəyannamələri kimin yazdığını duymuşdu və Volfu axtarırdı. Amma o yoxa çıxmışdı. Günortaya yaxın hökumət idarələri afişalar buraxıb, xəbərdarlıq etmişdilər ki, heç bir surətlə əhali şəhəri

tərk etməsin, çaxnaşma salmasınlar, çünki, görünür, bir dəstə fırıldaqçı bu gecə boş qalmış evlərdə öz istədiklərini etmək niyyətindədirlər.

“Vətəndaşlar, sizi aldadırlar. Ağlınızı başınıza yığın. Fırıldaqçılar elə günü bu gün aşkara çıxarılacaq, tutulacaq və onlarla qanun üzrə rəftar ediləcəkdir”.

Hökumət idarələri istədiklərinə müvəffəq olmuşdular: camaatı qorxuya salan sirt boş, mənasız bir şey çıxmışdı. Yerli əhali həmin saat sakitləşib, artıq belə düşünərək güldürdülər: “Amma yaman kələk qurubarmış ha, – həriflər mağazalarda, mənzillərdə öz bildiklərini edəcəkdilər, ha, ha... Biz axmaqlar da qorxudan bütün gecəni düzənlikdə əsə-əsə qalacaqdıq”.

Minlərcə əvvəlki axşamlar kimi, yenə axşam çökdü, qürub günəşi şəhərin pəncərələrini işıqlandırdı. Ağaclara qonmuş quşlar sakitləşdilər. Çayda, rütubətli sahillərdə qurbağalar quruldaşmağa başladılar. Kərpic kilsədə səkkizi vurdu. Meyxanaların pəncərələrindən sakit-sakit işıq süzülür, meyxana müştəriləri tələsmədən bıqlarını pivə köpüklərində isladırıdılar. “Zəncirbənd skelet” restoranının sahibi də sakitləşmişdi, – o, boş eyvanda var-gəl edə-edə, hökumətə, sosialistlərə və yəhudilərə lənət yağdırı-yağdırı, pəncərələrin taxtalarını örtməyi əmr edib, velosipedinə minərək şəhərə getdi.

Həmin bu saatda təpələrin qərb ətəyi ilə, gediş-gəliş az olan yol ilə, işıqları yandırılmamış bir avtomobil, demək olar ki, səssiz-səssiz sürətlə getməkdə idi. Axşam şəfəqi artıq sönmüşdü. Ulduzlar hələ aydın parıldamırdı, dağların ardında zəif bir şölə görünməkdə, ay doğmaqda idi. Düzənlikdə orda-burda sarımtıl işıqlar görünürdü. Yalnız zavodlar tərəfdə həyat sakitləşməmişdi.

Qəsrin xarabalıqları qurtardığı yerdə, uçurumun kənarında Volf ilə Xlinov oturmuşdular. Onlar bütün künc-kənəni bir daha yoxlamış və dördbucaqlı qülləyə çıxmışdılar. – Qarının hazırlıqlarından heç bir yerdə heç bir əlamət yox idi. Bir ara onlara elə gəldi ki, haradasa, uzaqdan bir avtomobil keçdi. Onlar ətrafı diqqətlə dinləyib nəzərdən keçirdilər. Axşam sakit idi. Yerdən qədim sükunət qoxusu gəlirdi. Bəzən hava axınları aşağıdan çiçəklərin rütubətini gətirirdi.

Xlinov dedi:

– Xəritədə baxmışam, əgər biz qərb istiqamətində aşağı ensək, yarımdayanacaqda dəmir yolunu keçməli olacağıq. Güman etmərəm ki, orda da polis növbətçi qoymuş olsun.

Volf cavab verdi:

– Bütün bu işlər çox gülünc və axmaqcasına qurtardı. İnsan bu yaxınlarda dördəyaqlı vəziyyətindən dal ayaqları üstündə durub görməyə başlamışdır, onun üzərində hələ də milyon əsrlərdir ki, nadan vəhşilik öz təsirini davam etdirir. Böyük ideyaların rəhbərliyi altında olmayan insan kütləsi çox qorxunc şeydir. İnsanları rəhbərsiz qoymaq olmaz. Onlar yenə də dördəyaqlı olmağa meyl göstərirlər.

– Bunlar yenə nə sözlərdir, a Volf?

– Mən yorulmuşam. – Volf bir yığın daşın üzərində oturub, möhkəm çənəsini yumruqlarına dayamışdı. – Heç sizin birçə saniyə də olsun ağlınıza gələdimi ki, ayın iyirmi səkkizində bizi fırıldaqçı və soyğunçu kimi tutmaq istəyəcəkler? Birçə görəydiniz ki, bu hökumət nümayəndələrinin qarşısında mən canfəşanlıq edəndə, onlar necə bir-birlərinin üzlərinə baxırdılar... Ax, mən nə qədər axmaqam! İndi iş burasındadır ki, onlar haqlı çıxmışlar. Onlar heç bir zaman bilməyəcəkler ki, başlarının üstünü necə bir təhlükə almışdı...

– Əgər sizin güllə atışmız olmasaydı, Volf...

– Lənət şeytana!.. Görək mənim gülləm yayınmayaydı. Mən on il katorqa həbsxanasında qalmağa razıyam, təki, bu qanmazlara sübut edə biləydim...

İndi Volfun səsi xarabalıqlara düşüb guruldamaqda idi. Bu söhbət edənlərdən otuz addım aralı, eynən bir ovçunun pusa-pusa meşə xoruzuna yaxınlaşması kimi, Qarin yarıuçmuş bir divarın kölgəsinə yaxınlaşmaqda idi. O, uçurumun kənarında oturmuş iki adamın cizgilərini tamamilə aydın görür, onların hər bir sözünü eşidirdi. Divarın qurtaracağı ilə güllə arasındakı açıq yeri o sürünə-sürünə keçdi. “Zəncirbənd skeletin” tağı mağarasının qüllənin dibi ilə birləşdiyi yerdə qumdaşından tikilmiş sütunun bir parçası düşmüşdü. Qarin onun ardında gizləndi. Daşların çırtılması və paslı demir cingiltisi eşidildi. Volf birdən yerindən sıçradı.

– Eşitdinizmi?

Xlinov daş yığınınə sarı baxdı, elə buradaca Qarin yerin altına girib yox oldu. Onlar o tərəfə yüyürdülər. Qüllənin ətrafına hərləndilər.

– Burada tülkülər olur, – deyər Volf dilləndi.

– Yox, bu yəqin ki, gecə quşunun çığırtısı idi.

– Getmək lazımdır. Deyəsən bizi qara basmağa başlayır...

Onlar xarabalıqdan dağ yoluna sarı gedən uçurumlu cığıra yaxınlaşdıqda, ikinci bir gurultu eşitdilər, – elə bil nəse düşüb diyirləndi. Volfun bütün bədəni əsdi. Onlar xeyli müddət nəfəslərini qısıb dinlədilər. Qulaqlarında sanki sükunət özü cingildəməkdə idi. Gözə görünməyən bir gecəquşu gah orda, gah burda uça-uça, qısa və zərif səsle ötməkdə idi.

– Gedək.

– Hə, axmaq vəziyyətdir.

Bu dəfə onlar artıq qəti addımlarla, dönüb arxaya baxmadan, üzünəşığı yönəldilər. Bu, onlardan birinin həyatını xilas etdi.

69

Volf Qarinin kəlləsinin parçalandığını iddia etdikdə o qədər də haqsız deyildi. Qarin mikrofonun qarşısında bir saniyə susub stolun üstündə tüstülənən siqarını götürmək üçün əyildikdə, veriliş zamanı öz səsinə yoxlamaq üçün qulağına taxdığı ebonit qulaqlıq birdən-birə parçalanıb çilik-çilik olmuşdu. Eyni zamanda o, bərk güllə səsi eşitmiş və başının sol tərəfində ani bir zərbə ağrısı duymuşdu. Həmin saat böyrü üstə yıxılıb, üzükoylu çevrilmiş və donub qalmışdı. O, Ştuferin uladığını və qaçan adamların addım səslərinin xışiltısını eşitmişdi.

“Görəsən bu kimin işidir – Rollinqin, yoxsa Şelqanın?” Aradan iki saat keçdikdən sonra o, avtomobildə sürətlə Kölnə sarı gedərkən bu tapmacanı həll etməyə çalışırdı. Amma yalnız indi, uçurumun kənarında bu iki adamın söhbətini eşitdikdə, onu həll etmişdi. Şelqa qoçaqdı... Amma hər halda, ay-hay, – naməqbul üsullara əl atmaq...

O, girecəyin paslı qapağını örtmüş sütun qırıntısını kənara itələyib, yerin altına girdi və elektrik fənərinin işığında uçulmuş pillələrlə “daş kisəyə” – Normand qülləsinin qalın bürcü içərisindəki təkadamlıq hücrəyə girdi. Bu eni-uzunu iki addım yarımlıq pəncərəsiz bir hücrə idi. Divarda hələ də bürünc həlqələr və zəncirlər qalmışdı. Qarşı divarın dibində kobud qayırılmış uca skamyanın üstündə aparat durmuşdu. Onun altında içi dinamitlə dolu dörd demir qutu vardı. Aparatın lüləsinin qarşısında divar dəlinmiş və bu dəliyin qabağını bayır tərəfdən “Zəncirbənd skelet” tutmuşdu.

Qarin fənəri söndürdü, aparatın lüləsini kənara çevirib əlini dəliyə soxdu və skeleti itələdi. Skeletin kəlləsi yerə düşüb yuvarlandı. Dəlikdən zavodların işıqları görünürdü. Qarının gözləri iti idi. O, hətta tikililərin arasında hərəkət etməkdə olan xırdaca insan fiqurlarını da görürdü. Bütün bədənini əsirdi. Dişlərini bir-birinə sıxmışdı. Bu dəqiqəyə yaxınlaşmağın bu qədər çətin olacağını o güman etmirdi. Aparatın lüləsini yenə də çevirib dəliyə sarı tuşladı. Dal qapağı açıb piramidaları nəzərdən keçirdi. Bütün bunlar hələ bir həftə bundan əvvəl hazırlanmışdı. İkinci aparat və köhnə model aşağıda, meşədə avtomobilin içində idi.

O, qapağı örtüb əlini maqnetonun dəstəyi üzərinə qoydu, bunun vasitəsilə piramidalar avtomatik surətdə yanırdı. Qarin təcədən-durnağa qədər əsirdi. Onu titrətmə-qızdırmağa salan nə vicdan (dünya müharibəsindən sonra daha nə vicdan ola bilərdi!), nə qorxu (o həddən artıq arsız adam idi), nə ölümə məhkum olanlara qarşı rəhm (bu adamlar çox uzaqda idilər) duyğuları idi. O, dəhşətli bir aydınlıqla başa düşürdü ki, bircə bu dəstəyi burmaqla, insanlığın düşməni olacaqdır.

O, hətta əlini dəstəkdən çəkib, cibindən papiros çıxarmaq istədi. Bu zaman əlinin hərəkətinə coşmuş beyni belə cavab verdi: "Sən ləngiyirsən, sən zövq alırsan, bu – dəlilikdir..."

Qarin maqnetonu burdu. Aparatın içində alov qopub fişıldadı. Qarin mikrometrik vinti ağır-ağır burmağa başladı.

70

Xlinov birinci olaraq göyde, ucada qərribə bir işıq yumağına diqqət yetirib:

– Bax, bu da biri, – deyər yavaşca dilləndi.

Onlar yolun yarısında, uçurumun kənarında ayaq saxladılar və başlarını qaldırıb baxdılar. Ağacılıqların üzərində, birinci yumaqdan aşağı, ikinci bir alovlu yumaq da göründü və qığılıcı saça-saçə yanan raket kimi aşağı enməyə başladı.

– Bunlar quşlardır yanır, – deyər Volf pıçıldadı, – bir baxın.

Meşənin üzərində göyün işıqlı zolağı ilə tələsik, qeyri-müntəzəm halda uçan, görünür ki, bayaq nazik səslə ötən həmin gecəquşu idi. O, alovlanıb kəlləmayallaq çevrildi və yerə düşdü.

– Onlar məftilə toxunurlar.

– Nə məftil?

– Məgər görmürsünüzmü, Volf?

Xlinov iynə kimi dümdüz işıqlı bir xətti göstərdi. Bu xətt yuxarıdan, xarabalıq tərəfdən anilin şirkətinin zavodlarına sarı uzanırdı. Onun keçdiyi yolda yarpaqlar, quşlar yumaq kimi yanib tökülürdü. İndi o, daha parlaq işıq saçırdı. Onun bütün bir hissəsi şam ağaclarından ibarət bir divarı kəsib keçirdi.

– O aşağı enir! – deyər Volf çığırdı və sözü ağzında qaldı.

Onlar başa düşdülər ki, bu xətt nə deməkdir. Donub qalmış halda, yalnız xəttin istiqamətini təqib edə bildilər. Şüanın ilk zərbəsi zavodun bacasına dəydi, – baca yırgalandı, ortadan sındı və yıxıldı. Ancaq o çox uzaqda idi və yıxılmasının səsi eşidilmədi.

Demək olar ki, elə həmin saat bacanın sol tərəfindən, uzun binanın damı üzərində buxar sütunu ucaldı, o çəhrayı rəng alıb, qara tüstüyə qarışdı. Ondən bir az solda beş mərtəbəli korpus ucalırdı. Birdən onun pəncərələrindəki işıqlar söndü. Yuxarıdan aşağı bütün fasad üzərində dalbadal odlu qırıq xətlər oynadı...

Xlinov dovşan kimi çığırdı... Bina aşağı yatıb uçdu, onun skeletini ağ tüstü buludları bürüdü.

Bu vaxt Volf ilə Xlinov geri dönüb dağlara, qəsrin xarabalıqlarına sarı yüyürməyə başladılar. Onlar əyri-üyrü yollardan keçərək, qoz ağacılıqları və xırda meşənin yoxuşlarına dırmaşırdılar. Onlar yıxılır, aşağı yuvarlanırdılar. Çığırsır, biri rusca, o biri almanca söyüşlər yağdırırdılar. Budur, tutqun bir səs eşitdilər, sanki yer köksünü ötürdü.

Onlar dönüb baxdılar. İndi bir neçə kilometr sahədə yerləşmiş bütün zavod görünürdü. Onun binalarının yarısı, kardondan tikilmiş evciklər kimi, alovlar içində yanmaqda idi. Aşağıdan şəhərin yaxınlığından göbələk şəklində bozumtul-sarı tüstü ucalmaqda idi. Hiperboloidin şüası bu dağıntılar içərisində oynayıb, ön mühüm binaları – partlayıcı yarımfabrikatlar anbarlarını axtarıb tapırdı. Yanğının şəfeqi göyün yarısını bürümüşdü. Tüstü buludları, sarı qonur gümüşüyə çalar ağ qığılıcı topaları dağlardan da uca qalxırdı.

– Ah, gecdir! – deyər Volf çığırdı.

Şəhərdən ağ tabaşirle çəkilmiş kimi görünən yollarda qat-qarış canlı bir axın görünməkdə idi. Bütün nəhəng yanğının əks etdiyi

çay zolağı qara-qara nöqtələrlə dolub çopurlaşmış kimi görünürdü. Bunlar xilas olmağa çalışan əhali idi, – adamlar düzənliyə qaçırdılar.

– Gecdir, gec! – deyə, Volf çıxırdı. Onun çənəsindən köpük və qan axırdı.

Xilas olmaq üçün artıq gec idi. Şəhər ilə zavod arasında, uzun cərgələrlə kiremitli binaların yerləşdiyi otlu düzənlik birdən-birə havaya qalxdı. Yer qabarmağa başladı. Gözəçarpan ilk mənzərə belə idi. Həmin saat yerin altından, torpağın arasından dəhşətli alov dilləri qopdu və həmin saat alovun içindən bu vaxta qədər misli görülmemiş dərəcədə göz qamaşdırıcı alov və közərməmiş qaz sütunu fişqırdı. Sanki bütün düzənlik üzərində səma yuxarı uçdu. Fəzanı yaşıl-qırmızı işıq doldurdu. Bu işıqda, gün tutulanda olduğu kimi, hər bir xırdaca budaq, hər bir ot və daş, bir də daşa dönmüş ağappaq iki insan sifəti aydın görünürdü.

Bir zərbə. Gurultu. Parçalanmış yerin nərəsi qopdu. Dağlar titrədi. Qopan fırtına ağacları titrədib yerə öydi. Daşlar, kösövlər göyə sovuldu. Düzənliyi tüstü buludları bürüdü.

Qaranıqlaşdı, qaranılıqda ikinci, daha dəhşətli bir partlayış eşidildi. Bütün tüstülü havanı tutqun, paslı, üfunətli bir işıq bürüdü.

Qopan külək, daş və budaq qırıntılarını Xlinov ilə Volfu da qapıb dərəyə sürüklədi.

71

– Kapitan Yansen, mən sahile çıxmaq istəyirəm.

– Baş üstə.

– Mən istəyirəm ki, siz də mənimlə gedəsiniz.

Yansen duyduğu xoşhallıqdan qızardı. Aradan bir dəqiqə keçməmiş, laklanmış altıavarlı laklı qayıq “Arizona”nın göyörtəsindən asanlıqla şəffaf suya endi. Üzləri gündən qızarıb qaralmış üç dənizçi burazla qayığa endilər. Onlar avarları qaldıraraq hərəkətsiz durdular.

Yansen gəminin pilləkəninə ağzında durub gözləyirdi. Zoya tələsmirdi, – o, seyredici nəzərlərlə Neapolun bürküdə titrəşən kimi görünən və pillə-pillə ucalan mənzərəsinə, şəhər üzərindəki qədim qalanın qəhvəyi rəngdəki qüllə və bürclərinə, Vezuvinin tənbəl-tənbəl

tüstülənən zirvəsinə tamaşa edirdi. Külək yox idi və dəniz güzgü kimi görünürdü.

Körfəzdə xeyli qayıq tənbəl-tənbəl hərəkətdə idi. Bir qayığın içində Mikelancelonun şəkillərinə bənzəyən ucaboylu bir qoca ayaq üstə durub, qayığın arxa avarı ilə avar çəkirdi. Onun ağ saqqalı cındır, yamaqlı tünd rəngli plashının üstünə düşmüş, ağ qıvrım saçları başında tac kimi görünürdü. Çiyinlə gış çanta salmışdı.

Bu, bütün dünyada məşhur olan dilənçi Peppo idi.

O öz qayığında dilənməyə çıxmışdı.

Dünən Zoya ona gəminin göyörtəsindən yüz dollarlıq bir kağız pul atmışdı. Bu gün o, qayığını yenə də “Arizona”ya sarı sürürdü. Peppo köhnə İtaliyanın allahlar və pərilər tərəfindən bəyənilmiş sonuncu romantiki idi. Bütün bunlar hamısı birdəfəlik yox olmuşdu. Daha heç kəs xoşbəxt nəzərlərlə qədim daşlara baxıb ağlamırdı. Vaxtilə Pepponun şəklini Pompeydə Tsetseli Yukunlusun evinin xarabaları arasında çəkib, ona cingiltili qızıl pul verən rəssamlar müharibə meydanlarında tələf olub çürümüşdülər. Dünya darıxdırıcı olmuşdu.

Peppo avarı ağır-ağır çəkərək, “Arizona”nın dəniz suyunun əks etməsindən yaşıla çalan göyörtəsi boyunca üzərək, medal kimi girdə, əzəmətli, qalın qaşlı qırışlıq üzünü qaldıraraq əlini uzatdı. O, sədəqə tələb edirdi. Zoya aşağı əyilib italyanca soruşdu:

– Peppo, tap görüm, – tək ya cüt?

– Cüt, sinyora.

Zoya onun qayığına bir dəstə yeni kağız pul atdı.

– Təşəkkür edirəm, gözəl sinyora, – deyərək Peppo əzəmətli dilləndi.

Daha ləngiməyin mənası yox idi. Zoya Pepponun vasitəsilə fala baxmışdı: əgər qoca dilənçi gəmiyə yaxınlaşıb “cüt” desəydi, deməli ki, bütün işlər yaxşı olacaqdı.

Amma yenə də cürbəcür duyğular Zoyanı narahat etməkdə idi: bəlkə “Splendid” mehmanxanasında polis ona pusqu qurmuşdur? Amma onun qulaqlarında əmredici səs hələ də səslənməkdə idi:

“...Əgər dostunuzun həyatı sizin üçün əzizdirsə...”.

Getməkdən başqa çarə yox idi.

Zoya qayığa endi. Yansen sükanə oturdu, avarlar qalxdı və Santa Lüçiya sahili sürətlə yaxınlaşmağa başladı, – pillələri bayıra olan evlər, zivələrdən asılmış paltar və cır-cındır, pillə-pillə dağa qalxan

dar küçələr, yarıcılpaq uşaqlar, qapıların ağzında durmuş qadınlar, sarı keçilər, suyun lap sahilində istridya satanların çadırları görünürdü; qranitlərin üzərinə balıqçı torları serilmişdi.

Qayıq sahilin yaşıl direklərinə toxunan kimi, pillələrdən cır-cındır içində bir dəstə dilənçi mərcan, bəzək sancağı satıcıları və mehmanxana agentləri yürürüşməyə başladılar. Qoşaatlı faytonların sürücüləri, qamçılarını yelləyə-yelləyə çıxırışır, yarıcılpaq oğlanlar gözəl xarici xanımın ayaqlarının altında mayallaq aşaraq çığır-çığır xırda pul istəyirdilər.

Zoya Yansenlə birlikdə bir faytona oturub dedi: – “Splendide”.

72

Mehmanxananın xidmətçisindən Zoya madam Lamol adına məktub olub-olmadığını soruşdu. Ona imzasız bir radiotelefonoqramma verdilər: “*Şənbə günü axşama qədər gözləyin*”. Zoya çiyinlərini çəkib, otaqlar sifariş etdi və Yansenlə birlikdə şəhərə tamaşa etməyə getdi. Onlar mağazaları gəzirdilər. Zoya çərənçi dükən xidmətçilərinin ona təklif etdikləri hər bir şeyi alırdı. Nəhayət, bu onu bezikdirdi.

– Gedək Pompeyə, – deyə Zoya təklif etdi.

Onlar avtomobile minib sürətlə Vezuvi dağının ətəyinə getdilər, külün altından çıxarılmış qədim şəhərin küçələrini xeyli gəzdilər.

Zoya iki min il bundan əvvəl tərk edilmiş şəhərin evlərinin kandarlarında yatmış yaşıl kərtənkələləri çetirinin ucu ilə hürküdüb qovurdu.

– Darıxdım, qayıdaq, – deyə Zoya təklif etdi. – Olub keçmiş şeyləri xoşlamıram, xatirələri xoşlamıram...

Onlar sahilə bir restoranda axşam yeməyi yedilər. Yemək arasında Zoya ayağa durub çılpaq qolunu Yansenin çiyinə qoyaraq, heç bir şey ifadə etməyən üzündə gözlərini yarı yummuş bir halda rəqs edirdi. Restorandakılar ona “qızgın” bir surətdə diqqət yetirirdilər. Rəqs istahanı və içmək atəşini artırırdı.

Restorandan çıxdıqda, Yansen soruşdu:

– Mənə əmriniz nədir, bu gecə gəmidə qalım, yoxsa mehmanxanada?

Zoya ona ani baxıb, həmin dəqiqə üzünü yana çevirdi və cavab vermədi. O, mehmanxanaya girdikdə, Yansenin daş kimi sərt qoluna söykənmişdi. Mehmanxana xidmətçisi açarı ona verdikdə, qırılmış qarabəniz sifətini iyrenc bir surətdə yayaraq güldü. Zoya birdən-birə dirçələn kimi oldu:

– Təzə bir xəbər varmı?

– Xeyr, heç bir xəbər yoxdur, sinyora.

Zoya Yansənə dedi:

– Papiros çəkilən otağa gedin, bir papiros çəkin, əgər mənimlə çərənləmək sizi bezikdirməyibse, sizə zəng edərim...

Zoya mehmanxana pilləsinin qırmızı xalısının üzəri ilə yüngül addımlarla yuxarı qalxdı. Yansen aşağıda durdu. Pilləkənin döngəsində Zoya dönüb baxdı və güldü. Yansen papiros çəkilən otağa gedib, telefonun qabağında oturdu. Zoyanın tapşırığı kimi, papiros çəkməyə başladı. Sonra kreslonun arxasına söykənib telefonun zəngini gözlədi.

O güman edirdi ki...

Amma telefonun zəngi çalınmadı. Yansen bu məlun aparatı görməmək üçün gözlərini yumdu... Tfu, axı gənc bir oğlan uşağı kimi hər yetənə bənd olmaq olmaz... Yansenin oturduğu kreslonun arxasında kimse durdu. O gözlərini açdı. Dik ayağa qalxdı. Onun qarşısında Rollinq durmuşdu. Kapitanın bütün qanı üzünə vurdu.

– Kapitan Yansen, – deyə Rollinq cır səslə sözə başladı, – madam Lamol barəsində qayğıkeşliyinizə görə sizə təşəkkür edirəm, bu günlük daha buna ehtiyac yoxdur. Təklif edirəm öz vəzifənizin başına qayıdasınız...

– Baş üstə, – deyə Yansen yalnız dodaqlarının hərəkəti ilə cavab verdi.

Rollinq bu bir ayın ərzində xeyli dəyişmişdi, – üzünün rəngi qaralmış, gözləri çuxura düşmüş, saqqalı sarımtıl qara rəngli tüklərlə yanaqlarını basmışdı. Onun əynində isti pencək vardı, pul və çek kitabçaları ilə dolu döş cibləri şişmişdi. “Soldan gicgahına, sağdan çəpinə gözünün altına elə vur ki, qurbağanın canı çıxsın...” – deyə düşünən kapitan Yansenin demir yumruqları qəzəblə düyünlənmişdi. Zoya bu anda burada durub, kapitanın üzünə baxmış olsaydı, Rollinqdən yalnız bir kisə sür-sümük qalardı.

– Bir saatdan sonra “Arizona”ya gələcəyəm, – deyər Rollinq qaşqabaqlı halda və əmredici bir ifadə ilə dilləndi.

Yansen stolun üstündən furajkasını götürdü, başına qoyub bərk çəkdi və çıxıb getdi.

O küçədən keçib sahilə yaxınlaşdı və çığırdı:

– Qayıq!

O, “Arizona”nın qayığına atılıb sükanda oturdu.

– Avar çəkin, köpək uşağı.

Yansen pillə ilə gəminin göyertəsinə qalxıb, öz köməkçisinin üstünə çığırdı: “Bura göyertə deyil, töylədir!”. Öz kayutuna girib qapını açarla bağladı, furajkasını da başından çıxarmayıb, çarpayısına yığıldı. O, astadan mırıldayırdı.

Düz bir saat sonra keşikçinin çağırış səsi eşidildi və ona sudan zəif bir səs cavab verdi. Gəminin pillələri cırıldadı. Kapitanın köməkçisi şəhər, cingiltili bir səsle çığırdı:

– Fit çalib hamını yuxarı çağırın!

Gəminin sahibi gəlib çıxmışdı. Olan-qalan həysiyyətini qorumaq üçün Rollinqi elə qarşılamaq lazım idi ki, guya sahilə heç bir şey olmamışdı. Yansen ləyaqətlə və sakit bir halda körpücüyə çıxdı. Rollinq onun yanına qalxdı, gəminin əla vəziyyətdə olduğu barəsində verdiyi məlumatı dinlədi və əlini sıxdı. Rəsmi hissə qurtardı. Rollinq bir siqar yandırdı, – alçaqboylu, əynində tünd rəngli kostyum olan bu quru adam öz varlığı ilə sanki “Arizona”nın gözəlliyini və Neapol sahilini təhqir edirdi.

Artıq gecə yarı idi. Dorlar və yelkən ağacları arasında ulduz bürc-ləri sayrıışmaqda idi. Şəhərin və gəmilərin işıqları körfəzin qətran kimi qapqara sularında əks etmişdi. Yedək çəkən xırdaca bir gəminin düdüyü çalınıb susdu. Uzaqlarda yağlı kimi görünən işıqlı dirəklər yırğalanırdı.

Rollinqin sanki bütün fikri siqarda idi, – onu qoxlayır və tüstüsünü kapitana sarı püskürürdü. Yansen qollarını yanına salıb onun qarşısında rəsmi bir vəziyyətdə durmuşdu.

– Madam Lamol sahilə qalmaq arzu etdi, – deyər Rollinq dillənib, sol əlini dodaqlarına apardı, əlinin dərinin dərisini sordu. – Mən şəhərə qədər, bəlkə də sabah bütün günü gəmidə qalacağam... Elə olsun ki, mənim bura gəlməyim cürbəcür dedi-qoduya yol vermə-

sin... (o əlinin dərisini sorub, sonra onu kayutanın açıq qapısından düşən işığa tutdu). Eh, belə... Cürbəcür məna verməsinlər... (Yansen indi onun əlinə baxırdı, onun əlində dirnaq cırmaqlarının izi vardı.) Sizin marağınızı təmin edirəm: mən gəmidə bir nəfəri gözləyirəm. Amma o mənim burada olacağını bilmir. O hər saat gəlib çıxa bilər. Əmr verin ki, o, göyertəyə çıxdıqda, həmin saat mənə bildirsinlər. Gecəniz xeyrə qalsın.

Yansenin başı od tutub yanırdı. Bu əhvalatdan bir şey başa düş-məyə çalışırdı. Madam Lamol sahilə qalmışdı. Nə üçün? Bu bir inaddımı... Bəlkə Zoya onu gözləyir? Yox, ağanın əlində təzə cırmaq izi var... Nə işə olmuşdur. ...Bəlkə də Zoya boğazı kəsilmiş halda öz çarpayısında yatır? Bəlkə də onu bir kəsəyə salıb körfəzin dibinə atıblar? Milyarderlər belə işlərdən çəkinməzlər.

Gəminin kayut-kompaniyasında axşam yeməyi yeyəndə, Yansen bir stəkan xalis viski istədi ki, bəlkə bir təhər fikri açılsın. Kapitan köməkçisi ona qəzetdən təzə xəbər danışdı, – alman anilin şirkəti zavodlarında misilsiz bir partlayış baş vermiş, yaxındakı şəhəri dağıtmış və iki mindən artıq adamı tələf etmişdir.

Kapitan köməkçisi dedi:

– Bizim ağanın bəxti yaman gətirib. Anilin zavodlarının partla-yışından o qədər qazanacaq ki, bütün Almaniyanı öz tör-töküntüləri, hohentsollernləri¹ və sosial-demokratları ilə birlikdə satın ala bilər. İçirəm ağamızın sağlığına.

Yansen qəzetləri öz kayutuna apardı. Partlayışın təsvirini və onun səbəbləri haqqında bir-birindən mənasız cürbəcür izahları oxudu. Bütün sütunlarda Rollinqin adı gözə çarpırdı. Moda şöbəsində gös-tərilirdi ki, gələn mövsümdən etibarən saqqal qoymaq və yumşaq şlyapa əvəzinə hündür katilyok dəb olacaqdır. “Ekzelsior” qəzetində birinci səhifədə “Arizona”-nı və bir dairə içində madam Lamolun gözəl başının şəkli çap edilmişdi. Yansen bu şəkllə baxdıqda özünü itirdi. Onun həyəcanı getdikcə artmaqda idi.

Gecə saat ikidə o öz kayutundan çıxıb, Rollinqi yuxarı göyər-tədə, kreslodə gördü. Yansen kayuta qayıtdı. Paltarını çıxarıb çılpac

¹ Hohentsollernlər – Prussiya kralları (1701–1918-ə qədər) və Almaniya imperatorları (1871–1918) sülaləsi; onlardan ən məşhurları: II Fridrix – 1760-cı ildə rus ordusu tərəfindən məğlub edilmiş, II Vilhelm – 1914–1918-ci illərdəki Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş, 1918-ci ildə alman xalqı tərəfindən taxtdan salınmışdır.

bədəninə ən nazik yundan paltar geydi, furajkasını, ayaqqabılarını və pul portmanatını bağlayıb bir rezin kisəyə qoydu. Saat üçü vurdu. Rollinq hələ də kresloda oturmuşdu. Saat dördə o, hələ də kresloda idi, amma başı çiynlərinə keçmiş silueti cansız kimi görünürdü, – o yatmışdı. Aradan bir dəqiqə keçməmiş Yansen səssiz-səmərsiz lövbər zənciri ilə suya enib sahilə doğru üzdü.

73

– Madam Zoya, özünüze əziyyət verməyin: telefon və zənglər kəsilmişdir.

Zoya yenə yatağının kənarında oturdu. Onun dodaqlarında acı bir təbəssüm oynayırdı. Stas Tiklinski otağın ortasında özünü kresloya yayıb bığlarını burur, öz laklı çəkmələrini nəzərdən keçirirdi. Amma papiros çəkməyə cürət etmirdi, – Zoya bunu qəti qadağan etmişdi, Rollinq isə, ona ciddi surətdə tapşırırmışdı ki, xanımla nəzakətli rəftar etsin.

Artıq səhər saat beş radələri idi. Zoyanın onu bir təhər aldadıb buradan xilas olmaq üçün etdiyi bütün cəhdlər boşa çıxmışdı.

Zoya dedi:

– Fərqi yoxdur, bir təhər polisə xəbər verəcəyəm.

– Mehmanxananın bütün xidmətçiləri satın alınmışdır, güclü pul verilmişdir.

– Küçədə camaat çoxalanda, mən pəncərəni qırıb çıxıracığam.

– Bu da nəzərə alınmışdır. Hətta bir həkim də tutulmuşdur ki, sizin əsəbi xəstə olduğunuzu müəyyən etsin. Sizə heç kəs kömək etməz və inanmaz. Sakit oturun.

Zoya barmaqlarını şaqıldadıb rusca dedi:

– Əclaf. Nökər. Heyvan.

Tiklinski hirsələnməyə başladı, onun bığları biz-biz oldu. Amma ona söyüşməyə baş qoşmaq ömr edilməmişdi. O deyindi:

– Eh, məlum şeydir, arvadlar elə söyüş söyərler. Mənim sizə rəhmim gəlir, madam. Amma siz burda bir sutka, bəlkə də iki sutka mənimlə dübədi qalmalısınız. Yaxşısı budur ki, uzanıb əsəblərinizi sakitləşdirin... Lay-lay, madam.

O təəccüblə gördü ki, bu dəfə Zoya onun sözlünə qulaq asdı. Ayaqqabılarını çıxarıb uzandı, bəlişlərini düzəltdi və gözlerini yumdu.

Zoya kirpiklərinin arasından Tiklinskinin onu diqqətlə izləyən qəzəbli, ətli sifətini görürdü. Zoya bir neçə dəfə əsnəyib əlini yanına qoydu.

– Yorulmuşam, qoy nə olur olsun, – deyə o yavaşca dilləndi və yenə əsnədi.

Tiklinski kresloda öz yerini rahatladı. Zoya müntəzəm nəfəs alırdı. Bir neçə dəqiqədən sonra Tiklinski gözlerini ovmağa başladı. Ayağa qalxıb bir az gəzindi, sonra qapıya söykəndi. Görünür ki, o ayaq üstə oyaq qalmaq istəyirdi.

Tiklinski axmaq idi. Zoya onu dilə tutub hər nə lazımsa öyrənmişdi. İndi onun yuxuya getməsinə gözləyirdi. Qapının ağzında ayaq üstə durub dayanmaq çətin idi. O, qapının açarla bağlandığını bir də yoxlayıb, yenə kresloya qayıtdı.

Aradan bir dəqiqə keçəndən sonra onun piyli çənəsi sallanmışdı. Zoya sürüşüb yataqdan düşdü. İti bir hərəkətlə açarı onun jilet cibindən çıxardı. Ayaqqabılarını götürdü. Açarı qapıya saldı. Qapının açar yeri gözlənmədən cırıldadı.

Tiklinski qarabasmış kimi çığırdı: “Kimdir? Nə olub?” Kreslodan sıçradı. Zoya qapını taybatay açdı. Amma o, Zoyanı çiynlərindən qamarladı. Yerə yıxdı. Təpiklə onu otağın içinə itələyib var gücü ilə qapını örtməyə çalışdı. Amma ona nə isə mane olurdu. Zoya onun boynunu qan бүрүдүүнү gördü.

– Kimdir orda? – deyə Tiklinski xırıltılı səslə soruşub çiynini qapıya diredi.

Ancaq onun ayaqları parketdən sürüşməkdə idi, – qapı ağır-ağır açılırdı. Tiklinski tələsik dal cibindən tapançanı çıxardı, amma birdən otağın ortasına yumalandı. Qapının ağzında kapitan Yansen durmuşdu. Yaş paltar onun əzələli bədəninə yapışmışdı. O, bir saniyə Tiklinskinin gözələrinin içinə baxdı. Sürətlə, yıxılırmış kimi irəli tullandı. Onun Rollinqə vurmaq istədiyi zərbə polyaka deydi: iki qat zərbə, – bədəninin bütün ağırlığını sol ələ verib, alının ortasına bir zərbə və sağ çiynin bütün ağırlığını qoluna salıb, altdan çənəyə bir zərbə. Tiklinski səsinə də çıxarmayıb xalçanın üstünə sərildi. Onun üzünün sümükləri sınıb ezilmişdi.

Yansen üçüncü hərəkətlə madam Lamola sarı döndü. Onun bütün əzələləri oynayırdı.

- Mən hazır, madam Lamol.
- Yansen. Nə qədər mümkünə, tez gəmiyə!
- Baş üstə, gəmiyə.

Zoya bayaq restoranda olduğu kimi, qolunu onun boynuna saldı. Üzünü onun üzünə yaxınlaşdırdı:

- Mübarizə hələ indi başlanır, Yansen. Ən təhlükəlisi irəlidedir.
- Baş üstə, ən təhlükəlisi irəlida olsun!

74

– Faytonçu, bərk sür, nə qədər mümkünə, bərk sür... Sizi dinləyirəm, madam Lamol... Bəli... mən papiros çəkmə otağında göz-
lədikdə...

– Mən öz otağıma çıxdım. Şlyapamı və plaşımı çıxardım... Qonşu nömrəyə açılan qapının ağzına qoyulmuş şkaflın yerinin dəyişdiyini görmədim. Mən hələ güzgünün qabağına çatmamışdım ki, birdən qapı açıldı və Rollinq qarşımda durdu... Amma mən bilirdim ki, hələ dünən o Parisdə idi. Bilirəm ki, o təyyarə ilə uçmaqdan yaman qorxur... Ancaq indi ki o gəlib bura çıxmışdır, deməli, bu məsələ onun üçün ölüm-dirim məsələsidir... İndi onun fikrini başa düşdüm... Ancaq bunu başa düşəndə, yaman qəzəbləndim. Məni aldatmaq, mənim üçün tələ qurmaq... Ağzuma gələnə ona dedim... qulaqlarını tutub çıxdı...

– O aşağı, papiros çəkilən otağa düşüb məni gəmiyə göndərdi...

– Elə iş ondadır da... Gör mən necə axmağam!.. Amma hər halda o rəqslər, şərab, səfehlik... Bəli, bəli, əziz dost, mübarizə etmək istədikdə, gerek axmaqlıqlardan əl çəkəsən... İki-üç dəqiqədən sonra o qayıdıb gəldi. Mən dedim ki, gəl danışib bir-birimizi başa salaq... O, ömründə birçə dəfə də olsun, mənimlə danışmadığı həyasız bir səslə dedi: “Mənə heç bir izahat lazım deyil. Mən sizi azad edəne qədər, bu otaqda qalacaqsınız...” Onda mən onu sillelədim...

– Siz əsil adamsınız, – deyə Yansen heyran-heyran cavab verdi.

– Bəli, əziz dost, bu mənim ikinci axmaqlığım oldu: ancaq o nə qorxaqdır!.. Məndən dörd sille yedi... Qarşımda durub dodaqları əsirdi... Sonra əlimi tutmaq istədi, amma bu ona baha oturdu. Nəhayət, üçüncü bir axmaqlıq da etdim: hönkürtü ilə ağladım...

– Ah, əclaf, əclaf!..

– Bir gözləyin, Yansen... Rollinq göz yaşlarına davam gətirə bilmir, göz yaşları gördükdə, qıc olur... O, hələ qırx sille yeməyə də razı idi... Onda polyakı çağırdı, – polyak qapının ardında durmuşdu. Onlar hər şeyi bir-biri ilə danışib şertləşmişdilər. Polyak kresloda oturdu. Rollinq mənə dedi: “Ona əmr edilmişdir ki, bərk ayaqda güllə atsın”. Bunu deyib getdi. Mən polyakın üstünə düşdüm. Aradan bir saat keçməmiş, Rollinqin xəyanətkarlıq planı bütün təfəsilatı ilə mənə aydın oldu. Yansen, əzizim, məsələ mənim səadətım məsələsidir... əgər siz mənə kömək etməsəniz, hər şey məhv olacaqdır... Sürücüyə deyin, bərk sürsün, bərk sürsün...

Sübhə az qalmış bu saatda bom-boş olan sahil küçəsi ilə fayton uçurmuş kimi, sürətlə gedərək, qranit pillələrin qabağında durdu. Burada, aşağıda qara görünən yağlı suda bir neçə qayıq cırılda-
maqda idi.

Aradan bir qədər keçmiş Yansen, madam Lamolu qucağına götürüb, səssiz-səmirsiz gəminin arxasından suya sallanmış ip nərdivanla “Arizona”nın göyörtəsinə qalxdı.

75

Rollinq səhər ayazından oyandı. Göyortə yaş idi. Dorlardakı işıqlar soluxmuşdu. Körfəz və şəhər hələ tutqun idi, amma Vezuvi üzərindəki tüstü artıq çəhrayıya çalırdı.

Rollinq işarə işıqlarına və gəmilərin siluetlərinə tamaşa edirdi. Növbətçinin yanına gəlib orda dayandı. Burnu ilə finxırdı. Kapitan körpücüyünə çıxdı. Həmin saat Yansen tərəvətli, əl-üzünü yumuş, üst-başı səliqəli halda kayutdan çıxdı. Rollinqə, “sabahınız xeyir” dedi. Rollinq növbətçiye etdiyindən bir qədər nəzakətlə yenə də finxırdı.

Sonra xeyli müddət susdu, pencəyinin düyməsini burdu. Bu onda pis bir vərdiş idi, Zoya bir zaman onu Rollinqə tərgitdirmişdi. Amma indi onun üçün daha fərqi yox idi. Bir də ki, yəqin gələn mövsümdə Parisdə düymələri burmaq dəb olacaqdır. Dərzilər hətta burmaq üçün xüsusi düymələr hazırlayacaqlar.

Rollinq qırıq-qırıq soruşdu:

– Suda boğulanlar suyun üzünə çıxırlarmı?

– Əgər qursa bağlanmasa, çıxarlar, – deyə Yansen sakit bir ifadə ilə cavab verdi.

– Mən soruşuram ki, əgər dənizdə adam batsa, deməli ki, o batmışdır, eləmi?

– Ehtiyatsız bir hərəkət nəticəsində belə ola bilər, ya da dalğa çəkib aparar və ya başqa bir təsadüf ola bilər, – bütün bu cür batanlar batmış hesab olunur. Belə işlərə adətən hökumət məmurları burunlarını soxmazlar.

Rollinq çiyini çəkdi.

– Suda boğulanlar barəsində mənim bilmək istədiyim elə bundan ibarət idi. Mən öz kayutuma gedirəm. Əgər gəmiyə qayıq yan alsın, təkrar edirəm, mənim gəmidə olduğumu bildirməyin. Gələn qəbul edib, mənə məlumat verin.

Rollinq getdi. Yansen kayuta qayıtdı, orada çəkilmiş göy pərdənin ardında kapitan çarpayısında Zoya yatmışdı.

76

Saat doqquzda “Arizona”ya bir qayıq yan aldı. Qayıqda cır-cındır geyinmiş şən bir oğlan avar çəkirdi. O, avarları qaldıraraq çıxdı:

– Allo!.. “Arizona” gəmisidirmi?

– Tutaq ki, elədir, – deyərək dənizçi üst göyərtə taxtasının üstündən öyilib cavab verdi.

– Sizin bu çanaqda Rollinq adlı birisi varmı?

– Tutaq ki, var.

Cır-cındır geyimli adam gülümsündü və gözəl dişləri ağardı:

– Tut gəldi.

O, gəmiyə çox ustalıqla bir məktub atdı, dənizçi məktubu tutdu, cır-cındır geyimli adam dilini marçıldatdı:

– Hey, şorqöz dənizçi, mənə bir siqar ver.

Danimarkalı dənizçi göyərtədən bir şey tapıb ona vızıldatmaq barəsində fikirləşincə o, qayığın içində atılıb düşə-düşə və belə qızğın bir səhərçağı həyatdan son dərəcə məmnun bir halda əzilib büzülbüzülə, var səsilə mahnı oxumağa başladı və qayığı sürüb getdi.

Dənizçi məktubu götürüb kapitana apardı. (Əmr belə idi.) Yansen pərdəni çəkib yatmış Zoyaya sarı öyildi. O hələ də yuxulu olan gözlerini açdı.

– O burdadırmı?

Yansen məktubu ona verdi. Zoya oxudu.

“Mən bərk yaralanmışam. Rəhmdil olunuz. Mən sizin mənə-feyiniz üçün aslan kimi vuruşdum, amma qeyri-mümkün bir hadisə baş verdi: madam Zoya qaçmışdır. Ayaqlarınıza düşürəm...”

Zoya məktubu oxuyub qurtarmadan çıxdı.

– İndi biz onu sakitcə gözləyə bilərik. (Zoya Yansənə baxıb, əlini ona uzatdı.) Yansen, siz başa düşməlisiniz ki: mən ya məhv olmalıyam, ya da dünyaya hakim olmalıyam (Yansenin dodaqları qısıldı, onun bu hərəkəti Zoyanın xoşuna gəlirdi.) Siz mənim iradəmin aləti olacaqsınız. İndi mənim qadın olduğumu unudunuz. Mən xəyalpərəstəm. Mən macerapərəstəm, – bunu başa düşürsünüzmü? Mən istəyirəm ki, hər bir şey mənim olsun (Zoya əli ilə bir dairə çəkdi.) Bütün bunları mənə verə biləcək həmin yeganə adam, – indi “Arizona”ya gəlməlidir. Onu mən də gözləyirəm, Rollinq də...

Yansen barmağını qaldıraraq boylandı. Zoya pərdəni çəkdi. Yansen körpücüyə çıxdı. Rollinq məhəccərdən yapışaraq orda durmuşdu. Onun dodaqları əyilmiş və qısılmış, üzü qəzəbdən kifirləmişdi. O, gözələrini körfəzin hələ də duman içində olan mənzərəsinə zilləmişdi.

– Odur, o, – Rollinq çətinliklə dillənib barmağını uzatdı və barmağı lacivərd dənizin üzərində bir qarmaq kimi asılıb qaldı, – odur, o qayıqda.

Belə deyib o, əyri ayaqları ilə xərçəngə bənzər bir halda tələsik, dənizçiləri qorxuya salaraq, kapitan körpücüyünün pillələrindən yeyin-yeyin düşərək, aşağıda öz kayutunda gizləndi. Ordan telefonla Yansənə bayaqkı əmri təkrar etdi, – altıavarlı qayıqda gələn adamı gəmiyə qəbul etsin.

77

Hec elə olmamışdı ki, Rollinq pencəyinin düyməsini dartıb qırsın. İndi o, düymələrinin üçünü də, bura-bura qırılmışdı. O, dəbdəbəli Şiraz xalılarının¹ döşənməmiş, qiymətli ağaclarla işlənmiş kayutun ortasında durub divar saatına baxırdı.

Düymələrini qırdıqdan sonra o, dirnaqlarını gəmirməyə başladı. Qərribə bir sürətlə o, ilk vəhşi halını almışdı. O, növbəçinin çıxışını

¹ Şiraz xalıları – Şiraz şəhərində hazırlanan İran xalıları (Şiraz İranın cənub-qərbində yerləşir; əvvəllər paytaxt olmuşdur.)

və Qarinin qayıqdan cavabını eşitdi. Bu səsi eşitdikdə, onun əllərini tər basdı.

Ağır qayıq gəminin böyrünə toxundu. Denizçilər bir səsle söyüşdülər. Gəminin pilləsi cırlıdadı, ayaq səsləri eşidildi. “Al, qaldır... yavaş... hazır... hara aparaq?” Beləliklə içərisində hiperboloidlər olan qutuları yükləyirdilər. Sonra sakitlik çökdü.

Qarin tələyə düşdü. Axır ki, bu oldu! Rollinq soyuq, tərlə əlləri ilə öz burnundan yapışib fişıltya, öskürəyə bənzər səslər çıxardı. Onu tanıyanlar deyirlər ki, guya Rollinq heç ömründə gülmemişdir. Bu doğru deyil! Rollinq gülməyi xoşlayırdı, amma şahidsiz, təklikdə. Müvəffəqiyyətdən sonra, o məhz belə səssiz gülərdi.

Sonra o, telefonla Yanseni çağırırdı:

– Gəmiyə qəbul etdinizmi?

– Bəli.

– Onu aşağı kayuta keçirin və qapısını açarla bağlayın. Bunu ustalıqla, – hay-küysüz etməyə çalışın.

– Baş üstə! – deyə Yansen cəld cavab verdi. Nə isə bu həddindən artıq cəld idi və bu Rollinqin xoşuna gəlmədi.

– Allo, Yansendirmi?

– Bəli.

– Bir saatdan sonra gəmi açıq dənizdə olmalıdır.

– Baş üstə.

Gemidə yürürüşmə başlandı. Sudan çəkilən lövbər zənciri guruladı. Motorlar işə düşdü. İllüminatorun şüşələrindən yaşılmtıl sular axdı. Sahil hərhlənməyə başladı. Kayuta sərin külək gəldi və “Arizona”nın bütün gözəl korpusunu xoş sürət duyğusu bürüdü.

Aydm şeydir ki, Rollinq böyük bir axmaqlıq etdiyini başa düşürdü. Amma evvelki soyuqqanlı qumarbaz, yenilməz kəl, bazar günü ibadətlerini müntəzəm surətdə ziyarət edən o evvelki Rollinq artıq yox idi. İndi bu və ya başqa bir hərəkət etdikdə, o, bunun faydalı olub olmadığını nəzərə almırdı, ona görə belə edirdi ki, yuxusuz gecələrin əzabı, Qarinə qarşı olan nifrəti və qısqanclıq onun beynini duman kimi bürümüşdü. Onun bütün varlığına bircə arzu hakim idi: Qarini məhv etmək və Zoyanı təkrar ələ almaq.

Hətta ağıla gəlməz müvəffəqiyyət, – anilin şirkəti zavodlarının məhv olması da yuxuda olmuş bir hadisə kimi uçub getmişdi. Rollinq hətta ayın iyirmi doqquzunda bütün dünya birjalarının ona neçə yüz milyon qazanc verdikləri ilə də maraqlanmamışdı.

Bu gün o, şortlaşdıqları kimi, Qarini Parisdə gözləyirdi. Qarin gəlib çıxmadı. Rollinq bunu əvvəlcədən nəzərə almışdı və ayın otuzunda təyyarə ilə Neapola gəldi.

İndi Zoya oyundan kənar edilmişdir. Rollinq ilə Qarin arasında heç kəs yox idi. Ona verəcəyi cəzanı bütün təfərrüatına qədər düşünmüşdü. Rollinq bir siqar yandırdı, o qəsdən bir qədər ləngiyirdi. Kayutdan dəhlizə çıxdı. Aşağı göyertəyə gedən qapını açdı, – içində aparatlar olan qutular orada idi. Qutuların üstündə oturmuş iki dənizçi sıçrayıb qalxdılar. Rollinq onları aşağı göyertəyə göndərdi.

Aşağı göyertəyə gedən qapını örtüb o, tələsmədən, üzbəüz qapıya, kabinaya sarı getdi. O, qapının dəstəyindən yapışanda, siqarının külünün əyildiyini gördü. Rollinq özündən məmnun bir halda gülümsündü, fikirləri aydın idi. O, çoxdan bəri belə bir ləzzət duymamışdı. O qapını açdı. Kabinədə yuxarıdan işıq düşmək üçün qayırılmış büllur qalpağın altında Zoya, Qarin və Şelqa oturmuşdular; onlar içəri girən Rollinqə baxdılar. Onda Rollinq geriləyib dəhlizə çıxdı. O boğulurdu. Elə bil ki, bir anda beynini qasıqla qatıq çalan kimi çalmışdılar. Burnunu tər basdı. Həm də çox qərībədir ki, o, yazıq-yazıq və axmaqcasına mühasibat kitabında rəqəmləri pozan vaxtda tutulan xidmətçi kimi gülümsündü (təxminən iyirmi beş il bundan əvvəl onun başına belə bir iş gəlmişdi).

– Günortanız xeyir, Rollinq, – deyə Qarin ayağa qalxdı, – budur, dostum, mən də burdayam!

78

Ən dəhşətli bir hadisə baş vermiş – Rollinq gülünc bir vəziyyətdə qalmışdı.

– Nə etmək olardı? Dişlərini qıcırıdatsın, hay-küy salsın, güllə atsın? – Bütün bunlar daha pis, daha axmaq bir iş olardı. Aydındır ki, kapitan Yansen onu satmışdı. Gəminin komandasına etibar etmək olmazdı. Gəmi açıq dənizdədir. Rollinq bütün iradəsini toplayıb (hətta içində nə isə qırılıb düşdü), o məlun təbəssümü üzündən sildi.

– Hə! – o əlini qaldırıb salamlaşan kimi yellədi: – Hə, Qarin... Nə əcəb, sərirlənib hava almaq istəyibsiniz? Buyurun, çox şadam.. Gəlin şənlənək...

Zoya kəskin bir ifadə ilə dedi:

– Siz çox pis aktyorsunuz, Rollinq. Camaatı özünüze güldürməyin. Gəlin, oturun. Burada hamı özümüzünkülərdir, – ölüm-dirim düşmənləri. Təqsir özünüzdədir ki, Aralıq dənizində gəzintiye çıxmaq üçün özünüze belə şən bir məclis düzəldibsiniz.

Rollinq donuq nəzərlərlə Zoyaya baxdı:

– Madam Lamol, böyük işlərdə şəxsi ədavət və ya dostluq yoxdur.

Belə deyib o, kral taxtına oturmuş kimi, stolun arxasında Zoya ilə Qarinin arasında oturdu. Əllərini stolun üstünə qoydu. Bir dəqiqə araya sükut çökdü. Sonra Rollinq dedi:

– Yaxşı, mən oyunu ududum. Nə qədər verməliyəm?

Qarin gözləri parıldaya-parıldaya, sanki ən mehriban bir gülüşlə qəhqəhə çəkəcəkmiş kimi, gülümsünə-gülümsünə cavab verdi:

– Düz yarısını, köhnə dost, Fontenebloda şərtləşdiyimiz kimi, düz yarısını. Bax, bu da şahid. – O saqqalı ilə Şelqaya tərəf işarə etdi. Şelqa isə, tutqun bir halda oturub dirnaqları ilə stolu çalmaqla idi. – Sizin mühasibat kitabları ilə mənim işim yoxdur. Amma gözüyari bir milyard dollar, əlbəttə son haqq-hesabda. Sizin üçün bu əməliyyat o qədər də zərərli olmaz, axı siz Avropada yaman pul qazanıbsınız.

– Bir milyardı birdən-birə ödəmək çətin olar, – deyərək Rollinq cavab verdi. – Mən bir fikirləşərdəm. Yaxşı. Elə günü bu gün mən Parisə gedərdəm. Ümid edirəm ki, cümə günü, məsələn, Marseldə mən bu məbləğin böyük bir hissəsini ödəyə bilərəm.

– Hay-hay, – deyərək Qarin cavab verdi, – ancaq siz, ay köhnə dost, yalnız pulları verdikdən sonra azad ediləcəksiniz.

Şelqa tez ona sarı baxdı, amma dinmədi. Rollinq, axmaq bir hərəkət edibmiş kimi, üz-gözünü turşutdu.

– Mən bunu belə başa düşməliyəm ki, siz məni bu gəmidə dustaq saxlamaq istəyirsiniz, eləmi?

– Bəli.

– Yadınıza salıram ki, mən Birləşmiş Ştatların vətəndaşı olmaq etibarı ilə, toxunulmazam. Mənim azadlığımı və mənafeyimi Amerikanın bütün hərbi donanması müdafiə edəcəkdir.

– Daha yaxşı! – deyərək Zoya qəzəb və coşqunluqla çığırdı. – Nə qədər tez olsa, o qədər yaxşıdır...

Zoya ayağa qalxıb əllərini uzatdı və yumruqlarını elə bərk sıxdı ki, bəndləri ağardı.

– Qoy sizin bütün donanmanız bizə qarşı olsun, bütün dünya bizə qarşı dursun, daha yaxşı.

Çevik hərəkətdən onun qısa tumanı yırğalanırdı. Zoyanın qızıl düyməli ağ dənizçi kurtkası, oğlansayağı vurulmuş xırdaca başı, bütün dünyanın taleyini sıxmaq istədiyi xırdaca yumruqları, həyəcədən qaralmış ala gözləri, coşqun üzü, – bütün bunlar həm qərribə, həm də dəhşətli idi.

– Yəqin ki, mən sizin sözlərinizi yaxşı eşidə bilmədim, xanım, – deyərək Rollinq bütün vücudu ilə ona sarı döndü: – Siz Birləşmiş Ştatların hərbi donanması ilə mübarizəyəmi hazırlşırsınız, siz beləmi buyurmaq istədiniz?

Şelqa dirnaqları ilə stolu çalmaqla əl çəkdi. Bütün bu bir ay ərzində ilk dəfə o özünü şən hiss etdi. Hətta ayaqlarını uzadıb, teatrda olduğu kimi, özünü yaydı.

Zoya Qarinə baxdı, onun nəzərləri bir az da tündləşdi.

– Mən sözlərimi dedim, Pyotr Petroviç... İndi söz sizindir...

Qarin əllərini ciblərinə salıb, dabanları üstündə qalxaraq, boyanmış kimi görünən qıpqırmızı dodaqları ilə gülümsünə-gülümsünə yırğalandı. Onun bütün görkəmi ədəbaz, qeyri-ciddi idi. Onun polad kimi möhkəm və çoxluqdan aşıb daşan cinayətkarənə iradəsini birçə Zoya bilirdi.

– Birincisi, – deyərək Qarin pəncələri üstündə qalxdı, – biz yalnız və məhz Amerikaya qarşı xüsusi bir ədavət bəsləmirik. Biz mənə qarşı təcavüzkar hərəkətlərə təşəbbüs edən hər bir donanmanı darmadağın etməyə çalışacağıq. İkincisi, – o, pəncələrindən dabanları üstünə keçdi, – biz heç də dalaşmaq üçün israr etmirik. Əgər Amerika və Avropanın hərbi qüvvələri istədiyimiz hər hansı bir torpağı işğal etməyə bizim müqəddəs haqqımızı, bizim suverenlik hüququmuzu və sairə və sairəni tanıyarsa, onda bizim heç olmasa hər bəhəddən onlarda işimiz olmaz. Əks təqdirdə Amerika və Avropanın dəniz və quru qüvvələri, qalaları, bazaları, hərbi anbarları, baş ştabları və sairə, və sairə ilə amansız rəftar olunacaqdır. Ümid edirəm, anilin zavodlarının taleyi sizi inandırmış olar ki, mən heç də havayı danışmıram.

O, əlini şappıltı ilə Rollinqin çiyinə vurdu.

– Allo, qoca dost, axı bir zaman vardı, mən bu işdə sizi özümə şərik olmağa çağırırdım... Sizin fantaziyanız çatışmadı, o da ondandır ki, sizdə yüksək mədəniyyət yoxdur. Birjaçıları soymaq və zavodları satın almaq bir hünər deyil. Bunlar köhnəlmiş şeylərdir... Amma əsil adamı siz əlinizdən verdiniz... Sizin axmaqca milyardlarınızın əsil təşkilatçısını görə bilmədiniz.

Rollinq çürüməkdə olan meyitə bənzəyirdi. O sözləri zorla çəkib çıxararaq, boğula-boğula dedi:

– Siz anarxistsiniz...

Bu zaman Şelqa salamat əli ilə saçlarından yapışıb, elə bir qəh-qəhə ilə gülməyə başladı ki, yuxarıda şüşəbənd tavanın ardında Yansenin qorxmış sifəti göründü. Qarin dabanları üstündə dönərək yenə Rollinqə dedi:

– Yox, qoca dost, sizin kəlləniz yaxşı işləmir. Mən anarxist deyiləm... Mən həmin böyük təşkilatçıyam ki, belə bir adamı siz ən yaxın bir zamanda günün günortaçağı əlinizə fənər alıb axtarmağa başlayacaqsınız... Bu barədə biz boş vaxtımızda danışırıq. Çeki yazın... Biz tam sürətlə Marselə gedəcəyik.

79

Ən yaxın günlərdə aşağıdakı işlər oldu: “Arizona” Marselin کنار limanında lövbər saldı. Qarin Lion kredit bankına Rollinqin iyirmi milyon funt sterlinq¹ məbləğində çekini təqdim etdi. Bankın müdiri təşviş içində Parisə getdi.

“Arizona”da elan edilmişdi ki, Rollinq xəstədir. O öz kayutunda bağlı qapı ardında oturmuşdu; Zoya isə, sayıq bir halda onun keşiyini çəkirdi. Üç sutka ərzində “Arizona”ya quru yanacaq, su, konserv, şərab və sair şeylər yükləndi. Bu gəzinti gəmisinə qumla dolu kisələr yüklənmiş bir şalanda yan aldıqda, dənizçilər və sahil küçəsindəki veyllər xeyli təəccübləndilər. Deyirdilər ki, guya gəmi yamyamlarla² dolu olan Solomon adalarına gedir. Kapitan Yansen xeyli silah—iyirmi karabin, tapança və qaz maskaları almışdı.

Təyin olunan gündə Qarin ilə Yansen yenə də banka gəldilər. Onları təcili sürətdə Parisdən gəlmiş maliyyə nazirinin müavini qarşıladı. O, bol-bol nəzakətli sözlər yağdıraraq çekin həqiqi olduğuna şübhələnmədiyini, amma hər halda Rollinqin özünü görmək istədiyini söylədi. Onu “Arizona”ya apardılar.

Rollinq tamamilə xəstə, gözləri çuxura düşmüş halda onu qarşıladı. Rollinq kreslodan zorla qalxa bilirdi. O, təsdiq etdi ki, çekii özünü vermişdir, gəmi ilə uzaq səyahətə çıxır və xahiş edir ki, işin rəsmi cəhətini tezliklə qurtarsınlar.

Maliyyə nazirinin müavini əli ilə stulun söykənəcəyindən yapışaraq və əllərini Kamill Demulen¹ sayaqı oynada-oynada, xalqların böyük qardaşlığı, Fransanın mədəni sərvətləri haqqında bir nitq söylədi və ödəmə üçün möhlət verilməsini xahiş etdi.

Rollinq yorğun halda gözlərini yumaraq, başını yırğaladı. Axır bu qərara gəldilər ki, Liton kredit bankı məbləğin üçdə bir hissəsini funt ilə, qalan hissəsini kurs üzrə frank ilə ödəsin.

Axşam pulları hərbi kater gətirib gəldi. Kənar adamlar çıxıb gətdikdən sonra Qarin ilə Yansen kapitan körpücüyündə göründülər.

– Fit verib hamını yuxarı çağırın.

Komanda göyertəyə yığılıb sıraya düzüldü, Yansen möhkəm və sərt bir səsle dedi:

– Dənizçilər, “Arizona” adlanan gəmi çox təhlükəli və riskli bir səfərə çıxır. Əgər mən bir adamın heyatına, gəmi sahiblərinin heyatına və gəminin özünün salamat qalmasına zəmin olsam, lənətə gəlim. Siz mənə tanıyırsınız, a naqqa balaları... Maaşları ikiqat artırırıram, adi mükafatlar da ikiqat artır. Hər kim bu səfərdən vətəninə qayıtsa, ona ömürlük pensiya verilecekdir. Fikirleşmək üçün gün batana qədər möhlət verirəm. Risk etmək istəməyənler şələ-şülələrini yığıdırıb gedə bilərlər.

Axşam komandadan səkkiz nəfər sahile çıxdı. Elə həmin gecə səkkiz nəfər ən qəddar dələduzla komandanı tamamladılar, bunları kapitan Yansen özü limandakı meyxanalardan axtarıb tapmışdı.

Aradan beş gün keçdikdən sonra gəmi Sautqemptonda limanda lövbər saldı və Qarin ilə Yansen ingilis krallıq bankına Rollinqin iyirmi milyon funt məbləğində çekini təqdim etdilər (palatada bu barədə fəhlə partiyası lideri tərəfindən yüngülvari bir sual verilmişdi). Pulları verdilər. Qəzetlər hay-küy qoparmışdı. Bir çox şəhərlərdə fəhlə nümayişləri oldu. Jurnalistlər Sautqemptona axışkırdılar. Rollinq heç bir kəsi qəbul etmədi. “Arizona” duru yanacaq götürüb Okeana sarı yönəldi.

Aradan on iki gün keçdikdən sonra gəmi Panama kanalına çatıb, radio ilə “Anilin Rollinq” şirkətinin baş müdiri Mak Linneyi aparata çağırırdı. Təyin olunmuş saatda Rollinq radio kabinəsində tapança

¹ Demulen Kamill (1760–1794) – fransız burjuva inqilabı xadimlərindən, jurnalist və pamflet yazan. İnqilab inkişaf etdikcə, irticaya sarı meyil edib, nəhayət, Dantonun qrupuna qoşulmuş, onunla birlikdə 1794–cü ildə edam edilmişdir.

¹ Böyük Britaniyanın pul vahidi

² Adamyeyənlərlə

Sağ yandan nəhəng bir dalğa gəlirdi. Onun qaynaşan zirvəsi getdikcə böyüyüb köpüklənirdi. Suyun şüşə kimi yaşıl, yarımdairəvi səthi köpük şəbəkəsi içində dalğanın altında getdikcə daha artıq əyilirdi. Dalğanın başı aşdı. “Arizona” sol böyrü üstə əyildi. Yelkənlərin arasında vıyıldayan coşqun külək gəmini uçurumun dibindən çəkib çıxardı. Gəmi tamamilə yana əyildi, altındakı tirə qədər qırmızı dibi göründü. O, suyun yarımdairəvi səthini yararaq, dalğanın təpəsinə qalxdı və guruldayan köpüklərin içində yox oldu. Gəminin göyərtesi də, qayıqlar da, yuxarı göyertənin qabaq hissəsi də gözədən itdi, yuxarı göyertədə olan şəbəkəli dor da günbəzə qədər suya batdı. Kapitan körpücüyünün ətrafında su qaynaşmaqda idi.

– Qiyamətdir! – deyə Qarin çığırdı.

“Arizona” dikəldi, göyertədən su çəkildi, yelkənlər uğuldadı və gəmi dalğanın enişi ilə sürətlə irəlilədi.

– İnsan da belədir, yoldaş Şelqa, insan da insan okeanında belədir... Budur, bax, mən bu gəmini yaman sevirəm... Məgər biz bir-birimizə bənzəmirikmi? İkimizin də sinəmiz coşqun arzularla doludur... Elə deyilmi?

Şelqa çiyini çəkdi, cavab vermədi. Axı öz-özünü coşqun məhəbbətlə sevən bu adamla nə mübahisə edəydi... Qoy bu özünü fəvqəlbəşər hesab edib zövq alsın, vəssalam. Onunla Rollinq yer üzündə bir-birini nəhaq tapmayıblar: bir-birinə qəddar düşmən olduqları halda, bunlar bir-birinə hava kimi lazımdırlar. Kimya kralı öz vücudundan cinayətkar ideyalar düşkünü olan bu adamı meydana gətirir, – o isə, öz növbəsində Rollinqin boş beyninə əcaib xəyallar aşılayır. İkisinin də canı cəhənnəmə!

Doğrudan da, başa düşmək çətin idi ki, nə üçün bu vaxta qədər Rollinq naqqallara yem olmayıb. O, artıq öz işini görmüşdür, – Qarin bir milyard deyildirsə də, hər halda üç yüz milyon dollar almışdır. İndi daha gərəkdir işin izini batıra idi. Amma yox, bu adamları bir-birinə nə isə, daha möhkəm bir səbəb bağlamaqdadır.

Şelqa bunu da başa düşə bilmirdi ki, nə üçün onun özünü də, bu vaxta qədər Sakit okeanda dənizə atmayıblar. O zaman Neapolda o, Qarinə üçüncü bir şəxs kimi və bir şahid kimi lazım idi. Əgər Neapolda Qarin “Arizona”ya tək gəlmiş olsaydı, gözlənilməz hadisələr baş verə bilərdi. Amma onların ikisini də birdən yox etmək Rollinq üçün xeyli çətin olardı. Bütün bunlar aydındır. Qarin oyunu udmuşdur.

Bəs indi Şelqa onun nəyinə lazımdır? Qaraib dənizində üzdukləri zaman hələ bir qədər ciddiyyət var idi. Burada, okeanda isə, Şelqanı heç kəs izləmirdi və o istədiyini edirdi. Hər şeyə baxırdı. Hər şeyi dinləyirdi və bu pis vəziyyətdən xilas olmaq üçün ona bəzi çıxış yolları görünən kimi olurdu.

Okeandan keçmək əyləncəli bir gəzintiye bənzəyirdi. Səhər, günorta və axşam yeməkləri çox təmtəraqlı olurdu. Süfrəyə Qarin, madam Lamol, Rollinq, kapitan Yansen, kapitanın köməkçisi, Şelqa, zəif saçları pırtlaşıq, sönük sabit baxışlı və seyrək saqqallı xəstə bir adam olan çex mühəndis Çermak (Qarinin köməkçisi) və onun ikinci köməkçisi arıq, utancaq bir cavan, hələ bu yaxına qədər San-Fransiskoda acımdan ölən alman kimyaçı Şefer otururdular.

Bir-birinə qəddar düşmən olan, əyinlərinə frak geyib, yaxalarına butoniyor taxmış bu qatillər, soyğunçular, macəraçılar və ac alimlərdən ibarət bu qəribə məclisdə Şelqa da hamı kimi frak geyib, butoniyor taxmış, sakit dolanıb, səsinə çıxarmır, ləzzətlə yeyib-içirdi.

Onun sağındakı qonşusu bir dəfə ona dörd güllə çaxmışdı, solundakı qonşusu üç min adamın qatili idi, onunla üzbəüz oturan qadın isə dünyaya gəlmiş qadınların ən təhlükəlisi idi.

Axşam yeməyindən sonra Şefer oturub piano çalır, madam Lamol Yansen ilə rəqs edirdi. Rollinq adətən süfrə başında oturub oynayanlara tamaşa edirdi. Qalanları ayağa qalxıb, papirosçəkmə salonuna gedirdilər. Şelqa çubuq çəkmək üçün göyertəyə çıxırdı. Onu heç kim saxlamır, heç kim ona fikir vermirdi. Günlər yeknəseq keçirdi. Sərt okeanın ucu-bucağı yox idi. Dalğalar milyon illər bundan əvvəl olduğu kimi axışıb gedirdi.

Qarin bu gün adətinin xilafına olaraq, Şelqanın ardınca körpücüyə çıxdı; vaxtilə, onlar Leninqradda Həmkarlar İttifaqları bulvarında skamyada oturduqları zamandan bəri heç bir şey olmaybmış kimi, onunla dostcasına söhbət etməyə başladı. Şelqa özünü yığışdırdı. Qarin gəmidən, öz-özündən, okeandan zövq aldığını bildirirdi, amma görünür ki, nəse bir işi vardı.

O, saqqalına sıçramış damcılar silkələyib ataraq, gülə-gülə dedi:

– Mənim sizə bir təklifim var, Şelqa.

– Nədir?

– Yadımda varmı, biz şərtləşmişdik ki, oyunu sədaqətlə oynayaq?

– Elədir.

– Amma yeri gəlmişkən deyim... Ay-hay... O nə iş idi ki, sizin əlaltınız kolun dalından mənə pay göndərdi? Bir tük qədər bu yandan getseydi, güllə kəlləmi çilik-çilik edəcəkdi.

– Mən heç bir şey bilmirəm...

Qarin Ştuferin bağında ona atılan güllədən danışdı. Şelqa başını yırgaladı.

– Mənim bundan xəbərim yoxdur. Amma hayıf ki, güllə boşuna gedib...

– Deməli, bu taleyin işidir?

– Hə, taleyin işidir.

– Şelqa, sizə iki şey təklif edirəm, birini seçin, – Qarinin amansız və neşterləyici gözləri Şelqaya yaxınlaşdı. Üzü həmin saat kinli bir ifadə aldı. – Ya özünüzü prinsipial bir adam kimi göstərməkdən əl çəkin... ya da mən sizi dənizə ataram. Başa düşdünüz mü?

– Başa düşdüm.

– Siz mənə lazımsınız. Siz mənə böyük işlər görmək üçün lazımsınız... Biz razılığa gələ bilərik... Dünyada inandığım bircə adam var ki, o da sizsiniz...

Qarin sözlərini deyib qurtarmadı, – əvvəlkilərdən hündür olan nəhəng bir dalğa gəminin üzərinə endi. Qaynaşan köpüklər kapitan körpücüyünü bürüdü. Dalğa Şelqanı məhəccərlərə çırpdı. Onun bərəlməmiş gözləri, açıla qalmış ağzı, barmaqları bükülü əli bir anda görünüb suyun altında yox oldu... Qarin özünü su burulğanına atdı.

81

Bu hadisəni Şelqa sonralar dəfələrlə xatırlayırdı.

Qarin öz həyatını təhlükəyə qoyub, onun plashının ətəyindən yapışmış, onu gəminin içinə aparana qədər dalğalarla mübarizə etmişdi. Şelqa körpünün məhəccərindən asılıb qalmışdı, ciyərlərinə su dolmuşdu. O, göyertəyə yıxılıb qalmışdı. Dənizçilər çətinliklə onun ciyərlərindən suyu boşaldıb kayuta apardılar.

Bir azdan Qarin də paltarını dəyişmiş və şən bir halda ora gəldi. Əmr etdi ki, iki stəkan qroq gətirsinlər və çubuq çəkə-çəkə, yarımçıq qalmış söhbəti davam etdirdi.

Şelqa onun gülünc üzünü, meşin kreslodə yayılmış çəvik bədənini seyr edirdi. Bu, qərribə ziddiyyətli bir adam idi. Quldur, yaramaz,

çirkin işlər görəndə macəraçı... Amma qroqun təsirindənmi və ya keçirdiyi sarsıntıdanmi, Şelqa qarşısında Qarinin ayaqlarını bir-birinin üstünə aşırıb belə oturmasından, çubuq çəkməsindən, cürbəcür şeylər barəsində danışmasından xoşlanırdı; Qarinin heç vecinə deyildi ki, dalğaların zərbələrindən “Arizona”nın böyürləri cırıldayır, illüminatorun şüşələri ardında qaynaşan su dalğaları axışır, onlar yelləncəkdə olduğu kimi yellənirlər, gah Şelqa çarpayıda, gah da Qarin kreslodə enib-qalxır.

Leninqraddan sonra Qarin çox dəyişmişdi, – o tamamilə özünə arxayındı, həmişə gülürdü, həmişə xeyirxah və mehribandı. Yalnız çox ağıllı və özlərinə möhkəm inanan xudbinlər belə ola bilərlər.

Şelqa ondan soruşdu?

– Siz niyə elə gözəl firsəti əldən verdiniz? Yoxsa mənim həyatım sizə çox bərk lazımdır? Başa düşmürəm.

Qarin başını qaldırıb şən-şən güldü:

– Siz qərribə adamsınız, Şelqa... Mən nə üçün məntiqi surətdə hərəkət etməliyəm?.. Mən riyaziyyat müəllimi deyiləm... Gör nə günlərə qalmışıq... Ən adi insani hərəkət belə anlaşılmır.

– Anilin zavodlarını partlatdıqda görək ki, heç insanlığı düşünmürdünüz?

– Yox! – deyə Qarin çığırdı. – Yox! Düşünmürdüm... Siz hələ də əxlaq xarabalıqlarının tör-töküntülərinin altından çıxıb qurtara bilmirsiniz... İnsanlıq! Söz danışdı! Ax, Şelqa, Şelqa... Bunlar nə hoqqabazlıqdır... Bu rəfdə yaxşı şeylər var, o rəfdə pis şeylər... mən bunu başa düşürəm. Dequstator¹: şərabı ağzına alıb yoxlayır, tüpürür, qabığı çeynəyir və deyir ki, bu yaxşı şərabdır, bu pis şərab. Axı o, dilinin üzərində olan dad qabarcıqları ilə yoxlayıb hökm verir. Bu, real bir şeydir. Bəs sizin əxlaq markalarının dequstatoru hanı? O bunu hansı qabarcıqlarla sınayır?

– Yer üzündə Sovet hakimiyyətinin qurulmasına kömək edən hər bir şey yaxşıdır, – deyə Şelqa cavab verdi, – ona mane olan hər bir şey isə, pisdır.

– Çox gözəl, çox əla, bilirəm... Yaxşı, ancaq bunun sizə nə dəxli var? Sovet respublikası ilə siz nə cəhətdən bağlısınız? İqtisadi cəhətdənmi? Boş sözdür... Mən sizə əlli min dollar maaş təyin edirəm... Tamamilə ciddi deyirəm, razısınız mı?

¹ Dequstator – dequstasiya mütəxəssisi; dadma yolu ilə məhsulun keyfiyyətini müəyyən edən şəxs

– Yox, – deyə Şelqa sakitcə cavab verdi.

– Odur da, yox. Deməli, siz iqtisadi cəhətdən bağlı deyilsiniz, ideya cəhətdən, sədaqət cəhətdən, bir sözlə, yüksək dərəcəli materiya cəhətdən... Siz kinli bir əxlaqçısınız ki, mən də sizə elə onu sübut etmək istəyirdim... Dünyanı alt-üst etmək istəyirsiniz... İqtisadi qanunları min illik zir-zibildən təmizləyirsiniz. İmperializm qalıqlarını partladırırsınız. Yaxşı. Mən də elə dünyanı alt-üst etmək istəyirəm, amma öz istədiyim kimi. Bircə öz dühamın qüdrəti ilə alt-üst edə-cəyəm.

– Oho!

– Hər şeyin əksinə, bunu yadda saxlayın, Şelqa. Bura baxın, axı bu insan özü nə olan şeydir? Ağla gəlməz ölüm dəhşəti qarşısında torpaq Yer kürəsinə yapışb onunla birlikdə bumbuz zülmət içərisində uçan ən əhəmiyyətsiz bir mikroorqanizm deyilmi? Bir də ki, bu beyin, xüsusi mahiyyətlə əsrarəngiz maddəni, yəni fikri, bircə mikronu bütün kainatı əhatə edən maddəni yaradan ilahi aparat... Hə, elə deyilmi? Bax, iş elə bundadır...

Qarin kreslodə yerini rahatlayıb ayaqlarını yığdı. Onun həmişə solğun olan yanaqları qızardı.

– Mən başqa şey təklif edirəm. Ey mənim düşmənim, dinləyin... mən Yer üzündə tam hakimiyyətə nail olacağam. Mənim əmrim olmadan, heç bir bacadan tüstü çıxmıyacaq, heç bir gəmi bargahdan ayrıla bilməyəcək, heç bir çəkil işləməyəcək. Hər bir şey, nəfəs almaq hüququna qədər, hər bir şey mərkəzə tabe olacaq. Mərkəzdə isə mən olacağam. Hər bir şey mənim olacaqdır. Mən qızıl dairə-ciklərdə öz profilimi həkk etdirəcəyəm: saqqalımla birlikdə, çələng içində, o biri üzündə isə madam Lamolun profili olacaqdır. Sonra mən insanlar içərisindən “ilk min nəfəri” seçəcəyəm. Bunlar tutaq ki, iki-üç milyon cütdən ibarət olacaq. Bunlar kübarlardır. Onlar yüksək zövq və yaradıcılıqla məşğul olacaqlar. Sonra biz mədəniyyətə tam xidmət etmək üçün nə qədər fəhləyə ehtiyac olduğunu müəyyənləşdirəcəyik. Burada da seçki aparacağıq. Bunları da nəzakət üçün zəhmətçilər adlandıracağıq...

– Bəli, məlum şeydir...

– Dostum, hələ bir dayan, söhbətin axırında gülərsən... Onlar üsyan etməyəcəklər, yox, əziz yoldaş. İnqilab etmək imkanı kökündən qoparılacaqdır. Hər bir zəhmətçiye klassifikasiyadan sonra, zəhmət kitabçası verməmişdən əvvəl kiçik bir əməliyyat ediləcəkdir.

Tamamilə xəbəri olmadan, təsadüfi narkoz təsiri altında... Kəllə sümüyünə xırdaca bir iynə vurulacaq. Belə ki, bir azca başı hər-lənəcək, sonra ayılacaq və artıq bir qul olacaqdır və nəhayət, ayrıca bir qrupu biz bir yerdə gözəl bir adada yalnız nəsil artırmaq üçün ayrı saxlayacağıq. Bütün qalan insanlar, lazım olmadıqları üçün, yox edil-məli olacaqlar. Budur, Pyotr Qarin üzrə insanlığın gələcək quruluşu. Bu zəhmətçilər dinməz-söyləməz, at kimi, bircə qarın yeməyə işləyib qulluq edəcəklər. Onlar artıq insan deyillər, onların achiqdan başqa heç bir fikri-zikri yoxdur. Onlar yeməyi həzm etdikdə, xoşbəxt olacaqlar. Seçilmiş kübarlar isə, yarım allahlardır. Ümumiyyətlə, mənim insanlardan zəhləm gedirsə də, amma yaxşı bir cəmiyyət içərisində olmaq adama xoşdur. Dostum, sizi inandırırıram ki, bu şair-lərin öz xəyallarında bəslədikləri əsil qızıl əsr olacaqdır. Dünyanı lazım olmayan artıq əhalidən təmizləmək dəhşətindən alınan təsir çox tezliklə unudulub gedəcəkdir.

– Bu faşist utopizmdir, xeyli maraqlıdır, – deyə Şelqa dilləndi.

– Siz Rollinqə bu barədə danışırıbmı?

– Utopiya deyil, – elə əsil mətləb də burdadır. Mən yalnız məntiq üzrə düşünürəm... Rollinqə, əlbəttə, mən heç bir şey deməmişəm, – çünki o, sadəcə desək, bir heyvandır... Hərçənd Rollinq və bütün rollinqlər dünyada mənim mükəmməl və aydın bir proqram üzrə inkişaf etdirdiyim işi kor-korənə görürlər. Amma bunu vəhşicəsinə, çox ağır və kobudcasına edirlər. Ümid edirəm ki, sabah artıq biz adaya çatacağıq... Özünüz görürsünüz ki, mən zarafat etmirəm...

– Bəs işə nədən başlayacaqsınız? Saqqallı pul kəşib buraxmaq-danmı?

– Bir gör bu saqqal sizə necə təsir edib... Yox, mən işə müda-fiədən başlayacağam. Adanı möhkəmləndirəcəyəm. Eyni zamanda qızğın bir sürətlə Olivin qurşağına yol açacağam. Dünyaya birinci zərbə mən qızıl paritetini¹ yıxdığım zaman dəyəcəkdir. Mən istə-diyim qədər qızıl çıxara biləcəyəm. Sonra hücumə keçəcəyəm. On dördüncü ilin müharibəsindən çox dəhşətli bir müharibə olacaqdır. Mənim qələbəm təmin olunmuşdur. Sonra, müharibədən və mənim qələbəmdən sonra, sağ qalmış əhəlinin içərisində seçki aparacağam,

¹ Dünyada qızılın həmişəlik dəyəri. Qarının məqsədi burjuva aləminin maliyyə nəhəngləri arasında qat-qarış salmaq üçün, qızılı qiymətdən düşürmək və hakimiyyəti ələ almaqdır (müəllifin qeydi).

yaramaz ünsürləri məhv edəcəyəm və mənim seçdiyim irq allahlar kimi yaşayacaq, “zəhmətçilər” isə, qorxudan yox, cənnətdə yaşayan ilk insanlar kimi razı qalıb vicdan üçün işləyəcəklər. Yaxşıdır mı? Hə? Xoşunuza gəlirmi?

Qarin yenə qəhqəhə çəkib güldü. Şelqa ona baxmamaq üçün gözlərini yumdu. Həmkarlar ittifaqları bulvarında başlanmış oyun davam edir, ciddi bir oyun halını alırdı. O, uzanıb fikirləşirdi. Çox təhlükəli, amma yeganə bir yol qalmışdı ki, o, gətirib qələbəyə çatdırardı. Hər halda ən yanlış hərəkət indi Qarinə rədd cavabı verməkdən ibarət ola bilərdi.

Şelqa papiros götürmək üçün əlini uzatdı. Qarin gülə-gülə onu seyr edirdi.

– Qərara gəldinizmi?

– Hə, gəldim.

– Çox gözəl. Mən oyun kartlarımı açıb göstərirəm: siz mənə qova çıxmaqdaşı kimi lazımsınız. Şelqa, mənim ətrafımdakılar küt heyvanlardır. Xeyaldan məhrum insanlardır. Sizinlə biz mübahisə edəcəyik, amma mən sizin mənimlə birlikdə işləməyinizə nail olacağam. Heç olmazsa, işin birinci yarısında biz rollinqləri vurduğumuz dövrdə... Yeri gəlmişkən, sizi xəbərdar edirəm – Rollinqdən qorxunuz, o, tərs adamdır, əgər sizi öldürməyi qərara alıbsa, öldürəcəkdir.

– Mən çoxdan təəccüb edirəm ki, siz niyə onu naqqalara yem etməyibsiniz?

– Mənə girov lazımdır... Amma hər halda o, “İlk minlər” siyahısına daxil edilməyəcəkdir... Di, geyinin, gedək axşam yeməyinə.

82

Fırtına buludları şimal-şərqdə batıb getdi. Mavi okean ucsuz-bucaqsız və mehriban idi. Dalgaların yumşaq zirvələri şüşə kimi parıldıyırdı. Gəminin suda buraxdığı iz ilə bədənleri yağlı kimi görünən şən delfinlər üzüb gəlir, bir-biri ilə keçdi-keçdi oynayır, suda mayallaq aşırırdılar. Yelkənlərin üstü ilə süzən iri qağayılar yoğun səsle çığışırdılar. Uzaqda, okeanın içərisindən ilğım kimi qayalıqlı bir ada ucalırdı. Yuxarıda çəlləkdə durmuş dənizçi: “Quru!” – deyə bağırırdı. Göyertədə duranlar diksinən kimi oldular. Bu yer, üzərində naməlum gələcəyin qurulacağı həmin yer idi. O, üfüqdəki uzun bir

buluda bənzəyirdi. Küləklə dolu yelkənlər “Arizona”-nı həmin yerə doğru aparırdı.

Dənizçilər yalnız ayaqlarını şappıldada-şappıldada göyertəni yuyurdular. Göy və dənizin ənginliklərində saçaqlı günəş od saçırırdı. Qarin saqqalının tüklərini darta-darta həmin adanı bürümüş gələcək xəyallar aləminin mahiyyətinə vafiq olmağa çalışırdı. Ah, bircə bunu bilmək müeyssər olaydı!..

83

Vasilyev¹ adasının uzaq üfüqlərində batmaqda olan payız günəşi işıq saçırırdı. İçərisində odun olan barjlar, yedək gəmiləri, balıqçıların qayıqları, ellinqlərin şebəkəli qaldırıcıları arasında dolaşmış qalmış tüstülər tutqun qırmızı işıqla işıqlanmışdı. Bom-boş sarayların pəncərələrinin şüşələri sanki od tutub yanırdı.

Qərb tərəfdən tüstülərin ardından bənövşəyi-qara rəngə çalan Neva çayı ilə bir gəmi yaxınlaşmaqda idi. O, Leninqradı salamlayaraq və yolun qurtarması əlaməti olaraq, fit verdi. Gəminin illüminatorlarından düşən işıqlar Dağ-Mədən İnstitutunun, Dənizçilik məktəbinin sütunlarını, sahilə gezen adamların üzlərini işıqlandırır və gəmi gömrükxananın qırmızı-ağ sütunlu üzən körpüsünə yan almağa başladı.

Gəminin göyertəsində pasport üzrə Fransız Coğrafiya Cəmiyyətinin elmi işçisi – qarayanız, enlisifət, birinci dərəcəli kayutun səmişini olan bir adam dayanmışdı. O, üzərinə axşam dumanı çökmüş şəhərə tamaşa edirdi. Hələ İsaki kilsəsinin, Admirallıq binasının qızılı millərində və Petropavlov kilsəsinin günbəzlərində günəş işığı qalmışdı. Göyü dələn bu mili sanki Pyotr Rusiyanın dəniz sərhədində hədələyici bir qılınc kimi ucaltmışdı.

Enlisifət adam kilsənin milinə baxıb boynunu uzatdı. Sanki o, uzun müddət ayrılıqdan sonra öz doğma evinin damını görmüş bir adam kimi sarsılıb həyəcan keçirirdi. Budur, qalada çalınan tənənəli zəng səsi qaranlıq Nevaya yayıldı: Petropavlov kilsəsində, qılınc kimi nazik milin üzərində axşam günəşinin son şüaları altında, imperatorların məzarları üzərində qüllə saati “İnternasional” çalırdı.

Göyertədə durmuş adam məhəccərləri sıxdı, onun boğazından nəriltiliyə bənzər bir səs çıxdı və arxasını qalaya çevirdi.

¹ Vasilyev adası – Leninqradın bir rayonu

Gömrükxanada o, Artur Levi adına bir pasport təqdim etdi və şeyləri yoxlanılan müddətdə, gözlərinin kinli parıltısını gizlətmək üçün, tutqun halda başını aşağı salıb durdu.

Sonra dama-dama şalını çiyninə salıb, əlində kiçik bir çamadan, Vasilyev adasının sahil küçəsinə çıxdı. Payız ulduzları sayrıışmaqda idi. O, xeyli müddət nəfəsini saxladığından, köksünü ötürüb dikəldi. O, yuxuya getmiş evlərə, dörələrində iki işıq yanan, bir də dinamosunun motoru sakit-sakit tıqqıldayan gəmiyə sarı baxıb körpüyə doğru addımladı.

Əynində parusin köynək olan bir adam ağır-ağır onunla üzbəüz gəlməkdə idi. Onun yanından keçərkən diqqətlə üzünə baxdı və "Vay dedə!" deyə pıçıldadı, sonra birdən qayıdıb ona sarı gələrək arxadan soruşdu.

– Volşin Aleksandr İvanoviç, sizsinizmi?

Gömrükxanada özünü Artur Levi adlandıran adam bürədi, amma dönüb baxmadan, sürətli addımlarla körpüdən keçib getdi.

84

İvan Qusev Taraşkinin yanında qalıb onun ya oğlu, ya da qardaşı kimi olmuşdu. Taraşkin ona həm savad öyrədir, həm də başına ağır qoyurdu.

Uşaq o qədər zirək və çalışqan idi ki, adam ürəkdən sevinirdi. Axşamlar ağ çörək və çay kolbasası ilə doyunca çay içərdilər, Taraşkin papiros üçün əlini cibinə atdıqda yadına düşərdi ki, klubda kollektive papirosu tərgidəcəyinə söz vermişdir, – köksünü ötürüb saçlarını qarışdırır və söhbətə başlardı:

– Bilirsənmi kapitalizm nədir?

– Yox, Vasili İvanoviç, bilmirəm.

– Səni ən sadə şəkildə başa salım. Doqquz adam işləyir, onuncu adam hər şeyi onların əlindən alır, onlar ac qalırlar, o isə piylənir az qalır partlasın. Bax, kapitalizm budur. Başa düşdünmü?

– Yox, Vasili İvanoviç, başa düşmədim.

– Nəyi başa düşmədin?

– Onlar niyə qazandıqlarını o adama verirlər?

– Onları məcbur edir; o, istismarçısıdır...

– Necə məcbur edir? Onlar doqquz nəfər, o bir nəfər?

– Onun silahı var, o birilərin yoxudur.

– Silahı həmişə onun əlindən almaq olar, Vasili İvanoviç. Bundan görünür ki, o birilər zirək deyillər...

Taraşkin heyran-heyran ağzını ayırıb İvana baxdı.

– Düz deyirsən, qardaş... bolşevik kimi düşünürsən... Sovet Rusiyasında biz belə də etmişik, – silahı əllərindən alıb istismarçıları qovmuşuq, indi bizdə on adamın onu da işləyir, hamısı da toxdur.

– Hamımız piylənməkdən az qalmışıq partlayaq...

– Yox, qardaş, piylənib partlamaq lazım deyil, biz donuz deyilik ki, adamıq. Biz piyi fikri enerjiyə çevirməliyik.

– Bu, nə olan şeydir?

– O olan şeydir ki, biz ən qısa bir müddətdə dünyada ən ağıllı, ən bilikli bir xalq olmalıyıq... Başa düşdünmü? İndi gəl hesabla məşğul olaq...

– Baş üstə, hesabla məşğul olaq, – deyə İvan dəftərini və qələmini çıxardı.

– Mürəkkəbli karandaş ağzına soxub, yaşlamaq olmaz, bu mədəniyyətsizlikdir... başa düşdünmü?

Onlar beləliklə hər axşam gecədən xeyli keçənə kimi, ikisinin də gözləri özbaşına yumulana qədər məşğul olurdular.

85

Avarçılıq klubunun qapısının ağzında yaxşı geyinmiş, enlisifət bir vətəndaş durub, əlaqacı ilə yeri eşirdi. O, başını qaldırıb, yaxınlaşmaqda olan Taraşkin ilə İvana elə qərribə baxdı ki, Taraşkin hirs-ləndi. İvan ona qısıldı. Həmin adam dilləndi:

– Mən səhərdən burda gözləyirəm. Bu oğlan İvan Qusevdirmi?

– Sizə nə dəxli var? – deyə Taraşkin acıqlı-acıqlı soruşdu.

– Bağışlayın, hər şeydən əvvəl nəzakət lazımdır, yoldaş, mənim fəmiliam Artur Levidir.

O, cibindən bir kitabça çıxarıb Taraşkinin burnunun qabağına tutdu.

– Mən Parisdə Sovet səfirliyinin əməkdaşıyam. Sizə bu kifayətdirmi, yoldaş?

Taraşkin qeyri-müəyyən bir halda mızıldandı. Artur Levi portmanatının içindən, vaxtilə Qarinin Şelqadan aldığı şəkli çıxardı.

– Siz təsdiq edirsinizmi ki, bu şəkil həmin bu oğlanın şəklidir?
Taraşkin razılaşmalı oldu. İvan sivişib qaçmaq istədi, amma Artur Levi möhkəm-möhkəm onun çiyindən yapışdı.

– Şekli mənə Şelqa vermişdir. Mənə gizlin surətdə tapşırılmışdır ki, bu oğlan göstərilən adrese aparım. Müqavimət göstərsə, onu həbs etməliyəm. Siz əmrə itaət etmək fikrindəsiniz, ya yox?

– Mandatınız hanı? – deyə Taraşkin soruşdu.

Artur Levi, üzərində bütün imza və möhürlər olan və Parisdə Sovet səfirliyinin blankında çap edilmiş bir mandat göstərdi. Taraşkin onu xeyli müddət oxudu. Köksünü ötürüb dörd бүkdü.

– Lənət şeytana, deyəsən hər bir şey düzdür. Bəlkə onun yerinə başqa bir adam getsin? Bu oğlan dərs oxumalıdır...

Artur Levi dişlərini ağardıb güldü:

– Qorxmayın, mənim yanımda uşaq üçün pis keçməz...

86

Taraşkin İvana tapşırırdı ki, yoldan ona öz barəsində xəbər göndərsin. Çelyabinskə aşağıdakı məzmununda bir açıq məktub aldıqda, Taraşkinin nigarançılığı bir qədər azaldı:

“Əziz yoldaş Taraşkin, zəhmətə şükür olsun ki, biz yolu yaxşı, birinci dərəcəli kuytda gedirik. Yeməyim yaxşıdır, rəftar da yaxşıdır. Moskvada Artur Arturoviç mənə bir şapka, təzə sırınma pencək və uzunboğaz çəkmə aldı. Bir şey var ki, bərk darıxıram: Artur Arturoviç bütün günü dinmir. Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, Samarada vağzalda mən bir sahibsiz uşağa, öz keçmiş yoldaşıma rast gəldim. Bağışlayın, mən ona sizin adresinizi vermişəm, yaqın ki, yanınıza gələcək, onu gözləyin”.

87

Aleksandr İvanoviç Volşin SSRİ-yə Artur Levi adına pasportla və Fransız Coğrafiya Cəmiyyətindən alınmış vəsiqələrlə gəlmişdi. Bütün sənədlər səliqə ilə düzəldilmişdi (vaxtilə Qarin bu iş üçün xeyli zəhmət çəkmişdi). Yalnız mandat və Sovet səfirliyindən alınan vəsiqə saxta idi. Ancaq bu kağızları Volşin yalnız Taraşkinə göstərmişdi.

Rəsmən isə, Artur Levi Kamçatkanın nəhəng od püskürən dağlarında vulkanların fəalliyətini tədqiq etmək üçün gəlmişdi.

Sentyabrın ortalarında o, İvan ilə birlikdə Vladivostoka yola düşdü. Ekspedisiya üçün lazım olan alətlər və əşya ilə dolu qutular ora əvvəlcədən dəniz yolu ilə San-Fransiskodan göndərilmişdi. Artur Levi tələsirdi. O, bir neçə gün partiya üçün adamlar yığdı, sentyabrın iyirmi səkkizində ekspedisiya Vladivostokdan sovet gəmisində Petropavlova yola düşdü. Səfər yaman ağır keçirdi. Şimal küləyi Oxot dənizinin qurğuşun kimi dalğalarına qarşı səpələyən buludları qovalayırdı. Gəmi qorxunc su səhrasında dalğalara batıb-çıxaraq, ağır-ağır cırıldayırdı. Petropavlova yalnız on birinci gün gəlib çıxdılar. Qutuları və atları sahile çıxarıb, o biri gün artıq meşələrin içi ilə, dağların arası ilə, çığırlarla, çayların yataqları ilə, bataqlıqlarla və sıx meşəliklərlə yola davam etdilər.

Ekspedisiyaya İvan bələdçilik edirdi. Uşağın yaxşı yaddaşı və it kimi həssas duyğusu vardı. Artur Levi tələsirdi: səhər açılmamış yola düşüb, əsla dincəlmədən hava qaralana qədər gedirdilər. Atlar təqətdən düşür, adamlar deyindirilər. Artur Levi amansız idi, – o, heç bir kəsə aman vermirdi, amma yaxşı pul verirdi.

Hava xarablaşdı. Sidr ağaclarının təpələri tutqun boğuş-boğuş uğuldayır, arabir kökündən qopub yıxılan yüzillik ağacın sağıltısı və ya daş uçqununun gurultusu eşidilirdi. Yolda iki ata daş dəyib öldürdü, iki at da yükləri ilə birlikdə bataqlıqda batıb qaldı.

İvan adətən irəlində gedir, təpələrə dırmaşır, ağaclara çıxırdı ki, bircə ona məlum olan əlamətləri görsün. Bir dəfə o sidr ağacının budağında yırğalana-yırğalana çığırdı:

– Odur, Artur Arturoviç, odur, o!

Bir dağ çayının üzərində uçan qayada həkk olunmuş, keçən zaman ərzində yarı silinmiş bir şəkil vardı: başında konusvarı papaq olan bir döyüşçü əlində ox-yay tutmuşdu...

– İndi burdan şərqi dönmək, dübbədüz yol ilə Şeytan-qayaya sarı getmək lazımdır. Ordan daha düşərgə yaxındır! – deyə İvan çığırdı.

Burada durub dincəldilər. Yükləri təzədən qablaşdırdılar. Yekə bir tonqal qaladılar. Yorulmuş adamlar yuxuya getdilər. Qaranlıqda, sidr ağaclarının uğultuları arasında, uzaqdan partlayış səsleri eşidilir, yer titrəyirdi. Tonqal sönməyə başlayıb, şərqi tərəfdə buludlara səfəq düşəndə, sanki bir nəhəng dağlar arasında közərməmiş kömürləri üfürdü və buludlara artıb-azalan tutqun bir işıq əks etdi...

Əlini mauzerin qoburundan çəkməyən Artur Levi, işıqlaşan kimi, təkliklə adamları vurub oyadırdı. O, od qalayıb çay qaynatmağa icazə vermirdi. “İrəli, irəli!” Əldən düşmüş adamlar keçilməz meşənin içi ilə, daş qırıntıları qalaqları arası ilə keçib gedirdilər. Burada ağaclar həddən artıq uca idi. Ayıdöşəyi kolları içində atlar görünmürdü. Hamısının ayağı qan içində idi. İki atı da tərək etməli oldular. Artur Levi, əli mauzerdə arkada gəlirdi. Sanki bir neçə addım da getsəydilər, daha adamları öldürsəydin də yerindən tərpənməzdilər...

Külək əsən tərəfdən İvanın cingiltili səsi eşidildi:

– Bura gəlin, yoldaşlar, bura, odur, Şeytan-qaya...

Bu, adam başı şəklində nəhəng bir qaya idi, dövrəsini buxar qalaqları bürümüşdü. Qayanın dibində yerdən qaynar su fişqırırdı. Yada gəlməz qədim zamanlardan bəri qayalarda yol işarələri qoymuş adamlar, insanın qüvvəsini möhkəmlədən bu bulaqda çimərdilər. Bu, nağıllarda “dirilik suyu” adlanan və quzğunların gətirib gəldiyi həmin su idi ki, tərkibində boluca radioaktiv duzlar vardı.

88

Bu gün şimal küləyi əsir, buludlar aşağıdan, meşənin üzəri ilə sürünüb gedirdi. Uca şam ağacları uğuldayır, sıldır ağaclarının tutqun təpələri öyilir, enliyarpaq ağacların yarpaqları tökülürdü. Buludlardan qar ələnilir, buz kimi yağış yağırdı. Tayqa bom-boş idi. Min kilometr-lərlə məsafədə bataqlıqlar və daşlı təpələr üzərində iynəyarpaq ağaclar uğuldayırdı. Günler keçdikcə hava daha da soyuyur, tutqun səmadan şimalın dəhşətli nəfəsi duyulurdu.

Sanki bu,boşluqda qorxunc uğultudan və külək vıyılısından başqa heç bir şey eşitmək olmayacaqdı. Quşlar uçub getmiş, heyvanlar qaçıb gizlənmişdilər. İnsan bu yerlərə yalnız ölüm axtarmaq üçün gəlib çıxıb bilərdi.

Amma insan gəlib çıxmışdı. Onun əynində sarı cındır kürk, belindən aşağı bağlanmış bir kəndir, ayaqlarında yağışdan şişmiş xəz uzunboğaz çəkmələr vardı. Üzünü, artıq illərdən bəri daranmamış pırtlaşıq saqqal basmış, ağ saçları çiynlərinə tökülmüşdü. O, tufənginə söykənə-söykənə çətinliklə hərəkət edirdi. Tonqalın dövrəsinə hərhlənərkən o, bezən kolların daldında gözəndən itirdi. O, arabir durub öyilir və fit verib çağırmağa başlayırdı:

– Hüşt, Maşka, Maşka... Hüşt....

Qanqal kollarının arasından sürülmüş boynunda kəndir qırığı olan bir meşə keçisinin başı ucaldı. Adam tufəngi qaldırdı, amma keçiyə yənə qanqal kolları içərisində gözəndən itdi. Adam donquldana-donquldana daşın üstündə oturdu. Onun dizlərinin arasında tufəng əsirdi; o, başını aşağı saldı. Aradan xeyli keçdikdən sonra yənə çağırmağa başladı:

– Maşka, Maşka....

Adamın donuq gözləri qanqal kolları arasında bu yeganə ümidi olan əl keçisini axtarırdı: axırıncı güllə ilə onu vurub öldürmək, ətinə qurudub qaxac etmək və bununla bir neçə ay, hətta bəlkə də bahara qədər bir təhər yaşamaq.

Yeddi il bundan əvvəl o öz dahiyanə fikirlərini həyata keçirmək üçün imkan axtarırdı. O, cavan, güclü, amma yoxsul idi. Məşum bir gündə o, Qarinə rast gəlmişdi. Qarinə onun qarşısında elə özəmətli planlar haqqında danışmışdı ki, o, hər bir şeydən əl çəkərək bura, vulkanın ətəklərinə gəlib çıxmışdı. Yeddi il əvvəl buraya meşəni qırıb, qışlamaq üçün ev, laboratoriya, kiçik bir hidrostansiyadan alınan cərəyanla işləyən radio qurğusu qurmuşdular. Təpələri uğuldayan uca meşənin ətəklərində vaxtilə vulkanların atdığı nəhəng daş yığınları arasında bu kiçik məskənin damları çürüyüb çökmüş tikintiləri gözə cərpirdi.

Onunla bərabər bura gəlmiş adamların bəziləri ölmüş, bəziləri qaçıb getmişdilər. Binalar yaramaz hala gəlmiş, kiçik hidrostansiyanın bəndini bahar suları yuyub aparmışdı. İndi belə bir axmaqlıq ucundan, Maşkanın, – tufəng mənzilinə, nə qədər çalışsan da, yaxınlıq verməyən bu məlun keçinin tərsliyi üzündən, – onun yeddi il ərzində çəkdiyi bütün zəhmət, çıxardığı bütün heyrətverici nəticələr, yerin dərin qatlarında – Olivin qurşağında aparılan bütün tədqiqat onunla birlikdə məhv olub gedəcəkdə.

Əvvəllər tayqada üç yüz kilometrə qədər yol gedib insan məskəninə çatmaq ona əyləncə kimi bir şey gəlirdi. İndi isə, yel azarı ayaqlarını və əllərini təqətdən salmış, sinqa azarından dişləri tökülmüşdü. Son ümidi bu əl keçisinə idi, – qoca onu qısa saxlamışdı. Məlun heyvan ipini qırıb, çıxıb qaçmışdı. Qoca axırıncı gülləsi qalan tufəngini alıb Maşkanı çağırma-çağırma gəzirdi. Axşam yaxınlaşır, cərgə-cərgə buludlar qaralır, külək nəhəng şam ağaclarını yırğalaya-yırğalaya qəzəblə uğuldayırdı. Qış, yəni ölüm yaxınlaşırdı. Qocanın

ürəyi qısılırdı... görsən o daha bir də insan üzü görməyəcək, sobanın qarşısında oturub, çörək qoxusu, həyat qoxusu duymayacaqmı? Qoca səssiz-səssiz ağladı.

Aradan xeyli keçmiş o yenə çağırırdı:

– Maşka, Maşka....

Yox, bu gün keçini vura bilməyəcəkdi... qoca nıqqıldaya-nıqqıldaya qalxdı, ayaqlarını sürüyə-sürüyə qışlıq daxmaya sarı yönəldi. Durdu. Başını qaldırdı, – üzünə qar səpələndi, külək saqqalını çəngələdi... Ona elə gəldi ki, ...Yox, yox, – yəqin ki, küləkdir, şam ağacı şam ağacına sürtünüb cırıldayır... Qoca hər halda yenə xeyli müddət durub cəhd etdi ki, ürəyi belə şiddətlə döyünməsin.

Şeytan-qaya sarıdan zorla seçilən bir insan səsi duydu:

– E-e-e-e-...

Qoca ufuldadı. Gözləri yaşla doldu. Açıla qalan ağzına qar səpələnirdi. Artmaqda olan əlaqaranlıqda artıq talada heç bir şey seçmək mümkün deyildi...

Küləyin arabir batırdığı cingiltili bir oğlan səsi yenidən onun qulağına çatdı:

– E-e-e – hey, Mantsev... – qanqal kolları içindən keçinin başı göründü, Maşka qocaya yaxınlaşdı və qulaqlarını şəkəyib bu boşluqları narahat edən bu qeyri-adi səsləri dinləməyə başladı... Sağdan, soldan adamlar yaxınlaşır, çağırırdılar:

– E-hey... hardasınız, ay Mantsev? Dirisinizmi?

Qocanın saqqalı titrədi, dodaqları əsdi, o əllərini yelləyə-yelləyə çıxmayan səsi ilə cavab verdi:

– Hə, hə, diriyəm... mənəm, Mantsevəm.

Qışlıq daxmanın his basmış şalbanları ömründə belə dəbdəbə görməmişdi. Vulkan daşlarından tikilmiş ocaqda od alov saçır, qazanlarda su qaynayır. Mantsev burun pərləri ilə çoxdan unutduğu çay, çörək, yağ qoxusunu qoxlayırdı.

Ucadan danışan adamlar girib-cıxır, bağlı yükləri gətirib açırdılar. Enlisifət bir adam ona bir parçə buğlanan çay və bir parçə çörək verdi. Çörək. Mantsev, bütün bədənini əsə-əsə, çörəyi dişsiz damağı ilə tələsik çeynəməyə başladı. Bir oğlan uşağı onun qabağında çöməlib, qayğılı baxışlarla Mantsevin çörəyi gah dişləməsinə, gah da pırtlaşıq saqqalına basıb sıxmasına baxırdı. Elə bil o qorxurdu ki, onun yarısökülüb dağılmış qışlıq daxmasına soxulmuş bu həyat bəlkə də yuxudur.

– Nikolay Xristoforoviç, məgər mənə tanıyırsınız, nədir?

– Yox, yox, mən adamları yadırgamışam, – deyər Mantsev mızıldadı. – Mən çox-çoxdan çörək yeməmişəm.

– Mən ki, İvan Qusevəm... Nikolay Xristoforoviç, axı mən sizin bütün tapşırıqlarınızı yerinə yetirirdim. Yadınızda varmı, mənə hədələyib deyirdiniz ki, başını üzərəm.

Mantsev heç bir şey xatırlamırdı, yalnız gözlərini bərəldərək alovun işıqlandırdığı tanış olmayan bu sifətlərə baxırdı. İvan ona danışmağa başladı ki, bir vaxt o, tayqa ilə Petropavlova getmiş, aylardan gizlənmiş, dana boyda sarı pişik gördükdə bərk qorxuya düşmüş, ancaq pişik və onun ardınca gələn başqa üç pişik yanından ötüb keçibmiş; o, mişovul yuvalarında tapdığı sidr qozları yeyirmiş; Petropavlovda bir gəmidə kartof soymağa işə girmiş; gəmi ilə üzüb Vladivostoka getmiş, oradan da vaqonların altında, kömür qutularında yeddi min kilometr əsə-əsə yol gedibmiş.

– Mən öz sözümün üstündə durdum, Nikolay Xristoforoviç, adamları sizin yanınıza gətirib gəldim. Amma o zaman siz mənim kürəyimə nahaq yerə mürəkkəbli karandaşla yazmışdınız. Görək *eləcə deyəydiniz ki: “İvan, söz verirsənmi?” – “Verirəm”. Amma siz mənim kürəyimdə bəlkə də Sovet hökuməti əleyhinə nə isə yazmışdınız. Məgər bu yaxşı işdirmi? İndi siz daha mənə arxalanmayın, mən pionerəm.*

Mantsev ona sarı əyilib dodaqlarını çevirə-çevirə xırıltılı bir səslə yavaşca soruşdu:

– Bu adamlar kimdir?

– Sizə deyirəm ki, fransız elmi ekspedisiyasıdır. Leninqradda mənə axtarib tapıblar ki, onları bura, sizin yanınıza gətirim...

Mantsev onun ciyinlərindən bərk-bərk yapışdı:

– Sən Qarini gördünmü?

– Nikolay Xristoforoviç, mənə qorxutmaqdan əl çəkin, indi mənim arxamda Sovet hökuməti durub... Mənim kürəyimdə yazdığınız yazı möhkəm əllərə düşmüşdür... Qarın mənə lazım deyil.

– Onlar bura niyə gəlirlər? Məndən nə istəyirlər?... Mən onlara heç bir şey deməyəcəyəm, heç bir şey göstərməyəcəyəm....

Mantsevin üzü qıpqırmızı olmuşdu, o coşqun bir halda ətrafına göz gəzdirdi. Artur Levi gəlib onların yanında taxtın üstündə oturdu.

– Sakitləşmək lazımdır, Nikolay Xristoforoviç, yeyin, dincəlin... Bizim vaxtımız çoxdur, sizi noyabr ayından tez buradan aparmayacağım.

Mantsev taxtdan düşdü, onun əlləri əsirdi...

– Mən sizinlə təkliddə danışmaq istəyirəm.

O, ayaqları dolaşa-dolaşa, yarıya qədər çürümüş, yolunmamış ağac qabırğalarından mıxlanıb qayrılmış qapıya sarı yönəldi. Qapını itələdi. Gecənin küləyi onun pırtlaşıq ağ saqqalını çəngələdi. Artur Levi onun ardınca qaranlığa addımladı, burada külək sulu qarı sovrurdu.

– Mənim tufəngimdə axırıncı güllə qalmışdır... Mən sizi öldürərəm! Məni soymağa gəlmisiniz, – deyə Mantsev qəzəbdən titrəyətitrəyə çığırdı.

– Gedək, külək tutmayan dalda bir yerə, – deyə Artur Levi onu arxasınca çəkib təpələrdən tikilmiş divara söykədi. – Dəlilikdən əl çəkin. Məni sizin ardınızca Pyotr Petroviç Qarin göndərmişdir.

Mantsev, əlləri əsə-əsə, Levinin əllərindən yapışdı. Onun göz qapaqları tərsinə çevrilmiş, şişmiş üzü titrəyir, dişsiz ağzı hıçqırırdı:

– Qarin sağdırmı?.. O, məni yaddan çıxarmamışdırmı? Biz onunla birlikdə aclıq çəkmişik, onunla birlikdə böyük planlar qurmuşuq... Amma bütün bunlar boş, mənasız sayıqlamalardı... Mən burda nə tapdım?.. Mən yerin qabığını yoxladım... Bütün nəzəri təxminlərimi təsdiq etdim... Mən belə parlaq nəticələr gözləmədim... Olivin burdadır, – Mantsev islanmış xəz ayaqqabılarını yerə döydü, – qeyri-məhdud miqdarda civə və qızıl çıxarmaq olar... Bura baxın, mən qısa dalğalarla bütün yer nüvəsini yoxladım... Lənət şeytana, orada nələr baş verir... Mən dünya elmimi alt-üst elədim... Əgər Qarin yüz min dollar tapa bilsəydi, biz nə işlər görerdik!..

– Qarin milyardlara malikdir, bütün dünya qəzetləri Qarindən danışib haş-küy salıblar, – deyə Levi cavab verdi, – O hiperboloid qurmağa müvəffəq olmuşdur, Sakit okeanda bir adaya sahib olmuş və böyük işlər görməyə hazırlaşır. O, yalnız sizin yer qabığında apardığınız tədqiqatınızı gözləyir. Sizin ardınızca dirijabl göndərəcəklər. Əgər hava mane olmasa, bir aydan sonra dirijablın yan alması üçün qüllə qura bilərik.

Mantsev divara söykənib başını aşağı saldı və xeyli müddət susdu.

– Qarin, Qarin – deyə o, ürək yandıran bir məzəmmətlə təkrar etdi. – Hiperboloidin ideyasını ona mən verdim, Olivin qurşağı barəsindəki fikri ona mən söylədim. Sakit okeandakı adanı ona mən nişan verdim. O mənim beynimi oğurlayıb, özümü bu məlun tayqada qalıb çürüməyə məhkum etdi... İndi mən həyatdan nə ala bilərəm? Yataq,

həkim, manna sıyığı... Qarin, Qarin... Başqalarının ideyalarını yeyən məxluq!..

Mantsev üzünü coşan çovğuna sarı qaldırdı:

– Sınqa azarı mənim dişlərimi yedi, dəmrov dərimi çürütdü, mən, demək olar ki, koram, beynim kütləşmişdir... Gecdir, Qarin məni gec yada salmışdır...

89

Qarin Köhnə və Yeni Dünya qəzetlərinə bir radio göndərərək bildirmişdi ki, o, Pyer Qarri Sakit okeanda yüz otuz dərəcə Qərb uzunluq dairəsi və iyirmi dörd dərəcə Cənub en dairəsi sahəsində əlli beş kvadrat kilometrlik bir adanı, onun ətrafındakı xırda adaları və sayları işğal etmişdir, bu adam o öz mülkü hesab edir və son damla qanına qədər öz suvenir hüququnu müdafiə edəcəkdir.

Bu, gülünc bir təsir bağışlamışdı. Sakit okeanın cənub en dairələrində olan bu xırdaca adada insan yaşamırdı və gözəllikdən başqa heç bir məziyyəti yox idi. Hətta bu adanın kimə: Amerikayamı, Hollandiyanı və ya İspaniyanı aid olduğu barəsində dolaşlıq düşmüşdü. Amma amerikalılarla çox da mübahisə etmək lazım gəlmədi, başqaları bir qədər deyib geri çəkildilər.

Ada, oraya gedib çıxmaq üçün sərf ediləcək kömürün qiymətinə belə dəyməzdi, amma prinsip hər şeydən yüksəkdir. Ona görə də San-Fransiskodan yüngül bir kreyser yola düşdü ki, gedib bu Pyer Qarrini həbs etsin və adada həmişəlik bir dəmir dor basdırıb, üstünə rezinlənmiş ulduzlu Birləşmiş Ştatlar bayrağı çəksin.

Kreyser çıxıb getdi. Qarinin bu gülməli əhvalatı barəsində “Zavallı Qarri” adlı bir fokstrot da düzəltdilər. Burada deyilirdi ki, xırdaca, zavallı Pyer Qarri bir kreol qızına aşiq olub, onu kraliça etmək xəyalına düşmüşdür. Qızı özü ilə bərabər xırdaca bir adaya aparıb, orada kral və kraliça ikilikdə fokstrot oynayırmışlar. Bir gün kraliça deyir: “Zavallı Qarri, mən acam, qəlyanaltı etmək istəyirəm.” Bunun cavabında Qarri yalnız ah çəkib oynamağa davam edir, – heyhat, onun balıqqulağı və çiçəkdən başqa heç bir şeyi yox imiş. Amma bir gün bir gəmi gəlib çıxır. Qəşəng kapitan qolunu kraliçaya təqdim edib, onu əla bir qəlyanaltıya qonaq edir. Kraliça gülə-gülə yeyir. Zavallı Qarri isə, təkcə qalıb yalnız oynamaqla gününü keçirir... və i. a... Müxtəsər, bütün bunlar zarafat idi.

dinc vəziyyətinə qayıdırdı. Qışlıq daxmanın yaxınlığında, vulkanın ətəyində tələsik iş gedirdi: böyük bir meydançanı kol-kosdan təmizləyib uzun dorluq şam ağaclarını qırır, üç ayaq üstündə yuxarı getdikcə daralan və ayaqları yerə dərin basdırılmış olan iyirmi beş metr ucalığında bir qüllə tikirdilər.

Hamı təqətdən düşənə qədər işləyirdi. Amma hamıdan çox vurnuxan və həyəcanlanan Mantsev idi. Bu müddət ərzində o, yeyib dirçəlmiş, bədəni bir qədər möhkəmlənmişdisə də, amma deyəsən başına hava gəlmişdi. Bəzi günlər o, sanki dünyada hər bir şeyi unudaraq, laqeyd bir halda, pırtlaşıq saçlı başını ovucları içinə alıb, taxtın üstündə otururdu. Ya da Maşka adlı keçinin ipini açıb İvana deyirdi:

– İstəyirsən, sənə bir elə şey göstərim ki, dünyada hələ heç bir insan görməmiş olsun?

Mantsev Maşkanın ipindən tutub (keçi qayalara çıxmağa ona kömək edirdi), ardınca da İvan, vulkanın ağzına doğru dırmaşmağa başladılar.

Uca ağaclı meşəlik qurtardı, yuxarıda daş qalaqları arasında əyri-üyrü kollar bitmişdi. Bir az da yuxarıda yalnız üstlərini yosun və bəzi yerlərdə qar basmış qara daşlar var idi.

Katerin kənarları diş-diş dik qayalar halında nəhəng bir sirkin yarıqulmuş divarları kimi yuxarı qalxırdı. Ancaq Mantsev burada hər qarış yerə belə idi, o nıqqıldaya-nıqqıldaya, tez-tez otura-otura dolanbac yollarla bir daşın üstündən, o biri daşın üstünə atıla-atıla yuxarı çıxırdı. Bununla belə onlar yalnız bircə dəfə, sakit günəşli bir gündə kraterin lap kənarına qədər gedib çıxıb bildilər. Onun diş-diş qayalarının ətrafını sarımtıl-mis rəngində donmuş Lava¹ gölü bürümüşdü. Üfüqə sarı əyilmiş günəş diş-diş qayaların tünd kölgəsini lavanın metal qatları üzərinə salmışdı. Lavanın üzərində qərbə yaxın tərəfdə bir konus ucalırdı ki, onun təpəsindən ağırmtıl tüstü çıxırdı.

Mantsev əyri barmaqları ilə tüstülənən konusu göstərüb dedi:

– Orada bir dəlik, ya da ki, yerin dərinliklərinə gedən bir uçurum var idi ki, hələ bir insan onu görməmişdir... Mən ora piroksilin kubikləri atmışam, uçurumun dibində partlayış əmələ gələndə, saniyə ölçəni işə salıb, səsin sürətinə görə dərinliyi hesablamışam. Mən çıxan qazları yoxlamışam, onları şüşə retortalara yığıb, elektrik lampasının işığında baxmışam və qazdan keçən şüaları spektroskopun

prizmasında ayırmışam... Vulkan qazının spektrində mən antimon, cive, qızıl və daha bir çox ağır metalların əlamətlərini görmüşəm... Başa düşürsənmi, İvan?

– Başa düşürəm, döşəyin gəlsin...

– Güman edirəm ki, hər halda sən Maşa keçidən çox başa düşürsən... Bir dəfə, vulkan ən qızgın fəaliyyətdə olub, əcaib dərinliklərdən hayxırıb qusduqda, mən həyatımı təhlükəyə qoyub, retorta bir qədər qaz yığa bildim... Mən aşağı, öz məskənimə endiyim zaman vulkan küllü və çəllək boyda yekə daşları buludlara doğru tullamağa başladı. Yer yuxudan oyanmış bir nəhəngin kürəyi kimi titrəyirdi. Mən bu xırda-xuruş şeylərə fikir vermədən, laboratoriyaya yüyürdüm və qazı spektroskopun altına qoydum... Ay İvan, sən də ay Maşka, qulaq asın...

Mantsevin gözləri parıldayırdı, dişsiz ağzı əyilmişdi:

– Mən Mendeleyevin cədvəlində olmayan ağır bir metalın əlamətlərini gördüm. Bir neçə saatdan sonra o kolbanın içinə çökməyə başladı, – kolba sarı işıq verdi, sonra işığın rəngi göyərdi və nəhayət, parlaq qırmızı rəng aldı. Ehtiyat üçün mən kənara çəkildim. Elə bir partlayış oldu ki, kolba və laboratoriyamın yarısı uçub dağıldı... Mən bu əsrarəngiz metalı “M” hərfi ilə adlandırdım, çünki mənim fəmilim və bu keçinin adı “M” ilə başlanır. Bu metalı kəşf etmək şərəfi bizim ikimizə, keçiyə və mənə aiddir... Bir şey başa düşürsənmi?

– Döşəyin gəlsin, Nikolay Xristoforoviç...

– “M” metalı Olivin qurşağının ən dərin qatlarındadır. O, parçalanıb nəhəng istilik ehtiyatları buraxır... Sonra mən təsdiq edirəm ki, yerin nüvəsi “M” metalından ibarətdir. Lakin yer nüvəsinin orta sıxlığı vur-tut səkkiz vahiddən ibarətdir ki, bu da təxminən dəmirin sıxlığına bərabərdir, – “M” metalı isə, ondan iki dəfə ağırdır, deməli ki, yerin tam mərkəzi boşluqdur.

Mantsev barmağını qaldırıb, İvana və keçiyə baxa-baxa vəhşi bir qəhqəhə ilə güldü.

– Gəl, gedək, baxaq...

Onlar üçü də qayalıqlı dikedən metal gölə endilər və metal qatların üstündən sürüşə-sürüşə, tüstülənən konusa sarı yönəldilər. Yerin yarıqları arasından isti hava çıxırdı. Bəzi yerlərdə ayaq altında dibi görünməyən qara dəliklər vardı.

– Maşkanı aşağıda qoymaq lazımdır, – deyərək Mantsev keçinin burnuna bir çırtma vurdu və axışan isti daş qırıntılarından yapışa-yapışa İvanla birlikdə konusa sarı dırmaşmağa başladı.

¹ Lava – vulkanın ağzından çıxan ərgin və odlu maye

– Qarnı üstə uzan və bax.

Onlar konusun kənarında dalı tüstü burumlarına uzanıb, başlarını aşağı əydilər. Konusun içərisində bir çuxur, onun ortasında isə, diametri təxminən yeddi metr olan uzunsov dəyirmi bir dəlik vardı. Oradan ağır nəfəs kimi səslər və dərinliklərdən elə bir gürultu gəlirdi ki, guya kim bilir nə qədər dərinlikdə nəhəng daşlar diyirlənirdilər.

İvan diqqətlə baxıb qırmızımtıl bir işıq gördü, bu işıq ağla gəlməz dərinliklərdən əks edirdi. Işıq gah tutulur, gah da daha bərk parılayıb, tünd moruğ rəngi alırdı... Yer ağır nəfəs aldıqca, daşların gürultusu da artırdı.

Mantsev dedi: – Gücü artmağa başlayır, getmək lazımdır. – Bu işıq yeddi min metr dərinlikdən gəlir. Orada “M” metalı parçalanır, orada qızıl və gümüş qaynayıb buxarlanır.

O, İvanın qurşağından yapışb aşağı çəkdi. Konus titrəyir, xırda daşlar səpələnir, indi tüstü burumları partlamış qazandan çıxan buxar kimi qopub gəlir, dərinlikdən göz qamaşdırıcı al işıq saçılıb aşağıdakı buludları qırmızı rəngə boyayırdı...

Mantsev Maşkanın xaltasına bağlanmış kəndirdən yapışdı:

– Qaçın, qaçın, uşaqlar!.. Bu saat daşlar yağacaq...

Səsi bütün qayalıqlı amfiteatra yayılan ağır bir gürultu qopdu, – vulkan yekə daşlar atmağa başladı... Mantsev ilə İvan, əlləri ilə başlarını tutub qaçır, keçisi isə, irəlilə kəndirini sürüyə-sürüyə vaz atırdı...

91

Yanalma qülləsi hazır idi. Qızıl adadan xəbər verdilər ki, barometrin təhlükə xəbər verməsinə baxmayaraq, dirijabl yola düşmüşdür.

Bu son günlərdə Artur Mantsevlə onun qərribə kəşfləri barəsində açıq danışmağa cəhd edirdi. O, fəhlələrdən kənar, taxtın üstündə oturub, matrasını çıxarıb Mantsevin çayına spirt tökdü.

Fəhlələr iynəyarpaq budaqlardan ibarət döşəmənin üstündə yerdə uzanmışdılar. Hərdən onlardan biri ayağa qalxıb, ocağa sidr kökü atırdı. Odun şöəsi his basmış divarları, fəhlələrin saqqal basmış yorğun üzlerini işıqlandırır. Daxmanın damı üzərində külək viyıldayırdı.

Artur Levi sakit, mehriban, təskinedici bir ifadə ilə danışmağa çalışırdı. Amma Mantsev deyəsən daha lap dəli olmuşdu...

– Bura baxın, Artur Arturoviç, ya da adınız nədir... Kələkbazlığı buraxın. Mənim kağızlarım, formullarım, dərin qazma proyektlərim,

gündəliklərim dəmir bir qutunun içinə qoyulub ağzı lehimlənmiş və möhkəm bir yerdə gizlədilmişdir... Mən uçub gedərəm, onlar isə, burada qalacaqdır, onları heç kəs, hətta Qarin də ala bilməyəcəkdir. Mənə işgəncə etsələr də, onları verən deyiləm...

– Sakit olun, Nikolay Xristoforoviç, axı siz ədəb-ərkanlı adamlarla iş görürsünüz.

– Mən o qədər də axmaq deyiləm. Qarinə mənim formullarım lazımdır, mənə isə öz həyatım lazımdır. Mən hər gün ətirli vannada çimmək, bahalı tütün çəkmək, yaxşı şərab içmək istəyirəm... Mən özümə diş saldırıb, trüfel yeyəcəyəm... Mən də şöhrət istəyirəm! Mən ona layiqəm!.. Qarinlə birlikdə siz hamınız cəhənnəmə.

– Nikolay Xristoforoviç, Qızıl adada sizə şahənə şərait yaradılacaqdır.

– Əl çəkin. Mən Qarini tanıyıram. Onun məndən zəhləsi gedir, çünki Qarini bütünlüklə mən yaratmışam... Mənsiz, o, adi, xırda bir fırıldaqçı olardı... Siz dirijablada mənim canlı beynimi apara bilərsiniz, amma formullarım yazılmış dəftərlərimi apara bilməzsiz.

İvan Qusev qulağını dirəyib, bu söhbətlərin bəzi yerlərini eşidirdi. Yanalma qülləsi hazır olduğu günün gecəsi İvan taxtaların üstü ilə sürünə-sürünə, gözləri açıq halda uzanmış Mantsevin yanına gəlib, onun lap qulağına pıçıldadı:

– Nikolay Xristoforoviç, tüpür onlara. Yaxşısı budur, gəl gedək Leningrada... Taraşkinlə mən sənə lap körpə uşaq kimi baxarıq... Sənin üçün diş saldırırıq... Yaxşı mənzil tapırıq, bu burjuylarla nə işin var...

– Yox, Vanka, mən daha puç olmuş bir adamam, mənim arzularım çox coşğun arzulardır, – deyə Mantsev cavab verib, gözlərini tavana zillədi. Orada dirəklərin arasından his basmış yosun budaqları salılandı. – Mənim xəyalım yeddi il bu məlun damın altında coşub-daşmışdır... Mən daha birçün gün də gözləmək istəmirəm...

İvan Qusev bu “fransız ekspedisiyasının” nə demək olduğunu çoxdan başa düşmüşdü, – o, hər şeyi diqqətlə dinləyib müşahidə etmiş və öz nəticəsini çıxarmışdı.

O, Mantseve bağlı imiş kimi həmişə onun ardınca gəzirdi və bu axırıncı gecə yatmamışdı: gözləri özbaşına yumulmağa başlayanda, burnuna quş lələyi soxur və ya özünü bərk çimdikləyirdi.

Səhərə yaxın Artur Levi acıqlı-acıqlı yarımkörkünü geyib, boğazına şərfini dolayaraq, radiostansiyaya getdi, stansiya yaxınlıqdakı

bir qazmada idi. Mantsevi İvan gözden qoymurdu. Artur Levi çıxan kimi, Mantsev hamının yatıb-yatmadığını bilmək üçün ətrafına boylandı, sonra ehtiyatla taxtdan düşüb, qışlıq daxmanın bir küncünə girdi və başını yuxarı qaldırdı. Amma görünür ki, gözləri yaxşı görmürdü, – o qayıdıb ocağa qətran atdı, od alovlananda, yenə küncə keçdi.

İvan onun nəyə baxdığını başa düşdü, – dirəklərin ucları bitişən bir yerdə, tavanın küncündə dirəklərin arasında bir yerdən cığ qopmuş, qara bir dəlik görünürdü. Mantsevi narahat edən də bu idi... O pəncəsi üstə qalxaraq, alçaq tavadan bir çəngə cığ qopardı və nıqqıldaya-nıqqıldaya dəliyin üstünü örtüdü.

İvan burnunu qıcıqladığı lələyi tullayıb, böyrü üstə çevrildi, yorğanı başına çəkib həmin saat yuxuya getdi...

Qar çovğunu kəsmək bilmirdi. İki sutka idi ki, nəhəng bir dirijabl burundan yanalma qülləsinə bağlanıb talanın üzərində asılıb qalmışdı. Qüllənin doru əyilib-düzəlir və cırıldayırdı. Siqara bənzər dirijabl yırğalanırdı və aşağıdan adama elə gəlirdi ki, havadan dəmir bir barın gövdəsi asılmışdı. Dirijablın ekipajı onun bortlarını qardan zorla təmizləyə bilirdi.

Kapitan qondoladan aşağı əyilərək, orada durmuş Artur Leviyə çığırırdı:

– Allo! Artur Arturoviç, qurtarın görək də! Yola düşmək lazımdır... Adamlar əldən düşdülər.

Levi dişlərini bir-birinə sıxıb cavab verdi:

– Mən ada ilə bir də danışdım. Əmr ediblər ki, necə olursa olsun, oğlanı da aparmaq lazımdır.

– Dor davam gətirmir...

Levi yalnız çiyinlərini çəkdi. İş, əlbəttə, uşaqda deyildi. İvan həmin gecə yox olmuşdu. Heç kəs də bundan xəbər tutmamışdı. Səhərə yaxın gəlib çıxmış dirijablın qülləyə yan almasına kömək edirdilər. Dirijabl xeyli müddət talanın üzərində qar buludları içərisində hərələnmişdi. Onun gətirdiyi ərzağı boşaldırdılar. (Artur Levinin ekspedisiyasının fəhlələri bildirmişdilər ki, əgər bol-bol ərzaq və mükafat almasalar, piroksilin parçası ilə dirijablın gövdəsini dağıdacaqlar.) Artur Levi uşağın yox olduğunu eşitdikdə, əlini yelləyib demişdi:

– Cəhənnəmə ki.

Amma sonra məlum oldu ki, iş çox ciddidir.

Mantsev hava gəmisinin qondolasına birinci olaraq girmişdi. Bir dəqiqə sonra nə üçünsə, narahat halda alümin pillələrlə yerə düşdü və ayaqları bir-birinə dolaşa-dolaşa, qışlıq daxmaya sarı yönəldi. Həmin saat oradan onun acı fəryadı qopdu. Mantsev dəli kimi əllərini yelləyə-yelləyə qar buludları içərisindən sıçrayıb çıxdı.

– Hani mənim dəmir qutum, mənim kağızlarımı kim götürmüşdür?.. Sən oğurlayıbsan, əclaf!

O, Levinin yaxasından yapışb elə bərk silkələdi ki, papağı başından düşdü...

Məsələ aydın idi: dirijablın aparmaq üçün bura gəldiyi o qiymətli formulları məlun oğlan götürüb qaçmışdı. Mantsev dəli olmuşdu.

– Mənim kağızlarım! Mənim formullarım... İnsan beyni onları yenidən yaratmaq qüvvəsinə malik deyildir!.. Qarinə mən nə verə-cəyəm! Mən hamısını unutmuşam...

Levi oğlanın dalınca, onu tapmaq üçün həmin saat adamlar göndərdi. Adamlar deyirdilər. Amma yenə bir neçə nəfər getməyə razı oldu. Mantsev onları Şeytan-qayaya sarı apardı. Levi qondolanın yanında qalıb, dırnaqlarını gəmirirdi. Aradan xeyli vaxt keçdi. Uşağı axtarmağa gedənlərdən iki nəfər qayıdıb gəldi:

– Orda elə qar sovrur ki, bir addım atmaq mümkün deyil...

– Bəs Mantsevi neylədiniz? – deyə Levi çığırırdı.

– Onun işindən kimin başı çıxır... Bizdən ayrılıb yox oldu...

– Mantsevi tapın. Oğlanı tapın... hərəsi üçün on min manat qızıl pul verirəm.

Buludlar qaralırdı. Gecə yaxınlaşırdı. Külək şiddətlənirdi. Kapitan yenə hədələməyə başladı ki, dirijablı bağlayan kəndirləri kəsib, uçub gedəcəkdir.

Nəhayət, Şeytan-qaya sarıdan, əynində qar basmış kürk olan ucaboy bir adam göründü. O, İvan Qusevi qucağında gətirirdi. Levi əlcəyini çıxarıb, uşağın kürkünün altını axtardı. İvan sanki yatmışdı, onun donmuş qolları, içərisində Mantsevin qiymətli formulları olan balaca dəmir bir qutunu bağrına basıb sıxmışdı.

Ucaboylu adam qar basmış saqqalını yayıb gülümsünərək dedi:

– Diridir, diridir, bir balaca donub. Keçib gedər. Onu yuxarı çıxaraqmı? – və o, cavab gözləmədən, İvanı qondolaya apardı.

– Hə, necə oldu? – deyə yuxarıdan kapitan çığırırdı. – Uçub gedirikmi?

Artur Levi mütərəddid bir halda ona baxdı:

– Siz uçmağa hazırsınızmı?

– Hazıram, – deyə kapitan cavab verdi.

Levi bir də dönüb Şeytan-qayaya sarı baxdı, orada sıx qara buludlardan burula-burula qar yağırdı. Hər halda ən başlıca şey – formullar artıq dirijablada idi.

– Uçuruq! – deyə Levi alümin pilləkənə çıxdı. – Uşaqlar, kəndirləri kəsin...

O, qondolanın qabarıq qapısını açıb içəri girdi. Yanalma dorunun yuxarısında dirijabl saxlayan kəndirləri kəsməyə başladılar. Motorlar gur-gur guruldadı. Pərlər hərləndi.

Elə bu zaman qar çovğunu içindən Mantsev meydana çıxdı. Külək onun saçlarını dik qaldırmışdı. Uzatdığı qolları ilə o, sanki uçub gedən dirijablı qucaqlamaq istəyirdi...

– Durun!.. Dayanın!.. – deyə o, xırıltılı səslə çığırdı. Qondolanın alümin nərdivanı yerdən artıq bir metr ucalmışdı ki, o, aşağı pillədən yapışdı. Bir neçə adam onun kürkünün etəyindən tutub, əllərini nərdivandan qoparmaq istədi. O, tutanları təpiklə vurdu. Dirijabın metal gövdesi yırgalanırdı. Motorlar guruldayırdı. Pərlər qəzəblə nərildəyirdi. Dirijabl hərlənən qarlı buludlara sarı yuxarı ucalırdı.

Mantsev gənə kimi aşağı pillədən yapışmışdı. Dirijabl onu sürətlə yuxarı qaldırırdı... Aşağıdan onun aralanmış ayaqlarının, kürkünün yellənən etəklərinin göyə qalxdığı görünürdü.

Onun nə qədər uzağa uçduğunu, nə qədər yüksəklikdə qopub düşdüyünü aşağıda dayanan adamlar artıq görə bilmədilər.

92

Madam Lamol qondolanın alümin pəncərəsindən öyilərək durbinlə baxırdı. Dirijabl işıqlı səmada dairələr vurur, ağır-ağır hərəkət edirdi. Onun altında minlərcə metr dərinlikdə ucsuz-bucaqsız şəffaf göyümtül-yaşıl okean görünürdü. Onun ortasında qeyri-müəyyən şəkildə bir ada vardı. Yuxarıdan bu ada xırdaca miqyasda Afrika qitəsinə bənzəyirdi. Adanın yaxınlığında cənub-şərq və şimal-şərq tərəfdə su damcıları kimi dövrəsini köpük bürümüş daş adalar və çaylar görünürdü. Qərb tərəfdən okean tərtemizdi.

Burada çox dərin olmayan körfəzdə sahiləki qum zolağının yaxınlığında yük gəmiləri durmuşdu. Zoya bunları iyirmi dördə qədər saydı, – onlar suyun üzündə yatmış böcəklərə bənzəyirdi.

Adanın üzərində sap kimi yollar görünürdü, – onlar adanın şimal-şərq tərəfdəki qayalıqlı hissəsində birləşirdi, burada şüşə damlar parıldıyırdı. Bu, üç pilləkənə xırdaca qumluq bir limana enən və tikilib qurtarmaqda olan saray idi.

Adanın cənub tərəfində yuxarıdan qat-qatış uşaq mekkanosuna¹ bənzəyən qurğular: fermalar, bağlayıcılar, şəbəkəli yükqaldırıcılar, relslər, qaçısan xırdaca vaqonlar görünürdü. Onlarca yel mühərriki hərlənməkdə idi. Elektrik stansiyalarının və suçəkənlərin bacaları topa-topa tüstü buraxırdı.

Bu qurğuların ortasında şaxtanın dairəvi ağzı qaralırdı. Oradan sahilə doğru hərəkət edən enli dəmir yükdaşıyanlar çıxarılan süxurları sahilə daşıyırdılar, sonra isə, yerqazan gəmilərin qırmızı pontonları soxulcan kimi uzanıb dənizin içərisinə doğru gedirdi. Şaxtanın ağzının üzərində fasiləsiz olaraq bir buxar buludu hərlənməkdə idi.

Şaxtada gecəli-gündüzlü altı növbədə iş gedirdi: Qarin yer qabığının qranit zirehini dəlib keçirdi. Bu adamın cürəti dəliliyə yaxın bir şey idi. Madam Lamol şaxta üzərindəki buluda baxır, onun gündən yanib qızılı rəng almış əlində durbin titrəyirdi.

Körfəzin alçaq sahili boyunca müntəzəm cərgələr halında anbar və yaşayış evləri binaları uzanıb gedirdi. Qarışqaya bənzər insan fiqurları yollarda hərəkət etməkdə idi. Avtomobil və motosikllər şütüyürdü. Adanın ortasında göy bir göl var idi, oradan əyri-üyrü xırdaca bir çay axırdı. Onun sahillərində tarla və bostan zolaqları salınmışdı. Adanın bütün şərq yamacı zümrüd kimi yamyaşıl idi, – burada çəpərlərin ardında sürülər otlamaqda idi. Şimal-şərqdə, sarayın qabağında, qayaların arasında çiçəklik və ağaclar qərribə ala-bula şəkildə görünürdü.

Hələ yarımca il bundan əvvəl bura, üzərində tikan kolları bitmiş, dəniz duzundan saralmış qayalar və quru kolluqlardan ibarət bom-boş bir yer idi. Gəmilər adaya min tonlarla kimyəvi gübrə daşımışdılar, artezian quyuları qazılmışdı. Cülbəcür bitkilər və yekə ağaclar gətirilmişdi.

Zoya ucadan, qondolanın içindən okeanın ortasındakı bu yaraşıqlı, parıldayan, ləpələrin qar kimi ağappaq köpükləri ilə yuyulan yer parçasına baxıb, əlindəki cavahirdən ləzzət alan bir qadın kimi ləzzət alırdı.

¹ Mekcano – mexanizmlərlə tanış olmaq üçün texniki uşaq oyuncağı; model yığmaq üçün metal hissələr dəsti.

Dünyada yeddi möcüzə vardı. Xalqın hafizəsi bunlardan üçünü bizə çatdırmışdı: Efes Diana məbədi¹, Semiramida bağçaları² və Rodosdakı³ tunc heykəl. Qalanlarının xatiresi Atlantik okeanın dibində batıb getmişdir.

Madam Lamolun hər gün təkrar etdiyi kimi, səkkizinci möcüzə Qızıl adadakı şaxta sayılmalıdır. Yenicə tikilib qurtarmış sarayın iri pəncərələri okeanın mehinə açılan salonunda axşam yeməyi yeyər-kən, madam Lamol qədəhi qaldırıb dedi:

– Möcüzə, düha, cürət şərəfinə!

Adanın ən seçmə adamlarından ibarət olan bütün məclis ayağa qalxıb, madam Lamol ilə Qarini təbrik etdi. Hamını qızğın işin və fantastik xəyalların coşqunluğu bürümüşdü. Qoy orada, qitələrdə hüquqların pozulması barəsində istedikləri qədər ulaşınsınlar, cəhənnəmə ki. Burada gecəli-gündüzlü şaxtadan yeraltı gurultuları gəlir, elevatorların çəlləkləri guruldayır, onlar daha da dərinliklərə gedərək, bitməz-tükənməz qızıl ehtiyatlarına yaxınlaşırlar. Sibir qızıl mədənləri, Kaliforniya dərələri, Klondaykın qarlı düzənləri, – bunlar hamısı boş şeydir, kustar peşəçiliyidir. Qızıl burada, ayaq altında, hər yerdə var, yalnız qranit və qaynar Olivin qatını keçib onu tapmaq lazımdır.

Bədbəxt Mantsevin gündəliyində Qarin belə bir yazı tapmışdı:

“Hal-hazırda, yəni dördüncü buzlaqlar dövrü qurtarıb heyvanat növündən biri, dərisi tüksüz, dal ayaqları üstündə gəzə bilən və ağız boşluğu cürbəcür səslər çıxarmaq üçün müvəffəqiyyətlə qurulmuş bu heyvan növü çox sürətlə inkişaf etdiyi bir zamanda, – Yer kürəsinin mənzərəsi belədir:

Onun üst qabığı beş kilometrədən iyirmi beş kilometrə qədər qalınlıqda bərkimiş qranit və dioritlərdən ibarətdir. Bu qabıq bayır tərəfdən dəniz çöküntüləri, tələf olmuş bitki (kömür) və tələf olmuş

heyvan (neft) qatları ilə örtülmüşdür. Bu qabıq Yer kürəsinin ərimiş metallardan ibarət ikinci qabığı, Olivin qurşağı üzərindədir.

Ərimiş Olivin qurşağı, məsələn, Sakit okeanın bəzi rayonlarında olduğu kimi, bəzi yerlərdə yerin səthinə beş kilometr dərinliyə qədər yaxınlaşır.

Bu ikinci ərimiş qabığın qalınlığı hazırda yüz kilometrədən də çoxdur və hər yüz min ildə bir kilometr qalınlaşır.

Ərimiş Olivin qurşağında üç təbəqə vardır: bunlardan yer qabığına ən yaxın olanı vulkanların püskürdüyü şlaklar və lavalardır; orta qat – olivindən, dəmirdən, nikeldən, yəni payız gecələrində yer üzərinə düşən meteoritlər kimi eyni maddələrdən ibarətdir və nəhayət, üçüncü, aşağı qat – qızıl, platin, sirkonium, qurğuşun və civədir.

Olivin qurşağının bu üç təbəqəsi, maye vəziyyətinə qədər qatılaşmış helium qazının üzərinə balış kimi yatmışdır. Helium qazı isə, atomun parçalanmasının məhsuludur.

Nəhayət, maye qaz qatının altında yerin nüvəsi yerləşmişdir. O, bərkdir, metaldir, onun istiliyi mənfi iki yüz yetmiş üç dərəcəyə yaxındır ki, bu da kainat fəzasının istilik dərəcəsidir.

Yer nüvəsi ağır radioaktiv metallardan ibarətdir. Onlardan ikisi, Mendeleyev cədvəlinin axırında olan uran və torium bizə məlumdur. Amma onlar özləri də bu vaxta qədər təbiətdə məlum olmayan, həddən artıq ağır əsas metalın parçalanması məhsuludur.

Mən onun izlərini vulkan qazlarında tapmışam. Bu, “M” metalıdır. Bu metal platindən on bir dəfə ağırdır. Onda son dərəcə güclü radioaktivlik vardır. Bu metaldan bir kiloqram yerin səthinə çıxarılsarsa, bir neçə kilometr ətrafda olan bütün canlılar tələf olar, onun emanasiyası¹ ilə örtülən bütün əşyalar işıq saçır.

Yer nüvəsinin xüsusi çəkisi vur-tut səkkiz vahid (dəmirin xüsusi çəkisi) olduğundan, həmişə belə yanlış bir fikir yaranmışdır ki, guya yerin nüvəsi dəmirdəndir. Həm də “M” metalının yerin nüvəsində milyon atmosfer təzyiq altında məsaməli vəziyyətdə olduğunu təxmin etmək mümkün olmadığından, bircə bu nəticəyə gəlmək olar:

Yerin nüvəsi “M” metalından, son dərəcə böyük təzyiq altında kristal vəziyyətində olan helium qazı ilə dolu bir bomba və ya içi boş bir kürədən ibarətdir.

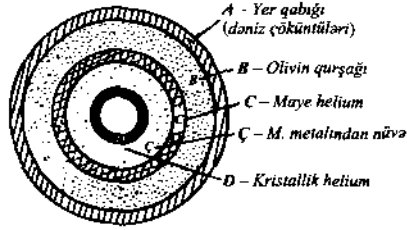
¹ Efes Diana məbədi – Qədim Roma Ay və Ov ilahəsinin Efes şəhərindəki məbədi. Öz memarlıq gözəlliyi ilə şöhrət qazanmışdır. Bizim tarixdən əvvəl 356-cı ildə yunanlı Gerostrat tərəfindən şöhrət qazanmaq üçün yandırılmışdır.

² Semiramida – Əfsanəvi Babil mələkəsi; onun zamanında damlarda “asma bağçaları” adlanan bağlar salınmışdı.

³ Rodos heykəli – Qədim Yunan günəş allahı Helyosun Rodos adası bərgahının girəcəyində qoyulmuş heykəli.

¹ Emanasiya (latınca “radon”) – radioaktiv cisimlərin parçalanmasının qaz şəklində olan məhsulu.

Yer kürəsinin kəsiyi belədir:

Yerin nüvəsini təşkil edən "M" metalı daim parçalanaraq və başqa yüngül metallara çevrilərək, son dərəcə böyük miqdarda istilik verir. Yerin nüvəsi qızır. Bir neçə milyard ildən sonra yer başdan-başa qızmalı, bomba kimi partlamalı, alovlanıb bir qaz kürəsi halını almalıdır ki, bunun diametri ayın yer ətrafında hərlandıyı diametr qədər olmalıdır və bu kiçik bir ulduz kimi parlamalıdır, sonra isə, soyumağa başlamalı və yenidən sıxılıb Yer kürəsi ölçüsünü almalıdır. Onda yer üzündə yenidən həyat əmələ gələcək, milyard illər keçdikdən sonra insan züfur edəcək, o sürətlə inkişaf etməyə və dünyanın ən yüksək ictimai quruluşu uğrunda mübarizə aparmağa başlayacaqdır.

Dünya yenidən, atomun fasiləsiz olaraq parçalanması nəticəsində qızacaq və yenidən alovlanıb kiçik bir ulduz halını alacaqdır.

Dünyanın həyatının dövr etməsi belədir. Bu hallar saysız-hesabsız dəfələr baş vermişdir və irəlidə də saysız-hesabsız dəfələr baş verəcəkdir. Ölüm yoxdur. Əbədi yeniləşmək var..."

Qarın Mantsevin gündəliyində, budur, bunları oxudu.

94

Şaxtanın kənarları polad zirehlə örtülmüşdü. Şaxta dərinləşdikcə, çətin əriyən poladdan qayırılmış nəhəng silindrlər dərinliklərə enirdi. Onlar gəlib o yerə çatmışdılar ki, şaxtada istilik üç yüz dərəcəyə yüksəlmişdi. Bu, hadisə yerin səthindən beş kilometr dərinlikdə, göz-lənmədən, sıçrayış şəklində olmuşdu.

Bir növbədə işləyən fəhlələr və iki hiperboloid şaxtanın dibində tələf olmuşdu.

Qarın narazı idi. Silindrlərin aşağı buraxılması və pərçimlənməsi işi ləngidirdi. İndi, şaxtanın divarları qızıb közərdiyindən, onları

sıxılmış hava ilə soyudurdular və divarlar soyuduqda, özləri çox möhkəm zirehə çevrilirdi. Onları şəbəkə halında fermalarla çəpinə bərkidirdilər.

Şaxtanın diametri çox böyük deyil – iyirmi metr idi. Onun içərisi: havavuran və qazçəkən borulardan, bərkitmə dirəklərindən, naqillər şəbəkəsindən, içərisində elevator çəlləklərinin hərəkət etdiyi düralümin quyulardan, qarqara çarxlarından, maye hava maşınları və hiperboloidlərin qoyulduğu meydançalardan ibarət mürəkkəb sistemli bir qurğu idi.

Hər bir şey elektrik vasitəsilə hərəkət edir: qaldırıcı liflər, elevatorlar, maşınlar şaxtaların böyürlərində maşınları yığmaq və fəhlələrin dincəlməsi üçün mağaralar açılmışdı. Qarın baş şaxtanın işini yüngülləşdirmək üçün, ona müvazi surətdə, diametri altı metr olan ikinci bir şaxta çəkmişdi, – bu şaxta mağaraları pnevmatik nüvə sürəti ilə hərəkət edən elektrik lifləri ilə birləşdirirdi.

İşlərin ən mühüm hissəsi, – qazma, – hiperboloid şüalarını vurmaq, maye hava ilə soyutmaq və süxurları elevatorlarla çəkib çıxarmaq işləri ahəngdar bir surətdə aparılırdı. Xüsusi şəkildə qurulmuş və enerjini şamonitdən qayırılmış kömürlərin Volta qövsündən alan on iki hiperboloid süxurları dəlib əridir, soyuq hava cərəyanları onu həmin saat soyudur və o ən xırda hissələrə parçalanaraq, elevatorların çəlləklərinə tökülürdü. Yanma məhsullarını və buxarları ventilyatorlar çəkib aparırdı.

95

Qızıl adlanan şimal-şərq hissəsindəki saray madam Lamolun fantastik planları üzrə tikilmişdi.

Bu, şüşədən, poladdan, tünd qırmızı daşdan və mərmerdən tikilmiş nəhəng bir bina idi. İçərisində beş yüz salon və otaq vardı. Bina-nın baş fasadı iki geniş mərmer pilləkənlə sanki dənizin içindən qalxıb ucalırdı. Dənizin dalgaları pilləkənlərin pillələrinə və yanlarındakı özülüstü daşlarına çırpılıb parçalanırdı, burada adı xırda heykəl və ya vaz əvəzinə dörd şəbəkəli bürünc qüllə, onların üstündə isə zərli kürələr və kürələrin içində hazır hiperboloidlər qoyulmuş, bunlar okeandan gələn yolları hədələyirdi.

Pillələr açıq eyvana çıxırdı, – buradan kvadrat sütunlarla möhkəmlənmiş iki dərin giriş yolu binanın içərisinə gedirdi. Binanın, Misir tikintiləri kimi, azacıq mayıl olan bütün daş fasadına yüngülvarı bəzək vurulmuşdu və bina dar uzun pəncərələri, yastı damı ilə qorxunc və heybətli görünürdü. Bunun müqabilində isə, sarmaşan qızıl gül kolları, mina çiçəyi, səhləb çiçəyi, yasəmən, çiçəklənən badam və zambaqlarla dolu həyəət çıxan divarlar dəbdəbəli, hətta bəzək-düzəkli tikilmişdi.

İki bürünc darvaza adanın içərisinə açılırdı. Bura ev-qala idi. Onun yan tərəfində, qayanın üzərində yüz əlli metr hündürlüyündə şəbəkəli bir qüllə ucalırdı, buradan Qarinin yataq otağına yeraltı yol var idi. Bu qüllənin yuxarı meydançasında güclü hiperboloidlər qoyulmuşdu. Zirehli liftlər yerdən ora bir neçə saniyəyə çıxırdı. Ölüm təhlükəsi ilə, hamıya, hətta madam Lamola da bu qüllənin dibinə getmək qadağan edilmişdi. Bu qanun Qızıl adanın birinci qanunu idi.

Binanın sol hissəsində madam Lamolun, sağ hissəsində isə Qarin və Rollinqin otaqları yerləşirdi. Burada başqa heç kəs yaşamırdı. Bu ev elə bir zaman üçün tikilmişdi ki, Qızıl adaya gəlib kainat mülkəsinin göz qamaşıdaran simasını görməyə dəvətnamə almaq adi insanlar üçün ən böyük bir xoşbəxtlik sayılacaqdı.

Madam Lamol bu rolu ifa etməyə hazırlaşdı. Onun işi həddən artıq idi. Səhər yuxudan qalxmaq, hüzura çıxmaq, kiçik və böyük qəbul mərasimləri, naharlar, axşam yeməkləri, maskaradlar və əyləncələr üçün ədəb-ərkan qaydaları hazırlanırdı. Madam Lamolun aktyorluq temperamentini coşmuşdu. O, tez-tez dünya səhnəsində rol oynamaq üçün doğulduğunu təkrar etməyi xoşlayırdı. Ədəb-ərkan qaydalarına nəzarət yetirmək vəzifəsinə rus mühacirlərindən olan məşhur bir balet quruluşçusu təyin ediləcəkdə. Onunla Avropada müqavilə bağlanmış, ona üzərində brilyantlar olan ağ lentli, “İlahi Zoya” ordeni və qədim rus mənəvi olan “postelniçi”¹ (Chevalier de lit) rütbəsi verilmişdi.

Bu daxili saray qaydalarından başqa, madam Lamol Qarinlə birlikdə “Qızıl əsrin hökmləri” – gələcək insanların qanunlarını yaratmaqla məşğul idi. Ancaq bunlar əslində ümumi layihələr və əsas

ideyalar idi ki, sonralar hüquqşünaslar işləyib genişləndirməli idilər. Qarinin başı bərk qarışıq idi, – madam Lamol bir təhər vaxt tapmalı idi. Onun kabinetində gecəli-gündüzlü iki stenoqrafist qadın növbə çəkirdi.

Qarin birbaşa şaxtadan, əldən düşmüş, üst-başı palçıqlı, torpaq və maşın yağı qoxuyan bir vəziyyətdə gəlirdi. O, tələsik yeyib, elə ayaqqabılı atlas divana uzanıb çubuğunu tüstülədir (o, ədəb-ərkan qaydalarına *tabe deyildi, onun verdişləri müqəddəs elan edilmişdi* və heç bir kəs onu təqlid edə bilməzdi). Zoya xalçanın üstündə gəzişib, arıq barmaqları ilə boyunbağının iri mirvarilərini oynadaoynada Qarinlə söhbət edirdi.

Stenoqrafist qadınlar onların fikirlərini yazırdılar. Gecə onları maşında çap edib, səhər, madam Lamol yataqda ikən, ona verirdilər.

Bəzi məsələlərdə məsləhət üçün Rollinqi də çağırırdılar. O, hələ tamamilə hazır olmamış çox gözəl bir mənzildə yaşayırdı. Öz otaqlarından yalnız süfrəyə gələndə çıxardı. Onun iradəsi və qururu məğlub edilmişdi. Bu yarımil ərzində yaman sınıxmışdı. Qarindən qorxurdu. Zoya ilə təklikdə qalmaqdan çəkiniirdi. Heç kəs onun bütün gün ərzində nə ilə məşğul olduğunu bilmirdi (və maraqlanmırdı). O, ömründə kitab oxumazdı. Deyəsən gündəlik də yazmırdı. Deyirdilər ki, guya çubuq kolleksiyası yığmaq işinə baş qoşubmuş.

Bir dəfə axşam Zoya pəncərədən baxıb gördü ki, Rollinq suyun kənarında mərmər pilləkənin axırncı pilləsində oturub, qəmgin-qəmgin okeana baxır, həmin bu okeandan yüz milyon illər bundan əvvəl onun ulu babası insanabənzər kərtənkələ halında sudan çıxmışdı. Böyük kimya kralından elə bircə bu qalmışdı.

Nə üç yüz milyon dolları itirmək, nə Qızıl adada əsir olub qalmaq, nə də hətta Zoyanın xəyanəti onu ruhdan sala bilməzdi. İyirmi beş il bundan əvvəl o, küçədə çəkmə yağı satırdı. O, mübarizə etməyi bacarır və sevirdi. O, nə qədər qüvvə, istedad və iradə sərf etmişdi ki, adamları özünə, yəni Rollinqə qızıl dairəciklər verməyə məcbur etsin! Avropa müharibəsi, Avropanın var-yoxdan çıxması, – budur, “Anilin Rollinq” trestinin kassalarına qızılın axışb gəlməsi üçün bu cür qüvvələr sərf edilmişdi.

İndi isə, birdən-birə qüvvət və səadətin cövhəri olan qızılı şaxtadan palçıq kimi elevatorların çəlləkləri ilə istənilən miqdarda çıxaracaqlar. Bax, iş bu yerə gələndə, Rollinqin ayaqları yerdən üzüldü.

¹ Postelniçi – Pyotrdan əvvəl Rusiyada sarayda yataqlara nəzarət edən boyar.

O, artıq özünü təbiətin sultanı – “homo sapiens”¹ hiss edə bilmirdi. Çubuq kolleksiyası yığmaqdan başqa çarəsi qalmamışdı.

Amma o, hələ də Qarinin təkidi ilə hər gün “Anilin Rollinq” direktorlarına radio vasitəsilə öz iradəsini diktə edirdi. Onların cavabları qeyri-müəyyən idi. Aydın idi ki, direktorlar Rollinqin Qızıl adada könüllü surətdə tənhalığa çəkilib qalmasına inanmırdılar. Ondan soruşurdular:

“Sizin qitəyə qayıtmanız üçün nə tədbir görmək lazımdır?”.

Rollinq cavab verirdi:

“Əsəb xəstəliyimin müalicə kursu yaxşı gedir”.

Onun əmri ilə beş milyon funt sterlinq də alınmışdı. İki həftə sonra isə o, yenə də eyni miqdarda pul verilməsini əmr etdikdə, Rollinqin çekini təqdim edən Qarinin agentlərini həbs etmişdilər. Bu, qitənin Qızıl adaya hücumunun başlandığını bildiren ilk əlamət idi. Sakit okeanda iyirmi iki dərəcə cənub en və yüz otuz dərəcə qərb uzunluq dairəsində gəzişməkdə olan səkkiz hərbi gəmisindən ibarət donanma Yaramazlar adasına hücum etmək üçün yalnız hərbi əmr gözləyirdi.

96

Qızıl adada işləyən altı min fəhlə və qulluqçu dünyanın hər guşəsindən toplanmışdı. Qarinin birinci müavini olan və qubernator adlanan mühəndis Çermak fəhlə qüvvəsini milliyyətlərə görə bir-birindən tikanlı məftil ilə ayırmış on beş sahədə yerləşdirmişdi.

Hər bir sahədə mümkün qədər milli zövqə uyğun baraklar və ibadətqahlar tikilmişdi. Konservlər, biskvitlər, marmalad, kələm, düyü, turşuya qoyulmuş meduza, siyənək balığı, sosiskalarla dolu çəlləklər və sair şeylər (amerikan zavodlarına) həmçinin milli etiketlərlə sifariş edilirdi.

Ayda iki dəfə milli zövq ilə tikilmiş iş paltarları və yarım ildə bir dəfə milli bayram paltarları: slavyanlara – kaftan və uzun üst paltar, çinilərə – xam ipəkdən koftalar, almanlara – sürtük və silindrlər, italyanlara – ipək paltar və lak ayaqqabı, zəncilərə – timsah dişləri və muncuqlarla bəzənmiş üç künc qurşaq və i. a. verilirdi.

¹ Homo sapiens – “düşünən insan”, müasir insan tipi (latınca).

Əhalinin gözündə bu tikanlı məftillərlə çəkilmiş sərhədləri doğrultmaq üçün mühəndis Çermak ştatlı təhrikçilər təşkil etmişdi. Bunlar on beş nəfər idilər. Bunlar milli ədavəti qızıqsdırırdılar: adi günlərdə yüngülvarı söyüşürdülər, bayram günlərində isə, iş yumruq savaşına qədər çıxırdı. Adanın polisi keçmiş Vrangel zabitlərindən idi, bunlar Zoya ordeni mundiri geyirdilər. – Bu, ağ mahuddan tikilmiş zər naxışlı qısa gödəkce və açıq sarı rəngdə dar şalvardan ibarət idi. Bu polislər adada nizam-intizamı saxlayıb, millətləri bir-birini qırıb qurtarmağa qoymurdular.

Fəhlələr qitələrdə olduğuna nisbətən çox böyük miqdarda maaş alırdılar. Bəziləri maaşlarını ən yaxında gedən gəmi ilə vətənlərinə göndərirdi, bəziləri mühafizə edilmək üçün təhvil verirdilər. Adada pul xərcləməyə yer yox idi, çünki adanın cənub-şərq sahilində əl-ayaqdan uzaq bir dərədə meyxanalar və Luna-park yalnız bayram günləri açıq olurdu.

Fəhlələr yerin dərinliklərinə bu nəhəng şaxtanın nə məqsədlə qazıldığını bildirildilər. Qarin hamıya elan etmişdi ki, onlara son haqq-hesabı verəndə, hər birinə öz daldında aparmağa gücü çatdığı qədər qızıl verəcəkdir. Adada elə bir adam yox idi ki, yerin qatlarından çıxan süxurları okeana aparan polad lentlərə həyəcənsiz baxa bilsin, heç elə bir adam yox idi ki, şaxtanın ağzından çıxan sarımtıl tüstü onu məst etməsin.

97

– Cənablar, bizim işimizin ən həyəcanlı vaxtı gəlib çatmışdır. Mən bunu gözləyirdim və hazırlaşmışam, amma aydın şeydir ki, bu hal təhlükəni azaltmır. Bizi mühasirəyə alıblar. Elə indicə radio məlumat vermişdir: bizim şaxtaları bərkitmək üçün şəbəkəli dəmir, konserv, donmuş qoyun əti ilə yüklənmiş iki gəmimizi amerikan krayseri tutub qənimət elan etmişdir. Bu o deməkdir ki, müharibə başlanmışdır. Hər bir saat onun rəsmən elan ediləcəyini gözləmək lazımdır. Mənim ən yaxın məqsədlərimdən biri müharibədir. Amma o, mənə lazım olan vaxtdan tez başlanır. Qitədəkilər həddən artıq əsəbiləşmişlər. Mən onların planlarını təxmin edərdim: onlar bizdən qorxurlar, bizi açıqdan öldürməyə çalışacaqlar. Sizə məlumat verirəm:

adadakı azuqə, canlı mal-qaranı hesaba almasaq, iki həftə çatar. Bu on dörd günün ərzində biz mühasirəni yarıb, özümüzə konserv gətirməliyik. Bu vəzifə çətindir, amma yerinə yetirmək olar. Bundan başqa Rollinqin çekini təqdim edən agentlərim həbs olunmuşlar. Bizim kassamızda pul yoxdur. Üç yüz əlli milyon dollar son sentinə qədər xərclənmişdir. Bir həftədən sonra biz maaş verməliyik. Əgər nağd pul əvəzinə çek versək, fəhlələr üsyan qaldırırlar və hiperboloidi dayandırirlar. Deməli, yeddi günün ərzində biz pul tapmalıyıq.

İclas axşamçağı Qarinin hələ tamam qurtarmamış kabinetində gedirdi. İclasda Çermak, mühəndis Şefer, Zoya, Şelqa və Rollinq iştirak edirdilər. Qarin həmişə təhlükəli zamanlarda və fikri gərgin olduqda etdiyi kimi, əllərini ciblərinə salıb, dabanları üstündə yırğalana-yırğalana, gülümsünə-gülümsünə danışdı. Zoya, əlində çekic, sədrlik edirdi. Bəstəboy, əsəbi, gözləri qızarmış Çermak içini arıtlayıb dedi:

– Qızıl adanın ikinci qanununda deyilir: hiperboloidin quruluş sirrini bilməyə heç kəs təşəbbüs etməməlidir. Hiperboloidin lap üst qapağına da toxunan hər bir adam ölüm cəzasına məhkum edilməlidir.

– Elədir, – deyər Qarin təsdiq etdi. – Qanun belədir.

– Sizin gösdərdiyiniz tədbirləri müvəffəqiyyətlə başa çatdırmaq üçün, heç olmasa üç hiperboloidin bir vaxtda işləməsi lazım gələcəkdir: biri pul əldə etmək üçün, biri mühasirəni yarmaq üçün, biri də adanı müdafiə etmək üçün. Siz bu qanundan iki köməkçiniz üçün istisna etməlisiniz.

Araya sükut çökdü. Kişilər siqaraların tüstüsünü izləyirdilər. Rollinq gərgin halda çubuğunu qoxlayırdı. Zoya başını Qarinə çevirdi. Qarin dedi:

– Yaxşı (yüngül bir hərəkət etdi). Elan edin. İkinci qanundan adada iki nəfər istisna edilir: biri madam Lamol, biri də...

O, şəhərdə stolun üstündən əyilib, əlini Şelqanın çiyinə vurdu:

– Biri də, Şelqa, mən aparatın sirrini ikinci adam, ona inanıram...

– Səhv edirsiniz, yoldaş, – deyər Şelqa onun əlini öz çiyindən qaldırdı, – mən imtina edə bilmərəm.

– Nə əsasla görə?

– İzah etməyə məcbur deyiləm. Fikirleşin, – özünüz taparsınız.

– Mən sizə amerikan donanmasını məhv etməyi tapşırıram.

– Yaxşı işdir, söz ola bilməz. Amma edə bilmərəm.

– Axı niyə, lənət şeytana...

– Necə yəni niyə?.. Ona görə ki, bu yol sürüşkəndir.

– Bura baxın, Şelqa...

– Baxıram...

Qarinin sivri saqqalı dik qalxdı, dişləri ağardı. O özünü saxladı. Sakitcə soruşdu:

– Sizin yeni bir fikrinizmi var?

– Pyotr Petroviç, mənim hərəkət xəttim açıqdır. Mən heç bir şey gizlətmirəm.

Bu qısa danışiq rus dilində getdi. Zoyadan başqa onu heç kim başa düşmədi.

Şelqa yenə də kağız üzərində naxışlar çəkməyə başladı. Qarin dedi:

– Bəli, hiperboloidlərdə özümə köməkçi olaraq, bir nəfəri – madam Lamolu təyin edə bilmərəm. Xanım, əgər siz razısınızsa, – “Arizona” yola düşməyə hazırdır, – şəhər okeana çıxırsınız...

– Mən okeanda nə etməliyəm? – deyər Zoya soruşdu.

– Transpasifik xətlərində rast gələn bütün gəmiləri qarət etməlisiniz. Bir həftədən sonra biz fəhlələrə maaş verməliyik.

98

Saat iyirmi üçdə Şimali Amerika donanması eskadrasının flaqman hərbi gəmisindən Cənub Xaç bürcü üzərində yad bir cisim müşahidə olundu.

Projektorların ulduzlu səmanı darayan kometanın quyruğu kimi, göyümtül şüaları yad bir cismi tapıb ona zilləndi. Bu cisim işıqlandı. Yüzlərlə durbin metal qondolaları, perlərin şəffaf dairəsini və dirijablın yanlarında P.Q. hərflərini gördülər.

Gəmilərdə işıq işarələri verildi. Flaqman gəmisindən dörd hidroplan qalxıb güruldaya-güruldaya ulduzlara doğru uçaldı. Eskadra sürətini artırıb, qatar halında yola düzəldi.

Təyyarələrin uğultusu getdikcə zəifləyib azaldı. Yaxınlaşmaqda olan hava gəmisini birdən-birə gözəndi. Çox-çox durbinləri cib yaylıqları ilə sildilər. Projektorlar nə qədər axtarıdılarsa, hava gəmisini gecə səmasında yoxa çıxırdı.

Budur, pulemyotların zəif taqqıltısı eşidildi: onlar hədəfi tapmışdılar. Taqqıltı kəsildi. Səmada üstünə işıq düşmüş böcək kimi bir təyyarə mayallaq aşağı-aşa dik aşağı endi. Durbinlərlə baxanlar həyəcanla ufuldadılar. Bu düşən hidroplan idi. Haradasa, okeanın qara sularına yıxıldı. Görsən nə olmuşdu?

Yenidən göyden – taq-taq-taq-taq, – pulemyot səsləri gəldi. Bu da əvvəlki kimi kəsildi və bir-biri ardınca üç təyyarə projektorların şüaları arasından kəlləmayallaq hərənə-hərənə okeana düşdü. Flaqman gəmisində işıq işarələri verildi. Üfüqə qədər işıqlar işarə verib soruşdular: nə oldu?

Sonra hamı lap yaxında, üzü küləyə, gəmilərin qatar xəttinə qarşı hərəkət edən, kənarları dilik-dilik qara bir bulud gördülər. Bu, tüstü pərdəsi altında gizlənmiş hava gəmisi idi, aşağı enirdi. Flaqman gəmisindən işarə verildi: “Qorunun, qazdır! Qorunun, qazdır!” Zenit topları guruldadı. Həmin saat gəminin göyertəsinə, körpücük-lərə, zirehli qüllələrə qaz bombaları düşüb partladı.

Hamıdan əvvəl iyirmi səkkiz yaşlı qəşəng bir kişi olan admiral vuruldu, o, lovğalıqdan maska taxmamışdı: əlini boğazına atıb, arxası üstə yıxıldı, üzü göyərüb şişdi. Bir neçə saniyənin içində göyertədə olanların hamısı zəhərləndi, – əleyhqazlar o qədər də kömək etmirdi. Flaqman gəmisinə naməlum bir qaz ilə hücum edilmişdi.

Komanda vitse-admirala keçdi. Kreyserlər sağ yandan hərənib zenit toplarından atəş açdılar. Üç yaylın atəşi gecəni titrətdi. Topların ağzından qopan üç gur alov okeanı qan rənginə boyadı. Üç dəstə polad iblis, şiş təpələri qijıldaya-qijıldaya, kim bilir hara şütüyüb partladı və ulduzlu səmanı işıqlandırdı.

Yaylın atəşlərindən sonra kreyserlərdən altı hidroplan göyə qalxdı. Hamısının minikləri maska taxmışdılar. Yəqindi ki, ilk uçan təyyarə hava gəmisinin zəhərli tüstülü pərdəsinə çatdıqda, məhv olmuşdu. İndi məsələ amerikan donanmasının şərəfi məsələsi idi. Gəmilərdə işıqlar söndü. Yalnız ulduzlar işıq saçırdı. Qaranlıqda gəmilərin polad böyürlərinə dəyən dalgaların səsi, bir də ucada təyyarələrin uğultusu eşidilirdi.

Axır ki, tapdılar!.. Taq-taq-taq-taq. – Kəhkəşanın gümüşü rəngə çalan dumanlığından pulemyotların taqqıltısı eşidildi... Sonra orda sanki butulka ağzı açıldılar... Qumbaralarla hücum başlanmışdı. Dik başlarının üstündə qonura çalan qara bulud qalığı işıqlandı! Onun içərisindən küt burnunu aşağı əymiş metal siqar sivişib çıxdı. Onun

yuxarı hissəsində alov dilləri oynayırdı. Ardınca işıqlanan iz buraxaraq, alovlar içində sürətlə üzünə aşağı enib üfüqdə suya düşdü.

Yarım saatdan sonra hidroplanlardan biri məlumat verdi ki, yanan dirijabın ətrafında aşağı enib onun üstündə və ətrafında olan bütün canlıları pulemyot atəşinə tutmuşdur.

Bu qələbə amerikan eskadrasına çox baha oturmuşdu: bütün miniklərlə bərabər dörd təyyarə məhv olmuşdu. İyirmi səkkiz zabıt, o cümlədən eskadranın admiralı və yüz otuz iki dənizçi qazdan zəhərlənib ölmüşdü. Bu qədər tələfatla bərabər, ən pisi bu idi ki, çox qüvvətli toplara malik, ən əla hərbi kreyserlər qanadsız pinqvinlər vəziyyətində qalmışdı: düşməni onları yuxarıdan (naməlum) bir qaz ilə istədiyi kimi vurdu. Bir də vuruşub dəniz toplarının həqiqi qüvvəsini göstərmək vacib idi.

Həmin gecə kontr-admiral Vaşinqtona dəniz müharibəsinin bütün hadisələri barəsində bu ruhda bir məlumat göndərdi. O, Yaramazlar adasının bombardman edilməsini təkidlə tələb edirdi.

Dəniz nazirinin cavabı bir sutkadan sonra gəldi: həmin adaya sarı gedib, onu okeanın dalgaları ilə yeksan etməli!

99

– Hə, necə oldu? – deyər Qarin radioqəbuledicinin qulaqlıqlarını yazı stolunun üstünə qoyub, həyasızcasına soruşdu (iclas yənə həmin heyətdə gedirdi, birçə madam Lamol yox idi). – Hə, nə deyirsiniz, möhtərəm cənablar?... Təbrik edə bilərəm... mühasirə artıq yoxdur... Amerikan donanmasına adamı bombardman etmək əmri verilmişdir.

Rollinq sarsıldı, kreslodan qalxdı, trubkası ağzından düşdü, göm-göy olmuş dodaqları yana əyildi, sanki o, nəşə bir söz demək istəyir, amma deyər bilmirdi.

– Sizə nə oldu, ay qoca? – deyər Qarin soruşdu. – Doğma donanmanızın yaxınlaşması sizi bu qədər həyəcanlandırır? Məni dor ağacından asmaq üçün səbriniz çatmır? Yoxsa bombardmandan qorxursunuz?... Əlbəttə, sizin üçün amerikan mərmisinin zərbəsindən parça-tikə olmaq axmaq bir vəziyyətdir. Yoxsa, lənət şeytana, vicdanınız hərəkətə gəlmişdir... Axı hər necə olsa, biz sizin pulunuzun gücünə vuruşuruq.

Qarin öteri gülüb üzünü qocadan کنار çevirdi. Rollinq heç birce kəlmə də danışmadan, öz yerinə oturub və titrəyən əlləri ilə torpaq rəngi almış üzünü tutdu.

– Yox, cənablar... Risk etməsən, hər dollara yalnız üçcə sent qazana bilərsən. Biz indi çox böyük risk edirik. Bizim kəşfiyyat dirijabımız öz vəzifəsini əla yerinə yetirdi... Xahiş edirəm, həlak olan on iki nəfərin, o cümlədən dirijabın komandiri Aleksandr İvanoviç Volşinin xatirələrini hörmətlə yad etmək üçün ayağa qalxasınız. Dirijabl eskadranın tərkibini telefonla xəbər verməyə macal tapmışdır. Bunlar ən yeni tipli səkkiz hərbi kreyserdir, hər biri üç toplu dörd zirehli qüllə ilə təchiz edilmişdir. Bu vuruşmadan sonra onların on ikiye qədər hidroplanı qalmış olmalıdır. Bundan başqa, yüngül kreysərlər, esmineslər və sualtı qayıqları da var. Hər mərmnin zərbəsini yetmiş beş milyon kiloqram canlı qüvvə hesab etsək, bütün eskadranın adaya açacağı yaylın atəşi, ümumi rəqəmlə desək, bir milyard kiloqram canlı qüvvəyə bərabər olacaqdır.

– Daha yaxşı, daha yaxşı, – deyə nəhayət, Rollinq dilləndi.

– Mızıldanmaqdan əl çəkin, babacan, ayıbdır... yadımdan çıxmışdı, cənablar, biz mister Rollinqə ən yeni və hələ tamamilə gizlin olan bir ixtiranı: “Qara Xaç” adlanan qazı lütfən bizə verdiyinə görə təşəkkür etməliyik. Bu qazın vasitəsilə bizim təyyarəçilər dörd hidroplanı vurub suya salmışlar və flaqman gəmisini sıradan çıxarmışlar...

– Yox, mister Qarin, mən “Qara Xaçı” sizə lütf edib verməmişəm!– deyə Rollinq xırıltılı səsle çığırdı. – Siz tapançanın lüləsi ilə hədələyib, “Qara Xaç” qazı ilə dolu balonları adaya göndərmək barəsində əmrini məndən qoparıbsınız.

O, boğulmuş halda səndələyə-səndələyə otaqdan çıxdı.

Qarin adanın müdafiə planını izah etməyə başladı. Eskadranın hücumunu üç sutka sonra gözləmək lazım idi.

100

“Arizona” dəniz qulduru bayrağı çəkmişdi.

Bu heç də o demək deyildir ki, onun üzərində kəllə və omba sümükləri olan dəniz quldurlarının romantik qara rəngli bayrağı qaldırılmışdı. İndi belə dəhşətli şeylərin şəklini yalnız süleymani zəhər şüşələri üstündə görmək olar.

Əslinə baxsan “Arizona”nın üzərinə heç bir bayraq çəkilməmişdi. İçərisində hiperboloid olan iki şəkəli qüllə onun zahiri görkəmini dünyanın bütün gəmilərindən daha çox ayırırdı. Gəmiyə Yansen komanda edirdi, ancaq o, madam Lamola tabe idi.

Zoyanın gəmidəki gözəl məskəni – yataqxanası, hamamxanası, tualet otağı, salonu açarla bağlanmışdı. Zoya yuxarıda kapitan kabinəsində Yansen ilə birlikdə olurdu. Gəminin əvvəlki bəzək-düzəyi, – göy ipək pərdə, xalçalar, balişlar, yumşaq kreslolar, – hamısı götürülmüşdü. Hələ Marseldə toplanmış komanda Kolt tapançaları və qısa tüfənglərlə silahlanmışdı. Dənizə çıxmaqdan məqsədin nə olduğu komandaya bildirilmiş və hər tutulan gəmi üçün mükafat elan edilmişdi.

Gəmidə olan bütün boş yerlərə benzin və şirin su ilə dolu bidonlar yüklənmişdi. Yandan əsən küləklə bütün yelkənləri dolmuş və gözəl rols-roys motorlarının hamısının var gücü ilə işləməsindən “Arizona” albatros kimi uçuş, coşqun okeanın dalgaları üzərində şütüyürdü.

101

– Külək yeddi bala yaxınlaşır, kapitan.

– Qabaq yelkənləri endirin.

– Baş üstə, kapitan.

– Hər saatdan bir növbəni dəyişdirin. Baş dordakı çəlləyə keşikçi qoyun.

– Baş üstə, kapitan.

– İşıq görünən kimi həmin saat məni oyadın.

Yansen gözlerini qırıb okeanın qaranlıq boşluğuna baxdı. Ay hələ çıxmamışdı. Buludların üzərini nazik bir pərdə bürümüşdü. Şimal-qərbə doğru getdikləri bütün bu beş sutkalıq yolda Yansen bütün bədənində coşqun, yüngül bir titrəyiş hissi duymaqda idi. Nə olsun ki, onun dedə-babası da dəniz quldurluğu ilə ömür keçirmişdi. O, köməkçisi ilə başının işarəsi ilə xudahafizləşib, öz kayutuna getdi.

Tək-tənha dənizçinin sərt məskəni olan kapitan kayutu alçaq tavanlı, meşin və pardaqlanmış ağacla işlənmişdi, – burada yaşayan gənc qadının varlığı sanki buranı doldurmuşdu.

Hər şeydən əvvəl buradan ətir qoxusu gəlirdi... Dəniz quldurlarına başçılıq edən qadın, o qədər ətirlənirdi ki, lap ölünü də qıcıqlandırardı. O, flanel tumanını və qızılı rəngə çalan sviterini laqeyd bir halda stulun söykənəcəyinə asmışdı.

Madam Lamol kapitanın çarpayısında yatmışdı. (Yasen bütün bu beş gün ərzində soyunmadan, xırdaca meşin divanda uzanırdı). Madam Lamol böyürü üstə uzanmışdı. Onun dodaqları yanaçıq idi. Üzü dəniz küləyindən azacıq qaralmışdı. Çılpaq qolunu başının altına qoymuşdu. Yuxudan üzü qızarmışdı. Quldur qadın!

Madam Lamolun onunla birlikdə kapitan kayutunda qalmaq barəsindəki cüretli qərarı Yansen üçün ağır bir sınaq idi. Hərbi nöqteyi-nəzərdən bu, düzgün bir hərəkət idi. Onlar çapqınçılığa, bəlkə də ölümə gedirdilər. Hər halda əgər onları tutsaydılar, ikisini də dor ağacından yan-yana asacaqdılar.

Yansen ətir qoxan kayutda durub cüret və heyranlıqla öz sevgilisinin mehriban üzünə baxırdı.

Bəlkə də bütün bunların səbəbi Yansenin ulu babaları olan vikinqlər¹, – dəniz quldurları, – idilər, onlar öz doğma vətənlərindən uzaqlarda, arxası sudan dik qalxmış və burnu xoruz pipiyi şəklində olan qırmızı gəmilərdə, yanlarından qalxanlar sallayıb və uca dorlarından düzbucaq yelkənlər asıb dənizləri gəzərdilər. Yansenin ulu babalarından biri yəqin belə bir dor ağacının dibində göy dalgalar, tufan buludları, sarışın saçlı bir qız barəsində mahnı oxuyarmış; həmin qız ki, sahildə durub gözlünü uzaqlara zilləyərək onu gözləyir, – illər keçir, onun gözləri isə göy dəniz və tufan buludları kimi onu cəlb edir. Budur, yazıq Yansenin xəyalpərvərliyi həmin bu qədim zamanlardan qalmışdır.

Yansen qorxurdu ki, madam Lamol yuxudan oyanar. O, səssiz addımlarla divana yaxınlaşıb uzandı. Gözlərini yumdu. Bayırda dalgalar uğuldayırdı. Okean guruldayır və gözəl qız haqqında qədim mahnını oxuyurdu. Yansen əllərini başının altına qoydu, yuxu və səadət onun üstünü bürüdü.

¹ Vikinq (Skandinav) – VIII-X əsrlərdə qədim Skandinav cəngavəri; çox zaman dəniz qulduru mənasında işlənir.

– Kapitan!.. (qapı döyülür). Kapitan!

– Yansen! – deyər çıxıran madam Lamolun həyəcanlı səsi Yansenin beyninə iynə kimi batdı.

Kapitan Yansen yerindən sıçrayıb qalxdı, rüyalar aləmindən ayrılıb, bərəlməmiş gözlərlə baxdı. Madam Lamol tələsik sviterini geyməkdə idi.

– Həyəcan işarəsi verilmişdir, – deyər madam Lamol dilləndi, – amma siz yatırsınız...

Qapını yenə döydülər və kapitan köməkçisinin səsi eşidildi:

– Kapitan, gəminin solunda işıqlar görünür.

Yansen qapını açdı. Ciyərlərinə rütubətli hava doldu. O öskürüb, kapitan körpücüyünə çıxdı. Gecə zil qaranlıq idi. Sol tərəfdə, uzaqda dalgaların üzərində iki işıq yırğalanmaqda idi.

Yansen gözlərini işıqlardan ayırmadan, əlini sinəsində gəzdirib fiti tapdı. Fit çaldı. Bosmanlar cavab verdilər. Yansen aydın səsle emr etdi:

– Avral! Fit çalıb, hamını yuxarı çağırın. Yelkənləri endirin!

Fit səsləri, komandanın səs-küyü eşidildi. Gəminin burun və arxa tərəfindən dənizçilər axışib gəldilər. Onlar pişik kimi, dirlərə dırmaşib, yelkən ağaclarının üzərində yırğalanırdılar. Qarqaralar cırlıdadı, bosman başını yuxarı qaldırdı, dünyada nə qədər müqəddəs şey varsa, hamısını söyüb, bir-birinə qatdı. Yelkənlər endi. Yansen komanda verdi:

– Sükanı sağa! Tam sürətlə, irəli! Işıqları söndür!

“Arizona” indi yalnız motorların gücü ilə irəliləyib, kəskin bir hərəkətlə döndü. Sağ tərəfdən bir dalğa ucalıb göyərtəyə yayıldı. Işıqlar söndü. Tam qaranlıqda gəminin çanağı son sürətlə irəliləməkdən titrəyirdi.

Görünən işıqlar üfünün ardından getdikcə yaxınlaşırdı. Bir azdan sonra qaranlıq cizgiləri ilə bərk tüstülənən bir gəmi – ikibacalı bir paketbot göründü.

Madam Lamol kapitan körpücüyünə çıxdı. O, başına qotazlı toxunma bir parça qoyub, boğazına xovlu şərf dolamış və şərfin ucunu arxasına atmışdı. Yansen durbini ona verdi. O, durbini gözlərinə

apardı, amma gəmi bərk yırgalandığından, durbin tutan əlini Yansenin çiyninə qoymalı oldu. Yansen onun isti sviter altında ürəyinin döyünməsinə eşidirdi.

– Hücüm edək! – madam Lamol yaxından və sərt bir baxışla onun gözlərinin içinə baxdı.

Beş yüz metr qədər qalmış, paketbotdan “Arizona”-nı gördülər. Paketbotun sükançı körpücüyündə fənəri yırgaladılar, sonra alçaqdan həyəcan fiti verildi. “Arizona” işıqlarını yandırmadan, işarəyə cavab vermədən, işıqları yanan gəminin üzərinə dümdüz bir xətlə sürətlə yeriməkdə idi. O biri gəmi sürətini azaldıb, toqquşmamaq üçün dönməyə başladı...

Aradan bir həftə keçdikdən sonra “Nyu-York-Herald” qəzetinin müxbiri misli görülməmiş bu hadisəni belə təsvir etmişdi.

“... Saat beşə on beş dəqiqə qalmışdı ki, həyəcan fiti bizi yuxudan oyatdı. Sənişinlər göyertəyə axışdılar. Kayutlardakı işıqdan sonra gecə mürəkkəb kimi qapqara görünürdü. Biz kapitan körpücüyündə həyəcan olduğunu görüb, durbinlərlə qaranlıq daramağa başladıq. Heç kəs işin nə yerdə olduğunu ağıllı-başlı bilmirdi. Bizim gəmi sürətini azaltmışdı və biz birdən-birə onu gördük... Misli görülməmiş bir gəmi sürətlə üstümüzə gəlirdi. O, ensiz, uzun, üç uca doru olan və görkəmindən sürətlə gedən kliperə bənzəyən bir gəmi idi; arxa tərəfdən və burnunda qərribə şəbəkəli qüllələr ucalırdı. Kim isə, zarafatca çığır-b dedi ki, bu “uçan hollandiyalı” gəmisidir... Bir dəqiqə içində hamı çaxnaşmaya düşdü. Bizdən yüz metr aralı, bu əsrarəngiz gəmi durdu və oradan kəskin bir səs meqafonla ingiliscə çığırdı: “Maşınları dayandırın. Ocaqları söndürün”.

Bizim kapitan cavab verdi: “Əmri yerinə yetirməmişdən əvvəl görək bilək ki, əmr edən kimdir?”

Gəmidən çığırdılar: “Əmr edən Qızıl adanın kraliçasıdır”.

Biz çəşib qaldıq. Bu nədir, zarafatdır mı? Yoxsa Pyer Qarrinin yeni bir həyasızlığıdır?

Bizim kapitan cavab verdi: “Kraliçaya boş bir kayut və əgər acdırsa, doyunca qəlyanaltı təklif edirəm”.

Bu sözlər “zavallı Qari” fokstrotunda oxunan sözlər idi. Göyertədə hamı qəhqəhə ilə gülüşdü. Həmin saat əsrarəngiz gəminin burnundakı qüllədən bir şüa göründü. O, tor mili kimi nazik olub,

göz qamaşdırıcı ağ işıq saçır və qüllənin günbəzindən, əsla yayılma-dan uzanırdı. O zaman heç kəsin ağına da gəlmədi ki, bizim qarşımızdakı gəmidə insanlığın bu vaxta qədər ixtira edə bilmədiyini dəhşətli bir silah var. – Bizim kefiniz kök idi.

Şüa havada bir ilmək vurub, bizim paketbotun burun hissəsinə düşdü. Dəhşətli bir fişiltı gəldi və kəsilən poladın yaşılmıtlı alovu göründü. Gəminin burun tərəfində durmuş dənizçi vəhşi bir səslə çığırdı. Paketbotun su üzərində ucalmış burun hissəsi qopub dənizə töküldü. Şüa yuxarı qalxdı. Yüksəkdə titrəyib yenə aşağı endi və paralel olaraq başımızın üstündən keçdi. Hər iki dor ağacının ucları gurultu ilə göyertəyə düşdü. Sənişinlər qorxuya düşüb gəminin pillələrinə doğru qaçırdılar. Düşən dor ağacının parçası kapitanı yaralamışdı.

Qalanları məlumdur. Dəniz quldurları qısa karabinlərlə silahlanmış halda, qayıqla bizim gəmiyə yanaşdılar, paketbotun göyertəsinə çıxıb, pul tələb etdilər. Onlar poçta ilə göndərilən və sənişinlərin ciblərində olan bütün pulları, – cəmi on milyon dolları götürüb getdilər.

Qayıq qərət edilmiş pullarla gəmiyə qayıtdıqda, həmin gəminin göyertəsi işıqlandı. Biz gördük ki, şəbəkəli qüllədən ucaboylu, bir qədər arıq, başında toxunma papaq olan bir qadın sürətlə kapitan körpücüyünə endi və meqafonu ağzına tutdu. O özünü dikəldib bizə çığırdı: “Azad surətdə yolunuza davam edə bilərsiniz”.

Dəniz quldurlarının gəmisi dönüb, qeyri-adi bir sürətlə üfüqün ardında gözəndi.

Son günlərin hadisələri – “P.Q.” dirijablının amerikan eskadrasına hücumu və bombardman barəsində donanmaya verilən əmr Qızıl adanın bütün əhalisini çaxnaşmaya salmışdı.

Kontora işdən azad edilmək barəsində ərizələr yağmaqda idi. Qoyulan pullar əmanət kassalarından götürülürdü. Fəhlələr qaşqabaqlı halda, qəti addımlarla, polis çığırlarında gəzişən sarı-ağ geyimli qvardiyaçılara əhəmiyyət vermədən, məftillərin ardında məsləhətləşirdilər. Qəsəbə hürküdülmüş arı pətəyinə bənzəyirdi. Bürünc

şeypurlar və türk təbilləri çalınırdısa da, bir fayda vermirdi. On beş nəfər fitnə-fəsadçı fəhlələrin pis əhvali-ruhiyyələrini milli vuruşmaya çevirmək üçün nə qədər ciddi-cəhd edirdilərsə, bir şey çıxmırdı. Heç kəs bu günlərdə başqasının, yalnız o biri məftillərin ardında yaşadığı üçün, ağız-burnunu özmək istəmirdi.

Mühəndis Çermak adada hər yere hökumət tərəfindən verilən məlumatı yapışdırtmışdı. Hərbi vəziyyət elan edilmiş, yığıncaq və mitinqlər qadağan edilmiş, xüsusi sərəncama qədər heç bir kəs işdən buraxılmasını tələb edə bilməzdi. Əhaliyə hökuməti tənqid etmək qadağan olunmuşdu. Şaxtalarla işlər fasiləsiz olaraq, gecəli-gündüzlü davam etdirilməli idi. Məlumatda deyildi: "Bu günlərdə Qarini öz sinəsi ilə müdafiə edənlərə hədsiz sərvətlər veriləcəkdir. Qorxaqları biz özümüz adadan rədd edirik. Yalnız saxlayın ki, biz varlanmağımıza mane olanlara qarşı mübarizə aparırıq".

Bu məlumatın qəti bir ruhda olmasına baxmayaraq, donanmanın hücumu gözlənilən günün axşamı şaxtalarla işləyən fəhlələr bildirdilər ki, əgər bu gün günortaya qədər maaşları verilməsə (bu gün maaş verilən gün idi) və günortaya qədər amerikan hökumətinə işi sülh yolu ilə həll etmək və hər cür hərbi əməliyyatı dayandırmaq barəsində müraciət edilməsə, fəhlələr hiperboloidləri və maye hava maşınlarını dayandıracaqlar.

Maye hava maşınlarını dayandırmaq şaxtanı partlatmaq, bəlkə də ərmiş kütlənin vulkan halında vurmasına bəis olmaq demək idi. Bu təhdid qüvvətli idi. Mühəndis Çermak qızıqıb, fəhlələri güllələməklə hədələmişdi. Ağ-sarı geyimli polislər şaxtanın qabağında yığılmağa başlamışdılar. Onda fəhlələrdən yüz nəfəri şaxtaya, yanlardakı mağaralara girib, telefonla kontora belə xəbər verdilər: "Bizim üçün ölməkdən başqa bir yol qoymurlar, saat dördə qədər bütün adanı partladib özümüz də məhv olacağıq".

Hər halda dörd saatlıq möhlət var idi. Mühəndis Çermak şaxta rayonundan qvardiyanı geri çəkib, motosiklətlə minərək sürətlə saraya sürdü. O, Qarinlə Şelqanı söhbət edən gördü. Onlar ikisi də qızarmış və pörtmüşdülər. Qarin Çermakı gördükdə, quduz kimi yerindən sıçradı.

– Siz bu inzibətçilik axmaqlığını kimdən öyrənibsiniz?

– Axı...

– Sus... Siz işdən çıxarılbınız. Laboratoriyaya və ya hansı cəhənnəmə rədd olursunuz, olun... siz eşşəksiniz...

Qarin qapını taybatay açıb, Çermakı bayıra itələyib stolun yanına qayıtdı. Stolun bir küncündə, Şelqa ağzında siqar oturmuşdu.

– Şelqa, vaxt gəlib çatmışdır, mən bunu əvvəlcədən bildirdim, bu hərəkətə yalnız siz başçılıq edib işi xilas edə bilərsiniz... Adada başlanan bu hadisələr on amerikan donanmasından da təhlükəlidir.

– Əlbəttə, – deyər Şelqa cavab verdi, – bunu çoxdan başa düşməliyidiniz...

– Mənə əxlaq dərsi verməyin... Mən sizi fəvqəladə səlahiyyətlərlə adanın qubernatoru təyin edirəm... hünəriniz var, boyun qaçırm, – deyər Qarin tələsik ən yüksək səslə çığır, stola sarı yüyürüb tapançanı çıxardı. – Sözün qısa: yox desəniz, atacağam... hə, ya yox?

– Yox, – deyər Şelqa qıyqacı tapançaya baxdı.

Qarin güllə atdı. Şelqa siqar olan əlini gicgahına sarı apardı:

– Əclaf!..

– Aha, deməli razısınız?

– Əlinizdəkini yerə qoyun.

– Yaxşı (Qarin tapançanı qutuya atdı).

– Siz nə istəyirsiniz? İstəyirsiniz ki, fəhlələr şaxtanı partlatmasınlar? Yaxşı, partlatmazlar. Amma şərtimiz var...

– Əvvəlcədən razıyam.

– Mən adada kənar bir adamdım və elə də qalıram. Mən sizin nə nökrünüzəm, nə də muzzdlu işçiniz. Bu birinci. Bütün milli sərhədlər elə bu gün ləğv edilməlidir. Heç bir yerdə tikanlı məftil qalmamalıdır. Bu ikinci...

– Razıyam.

– Sizin fitnə-fəsadçılar dəstəsini...

– Mənim fitnə-fəsadçıları yoxdur, – deyər Qarin cəld dilləndi.

– Yalan deyirsiniz...

– Yaxşı, yalan deyirəm. Onları neyləyim? Suda batırımmı?

– Elə lap bu gecə.

– Oldu. Onları batmış sayın. (Qarin tez bloknotuna karandaşla qeyd etdi).

Şelqa dedi:

– Axırncı şərtimiz də budur ki, mənimlə fəhlələrin əlaqəsinə əsla qarışmayacağımsız.

– Eləmi? (Şelqa üz-gözünü turşudub stoldan düşməyə başladı. Qarin onun qolundan tutdu.) Raziyam. Vaxt gələr, zərər yoxdur, mən sizin qol-qabırğanızı əzişdirərəm. Daha nə şərtiniz var?

Şelqa gözlerini qiya-qiya siqara ilə bərk qullab vurdu ki, tüstünün ardında onun nazik sarışın bıqlı, ucu dik qalxmış burnu, küləkdən qaralmış bütün hiyləgər sifəti görünməz oldu. Bu zaman telefon zəng çaldı. Qarin dəstəyi götürdü:

– Mənəm. Nə var? Radio?

Qarin telefon dəstəyini tullayıb, qulaqlıqları taxdı. Dırnağını gəmirə-gəmirə qulaq asırdı. O, ağzını əyib istehza ilə gülümsünürdü.

– Fəhlələri sakit edə bilərsiniz. Sabah maaşları veririk. Madam Lamol on milyon dollar əldə etmişdir. Bu saat gəzinti dirijablı pulların ardınca göndərirəm. “Arizona” vur-tut dörd yüz mil şimal-qərbdədir.

– Daha yaxşı, bu işləri asanlaşdırır, – deyər Şelqa dilləndi və əllərini cibinə qoyub otaqdan çıxdı.

104

Şelqa tavana bağlanmış qayıqlardan ələ asıldı ki, ayaqları düşməyə dəyməsin, o, gözlerini yumub və bir saniyə nəfəsini qısaraq, liftin polad qutusu içində üzəşəgi endi.

Paralel şaxtanın soyudulması eyni dərəcədə olmurdu və bir mağaradan o biri mağaraya isti zolaqlar arasından keçib getmək lazım gəlirdi, – yalnız enişin sürəti xilas edirdi.

Şelqa səkkiz kilometrlik dərinlikdə göstəricinin qırmızı əqrəbinə baxıb reostatları işə saldı və lifti dayandırıldı. Bura otuz yeddi nömrəli mağara idi. Ondən üç yüz metr aşağıda iki şaxtada hiperboloidlər uğuldayır, sıxılmış havanın soyutduğu közərmiş torpağın fasiləsiz qırıq-qırıq partlayışları eşidilirdi. Qazanmış süxurları yerin üzünə aparan elevatorların çəlləkləri xışıldayırdı.

Baş şaxtanın yanında olan bütün mağaralar kimi, otuz yeddi nömrəli mağara da perçimlənmiş dəmir bir kubdan ibarət idi. Onun divarlarından kənarda maye hava buxarlanıb, qranit qatını soyudurdu. Görünür ərimiş metallar təbəqəsi çox dərinde deyildi; elektromaqnit və seysmoqrafik kəşfiyyatların verdiyi məlumat üzrə gözləndi-

yindən daha yaxında idi. Qranit beş yüz dərəcəyə qədər qızdırılıb közərmişdi. Soyuducu maye hava cihazları bir neçə dəqiqəliyə də durmuş olsaydı, bütün canlılar bir anda külə dönərdi.

Dəmir kubun içində çarpayılar, uzun skamyalar, içi su ilə dolu vedrələr var idi. Dörd saatlıq növbədən sonra fəhlələr bura ələ bir vəziyyətdə gəlirdilər ki, onları yarımcı bir halda çarpayılara uza-dırdılar. Yalnız bundan sonra yer üzünə çıxarırdılar. Sərinkeşlər və hava vuran borular guruldayırdı. Perçimlənmiş tavadan asılmış elektrik lampası iyirmi beş nəfər adamın sağlam olmayan, tutqun, şişmiş kimi görünən üzlərini işıqlandırır. Yuxarılardakı mağaralarda yetmiş beş nəfər fəhlə var idi, bunlar bir-biri ilə telefonla əlaqə saxlayırdılar.

Şelqa liftdən çıxdı. Fəhlələrdən bəziləri dönüb ona baxdılar, amma salamlamayıb susdular. Görünür şaxtanı partlatmaq qərarı qəti idi.

– Tərcüməçi gəlsin. Mən rusca danışacağam, – deyər Şelqa stolun arxasına oturdu və əli ilə içində marmalad, ingilis duzu, şərab artığı qalmış bankaları kənara itələdi. (Adanın hökuməti bütün bunlarla şaxtaçıları səxavətlə təchiz edirdi.)

Göyümtül-solğun üzünü saqqal basmış, çiyinləri çıxmış arıq bir yəhudi stola yaxınlaşdı.

– Mən tərcüməçi.

Şelqa danışmağa başladı...

– Qarin və onun bütün bu təşəbbüsü kapitalizm şüurunun son nöqtəsindən başqa bir şey deyildir. Daha Qarindən oyanası yoxdur... O, insanlığın zəhmətkeş qismini zorla, beyinlərin əməliyyat aparmaq yolu ilə heyvana çevirmək, seçilmiş adamlar – “həyatın sultanlarını” – ayırmaq, mədəniyyətin inkişafını dayandırmaq istəyir. Burjua hələlik Qarini başa düşmür, – Qarin özü də tələsmir ki, onu başa düşsünlər. Onu quldurbaşı və işğalçı hesab edirlər. Amma onlar gec-tez başa düşəcəklər ki, imperializm Qarinin sisteminə əsaslanır... Yoldaşlar, biz ən təhlükəli bir anın qarşısını almalıyıq. Ələ etməliyik ki, Qarin onlarla dilbir olmasın. Onda sizin işiniz pis olar, yoldaşlar. Siz isə, bu qutunun içində ölməyi qərara alırsınız ki, Qarin Amerika hökuməti ilə aranı vurmasın. Bəs indi necə olsun, bir fikirləşin? Qarin üstün gəlsə iş pis olacaq, kapitalistlər üstün gəlsələr – yenə pis olacaq. Qarin onlarla razılığa gəlsə, onda iş pisdən də pis olacaq. Siz hələ öz qiymətinizi bilmirsiniz, yoldaşlar, – qüvvət sizin

əlinizdədir. Bir aydan sonra çəlləklər qızılı yer üzünə daşıdıqda, bunun Qarinə faydası olmayacaq, sizə faydası olacaq. Həmin o iş xeyri olacaq ki, biz onu yer üzündə etməliyik. Əgər siz mənə inanırsınızsa, həm də axıra qədər, möhkəm inanırsınızsa, onda mən sizə rəhbər olaram... Bir səsle qərara alın... Əgər inanmırsınızsa...

Şelqa bir qədər ara verib, fəhlələrin tutqun üzlərinə və ona zillənmiş qırpınmayan gözlərinə baxdı, peysərini qaşdı...

– Əgər inanmırsınızsa, onda mən yenə də danışiram.

Qurşağa qədər çılpaq, bütün his içində olan enlikürək bir gənc stola yaxınlaşdı. O, öyilib göy gözləri ilə Şelqaya baxdı. Şalvarını dartıb üzünü yoldaşlarına çevirdi:

– Mən inanıram.

– İnanırıq, – deyə qalanları da dilləndilər. Verstlərlə uzanan qranit qatlarının ardından telefonla səslər gəldi: “İnanırıq, inanırıq”.

– İndi ki, inanırsınız, onda yaxşı, – deyə Şelqa davam etdi, – indi maddə-maddə deyim: milli sərhədlər axşama qədər aradan qaldırılacaq. Sabah maaşlarınızı alacaqsınız. Qvardiyaçılar qoy sarayı qorusunlar, – biz onlarsız da ötüşərik. On beş nəfər fitnə-fəsadçıyı suda boğacağıq, – bunu mən birinci şərt olaraq qoymuşam. İndi vəzifəmiz mümkün qədər tez qızıla çatmaqdır. Düzdürmü, yoldaşlar?

105

Gecə şimal-qərb tərəfdə projektorların oynayan işıqları göründü. Bargahda həyəcanla fitlər verildi. Hava işıqlaşanda, hələ dəniz kölgədə ikən, yaxınlaşan eskadranın ilk xəbərçiləri zahir oldu: adanın üzərində, yüksəklərdə, çəhrayı şəfəqlərdə partıldaşan təyyarələr hərəlməyə başladı.

Qvardiyaçılar onlara karabinlərdən atəş açmağa başladılarsa da, ancaq tezliklə bundan əl çəkdi. Ada sakinləri dəstə-dəstə yığırdılar. Şaxtanın üzərindən tüstü çıxmaqda idi. Gəmilərdə zənglər çalınırdı. Böyük bir nəqliyyat gəmisindən yük boşaldılmaqda idi, – sahiləki yükqaldıran çalın-çarpaz bağlanmış tayları sahile yığırdı.

Okean dumanlı ala-toranlıqda sakit idi. Səmada təyyarələrin pərləri uğuldayırdı. Günəş dumanlı bir şar halında yüksəldi. Bu zaman hamı üfəqdə tüstülər gördü. Bu tüstülər cənub-şərqə sarı uzanan uzun və yastı bir bulud halında yayılmışdı. Bu, yaxınlaşan ölüm idi.

Adada hər şey sakitləşmişdi. Sanki qitədən götürülmüş quşlar da susmuşdular. Bir yerdə bir yığın adam bargahda qayıqlara sarı yüyürdü. Ağzına qədər dolu olan qayıqlar tələsik açıq dənizə çıxdı. Amma qayıq az idi, ada ovuc içindəymiş kimi aşkar görünürdü, daldalanıb gizlənməyə bir yer yox idi. Ada sakinləri dinməz-söyləməz mat qalıb durmuşdular. Bəziləri üzükoylu qumun üstünə uzanırdılar.

Sarayda heç bir hərəkət görünmürdü. Tunc qapılar bağlı idi. Qırmızımtıl maili divarlar boyunca, çiynlərində karabinlər, başlarında, kənarları enli, dik şlyapalar, əyinlərində zərflə işlənmiş ağ gödəkcələr olan qvardiyaçılar gəzişirdilər. Bir tərəfdə tor kimi şebəkəli görünən böyük hiperboloid qülləsi ucalmaqda idi. Yayılmaqda olan duman pərdəsi onun üst tərəfini gizlətməmişdi. Amma bu müdafiəyə ümid bağlayanlar az idi, üfəqdə görünən qonur-qara bulud həddən artıq əyani və qorxulu idi.

Bir çoxları qorxa-qorxa şaxtaya sarı döndülər. Orada üçüncü növbənin işə başlanmasını xəbər verən fit çalınırdı. “Bunlar da işləməyə vaxt tapıblar! Lənətə gəlsin qızıl!”. Qəsrin damındakı saat səkkizi vurdu. Elə bu zaman okeandan ağır, get-gedə artan göy gurultusuna bənzər bir gurultu qopdu. Bu eskadranın birinci yaylım atəşi idi. İntizar içində keçən saniyələr sanki uçub gəlməkdə olan mermilərin uğultuları içində fəzaya yayılıb uzanmaqda idi.

106

Eskadranın yaylım atəşi açıldıqda, Rollinq yuxarıda, eyvanda dənizə enən pilləkənin başında durmuşdu. O, çubuğunu ağzından çıxarıb, uçub gələn mermilərin nəriltilisini dinlədi: içləri melinit və yara açan qazla dolu doxsana qədər polad iblis adaya sarı, düz Rollinqin beyninə tuşlanmış kimi, uçub gəlməkdə idi. Bu mermilər qabiliyyətlə nəriləyirdi. Bu səslərə sanki ürək davam gətirə bilməyəcəkdi. Rollinq qranit divardakı qapıya sarı geri çəkildi (o, bombardman zamanı gizlənmək üçün özünə zirzəmidə çoxdan sığınacaq hazırlamışdı). Mermilər dənizdə partlayıb su sütunlarını havaya qaldırdı. Partladılar. Adaya çatmadılar.

Onda Rollinq şebəkəli qüllənin başına baxmağa başladı. Dünən axşamdan Qarin orda oturmuşdu. Qüllənin başındakı dəyirmi günbəz

hərnlənməkdə idi. Meridional dəliklərin hərəkətindən bunu görmək olurdu. Rollinq pensnesini taxıb, başını qaldıraraq, diqqətlə baxmağa başladı. Günbəz çox sürətlə sağa, sola hərnlənməkdə idi. O sağa hərəkət etdikdə, meridional dəlikdən hiperboloidin parıldayan lüləsinin enib-qalxdığı görünürdü.

Ən dəhşətli görünən bu idi ki, Qarin aparatla çox tələsik işləyirdi. Sükut da dəhşətli idi. Adadan heç bir səs çıxmırdı.

Ancaq budur, okeandan uzun və tutqun bir uğultu gəldi, sanki havada bir qovuş partladı. Rollinq tərdən islanmış burnunda pensneni düzəldib, eskadraya sarı baxdı. Orada göbələk halında ağ-sarı rəngdə üç tüstü burumu yayılırdı. Onlardan solda dördüncü bir göbələk, dilik-dilik bir bulud halında qan rənginə boyanıb ucalmaqda, artmaqda və yayılmaqda idi. Göy gurultusuna bənzər dördüncü bir gurultu da eşidildi.

Pensne tez-tez Rollinqin burnundan sürüşürdü. Lakin o, mərdliklə durub, üfəqdə göbələyə bənzər tüstü burumlarının artıb yayılmasına, amerikan eskadrasının səkkiz hərbi gəmisinin partlayıb havaya sorulmasına tamaşa edirdi.

Yenidən adaya, dənizə və səmaya sakitlik çökdü. Şəbəkəli qülədə lift sürətlə aşağı endi. Evdə qapılar çırpıldı, fitlə yanlış çalınan fokstrot səsi gəldi və Qarin qaçaraq evvəna çıxdı. Onun üzü təqətsiz, yorğun, saçları pırtlaşıq idi.

O, Rollinqi görməyib, soyunmağa başladı. Pillelərlə suyun lap kənarına enib, çəhrayı rəngli alt tumanını və ipək köynəyini çıxardı. Qarin məhv olmuş eskadranın tüstülərinin hələ də yayılmaqda olduğu dənizə sarı baxdı və qoltuqlarının altını qaşdı. Onun bədənini qadın bədənini kimi ağappaq, kök idi. Onun çıpaqlığında nəşə, eybəcər və iyrənc bir şey vardı.

O, ayağı ilə suyun isti-soyuqluğunu yoxlayıb, gələn dalğaya qarşı arvadşayağı çöməlib, bir azca üzdü, ancaq həmin saat sudan çıxdı. O, yalnız bu zaman Rollinqi gördü.

– A! – deyərək o, səsinə uzatdı. – Yoxsa siz də çimməyə gəlibsiniz? Su yaman soyuqdur, lənət şeytana.

O, birdən cingiltili bir qəhqəhə ilə güldü, paltarlarını qapdı və əlinə yelləyə-yelləyə evə gəldi.

Qarin yekə tunc qapıları aç-aça dönüb Rollinqə dedi:

– Əmican, gedək qəlyanaltı etməyə, bir şüşə şampan şərəbi vurarıq.

Rollinqin sonrakı hərəkətində ən qərribə cəhət bu idi ki, o, itaətlə, ayaqları dolaşa-dolaşa, qəlyanaltı etməyə gəldi. Süfrədə onlardan başqa yalnız madam Lamol var idi; o, keçirdiyi həyəcədən solub-saralmış, nitqi kəsilmişdi. Stəkanı ağzına apardıqda, əli titrəyir və stəkan onun ağappaq dişlərinə toxunaraq cingildəyirdi.

Rollinq müvazinətini itirməkdən qorxmuş kimi, gözüni bir nöqtəyə, qızıdan qayrılmış şüşə ağızlığına zilləmişdi. Bu ağızlıq həmin o məlun aparat şəklində qayrılmışdı ki, bir neçə dəqiqə içərisində o, Rollinqin qüvvət və qüdrət bərsindəki bütün əvvəlki anlayışlarını yox etmişdi.

Qarin, yaş saçları daranmamış, yaxalığ taxmamış, əynində oraburası yanımış, əzik bir pencək nəşə boş bir şey çərənəyir, istridyə çeynəyirdi, – o dalbadal bir neçə stəkan şərəb içdi.

– Ancaq indi başa düşürəm ki, nə qədər acmışam.

– Siz, çox yaxşı işlədiniz, dostum, – deyərək Zoya yavaşca dilləndi.

– Bəli. Sözü düz, bir dəqiqə, üfəq topların tüstüsü bürüdükdə, məni qorxu basdı. Hər halda onlar məni qabaqlamışdılar... Məlunlar... Bircə kabeltov uzağa atmış olsaydılar, bu evin, hətta bəlkə də bütün adanın izi-tozu qalmazdı...

O, hərçənd ac olduğunu söyləmişdisə də, ancaq bir stəkan da şərəb içib, ona yemək gətirən bafta-taftalı lakeyi dirşəyi ilə itələdi.

– Hə, nə deyirsən, əmican? – deyərək o, gözəlilmədən Rollinqə sarı dönüb, daha ciddi bir halda gözələrini ona zillədi. – Daha vaxtdır, gərək bir az ciddi danışaq. Yoxsa hələ daha güclü effektlər gözləyirsiniz?

Rollinq çəngəlini və dəniz xərçəngləri götürmək üçün gümüş qarmağı əsla cingildətmədən boşqabın kənarına qoydu, gözələrini aşağı endirdi.

– Söyləyin, sizi dinləyirəm.

– Çoxdan belə etməliyidiniz... mən sizə artıq iki dəfə əməkdaşlıq təklif etmişəm. Ümid edirəm ki, yadıңызdadır? Ancaq mən sizi təqsirləndirmirəm: siz mütəfəkkir deyilsiniz, kəl cinsindəsiniz. İndi bir də təklif edirəm. Təəccüblənirsinizmi? İzah edim: mən təşkilatçıyam. Mən sizin bütün o ağır, yəndəmsiz, ən axmaq mövhumatla dolu kapitalist sisteminizi yenidən qururam. Başa düşdünüzümü? Əgər mən bunu etməsəm, kommunistlər sizi diri yeyib, hələ üstündən ləzzətlə tüpürərlər də. Kommünizm həyatda mənim nifrət etdiyim

yeganə bir şeydir... Nəyə görəmi? Çünki onlar məni, Pyotr Qarini, beynimdə olan kainat qədər əngin xəyallarımla birlikdə tələf edirlər. Siz soruşa bilərsiniz ki, ayağımın altında bitməz-tükənməz qızıl olduğu bir zamanda, siz Rollinq mənim nəyimə görəsiniz?

– Bəli, soruşuram, – deyə Rollinq xırıltılı səslə dilləndi.

– Əmican, Kayen bibəri ilə bir stəkan cin¹ için, bu, sizin xəyalınızı canlandırır. Yəni siz, heç olmasa, birçə dəqiqə də əqlinizə gətirə bilərsiniz ki, mən doğrudan da, qızılı peyinə çevirmək istəyirəm? Doğrudan da, mən insanlar üçün bir neçə qızgın gün törədəcəyəm. Mən insanları dəhşətli uçurumun lap kənarına yaxınlaşdıracağam, o zaman onlar əllərində bir kiloqram qızıl tutacaqlar ki, bunun qiyməti beş sent² olacaqdır.

Rollinq birdən-birə başını qaldırdı, onun sönük gözləri gənclik parıltısı ilə parıldadı, istehzal bir gülüşlə ağzı öyildi.

– Aha! – deyə o, qarğa kimi qarıldadı.

– Hə, aha! Axır ki, başa düşdünüz? O zaman, o böyük çaxnaşma günlərində biz, yəni mən, siz və bir də üç yüz nəfər sizin kimi kəl və ya dünya miqyasında tanınmış eclaflar və ya maliyyə kralları, – adımı öz zövqünüze görə seçin, – dünyanın boğazından yapışırıq... Biz bütün müəssisələri, bütün zavodları, bütün dəmiryollarını, bütün hava və dəniz donanmasını satın alırıq... Bizə lazım olan və işimizə yarayan hər bir şey bizim olar. Onda biz həmin bu adanı şaxta ilə birlikdə partladıb, elan edirik ki, dünyada qızıl ehtiyatı məhduddur. Qızıl bizim əlimizdədir və qızıla əvvəlki əhəmiyyəti qaytarılmışdır, – o, dəyərin yeganə meyarıdır.

Rollinq stulun söykənəcəyinə yayılıb, naqqa balığı kimi ağzı açılı qalmış, qızıl dişləri parıldayırdı, üzü qıpqırmızı olmuşdu.

Xırdaca gözləri parıldaya-parıldaya o, hərəkətsiz oturmuşdu. Madam Lamolun hətta bir dəqiqə fikrindən keçdi ki, bəlkə qocanı iflic vurmuşdur.

– Aha! – deyə Rollinq yenə qarğa kimi qarıldadı. – Cürətli fikirdir, siz müvəffəqiyyət qazana bilərsiniz... amma siz cürbəcür tətıl, üsyan kimi təhlükələri unudursunuz...

– Bunu ilk növbədə nəzərə almışam, – deyə Qarin qəti bir ifadə ilə davam etdi. – Əvvəlcə biz nəhəng təmərüz düşərgələri qura-

rıq. Bizim rejimimizdən bütün narazı olanları tikanlı məftil arxasına salırıq. Sonra beyin axtalması barəsində qanunu keçiririk. Bax belə, əziz dost, məni rəhbər seçirsinizmi?.. Ha! (O, gözlənilmədən göz vurdu və bu demək olar ki, dəhşətli bir təsir buraxdı.)

Rollinq başını aşağı salıb qaşqabağını tökdü. Ondan soruşurdular, o, düşünməyə məcbur idi.

– Siz məni buna məcburmu edirsiniz, mister Qarin?

– Bəs siz nə bilirdiniz, əmican? Yoxsa qarşınızda diz çökməliyəm? Əgər siz özünüz məni çoxdan bəri bir xilaskar kimi gözlədiyinizi başa düşməyirsinizsə, onda mən məcbur edirəm.

– Çox yaxşı, – deyə Rollinq dişlərini bir-birinə sıxıb cavab verdi və stulun üstündən göyərmiş, cadar-cadar olmuş əlini ona uzatdı.

– Çox yaxşı, – deyə Qarin təkrar etdi. – Hadisələr sürətlə inkişaf edir. Qitədə üç yüz kralın rəyini hazırlamaq lazımdır. Siz onlara məktub yazıb bildirərsiniz ki, mənim üstümə donanma göndərüb, yaşadığım adanı atəşə tutmaq əmri verən hökumətin bu hərəkəti tamamilə ağılsız bir hərəkətdir. Siz onları “qızıl çaxnaşması” üçün hazırlamağa çalışarsınız (Qarin barmaqları ilə çırıq çaldı, bafta-taftalı lakey qaçaraq ona sarı gəldi). Bir qədəh də şampan şərəbi tök! Bəli, Rollinq, içək böyük tarixi çevrilişin şərəfinə... Hə, nə deyirsən, qardaş, o Mussolini ki var, küçüyün biridir...

Pyotr Qarin mister Rollinq ilə danışib razılığa gəldi... Tarix, məhmizlənmiş at kimi dördəyək çapır, qızıl nallarını axmaqların kəllələrinə çırpırdı.

108

Sakit okean eskadrasının məhv olmasının Amerika və Avropada təsiri sarsıdıcı və misilsiz oldu. Şimali Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bir zərbə yemişdi ki, bu, bütün yer üzünə təsir etmişdi. Almaniya, Fransa, İngiltərə, İtaliya hökumətləri gözlənilmədən, sağlam olmayan bir əsəbiliklə ruhlandılar: onlara ilə gəldi ki, bəlkə bu il (bəlkə də həmişəlik) qızıldan şişmiş Amerikaya faiz ödəmək lazım gəlməyəcəkdir? Qəzetlərdə yazırdılar ki: “Nəhəngin ayaqları palçıqdanmış, – dünyanı fəth etmək o qədər də asan iş deyildir...”.

Bundan başqa “Arizona”nın quldurluq macəraları barəsindəki məlumat dəniz ticarətinə zərər yetirmişdi. Gəmi sahibləri yük

¹ Cin – ingilis araqı

² Sent – xırda pul vahidi

vurmaqdan boyun qaçırır, kapitanlar okeandan keçməkdən qorxur, sığorta cəmiyyətləri qiymətləri qaldırır, bank baratlarında qat-qarışıqlıq əmələ gəlir, veksellər etibardan düşür, bir neçə ticarət-xana müflis olur, Yaponiya Amerikanın müstəmləkə bazarlarına öz ucuz və işə getməyən mallarını soxmağa tələsirdi.

Məğlubiyyətli dəniz vuruşması Amerikaya çox baha oturmuşdu. O, nüfuzunu itirmiş və ya necə deyirlər “milli qüruruna” xələl gəlmişdi. Sənaye sahibləri bütün dəniz və hava donanmasını səfərbərliyə almağı, nə bahasına gəlirsə-gəlsin, qələbə qazanana qədər müharibə etməyi tələb edirdilər. Amerika qəzetləri hədələyib yazırdılar ki, Pyer Qarri dəmir qəfəs içində Nyu-Yorka gətirilib elektrik stulunda edam edilməyincə, “matəm əlamətlərini” qaldırmayacaqlar (qəzetlərin adları matəm çərçivəsi içinə alınmışdı, – mətbəə cəhətindən bu çox baha başa gəlmirdisə də, amma çox adama təsir edirdi). Şəhərlərdə, camaat arasına Qarinin agentləri barəsində belə qorxunc sayıə yayılmışdı ki, guya onlar cibdə gəzdirilən infra-qırmızı şüalı aparatlara malikdirlər. Elə hallar da olmuşdu ki, naməlum adamları döymüşdülər, küçələrdə, kino və restoranlarda ani çaxnaşmalar düşmüşdü. Vaşinqton hökuməti sözdə gur-gur güruldayır, amma əslində qorxudan özünü itirdiyini bürüzə verirdi. Bütün eskadradan sağ qalmış yeganə gəmi, bir mina daşıyan Hərbi Nazirliyə Qızıl ada sahillərindəki döyüş barəsində məlumat gətirdi, – təfəsilat o qədər dəhşətli idi ki, bunu nəşr etməkdən qorxmışdular. On beş düymə toplar Yaramazlar adasının işıq qülləsi qarşısında aciz idi.

Bütün bu xoşagəlməz hadisələr Birləşmiş Ştatlar hökumətini Vaşinqtonda konfrans çağırmağa məcbur etmişdi.

Konfrans günü elan edildikdə, qəzet redaksiyaları, bütün dünyanın radiostansiyaları məlumat almışdılar ki, mühəndis Qarin bu konfransın açılışında şəxsən iştirak edəcəkdir.

109

Qarin, Çermak və mühəndis Şefer lift ilə baş şaxtanın dərinliyinə enirdilər. Mika pəncərələrin ardından saysız-hesabsız borular, məftillər, bəndlər, elevator quyuları, meydançalar, dəmir qapılar görünürdü.

Yer qabığının on səkkiz qurşağını keçdilər, on səkkiz qurşaq ilə qurşaqlar idi ki, ağacın qatları ilə yaşını təyin etmək mümkün olduğu kimi, onlar da planetin heyat dövrlərini göstərirdi. Üzvi heyat paleozoy okeanında yaranmış “oddan sonra” dördüncü qatdan başlanırdı. Onun sularında radioaktiv duzlar və çoxlu karbon anhidridi vardı. Bu “dirilik suyu” idi.

Sonrakı – mezozoy dövrünün əvvəllərində bunun sularından nəhəng vəhşi heyvanlar çıxmışdılar. Milyon illər boyunca onlar öz acgöz nərələri ilə yer üzünü titrətmişdilər. Daha yuxarıda, şaxtanın qatlarından quş qalıqlarını, daha yuxarıda isə məməli heyvanların qalıqlarını tapmışdılar. Daha sonra isə buzlaqlar dövrü, – insanlığın sərt qarlı sabahı yaxınlaşmaqda idi.

Lift alovlardan və qat-qarış püskürtülərdən əmələ gəlmiş axırncı, on doqquzuncu qatdan keçirdi. Bura arxey dövrünün torpağı – başdan-baş qıpqırmızı xırda dənəli qranitdən ibarətdi.

Qarin səbirsizlikdən dımağını gəmirirdi. Üçü də susurdular. Nəfəs almaq çətin idi. Hər birinin arxasında oksigen aparatı vardı. Hiperboloidlərin nəritisi və partlayış səsləri eşidilirdi.

Lift elektrik lampalarının əmələ gətirdiyi parlaq işıq zolağına daxil oldu və qaz yığan nəhəng bir qıfın üzərində durdu. Qarin və Şefer su altında işləyənlərin şlemlərinə bənzər dəyirmi şlemlər geydilər və qıfın lülələrindən birinin vasitəsilə dar dəmir pilləkənə keçdilər, bu pilləkən dikinə aşağı, beş mərtəbə dərinliyində bir yere enirdi. Onlar aşağı düşməyə başladılar. Pilləkənin axırında həlqəvi bir meydança vardı. Orada qurşağa qədər çılpaq, başlarında dəyirmi şlem, arxalarında oksigen aparatları olan bir neçə fəhlə hiperboloidlərin qapaqları üzərində çöməlmişdilər. Fəhlələr aşağı, uğuldayan quyuya baxıb şüaları kontrol edir və istiqamətləndirirdilər.

Eynən bu cür dik sallanmış dəyirmi dəmir çubuqlu pillələr bu meydançanı aşağıdakı həlqə ilə birləşdirirdi. Orada, içərisində maye hava olan soyuducu maşınlar qoyulmuşdu. Başdan-ayağa qədər rezinlənmiş keçə paltar geymiş, başlarında oksigen şlemləri olan fəhlələr aşağı meydançadan soyuduculara və elevatorların çəlləklərinə nəzarət edirdilər. Bura, işlərin ən təhlükəli yeri idi. Birçə yanlış hərəkət nəticəsində insan hiperboloidin kəsici şüalarının altına düşə bilərdi. Aşağıda qızıb közərmis şüxurlar maye hava şırnaqlarından qopub partlayırdı. Aşağıdan şüxur qırıntıları və qaz qalaqları uçub gəlirdi.

Elevatorlar saatda əlli tona qədər süxur çıxarırdı. İş yaxşı gedirdi. Çəlləklər dərinə işlədikcə, bütün “dəmir köstəbək” sistemi aşağı enirdi. Bu Mantsevin çertyojları üzrə qurulmuşdu, bunlarla bərabər üzərində hiperboloidlər olan yuxarı halqa və qaz qığı da enirdi. Şaxtanın bərkidilməsi “köstəbək” sistemindən yuxarıda başlanırdı.

Şefer, yanlarından keçib gedən çəlləkdən bir ovuc boz rəngli toz götürdü. Qarin onu barmaqları arasında ezdi. Tələsik bir hərəkətlə karadaş istədi. Papiros qutusunun üstündə yazdı: “Ağır şlaklardır. Lava”.

Şefer dəyirmi və gözlüklü şlemi ilə təsdiq işarəsi etdi. Onlar dairəvi meydançanın kənarı ilə ehtiyatla gedərək, şaxtanın monolit divarından polad burazlarla asılmış və bütün “dəmir köstəbək” sistemi ilə bərabər aşağı enən cihazların qarşısında durdular. Bunlar həmin dərinlikdə ağırlıq qüvvəsinin sürətlənməsini qeyd edən barometrlər, seysmoqraflar, kompaslar, rəqqaslar, elektromaqnit ölçü cihazları idi.

Şefer rəqqası göstərib papiros qutusunu Qarindən aldı və tələsmədən seliqəli alman xətti ilə bu sözləri yazdı:

“Dünən səhərdən bəri ağırlıq qüvvəsinin sürəti yüzdə doqquz artmışdır. Bu dərinlikdə artma gərək 0,98 qədər azalayıdı. Bunun əvəzində sürət 1,07 artmışdır...”

Qarin yazdı: “Maqnitlər?”

Şefer cavab verdi: “*Bu gün səhərdən bəri maqnit cihazları sıfırda durmuşdur. Biz maqnit sahəsindən aşağı enmişik*”.

Qarin əllərini dizlərinə söykəyib, getdikcə daralıb zorla nöqtə kimi görünən qara quyuya baxdı, burada “dəmir köstəbək” nəril-dəyə-nəriləyə yerin dərinliklərinə işləməkdə idi. Bu gün səhərdən bəri şaxta Olivin qurşağından keçməyə başlamışdı.

110

– Hə, İvan. Canın-başın necədir?

Şelqa oğlanın başını sıgalladı.

İvan onun dəniz sahilində olan xırdaca evində pəncərənin qabağında oturub, okeana baxırdı. Xırdaca ev sahiləki daşlardan tikilib, açıq sarı rəngli palçıqla suvaqlanmışdı. Pəncərədən kənarda,

göy okeanın üzərində dalğalar oynamaqda, qayalar çırpınıb köpükləri ağarmaqda, sahiləki əl-ayaqdan uzaq xırdaca körfəzin qumları üzərinə yayılmaqda idi. Şelqa burda olurdu.

İvanı hava gəmisində yarımcı halda gətirmişdilər. Şelqa böyük zəhmətlə onu sağalda bilmişdi. Əgər bu adada onun yaxın adamı olmasaydı, İvan yəqin ki, sağ qalmazdı. Onun bütün bədənini donmuş, bərk soyuqlamışdı və bütün bunlardan başqa o, yaman ruhdan düşmüşdü, bu adamlara inanmış, var qüvvəsi ilə onlar üçün çalışmış, amma nə çıxmışdı?

– Yoldaş Şelqa, mən daha Sovet Rusiyasına qayıda bilmərəm, mənə məhkəməyə verərlər.

– Boş-boş danışma, ay axmaqcığaz. Sənin heç bir təqsirin yoxdur.

İvan sahilə bir daşın üstə oturduqda, dəniz xərçəngi tutduqda və ya adada möcüzələr arasında qaynaşmaqda olan işlər, vurnuxan yad adamlar arasında gəzdikdə, – həmişə və hər yerdə onun gözləri həsrətlə qərbe sarı, nəhəng şarının batdığı yerə sarı, ondan da o tayda olan Sovet vətəninə sarı zillənirdi.

– İndi burda gecədir, – deyə o, sakit səsle dilləndi, – amma bizim Leninqradda isə, səhərdir. Yoldaş Taraşkin ağ çörəklə çay içib işə getmişdir. Krestovkada klubda qayıqları kənaflayırlar, iki həftədən sonra bayraq qaldırılacaqdır.

Uşaq sağaldıqdan sonra Şelqa ehtiyatla işin vəziyyətini ona izah etməyə başladı və gördü ki, vaxtilə Taraşkin də gördüyü kimi, İvan zirək uşaqdır. Sözü tez başa düşür və sovetşayağı barışmaz ruhdadır. Bircə Leninqrad üçün dərd çəkməsəydi, lap qızıl kimi oğlan olardı.

Bir dəfə Şelqa ona dedi:

– Hə, İvan, Vanyuşka, bu yaxında səni evə göndərəcəyəm.

– Sağ ol, Vasili Vitalyeviç.

– Ancaq əvvəlcə bir işin öhdəsindən gəlmək lazımdır.

– Mən hazır.

– Dırmaşmaqda zirəksənmi?

– Vasili Vitalyeviç, mən Sibirdə əlli metrlik sidr ağaclarının başına qoza yığmağa dırmaşardım, ağacın başına çıxdıqda, daha ordan yer görünmürdü.

– Vaxtı gələndə nə etmək lazım olduğunu sənə deyərəm. Bir də bu adada boş-boşuna veyllənmə. Yaxşısı budur, tilov götür, get dəniz kirpisi tut.

Qarin indi öz işlərini Mantsevin qeyd dəftərləri və gündəliklərinə tapdığı plan üzrə, inamla aparırdı.

Çəlləklər qalın maqma qatını keçmişdilər. Şaxtanın dibindən qaynaşan yeraltı okeanın uğultusu gəlirdi. Şaxtanın otuz metr qalınlıqda dondurulmuş divarları möhkəm bir silindr əmələ gətirmişdi, – bununla bərabər şaxta elə silkələnib titrəyirdi ki, bütün qüvvəni dondurma işinə sərf etmək lazım gəlmişdi. Elevatorlar indi yuxarı dəmir, nikel və olivin çıxarırdılar.

Qərribə hadisələr başlanmışdı. Polad lentlər və pontonlarla yuxarı çıxarılmış süxurların töküldüyü yerdə dəniz işıqlanırdı. Bu işıqlanma bir neçə sutka ərzində artmışdı. Nəhayət böyük miqdarda su, daş, qum, pontonların bir hissəsi ilə birlikdə partlayıb havaya qalxdı. Partlayış o qədər güclü idi ki, ondan əmələ gələn tufan fəhlələrin baraklarını uçurmuş və böyük bir dalğa adaya cümüb az qalmışdı ki, şaxtanı bassın.

Çıxarılan süxurları birbaşa barjlara yükləyib, okeanın içində uzaqlara aparıb boşaltmaq lazım gəlmişdi, burada da dəniz işıqlanırdı və partlayışlar olurdu. Bunun səbəbi “M” ünsürünün hələ məlum olmayan atom parçalanması idi.

Şaxtanın dibində də bundan daha qərribə hadisələr baş verirdi. İş bundan başlanmışdı ki, hələ bu yaxına qədər təzyiqin sıfır dərəcəsində olduğunu göstərən maqnit cihazları birdən-birə çox gərgin bir maqnit sahəsi olduğunu göstərməyə başlamışdı. Əqrəblər son həddə qədər yüksəlmişdi. Şaxtanın dibində bənövşəyi titrək işıq çıxmağa başlamışdı. Elə bil ki, hava özü tamamilə dəyişmişdi. Havanın saysız-hesabsız alfa hissəcikləri ilə bombardman edilən azot və oksigeni parçalanıb helium və hidrogenə çevrilirdi.

Sərbəst hidrogenin bir hissəsi hiperboloidlərin şüalarında yanırdı, – şaxtanın içərisində alov dilləri uçurur, tapança səsi kimi partıltılar eşidilirdi. Fəhlələrin əyinlərində paltarları yanırdı. Maqma okeanında baş verən cürbəcür qabarma-çəkilmələr şaxtayı titrədirdi. Polad çəlləklər və dəmir hissələrin üstündə tutqun qırmızı çöküntü əmələ gəlirdi. Maşınların dəmir hissələrində atomları qızğın sürətdə parçalanmağa başlayırdı. Fəhlələrdən bir çoxu gözə görünməyən şüalarla yanırmışdı. Bununla bərabər “dəmir köstəbək” yenə əvvəlki inadla Olivin qurşağını gəmirib keçirdi.

Qarin, demək olar ki, şaxtadan çıxmırdı. Başladığı işin nə qədər böyük bir dəlilik olduğunu o yalnız indi başa düşürdü. Heç kəs deyə bilməzdi ki, qaynar yeraltı okean qatı nə qədər dərinlikdədir, ərimiş olivinin içərisi ilə hələ nə qədər kilometr getmək lazımdır. Yalnız birçə şey şübhəsizdi, – cihazlar yerin mərkəzində, istiliyin son dərəcə aşağı olan bərk maqnit nüvəsinin olduğunu göstərirdi.

Bələ bir təhlükə vardı ki, şaxtanın dondurulmuş silindri, öz ətrafındakı ərimiş mühitə görə daha sıx olduğundan, yer cazibəsi qüvvəsinin təsirilə qopub mərkəzə tökülər. Doğrudan da, şaxtanın divarlarında təhlükəli yarıqlar əmələ gəlməyə başlamışdı, onların arasından fişıldaya-fişıldaya qazlar püskürürdü. Şaxtanın diametrini ikiqat kiçiltmək və möhkəm şaquli dayaqlar qoymaq lazım gəlirdi.

Diametri ikiqat kiçik olan “dəmir köstəbəyi” yenidən qurmaq xeyli vaxt aldı. Yalnız “Arizona”dan gələn xəbərlər təskinedici idi. Gəmi yenidən dəniz qulduru bayrağı altında gəzməyə başlamış və bir gecə Melbrun bargahına girərək, öz gəldiyini xəbər vermək üçün koks lifləri anbarlarını yandırmış və beş milyon funt tələb etmişdi. (Camaatı qorxutmaq üçün şüaların təsiri ilə dəniz sahilindəki bulvarın bəzi yerləri yandırılmışdır.) Bir neçə saatin içərisində şəhər boşalmış, banklar istənilən pulu ödəmişdilər. “Arizona” bargahdan çıxanda, ingilis keşikçi gəmisinə rast gəlmiş və o “Arizona”ya atəş açmışdı. Altı düyməlik mermi “Arizona”nı suya batma xəttinin üstündən dəlib keçmişdi. “Arizona”da hücumla keçib hərbi gəmini darma-dağın etmişdi. Bu döyüşə hiperboloid qülləsinin təpəsindən madam Lamol komanda edirdi.

Bu xəbər Qarini sevindirdi. Axır zamanlar onu qara fikirlər basmışdı. Bəlkə Mantsev öz hesablamasında səhv etmişdir? Qarinin yorulmuş beyni bir il bundan əvvəl Petroqrad tərəfdəki tənha evdə olduğu kimi, şaxtada müvəffəqiyyətsizliyə uğrasa, xilas olmaq üçün yol axtarırdı.

Aprelin iyirmi beşində köstəbək sisteminin içində dairəvi meydançada duran Qarin qeyri-adi bir hadisə müşahidə etdi. Yuxarıdan, qazları yığan qıfıdan civə yağışı yağmağa başladı. Hiperboloidlərin işini saxlamaq lazım gəlirdi. Şaxtanın dibində dondurma işlərini də zəiflətdilər. Çəlləklər Olivin qatlarını keçib, indi xalis civə çıxarırdı. Mendeleyevin cədvəli üzrə civədən sonra səksən birinci nömrədə tallium metah gəlirdi. Qızıl (atom çəkisi – 197,2; nömrəsi – 79) cədvəl üzrə civədən yuxarıda idi.

Xüsusi çəkirlərinə görə yerləşmiş metallar təbəqələrindən keçər-kən, qızıl tapılmadığı və böyük fəlakət baş verdiyini yalnız Qarin, bir də mühəndis Şefer bildirdilər. Bu, böyük fəlakət idi! Məhün Mantsev səhv etmişdi!

Qarin başını aşağı saldı. O, hər bir şey gözləyirdi, amma nəticə-nin belə acınacaqlı olacağını gözləmirdi... Şefer, fikri dağınıq halda, əlini qabağa uzadıb, ovcunu yuxarı açdı, qifin altından tökülən civə damcılarını tutmağa başladı. Birdən o, Qarinin qolundan yapışdı, onu dik pilləkənə sarı çəkdi. Onlar yuxarı çıxıb liftə oturdqda və rezin şlemlərini çıxardıqda, Şefer ağır ayaqqabılarını yerə döyməyə başladı. Onun sümükleri çıxmış, uşaq kimi sadə olan üzündən sevinc yağdırdı.

– Bu ki, qızıldır! – deyə o qəhqəhə çəkərək çığırdı. – Bizim başımız lap qoyun başı imiş... Qızıl ilə civə yan-yana qaynayır. Bir gör nə əmələ gəlir? Civəli qızıl! Bir baxın da! – deyə o, ovcunu açdı, orada maye kürəciklər vardı. – Civə qızılı rəngə çalır. Burada doxsan faiz xalis qızıl var!

Qızıl neft kimi özü yerdən çıxırdı. Şaxtanı dərinləşdirmək işləri dayandırıldı. “Dəmir köstəbəyi” söküb bayıra çıxardılar. Şaxtanın ferma şəklindəki müvəqqəti dirəklərini sökdülər. Onların əvəzinə şaxtanın bütün dərinliyi uzunluğunda möhkəm polad silindrlər burax-dılar, bunların içərisində soyuducu boru sistemi də yerləşmişdi.

Aşağıdan qızmış qazların itələdiyi civəli qızılı şaxtanın içərisində istənilən yüksəklikdə almaq üçün yalnız hərəti tənzim etmək lazım idi. Qarin hesablayıb müəyyən etdi ki, polad silindrlər şaxtanın dibinə çatdıqda, civəli qızılı şaxtanın ağzına qədər qaldırmaq, onu elə yerin üzünə çıxarmaq olar.

Şaxtadan şimal-şərq tərəfə tələsik sürətdə civə nəql edən boru çəkiliydi. Qesrin böyük hiperboloid qülləsinə bitişən sol hissəsində sobalar qurub, ora saxsı putalar yerləşdirildilər, bunların içərisində qızıl civedən təmizlənməli idi.

Qarin təxmin edirdi ki, ilk vaxtlar qızılın sutkalıq istehsalını on min puta, yəni sutkada yüz milyon dollara çatdırar.

“Arizona”ya əmr göndərildi ki, adaya qayıtsın. Madam Lamol təbrik cavabı göndərüb, radio ilə hamıya, hamıya, hamıya elan etdi ki, Sakit okeanda quldurluq hücumlarından əl çəkir.

Vaşinqton konfransı açılmamışdan bir az əvvəl San-Fransisko limanına beş okean gəmisi yan aldı. Onlar dinc bir sürətdə Hollan-diya bayrağı qaldırıb, üzərinə yay günəşi düşmüş geniş və dumanlı körfəzdə özləri kimi minlərcə ticarət gəmilərinin arasında sahilə lövbər saldılar.

Kapitanlar sahilə çıxdılar. Hər şey öz qaydasında idi. Gəmilərdə dənizçilərin dizlikləri qurudulmaq üçün serilmişdi. Göyörtəni yuyur-dular. Hollandiya bayrağı altında gəlmiş gəmilərin yükü gömrükxana məmurlarını bir qədər təəccübləndirdi. Ancaq onları başa saldılar ki, hər biri beş kiloqramlıq olan külçə şəklindəki sarı metal satılmaq üçün gətirilmiş qızıldan başqa bir şey deyildir.

Bu qərribə zarafata məmurlar gülüşdülər:

– Yaxşı, neçədən satırsınız? Hə.

– Maya qiymətinə, – deyə kapitan köməkçiləri cavab verdilər (gəmilərin beşində də, kəlməbəkəlmə eynən belə danışılar gedirdi).

– Axı neçəyə?

– Kiloqramı iki yarım dollara

– Qızılıma bəla qiymət qoymayıbsınız.

– Ucuz satırıq, malımız çoxdur, – deyə kapitan köməkçiləri çubuqlarını çəkə-çəkə cavab verdilər.

Gömrükxana məmurları jurnallarında elə belə də yazdılar: “Yük – qızıl adlanan sarı metal külçələrdən ibarətdir”. Onlar gülüşüb getdilər. Amma burda heç bir gülməli şey yox idi.

İki gün sonra San-Fransiskoda şəhər qəzetlərində elanlar şöbə-sində, ağ-sarı reklam sütunlarına yapışdırılmış afişalarda və sadəcə səkilərin üstünə tabaşırıl yazılmış elanlarda belə bir xəbər verilirdi:

“Mühəndis Pyotr Qarin Qızıl adanın istiqlaliyyəti uğrunda aparılan müharibəni bitmiş hesab edərək, düşmənin verdiyi tələfata dərindən təəssüf edir, hörmətlə, Birləşmiş Ştatlar əhalisinə, dinc ticarət əlaqələrinin başlanması şəklində saf qızılla yüklənmiş beş gəmi təklif edir. Hər biri beş kiloqramlıq olan qızıl külçələr kiloqramı iki yarım dollardan satılır. İstəyənlər bunları tütün, tikinti avadan-lığı, südsatan dükanlardan, qəzet köşklərindən, çəkmə silənlərdən və sairədən ala bilərlər. Mən də qeyri-məhdud miqdarda olan qızılın saflığına əmin olmanızı xahiş edirəm. Hörmətlə Qarin”.

Aydın şeydir ki, bu axmaq reklamlara heç kəs inanmadı. Satıcıların çoxları qızıl kərpicləri orda-burda gizlətdilər. Amma hər halda şəhərdə dəniz qulduru və əfsanəvi nadürist olan, yenidən təmiz adamların sakitliyini pozan Pyotr Qarin barəsində söz-söhbət yayıldı. Axşam qəzetləri Pyotr Qarini məhkəməsiz cəzalandırmağı tələb edirdilər. Axşam saat altı radələrində veyllər dəstə-dəstə bargaha yığılıb, özbaşına düzəlmiş mitinqlərdə belə qərar çıxardılar ki, Qarinin gəmilərini batırsınlar və gəmidə işləyənləri fənərlərin dirək-lərindən assınlar. Polislər qara camaatın qabağını zorla saxlaya bildilər.

Eyni zamanda liman məmurları təhqiqata başladılar. Beş gəmidə olan bütün sənədlər yerli-yerində idi, gəmilər özləri də müsadirə edilə bilməzdi. Çünki onların sahibi məşhur Hollandiya nəqliyyat şirkəti idi. Bununla bərabər hökumət məmurları camaatı heyəcana gətirən bu qızıl külçələrin satılmasının qadağan olunmasını tələb etdilər. Amma bu məmurlardan hər birinin cibinə iki qızıl külçə qoyulduqdan sonra, heç biri təkid edə bilmədi. Həm dişlə yoxladıqda, həm rənginə görə, həm də vəzninə görə, bu, əsil saf qızıl idi, lap çat-lasan da əksinə sübut edə bilməzsən. Bunlarla ticarət etmək məsələsini açıq qoydular, müvəqqəti olaraq ört-basdır elədilər.

Qaradınmaz dənizçilər otuz iki gündəlik qəzetin redaksiyalarına, hərəsinə bir kisə bu əsrarəngiz qızıl külçələrindən gətirib gəldilər. Yalnız bunu dedilər ki, "hədiyyədir". Redaktorlar hiddətləndilər. Otuz iki redaksiyada yaman hay-küy qopmuşdu. Zərgərləri çağırtdılar. Pyer Qarinin həyasızlığına qarşı qanlı tədbirlər görmək təklif edilirdi. Amma bütün otuz iki qəzetin redaksiyalarından qızıl külçələr harasa yox olub getdi.

Gecə şəhərin içinə, düz səkilərin üstünə qızıl külçələr atılmışdı. Şəhər saat doqquzda bərbərxanalarda və bütün dükanlarında belə elanlar asılmışdı: "Burada kiloqramı iki yarım dollara saf qızıl satılır".

Camaat sarsılmışdı. Hamıdan pisi bu idi ki, heç kəs bu qızılın nədən ötrü kiloqramı iki yarım dollara satıldığını başa düşə bilmirdi. Amma bunu almamaq, axmaq vəziyyətində qalmaq demək idi. Şəhərdə basabas və şuluqluq başlanmışdı. Minlərlə adamdan ibarət böyük dəstələr bargahda gəmilərin qarşısında durub çığırırdı: "Qızıl külçə, qızıl külçə, qızıl külçə!.." Qızılı elə birbaşa gəmilərin pillələri üstündə satırdılar. Bu gün tramvaylar və yeraltı dəmiryolu işləyə bilmədi. Kontorlarda və hökumət idarələrində qat-qarışıqlıq əmələ gəlmişdi: məmurlar öz işləri ilə məşğul olmaq əvəzinə, bütün dükan-

larına qaçıb, qızıl külçə almaq istəyirdilər. Anbarlarda və mağazalarda alver dayanmışdı. Dükan xidmətçiləri qaçıb dağılmışdılar, şəhərdə oğrular və qıfıl sındıranlar ağalıq edirdilər. Belə bir sayıe yayılmışdı ki, guya satılmaq üçün gətirilən qızıl məhdud miqdardadır və guya gəmilər daha qızıl külçə gətirməyəcəkdir.

Üçüncü gün Amerikanın hər bir guşəsində qızıl azarı başlandı. Dəmiryollarının Sakit okean xətlərində hərəkət edən qatarları heyəcanlanmış, çaşb qalmış, şübhəyə düşmüş, coşub-daşan səadət axtarıclarını qərbə daşıyırdılar. Qatarlara camaat vuruşa-vuruşa yiyələnirdi. İnsan axmaqlığının bu coşqunluğunda böyük bir çaş-başıq var idi.

Həmişə belə hallarda olduğu kimi Vaşinqtondan gecikmiş belə bir hökumət sərəncamı gəldi: "Qızıl adlanan şeylə yüklənmiş gəmilərə gedən bütün yolları polis qüvvələri ilə tutmalı, gəmilərin komandir və xidmətçilərini həbs etməli, gəmiləri möhürləməli". Ömr yerinə yetirildi.

Ölkənin o biri yerlərindən iş-güclərini, xidmətlərini buraxıb səadət axtarmaq üçün gəlmiş yığın-yığın qəzəblənmiş adamlar San-Fransiskonun günün altında qızmış sahil küçələrini doldurmuşdular, burada bütün yeməli şeylər çəyirtkələr tərəfindən yeyilibmiş kimi yox edilmişdi, – coşub-daşan adamlar polis həlqələrini yarıb, quduz kimi, tapançalarla, bıçaqlarla, dişləri ilə vuruşurdular, polislərdən bir çoxunu dənizə atdılar. Qarinin gəmilərinin xidmətçilərini azad etdilər və silahlı adamlar qoyub qızıl almaq üçün növbə düzəldilər.

Qızıl adadan üç gəmi də gəldi. Onlar qızıl külçə bağlamalarını yükqaldırıclarla düz küçəyə boşaldıb, qalaq vururdular. Burada dözülməz bir dəhşət var idi. Növbədə duran adamlar düz küçənin ortasında parıldayan bu xəzinəyə titrəyə-titrəyə baxırdılar.

Bu zaman Qarinin agentləri böyük şəhərlərdə, küçələrdə reproduktorları qurub qurtarmışdılar. Şənbə günü şəhərlərin əhalisi xidmət və işlərini qurtarıb küçələrə dolduqda bütün Amerikaya yad-vəhşi bir ləhce ilə, amma son dərəcə inamla danışan bir səs yayıldı:

"Ey amerikalılar! Sizinlə danışan mühəndis Qarindir. Bu həmin adamdır ki, qanundan xaric elan edilmişdir və onun adı ilə uşaqları qorxudurlar. Ey amerikalılar, mən çox cinayətlər etmişəm, amma onların hamısından birçə məqsədim var idi: insanlığın səadəti. Mən bir parça torpaq, xırdaca bir ada işğal etmişdim ki, çox böyük və misilsiz bir təşəbbüsü orada başa çatdırım. Mən yerin dərin qatlarına,

toxunulmamış qızıl laylarına gedib çatmağı qərara almışdım. Səkkiz kilometr dərinlikdə şaxta qaynaşan bol qızıl qatına çatdı. Ey amerikalılar, kimin nəyi var, onu satır. Mən də sizə öz malımı – qızıl təklif edirəm. Mən bu alverdə, qızılın kiloqramını iki yarım dollara satdıqda, hər dollara on sent qazanıram. Bu təvazökarlıqdır. Bəs nə üçün mənə öz malımı satmağı qadağan edirlər. Bəs hanı sizin azad ticarətiniz? Sizin hökumətiniz azadlıq və tərəqqinin müqəddəs qanunlarını ayaq altına salır. Mən hərbi zərərləri ödəməyə hazıram. Mən “Arizona”nın müharibə vaxtı qaydaları üzrə gəmilərdən və banklardan müsadirə etdiyi bütün pulları dövlətə, şirkətlərə və ayrı-ayrı şəxslərə qaytarıram. Mən yalnız bir şey xahiş edirəm – mənə azad bir surətdə qızıl satmağa icazə verin. Sizin hökumət mənə bunu qadağan edir. Mənim gəmilərimi nəzarət altına alır. Mən özümü Birləşmiş Ştatların bütün əhalisinin himayəsinə verirəm”.

Reproduktorlar elə həmin gecə polislər tərəfindən yığışdırıldı. Hökumət camaatın əql və zəkasına müraciət etdi:

“... Məşhur quldurbaşı, Sovet Rusiyasından gəlmiş mühəndis Qarinin söylədikləri qoy lap doğru olsun; belə olduqda Qızıl adadakı şaxtanı daha tez örtüb-basdırmaq, bitməz-tükənməz qızıl ehtiyatına malik olmaq imkanının özünü yox etmək lazımdır. Əgər qızılı da palçıq kimi qazıyıb çıxarsalar, onda bəs zəhmətin, səadətin, həyatın meyanı nə olar? İnsanlıq mütləq ibtidai zamanlara, mübadilə ticarətinə, vəhşilik və qat-qarışıqlığa qayıdar. Bütün iqtisadi sistem tələf olar, sənaye və ticarət ölər. Mühəndis Qarin ən böyük fitnəkar və iblisin əlaltısıdır. Onun məqsədi dolları qiymətdən salmaqdır. Ancaq bunu edə bilməyəcəkdir...”

Hökumət qızıl paritetinin aradan qalxmasının nə qədər acınacaqlı bir mənərə təşkil edəcəyini göstərdi. Ancaq bunu başa düşən ağıllı adamlar az tapıldı. Bütün ölkə dəli olmuşdu. San-Fransisko kimi, o biri şəhərlərdə də həyat durmuşdu. Qatarlar və milyonlarla avtomobillər qərbə axışırdı. Sakit okeana yaxınlaşdıqca, azuqə bahalayırdı. Azuqə daşınmağa vəsait yox idi. Səadət axtaran aclar yeməli şeylər satan dükanları dağıdırdılar. Donuz ətinin girvənkəsi yüz dollara çıxmışdı. San-Fransiskoda adamlar küçələrdə ölürdülər. Açıqdan, susuzluqdan, qızmar günəşin istisindən adamlar dəli olurdu.

Böyük stansiyalarda və yollarda qatarlara hücum edilən zaman öldürülən adamların meyitləri yerə sərilmişdi. Yollarla, cığırarla, dağların arası, meşələrin içi və düzənliklərlə, dallarında qızıl külçə

ilə dolu kisələr olan xoşbəxt adamlar dəstə-dəstə geri, şərqə qayıdırdılar. Dəstdən dala qalanları yerli əhali və quldur dəstələri öldürürdü.

Qızıl daşıyanları ovlamağa başlamışdılar, onların üzərinə hətta təyyarələrlə hücum edirdilər.

Hökumət nəhayət, son tədbirə əl atdı. Palata on yeddi yaşından qırx beş yaşına qədər ümumi səfərbərlik qanunu çıxardı, bundan boyun qaçıranlar hərbi səhra məhkəməsinə verilməli idi. Nyu-Yorkda, yoxsullar yaşayan məhəllələrdə bir neçə yüz adam güllələndilər. Vağzallarda silahlı əsgərlər qoyuldu. Bəzi adamları tutur, vaqonların meydançalarından çəkib salır, havaya və adamlara güllə atırdılar. Amma qatarlar yenə ağzınadək dolu gedirdi. Xüsusi şirkətlərə aid olan dəmir yolları hökumətin sərəncamına fikir verməməyi daha faydalı bildirdilər.

San-Fransiskoya Qarinin beş gəmisi də gəldi və “dənizlər qənimi” – gözəl “Arizona” bütün körfəzəndə görülə bilən bir yerdə, açıq reyddə lövbər saldı. Onun iki hiperboloidinin mühafizəsi altında gəmilər qızıl yüklərini boşaltmağa başladılar.

Budur, Vaşinqton konfransının açılış günü belə bir şəraitdə gəlib çatdı. Bir ay bundan əvvəl Amerika yer üzündə bütün qızılın yarısına malik idi. İndi isə, hər necə olsa, Amerikanın qızıl fondu iki yüz əlli dəfə ucuz qiymətləndirilirdi. Böyük bir çətinliklə, ağıla gəlməz itkilərlə çox-çox qan tökərək buna yenə bir təhər dözmək olardı. Amma birdən bu azgın yaramaz Qarin qızılın kiloqramını bir dollara və ya on sentə satmaq fikrinə düşsə, bəs onda nə olar? Qoca senatorlar və palata üzvləri senatın kuluarlarında dəhşətdən gözləri bərələ-bərələ vurnuxurdular. Sənaye və maliyyə kralları ellərini yelləyeyelləyə deyirdilər: “Bu, dünya miqyasında bir fəlakətdir, – kometa ilə toqquşmadan da pisdir”.

Onlar soruşurdular: “Axı bu mühəndis Qarin kimdir? Axı əslində ona nə lazımdır? Ölkəni müflis etməkmi? Bu, axmaqlıqdır. Bunu başa düşmək mümkün deyil... Axı o nə istəyir? Diktator olmaqmi? İndi ki, o, dünyada ən varlı bir adamdır, buyursun olsun. Əvvəl-axır bu demokratik quruluş bizim özümüzün də marqarindən daha pis zəhləmizi aparmışdır... Ölkədə rüsvayçılıq, soyğunçuluq, şuluqluq, qat-qarışıqlıqdır, – doğrudan da, ölkəni canavar pəncəli bir diktatorun idarə etməsi daha yaxşıdır”.

İclasda Qarinin özünün iştirak edəcəyi məlum olduqda konfrans salonuna o qədər camaat yığışdı ki, sütunlara, pəncərələrə dırmaşmalı oldular. Prizidium gəldi. Oturdular. Susdular. Gözlədilər. Nəhayət, sədr ağzını açdı və salonda olanlar hamısı üzlərini uca, ağ və zərli qapıya çevirdilər. Qapı açıldı. Ortaboylu, üzü son dərəcə solğun, tünd sivri saqqallı, tünd gözlərinin dövrəsi kölgələnmiş bir adam içeri girdi. Onun əynində adi boz bir pencek, boğazında qırmızı bant, ayağında altı qalın qəhvəyi ayaqqabı, sol əlində təzə əlcək vardı.

O durdu, burnun pərləri ilə dərindən nəfəs aldı. Yüngülvarı baş əydi və çevik addımlarla tribunanın pillələrini çıxdı. Özünü dikəltdi. Onun saqqalı dik qalxdı. İçində su olan qrafini kənara itələdi (elə sakitlik idi ki, qrafində suyun tərpəşməsinin səsinə bütün salon eşitdi). O, uca səslə vəhşi bir ləhcə ilə dedi:

– Centlmenlər... Mən Qarinəm... Mən dünyaya qızıl gətirmişəm...

Qopan alqışdan az qaldı salon dağılsın. Hamı bir adam kimi ayağa qalxıb bir səslə çığırdı:

– Yaşasın mister Qarin!.. Yaşasın diktator!..

Pəncərələrin o üzündə, bayırda milyonlarca adam ayaqlarını ahəngə uyğun yerə döyərək bağırırdı:

– Qızıl külçələr!.. Qızıl külçələr!.. Qızıl külçələr!..

114

“Arizona” Qızıl adanın bargahına yenice qayıtmışdı. Yansen qitədə işlərin vəziyyəti barəsində madam Lamola məlumat verirdi. Zoya hələ krujevalı balıqlar arasında öz yatağında idi (bu kiçik şəhər qəbulu idi). Yarıqaranlıq yataq otağına bağçadan gələn tünd çiçək qoxusu dolmuşdu. Zoyanın sağ əli ilə manikür edən qadın məşğul idi, sol əlində isə o bir güzgü tütüb, danışa-danışa narazı halda öz əksinə baxırdı.

Zoya Yansənə dedi:

– Amma, dostum, deyəsən Qarin dəli olur. O, qızılı qiymətdən salır... Dilənçilər kralı olmaq istəyir.

Yansen yenice səliqəyə salınıb qurtarmış yataq otağının gözəlliyinə altdan-altdan baxırdı. O, furajkasını dizlərinin üstündə tutub cavab verdi:

– Görüşdüyümüz zaman Qarin mənə dedi ki, siz, madam Lamol, narahat olmayasınız. O, nəzərdə tutduğu proqramdan birçə addım da geri çəkilməyəcəkdir. O, ortaya bol qızıl tökməklə döyüşü qazanmışdır. Gələn həftə senat onu diktator elan edəcəkdir. Onda o, qızılın qiymətini qaldıracaqdır.

– Nə yolla? Başa düşmürəm.

– Kənardan qızıl gətirmək və satmağın qadağan edilməsi haqqında qanun verəcəkdir. Bir aydan sonra qızıl yenə də əvvəlki qiymətinə qalxacaqdır. O qədər də çox qızıl satılmamışdır. Hay-küyü çox olmuşdur.

– Bəs şaxta?

– Şaxta məhv ediləcəkdir.

Madam Lamol qaşqabağını tökdü. Papiros yandırır dedi:

– Heç bir şey başa düşmürəm.

– Qızılın miqdarının məhdud olması vacibdir, yoxsa o, insan tərinin qoxusunu itirər. Əlbəttə, şaxta məhv edilməmişdən əvvəl o qədər qızıl ehtiyatı çıxarılacaqdır ki, Qarinin əlində bütün dünyada olan qızılın əlli faizindən çox qızıl qalmış olsun. Beləliklə qızılın pariteti düşmüş olsa da, vur-tut hər dollara bir neçə sent aşağı düşər.

– Çox gözəl... bəs onlar mənim sarayım, mənim fantaziyalarım üçün nə qədər təxsis edirlər? Mənə yaman çox qızıl lazımdır.

– Qarin xahiş etdi ki, siz smeta tərtib edəsiniz. Qanunvericilik yolu ilə sizə nə qədər istəsəniz, qızıl buraxılacaqdır...

– Məgər heç özüm bilərəmmi ki, mənə nə qədər qızıl lazımdır?.. Bütün bunlar nə axmaqlıqdır!.. Əvvəla, fəhlə qəsəbəsi, emalatxanalar və anbarların yerində teatrlar, otellər, sirkələr tikiləcəkdir. Bura möcüzələr şəhəri olacaqdır... Qədim çin şəkillərində olduğu kimi, körpülər adanı saylarla və riflərlə¹ birləşdiriləcəkdir. Orda mən dəniz hamamları, oyunlar üçün pavilyonlar, gəmilər və hava gəmiləri üçün bargahlar tikdirəcəyəm. Adanın cənubunda elə nəhəng bir bina olacaqdır ki, çox-çox uzaqlardan görünəcəkdir: “Bu evdə dahi yaşayacaqdır”. Mən Avropanın bütün muzeylərini qarət edəcəyəm. Mən bəşəriyyətin bütün yaratdıqlarını bura yığacağam. Əzizim, bütün bu planlardan mənim başım çatlayır. Mən hətta yuxuda da buludlara ucalan cürbəcür mermər pilləkənlər, bayramlar, karnavallar görürəm...

Zərli xırdaca stulda Yansen dikəldi:

¹ Rif – sualtı qayalar

– Madam Lamol ...

– Bir dayanın, – deyə Zoya tələsik onun sözünü kəsdi. – Üç həftədən sonra mənim sarayım bura köçəcəkdir. Bütün bu sürünü yedirtmək, əyləndirmək və səliqəyə salmaq lazımdır. Mən Avropada iki-üç nəfər həqiqi kral və bir düjün əsil-nəcəbətli prins dəvət edəcəyəm. Biz Romadan papanı dirijabl ilə bura gətirərək. Mən istəyirəm ki, dualanma və tacgəymə mərasimim tamam qayda-qanunla icra olunsun. Daha mənim bərəmdə küçə fokstrotları qoşmaqdan əl çəksinlər...

Yansen yalvarıcı bir ifadə ilə dedi:

– Madam Lamol, düz bir aydır ki, mən sizi görməmişəm. Nə qədər ki, hələ asudəsiniz, bir dənizə çıxacaq. “Arizona” yenidən təmir edilib bəzədilmişdir. Mən istəyirəm ki, yenə də sizinlə birlikdə ulduzların altında kapitan körpücüyündə duram.

– Bilmirəm, Yansen, bilmirəm, – deyə Zoya cavab verdi, – bəzən mənə elə gəlir ki, səadət elə səadətin ardınca qoşmaqdadır... Bir də ki, xatirələrdədir... Ancaq yorğun olduğum dəqiqələrdə belə düşünürəm... Yansen, vaxt gəlir ki, mən sizin yanınıza qayıdaram... bilirəm, siz məni səbirle gözləyəcəksiniz. Bir yadınıza salın... Aralıq dənizində zümrüd səmalı bir gündə mən sizə “İlahi Zoya” ordeni komandorluğu rütbəsini verdim... (Zoya gülüb barmaqları ilə onun boynunun ardını sıxdı.) İşdir, mən qayıtmısam, Yansen, onda mənim xəyalım və həsrətimlə yaşamaq özü məgər bir səadət deyilmi? Ah, dostum, heç kəs bilmir ki, Qızıl ada yalnız mənə bir dəfə Aralıq dənizində yuxuda görünmüş bir rüyadır, – məni göyərtədə yuxu aparmışdı, yuxuda dənizdən uçan pilləkənlər və saraylar, pillə-pillə bir-biri üstə qalanmış, bir-birindən gözəl saraylar gördüm... Orada çox-çox gözəl adamlar, mənim adamlarım vardı, başa düşürsünüz mü, mənim adamlarım.... Yox, mən yuxuda gördüyüm o şəhəri tikdirməyincə, rahat ola bilməyəcəyəm... Bilirəm, mənim sədaqətli dostum, mənim du dəlicə sayıqlamalarım əvəzinə siz mənə özünüzü, kapitan körpücüyünü və ucsuz-bucaqsız dənizləri təklif edirsiniz. Əzizim, əzizim Yansen, axı mən özümə nə edə bilərəm?.. Nə qədər ki, ürəyim dayanmayıbdır, mən bu başgicəlləndirici fantaziya aləmine uçmalıyam...

Qızıl adanın tənha bir körfəzində, sahilə, xırdaca ağ evdə bütün gecəni qızğın mübahisə gədirdi. Şelqa tələsik yazdığı bəyannaməni oxudu:

“Ey bütün dünyanın zəhmətkeşləri! Qarının qızıl yüklənmiş gəmiləri San-Fransisko bargahına girdikdə, Birləşmiş Ştatları bürümüş çaxnaşmanın nə dərəcədə olduğu və nəticələr verdiyi sizə məlumdur.

Kapitalizm sarsıldı: qızıl qiymətdən düşür, bütün valyutalar heç-puç olur, kapitalistlərin öz mizdli növərlərinə, polislərə, cəza qoşunlarına, fitnə-fəsadçılara və satqın natiqlərə verməyə bir şeyi qalmır. Proletar inqilabının vahiməsi bütün əzəmətilə yüksəldi.

Amma kapitalizmə belə bir zərbə endirən mühəndis Qarin öz fırıldaqlarının inqilab ilə nəticələnməsini əsla istəmir.

Qarin hakimiyyəti ələ almaq istəyir. Qarin özünün proletar inqilabına qarşı mübarizə üçün yeni bir silah olduğunu hələ yaxşı başa düşməyən kapitalistlərin müqavimətini qırır.

Qarin çox tezliklə ən böyük kapitalistlərlə razılaşacaqdır.

Onlar Qarini diktator və rəhbər elan edəcəklər. O, dünyadakı qızılların yarısını öz əlinə alacaq və onda Qızıl adadakı şaxtanı dondurmağı əmr edəcəkdir ki, qızılın miqdarı məhdud qalsın.

O, ən böyük kapitalistlərdən ibarət quldur dəstəsi ilə birlikdə bütün bəşəriyyəti talan edəcək və insanları qula döndərəcəkdir.

Ey bütün dünya zəhmətkeşləri! Qəti mübarizə saati gəlib çatmışdır. Qızıl adanın İnqilabi komitəsi bunu elan edir. O, elan edir ki, Qızıl ada şaxta və bütün hiperboloidləri ilə birlikdə bütün dünya üsyançılarının sərəncamına keçir. Bu gündən etibarən bitib-tükənməz qızıl ehtiyatı zəhmətkeşlərin əlindədir.

Qarin öz quldur dəstəsi ilə birlikdə özünü möhkəm müdafiə edəcəkdir. Biz hücumə nə qədər tez keçsək, qələbəmiz o qədər inamlı olacaqdır”.

İnqilabi komitənin üzvlərindən bəziləri bu bəyannaməni bəyənmirdilər, – onlardan bir hissəsi bu cürətdən qorxaraq, tərəddüd edirdilər! Fəhlələri belə sürətlə üsyana qaldırmaq mümkün olarmı? Silah tapmaq mümkün olarmı? Kapitalistlərin həm donanmaları, həm döyüş qazları və pulemyotlarla silahlanmış qüdrətli qoşunu və

polisi vardır... Bir qədər fürsət gözləmək və ya ən son tədbir olaraq, ümumi tətillə mübarizəyə başlamaq daha yaxşı olmazmı?..

Şelqa öz coşqunluğunu zorla saxlayaraq, tərəddüd edənlərə deyirdi:

– İnkilab ən yüksək strategiyadır. Strategiya isə qələbə fənnidir. Təşəbbüsü öz əlinə alan və cürətli olan qalib gələcəkdir. Siz bu məsələləri sonra, qalibiyyət qazandıqdan sonra gələcək nəsillər üçün bizim qələbənin tarixini yazmaq fikrinə düşdüyünüz zaman sakit-sakit götür-qoy edə bilərsiniz... Əgər biz bütün qüvvəmizi toplasaq, üsyan qaldırmağa nail olarıq. Silahı biz döyüş zamanı tapacağıq. Qələbəmiz təmin olunmuşdur, çünki qələbə qazanmaq istəyən bütün zəhmətkeş bəşəriyyətdir, biz isə, onun qabaqcıl dəstəsiyik. Bolşeviklər belə deyirlər. Bolşeviklər isə məğlubiyyətin nə olduğunu bilmirlər.

Şelqa bu sözləri dedikdə, bütün mübahisə müddətində susmuş olan ucaboy, göygöz bir gənc şaxtaçı çubuğunu ağzından çıxarıb, qalın bir səslə dedi:

– Bəsidir! Bəsidir çərənledik. İşə girişək, uşaqlar!..

116

Əynində zərbaftalı frak, ayaqlarında uzunboğaz corab olan ağ saçlı, ucaboy kamerdiner səssizcə yataq otağına girdi, stolun üstünə bir fincan şokolad və biskvitlər qoyub pəncərələrin pərdələrini xışıltı ilə çəkdi. Qarin gözlərini açıb dedi:

– Papiros ver.

Qarin onun hər bir addımını, hər bir hərəkəti, hər bir sözü ilə maraqlanan kübar amerikan cəmiyyətinin ac qarına papiros çəkməyi bir qədər ədəbsizlik əlaməti saydığını bildiyi halda, bu rus verdişini – acqarına papiros çəkməyi tərgidə bilmirdi.

Amerikan mətbuatı gündəlik felyetonlarında Pyotr Qarini tamamilə tərtəmiz göstərirdi. Guya keçmişdə o, şərab içmişsə də, bunu yalnız məcburiyyət qarşısında etmişdir. Əslində isə, guya içkidən zəhləsi gedirmiş... Bütün bu qəzetlər təsdiq edirdilər ki, onun madam Lamolun istirahət saatlarında ən çox sevdikləri məşğələ Bibliyadan sevdikləri fəsiləri ucadan oxumaqdan ibarət imiş. Bəzi kəskin hərə-

kətləri (Vill Davredakı əhvalat, kimya zavodlarının partladılması, amerikan eskadrasının batırılması və sairəni) bəziləri məşum bir təsadüf kimi, bəziləri də hiperboloid ilə ehtiyatsız rəftar kimi izah edirdilər; hər halda bu böyük adam guya bu hərəkətlərdən səmimi surətdə və dərinləndirilmiş peşmanlıq çəkirmiş və guya bütün qeyri-ixtiyari günahlarını tamamilə yumaq üçün, kilsənin ağuşuna girmək istə-yirmiş; nəhayət, onun haqqında yazırdılar ki, guya uşaqlıqdan ən azı idmanın on növü ilə bərk maraqlanmış.

Qarin yoğun papirosu çəkib altından altından şokolada baxdı. Əgər onu yaramaz və quldur hesab etdikləri əvvəlki vaxtlar olsaydı, əsəblərini yaxşıca hərəkətə gətirmək üçün sodalı su və konyak tələb edərdi; ancaq dünyanın yarısının diktatoru olan bir adama səhər-səhər konyak içmək yaraşmazdı. Belə bir ədəbsizlik onun taxtı ətrafında Napoleonun qvardiyası kimi möhkəm sıxlaşmış olan bütün ədəb-ərkanlı burjuaziyanı ondan iyrəndirirdi.

O, üz-gözünü turşuda-turşuda şokoladdan daddı. Qapının ağzında qəmgin-qəmgin duran kamerdiner astadan soruşdu:

– Cənab diktator şəxsi katibinə daxil olmağa icazə verirmi?

Qarin tənbel-tənbel çarpayısında oturub, ipək pijamasını geyə-geyə dedi:

– Gəlsin.

Katib içəri girib ləyaqətlə üç dəfə, – qapının ağzında, otağın ortasında və çarpayının yaxınlığında diktatora təzim etdi. Ona, – səhərimiz xeyir, – dedi. Gözaltı stula sarı baxdı.

– Oturun, – deyərək Qarin elə əsnədi ki, dişləri şaqıldadı.

Şəxsi katib oturdu. Bu, başdan-başa tünd rəngli paltar geyinmiş, sümükləri çıxmış, alını qırıxmış və yanaqları batmış orta yaşlı bir kişi idi. Gözlərinin qapaqları həmişə yarıyumulu idi. O, bütün Yeni Dünyaada ən nəzakətli bir adam sayılırdı və Pyotr Petroviç bu fikirdə idi ki, onu böyük maliyyəçilər Qarinin yanına bir xəfiyyə kimi təhkim etmişlər.

– Təzə nə xəbər var? – deyərək Qarin soruşdu. – Qızılın kursu necədir?

– Qalxır.

– Hər halda ağır-ağır qalxır, eləmi?

Katib melanxolik bir şəkildə göz qapaqlarını qaldırdı:

– Bəli, ağır-ağır qalxır. Hələ də ağır-ağır.

– Əclaflar!

Qarin zərli tuflləri yalın ayaqlarına keçirib, yataq otağının ağ xalçası üzərində gəzişməyə başladı.

– Əclaflar, eşşəklər!

Qeyri-ixtiyari olaraq onun sol əli arxasına getdi, sağ əlinin baş barmağını pijamasının tumanının bağına ilişdirib, bir çəngə saçını alnına düşmüş halda addımladı. Ehtimal ki, bu dəqiqə katibə də tarixi bir dəqiqə kimi gəldi: o, stulda dikəlib nişastalı yaxasından boynunu uzatdı və sanki tarixin addımlarını dinləməyə başladı.

– Əclaflar! – deyə Qarin axırıncı dəfə təkrar etdi. – Qızıl kursunun ağır-ağır qalxmasını mən özümə qarşı bir inamsızlıq kimi başa düşürəm. Mənə inanmamaq! Başa düşürsünüz mü? Mən ölüm cəzası təhdidi ilə qızıl külçələrin sərbəst satılmasını qadağan edən bir dekret çıxararam... Yazın: “Bu gündən etibarən senatın qərarı ilə...”

Bu işi qurtardıqdan sonra o, ikinci papirosu çəkdi. Papirosun kötüyünü içib qurtarmadığı şokolad fincanının içinə atıb soruşdu:

– Daha nə xəbər var? Mənim həyatıma qəsd təşəbbüsü aşkara çıxarılmayıb ki?

Katib pardaqlanmış uzun dırnaqlı uzun barmaqları ilə portfəldən bir vərəqə çıxarıb, ürəyində oxudu, çevirdi, bir də çevirdi.

– Dünən axşam və bu gün səhər saat yeddinin yarısında polis sizin canınıza iki qəsd təşəbbüsünü aşkara çıxarmışdır, ser.

– Aha! Çox yaxşı, bunu mətbuatda nəşr etdirin. Onlar kimlərdir? Ümid edirəm ki, camaat özü onların cəzasını vermişdir? Necə?

– Dünən axşam sarayın qabağında parkda bir cavan adam görünmüşdür, zahirdən fəhləyə oxşayır, ciblərindən iki dəmir qayka tapılmışdır, hər biri beş yüz qram ağırlığında. Təəssüf ki, artıq gec imiş, parkda adam az imiş və yalnız yoldan keçən bir neçə adam onun Allah kimi sevib itaət etdikləri diktatora qəsd etmək istədiyini duyub, nadürüstə bir neçə zərbə vurmuşlar. O, həbs edilmişdir.

– Bu yoldan ötənlər eləcə kənar adamlarmış, yoxsa agentlərmiş?

Katibin göz qapaqları titrədi, o, ağzının bir küncü ilə biləsən-bilməyəsən gülümsədi, bu misilsiz gülümsemənin bütün Şimali Amerikada tayı bərabəri yox idi.

– Məlum şeydir ki, ser, bunlar kənar adamlardır, sizə sadıq olan namuslu tacirlər idi, çər.

– O tacirlərin adları öyrənilsin, – deyə Qarin dikte etdi, – mətbuatda onlara hərərətli təşəkkür elan edilsin. Qəsd etmək istəyən

adam qanunun bütün ciddiyyəti ilə mühakimə olunsun. Məhkum olunduqdan sonra mən onu bağışlaram.

– İkinci qəsd də parkda olmuşdu, – deyə katib davam etdi.

– Sizin yataq otağınızın pəncərəsinə baxmaqda olan bir xanım aşkara çıxarılmışdır, ser. Xanımın yanında kiçik bir tapança varmış.

– Gəncdirmi?

– Əlli üç yaşında.

– Bəs camaat neyləyib?

– Camaat onun şlyapasını başından qapmaqla, çətirini sındırmaqla və əl çantasını ayaq altında tapdamaqla kifayətlənmişdir. Camaatın coşqunluğunun nisbətən belə zəif olmasının səbəbi budur ki, əhvalat səhər tezdən olmuş və qadının yazıq bir görkəmi varmış, camaatın coşduğunu gördükdə, həmin saat huşunu itirmişdir.

– O qoca qarğaya xaricə getmək üçün pasport verilsin və təxirsiz olaraq, Birləşmiş Ştatlar hədudundan kənar edilsin. Bu hadisə barəsində mətbuatda ötəri məlumat verilsin. Daha nə var?

Saat doqquza beş dəqiqə qalmış Qarin düş qəbul etdi, bundan sonra özünü bərbərin və onun dörd köməkçisinin sərəncamına verdi. O, üç laylı güzgünün qabağında, üstünə ketan döşəkağı salınmış diş müalicəsi kreslosuna bənzər xüsusi bir kreslodə oturdu. Eyni zamanda onun üzünə buxar verilir, iki sarışın qız zəhmətli döşəkçələrin üstündə hər iki əlinin dırnaqlarını xırdaca əyər, xırdaca qayçılar ilə işləyirdi, iki məharətli mulat qız da dırnaqlarını tuturdu. Saçlarına bir neçə tualet suyu və essensiya vurub burdular və elə daradılar ki, dazı görünmədi. Heyrətverici məharətinə görə baronet rütbəsi almış bərbər, Pyotr Petroviçin üzünü qırqıb pudraladı, üzünü və başını cürbəcür ətirlərlə ətirlədi: boynuna gül ətri, qulaqlarının ardına şipr, gicgahlarına Verne buketi, dodaqlarının dövrəsinə alma budağı (qreb epl), saqqalına ən zərif “toranlıq” ətri vurdu.

Bütün bu əməliyyatlardan sonra diktatoru ipək kağıza büküb, qalın içinə qoymaq və sərgiyə göndərmək olardı. Qarin çətinliklə axıra qədər dözdü, hər səhər onun üzərində bu əməliyyatlar edilirdi və qəzetlər onun “vanna qəbul etdikdən sonra on beş dəqiqəlik vaxtı” barəsində yazırdılar. Başqa çarəsi yox idi.

Sonra o, qarderob otağına keçdi, orada onu iki lakey və bayaqkı kamerdiner əlində corabları, köynəyi, ayaqqabıları və sair şeylər

gözlüyü. Bu gün üçün Qarin qəhvəyi rəngli kostyum seçmişdi. Qəzetçilər yazırdılar ki, diktatorun adamı heyran edən istedadlarından biri də qalstuk seçməyi bacarmasıdır. Qarin bütün bunlara tabe olmalı və qulağı daim səsdə olmalı idi. O, deyinə-deyinə tovuz tükü rəngində qalstuk seçdi.

Qarin orta əsr zövqündə işlənmiş yemək otağına keçə-keçə düşündü: "Buna uzun müddət dözmək olmaz. Budur, məlunlar mənim üçün rejim düzəldiblər!"

Qəlyanaltı edən zaman (yənə də birçə damcı içki içmədən) diktator gələn məktubları nəzərdən keçirməli idi. Ən qiymətli çinidən qayrılmış bir məcməyi içində üç yüzə qədər məktub vardı. Qızardılmış quru balıq, dadsız donuz eti və suda bişmiş duzsuz yulaf yaymasını çeynəyə-çeynəyə (idmançıların və əxlaqlı adamların səhər yeməyi belə olar), Qarin qarasına bir xışıldayan zərfi götürdü. Bulaşq çəngəl ilə onu cırıb öteri oxudu:

"Həyəcandan mənim qəlbim döyünür, əlim bu sətiqləri zorla yazır. Görəsən siz mənim barəmdə nə düşüncəsiniz? İlahi! Mən sizi sevirəm. Mən qəzetdə şəklinizi gördüyüm dəqiqədən sizi sevmişəm. Mən gəncəm. Ləyaqətli valideynin qızıyam".

Adətən belə məktublara fotosəkil də əlavə olunurdu. Bu gursaclı, məsum baxışlı və burunlarını axmaqca dik tutmuş qızların şəkillərinə baxdıqca (bir ay ərzində on minlərcə belə şəkil gəlmişdi), adamı dəhşət bürüyür, darıxmaqdan az qala ölürdü. Krestov adasından Vaşinqtona qədər, Petroqrada tərəfdəki tənha evin soyuq otağından, – burada Qarin o künden bu künçə var-gəl edə-edə, əlini sıxa-sıxa tamamilə naümid bir halda xilas olmaq üçün yol axtarırdı ("Bibiqon-dada" qaçması), – senatda qızıl sədrlik kreslosuna qədər, – iyirmi dəqiqədən sonra ora getməli idi, – Qarin baş gicəlləndirən bir yol keçmişdi... Dünyanı dəhşətə gətirmiş, yeraltı qızıl okeanına sahib olmuş, dünya hökmranlığını əldə etmişdi; məgər bütün bunlar ən darıxdırıcı filisterlik həyatının tələsinə düşmək üçündümü?..

– Tfu, lənət şeytana!

Qarin salfeti atıb, barmaqları ilə stolu çaldı. Daha heç bir şey fikirləşmək mümkün deyildi. Daha heç bir şeyə nail olmalı deyildi. Ən yüksək dərəcəyə çatmışdı. Diktator idi. Görəsən indi də imperator rütbəsinə tələb etsin? Onda onu lap əldən salarlar. Qaçıb getsinmi? Hara? Həm də nə üçün? Zoyanın yanmamı? Ax, Zoya. Rütubətli, ilıq bir gecədə köhnə Vill Davre mehmanxanasında onunla aralarında

başlanmış olan ən başlıca şey, o rabitə qırılmışdı. O zaman pəncərənin ardından gələn yarpaq xışıltıları altında Qarinin macəraçılığının bütün fantastik aləmi doğrulmuşdu. Onda yaxınlaşmaqda olan mübarizə həyəcanı onu bürümüşdü. Onda – bütün dünyanı sənin ayaqların altına ataram... – demək asan idi... İndi, budur, Qarin qalib gəlmişdir. Dünya onun ayaqları altındadır. Amma dünyanın hakimi olan Qarin duzsuz yayma yeyir, əsnəyə-əsnəyə şəkillərdəki axmaq sir-sifətlərə baxır. Vill Davredə gördüyü o fantastik yuxu yoxa çıxmışdı... İndi görək o, dekretlər versin, özünü böyük adam kimi göstərsin, hər bir cəhətdən ədəb-ərkanlı olsun... Lənət şeytana!.. Yaxşı olardı ki, bir konyak tələb etsin.

O, lakeylərə sarı baxdı, onlar panoptikumdakı müqəvvalar kimi uzaqda, qapının ağzında durmuşdular. Onlardan ikisi həmin saat irəli gəlib, biri sualedici bir ifadə ilə baş əydi, o biri isə dedi:

– Cənab diktatorun avtomobili hazırdır.

Diktator senatda dabanlarını həyasızcasına yerə döyə-döyə girdi. Zərli kresloya oturub, iclasın açılması formulunu gur səslə söylədi. Onun qashları çatılmış, üzü əzm və qətiyyət ifadə edirdi. Bu dəqiqədə onlarca aparat onun şəklini çəkdi və kinoya aldı.

Senat bu gün ona aşağıdakı fəxri adları vermək şərəfinə nail olmuşdu: Aşağı – uels lordu, Neopoliton hersoqu, Şarlerua qrafı, Mühlauzen baronu və Ümumrusiya imperator şeriki. Şimali Amerika Ştatlarında, demokratik bir ölkə kimi, təəssüf ki, fəxri adlar yox idi, buradan ona "Bizmenof qott" fəxri adı verdilər, bunun da mənası "Allahın lütfü ilə tacir" deməkdi.

Qarin təşəkkür etdi. O, qarşısında, bu iki dünyanı təmsil edən salonda amfiteatr şəklində cərgələr halında oturmuş yağlı daz kəllələrə və möhtərəm keçəl başlara məmnuniyyətlə tüpürürdü. Ancaq o başa düşürdü ki, tüpürə bilməyəcək, indicə ayağa qalxıb onlara təşəkkür edəcəkdə.

O, amfiteatr halında oturub onu alqışlayanların qarşısında (bəstə boyu, solğun üz və sivri saqqalı ilə) ayaq üstə durub ürəyində deyirdi: "Bir dayanın, mən sizə irq seçimi və ilk min nəfər haqqında layihəmi təqdim edərdəm, onda görürsünüz" ...Ancaq özü də hiss edirdi ki, bu lord, hersoq, qraf, ilahi tacir kimi fəxri adlar onun əl-qolunu möhkəm bağlamışdır və heç bir qəti hərəkət edə bilməyəcəkdir... İndi də senatın salonundan çıxıb banketə getməlidir...

Küçədə diktatorun avtomobilini çıxıra-çıxıra alqışlayıb salamlayırdılar. Amma diqqətlə baxanda görünürdü ki, çıxıranlar hamısı yekəpər, paltarlarını dəyişmiş polis və məmurlara bənzəyən cavanlardır. – Qarin onlara baş əyib, limon rəngində əlcək geymiş əlini yelləyirdi. Eh, əgər o, Rusiyada doğulmuş olmasaydı, inqilabları görmüş olmasaydı, yəqin ki, şəhərin içi ilə bu şadlıq edən, öz sədaqət duyğularını “hip-hip” çığırtıları və yaxalarına taxdıqları gül-çiçəkləri tullamaqla ifadə edən bu adamların arasından keçmək ona böyük bir ləzzət verərdi. Amma Qarin zəhərlənmiş bir adam idi. O, açıqlanıb öz-özünə deyirdi: “Bunlar ucuz, dəyərsiz şeylərdir, yumun ağzınızı, sevinməli bir şey yoxdur”. O, şəhər dumasının qapısı ağzında maşından düşdü. Burada onlarca qadın əli (neft, dəmiryolu, konserv və sair kralların qızları) onun başına çiçəklər səpirdilər.

O, pilləkəni çıxı-çıxı sağa-sola öpüş göndərirdi. İlahi tacirin şərəfinə salonda musiqi gürultu ilə çalmağa başladı. O oturduqda, hamı oturdu. “P” hərfi şəklində düzülüb, üstünə ağappaq süfrə salınmış stollar çiçəklərlə bəzənmiş, büllur qab-qacaq parıldaşırdı. Hər bir yemək qab-qacağının yanında müxtəlif ölçüdə on bir gümüş bıçaq və on bir çəngəl qoyulmuşdu (irili-xırdalı qaşıqlar, dəniz xərçəngi üçün pinsetlər və qulança üçün maşacıqlar bura daxil deyildi), hansı bıçaq və çəngəl ilə hansı yeməyi yemək lazım gəldiyini görək çaşbaş salmayaydın.

Qarin qəzəbindən dişlərini bir-birinə sıxıb qıcırdatdı: bunlara bir bax, aristokratlar, – bu süfrə başında oturan iki yüz nəfərdən dördü üçü övvəllər küçələrdə siyənək balıqları satıblar, indi isə, on birdən az çəngəl işlətmək onlar üçün ədəbsizlik sayılır! Amma bütün gözlər diktatora zillənmişdi. Bu dəfə də o, ictimai təzyiqə tabe olub, süfrə başında özünü nümunəvi apardı.

Tısağa şorbasından sonra nitqlər başlandı. Qarin əlinə şampan şərəbi ilə dolu qədəh, ayaq üstə durub, onları dinləyirdi. Başından ani bir fikir keçdi: “Möhkəm içəcəyəm!” Amma bu mənasız, boş bir təşəbbüs idi.

Yanında oturmuş iki çərənci gözəl xanıma o hətta dedi ki, axşamlar, doğrudan da, Bibliya oxuyur.

Üçüncü şirin yemək ilə qəhvə içmək arasında o, nitqlərə cavab verdi:

“Cənablar, sizin mənə lütf etdiyiniz hakimiyyəti mən ilahi bir niyyət kimi qəbul edərdim və müqəddəs vicdani vəzifəm mənə əmr

edir ki, tarixdə, misli görülməmiş bu hakimiyyəti bizim bazarlarımızın genişləndirilməsi, sənayemizin, ticarətimizin parlaq bir surətdə çiçəklənməsi və əxlaqsız qara camaatın mövcud quruluşu yıxmaq üçün göstərdikləri təşəbbüsləri aradan qaldırmaq üçün sərf edəmə...” və sairə, və sairə.

Diktatorun nitqi çox yaxşı təsir bağışladı. Doğrudur, bu nitq qurtardıqda, diktator öz-özü ilə danışmış kimi nəse üç qüvvətli söz də əlavə etdi, amma bu sözlər anlaşılmaz bir dildə, görünür ki, rus dilində söyləndiyi üçün, bunları başa düşən olmadı. Sonra Qarin hər üç tərəfə baş əyib, şeypurların ulaşması, təbəllərin gürultusu və şəhər çıxırtıları altında salondan çıxdı. O, evə getdi.

Sarayın vestibülündə o, əlaqəcini və şlyapasını yerə tulladı (bunları qaldırmaq üçün yüyürüşən lakeylər arasına çaxnaşma düşdü), əllərini şalvarının ciblərinə soxub və saqqalını qəzəbli bir halda dik tutub, gözəl xalının üstü ilə yuxarı çıxdı. Kabinetdə şəxsi katibi onu gözləyirdi.

– Axşam saat səkkizdə “Pasifik” klubunda cənab diktatorun şərəfinə axşam yeməyi veriləcək və simfonik orkestr çalacaqdır.

– Yaxşı, – deyərək Qarin cavab verdi. – Daha nə var?

– Bu gün saat on birde “İndiana” mehmanxanasının ağ salonunda bal təşkil edilir, şərə...

– Hər ikisinə zəng edib bildirin ki, şəhər bələdiyyə idarəsində dəniz xərçəngini çox yediyimdən xəstələnmişəm.

– İcazənizlə fikrimi bəyan etmək istərdim ki, siz bu yalan xəstələnməyinizdən daha çox əziyyət çəkməli olacaqsınız: həmin saat bütün şəhər sizə öz təəssüfünü bildirmək üçün axışıb gələcəkdir. Bundan əlavə qəzet müxbirləri də bir yandan. Onlar hətta buxarı bacalarından da içəri soxulacaqlar...

– Siz haqlısınız. Mən banketlərə gedirəm, – Qarin zəngi çaldı. – Vannanı. Axşam paltarlarımı, orden və nişanlarımı hazırlayın.

Qarin stolun arxasına oturdu (sol tərəfində radioqəbuledici, sağ tərəfində telefonlar, düz qabağında isə diktofon borusu vardı). Qabağına bir parça kağız çəkib, qələmi mürekkəbə batırdı və birdən fikrə getdi...

O, rus sayağı qalın, iri xətlə yazmağa başladı:

“Zoya, əzizim, mənə necə axmaq bir vəziyyətə düşdüyümü yalnız siz dərk edə bilərsiniz...”

Saat səkkizə on beş dəqiqə qalmış Qarin tələsik stola yaxınlaşdı. Onun əynində frak, döşündə ulduzlar və nişanlar var idi, jiletinin üstündən çarpaz lent salınmışdı. Daimi surətdə Qızıl adanın stansiyasının dalğasına qurulmuş radioqəbuledicidən kəskin signal səsləri gəldi. Zoyanın aydın seçilən, amma başqa bir planetdən gəlmiş kimi, cansız səsi rusca təkrar edirdi:

– Qarin, biz məhv olduq... Qarin, biz məhv olduq... Adada üsyan qaldırılmışdır. Böyük hiperboloidi ələ keçiriblər... Yansen mənimlədir... Mümkün olsa, “Arizona”ya minib qaçaçağıq.

Səs kəsildi. Qarin qulaqlıqları çıxarmadan, stolun yanında durmuşdu. Şəxsi katibi, əlində Qarinin silindri və əlağacı, qapının ağzında durub onu gözləyirdi. Birdən qəbuledici yenidən signal verməyə başladı. Amma artıq başqa bir səs, kəskin bir kişi səsi ingilis dilində deyirdi:

“Ey bütün dünya zəhmətkeşləri. Birləşmiş Ştatları bürümüş çaxnaşmanın miqyası və nəticələri sizə məlumdur...”

Qarin Şelqanın beyannaməsini axıra qədər dinləyib, qulaqlıqları çıxardı. Tələsmədən, dodağının bir ucu ilə gülümsünə-gülümsünə, siqarını yandırdı. Stolun qutusunda bir yığın yüzdollarlıq pul və yoğun lüləli tapançaya bənzər nikəllənmiş bir aparat götürdü: bu aparat onun son ixtirası idi, – bu, cib hiperboloidi idi. O, qaslarının işarəsi ilə şəxsi katibini çağırırdı:

– Əmr edin, təxirsiz yol məşinını hazırlasınlar.

Bütün bu müddət ərzində ilk dəfə olaraq katibinin göz qapaqları açıldı, onun kəskin baxışlı sarı gözləri Qarinə zilləndi:

– Axı cənab diktator...

– Sus! Bu saat qoşunların rəisinə, şəhərin qubernatoruna və mülki hakimlərə xəbər verin ki, saat yeddidən hərbi vəziyyət elan edilir. Şəhərdə intizamı pozanlara qarşı görülməli yeganə tədbir güllələnmək olacaqdır.

Katib bir anda qapının ardında yox oldu.

Qarin üçaylı güzgüyə yaxınlaşdı. Onun döşündə nişanlar və ulduzlar vardı, rəngi solğundu, panoptikumdakı mum müqəvvalara bənzəyirdi. Qarin xeyli müddət öz-özünə baxdı və birdən onun sol gözü xüsusi, gülünc bir şəkildə göz vurdu. O, pıçıltı ilə öz-özünə dedi: “Pyer Qarri, daban al qaç, bacardıqca tez əkil”.

Qızıl adadakı hadisələr iyunun iyirmi üçündə axşamüstü başladı. Okean bütün günü çalxanmaqda idi. Tufan buludları cənub-qərb tərəfdən axışib gəlirdi. Odlu şimşəklərdən ələ bil göy yarılırdı. Su tozu qaynaşan bir duman halında bütün adanın üstü ilə uçub gedirdi.

Günün axırına yaxın tufan keçib getdi. Şimşəklər uzaqda, okeanın bir kənarında çaxırdı, amma külək azalmayan bir qüvvətlə ağacları yerə öyir, uca fənərləri yırğalayır, məftilləri qırırdı; barakların damlarını öyrü-zolaqlar halında qoparıb aparırdı. Bütün adanın üzərində ələ şiddətlə vıyıldayırdı ki, bütün canlılar evlərə girib gizlənmişdi. Körfəzdə qalın borazlarla bağlı gəmilər cırıldayırdı. Külək bir neçə yük gəmisinin lövbərinin zəncirini qırıb onları dənizə aparmışdı. Kiçik bir körfəzdə, sarayın qarşısında, dalğaların üzərində “Arizona” tilov qarovulu kimi atılıb-düşürdü.

Son zamanlar adanın əhalisi xeyli azalmışdı. Şaxtadakı işlər durmuşdu. Madam Lamolun nəhəng tikintilərinə hələ başlanmamışdı. Altı min fəhlədən beş yüz nəfərə qədər qalmışdı. Qalanları qızıl ilə yüklənib, adanı tərk etmişdilər. Qəsəbədə fəhlə baraklarını söküb gələcək tikinti işləri üçün yeri hamarlamışdılar.

Bu xırdaca yer parçasında qvardiyaçılar üçün görməli heç bir iş qalmamışdı. Sarı-ağ geyimli qvardiyaçıların qoruyucu köpəklər kimi əllərində tüfəng qayaların üzərində durub keşik çəkdiqləri, tikanlı məftillərin ardında addımlayaraq tüfənglərinin çaxmaqlarını mənəli-mənəli şaqqıldatdıqları vaxtlar keçmişdi. Qvardiyaçılar içkiyə qurşanmışdılar. Böyük şəhərlərin, qəşəng restoranların həsrətini çəkirdilər. Onlar məzuniyyət istəyir, üsyan qaldırmaqla hədələyirdilər. Amma Qarin qəti surətdə tapşırırmışdı ki, heç kəsə məzuniyyət və işdən çıxmağa icazə verilməsin. Qvardiyaçıların qışları böyük hiperboloidin lüləsinin təhdidi altında idi.

Qışlarda qızgın qumar oyunu gedirdi. Qışların qabağındakı qızıl qalaqları acı turp kimi hamının zəhləsini tökdüyündən, qumarı xüsusi adlara yazılmış qəbzələrlə oynayırdılar. Tüfəngdən, işlənilmiş yaxşılaşmış çubuqdan, bir şüşə köhnə konyakdan və ya “sifətə bir-iki şapalaq vurmaqdan” oynayırdılar. Axşamüstü, demək olar ki, bütün qışlaldakılar içib lül qənbər olurdular. General Subbotin, intizam bir yana dursun, adicə ədəb-ərkanı da zorla saxlaya bilirdi.

General Subbotin hər axşam zabitlərin yeməxanasında çıxıra-
çığıra deyirdi:

– Ayıbdır, cənab zabitlər, lap düşkünleşmişiz, cənab zabitlər!

Heç bir tədbir təsir etmirdi. Ancaq sərxoşluq heç bir vaxt iyunun
iyirmi üçündə tufan günü olduğu dərəcəyə çatmamışdı. Vıyıldayan
külək qvardiyaçıları yaman darıxdırmış, onların keçmiş xatirələrini
canlandırmış, köhnə yaralarını təzələmişdi. Su yağış kimi pəncərələrə
vururdu. Səmanın topları gur-gur guruldayırdı. Divarlar titrəyir,
stolların üstündə stəkanlar cingildəyirdi. Uzun stolların arxasında
oturmuş qvardiyaçılar dirseklerini stolun üstünə qoyub, çoxdan
yuyulmamış, daranmamış dəlisov başlarını əllərinə söykəyib, düşmən
mahnısını oxuyurdular: “Ax, abloçka kuli kotissya..” Kim bilir nə
qədər uzaq zamanlardan dalgaların arasında itib-batmış bu adaya
gətirilmiş bu nəğmə doğma vətənin bir çimdik duzunu xatırladırdı.
Gözləri yaşla dolu sərxoş başlar yırgalanırdı. General Subbotinin
çağırmaqdan səsi batmışdı; onlara təsir etmədiyini görüb, hamısını
söyüb yamanlaya-yamanlaya özü də bərk içmişdi.

İnqilab komitəsinin kəşfiyyatı (İvan Qusevin simasında) düşmənin
qışlalarda pis vəziyyətdə olduğunu xəbər vermişdi. Axşam saat yeddi
radələrində Şelqa, yanında beş nəfər ucaboy şaxtaçı (qışlaların
qarşısındakı) hərbi həbsxanaya yaxınlaşıb, iki sərxoş növbətçi ilə
söyüşməyə başladı; bu növbətçilər çatılmış tufənglərin yanında
keşik çekirdilər. Onlar sayıqlıqlarını itirmişdilər. Birdən-birə onları
vurub yerə yıxdılar, silahlarını aldılar və əl-qollarını bağladılar. Şelqa
yüzə qədər tufəng ələ keçirdi. Tufəngləri həmin saat ağacların,
kolların dälində gizlənə-gizlənə, düz yerlərdə sürünə-sürünə, fənər
direklərinin dibindən qaça-qaça gələn fəhlələrə payladılar.

Yüz adam qışlalara soxuldu. Dəhşətli bir çaxnaşma qopdu. Qvar-
diyaçılar hücum edənləri şüşələrlə və kətilərlə qarşıladılar. Geri
çəkilib özlərini düzəltdilər və tapançalardan atəş açdılar. Pillekən-
lərdə, dəhlizlərdə, yataqxanalarda vuruşma gedirdi. Ayıqlarla sə-
rxoşlar əlbəyaxa vuruşurdular. Sınımış pəncərələrdən vəhşi fəryad
səsləri gəlirdi. Hücum edənlər az idilər, beş nəfərə bir nəfər, –
amma onlar qabarlı iri yumruqları ilə incə-mincə sarı-ağ geyimli qvar-
diyaçıları zəncirlə taxıl döyən kimi döyüb əzişdirirdilər. Hücum
edənlərə kömək gəldi. Qvardiyaçılar özlərini pəncərələrdən atmağa
başladılar. Bir neçə yerdə yanğın baş verdi. Qışlaları tüstü бүürdü.

Yansen sarayın bom-boş, qaranlıq otaqlarının içində yüyürdü.
Dənizin dalgaları sarayın eyvanına gurultu və fıslıtlı ilə hücum edirdi.
Külək vıyıldayır, pəncərələrin çərçivələrini titrədirdi. Yansen madam
Lamolu çağırır, dəhşətli həyəcanı dinləyirdi.

O, sarayın Qarinə məxsus aşağı hissəsinə yüyürüb, pillekənləri
bir sajen uzunluğunda sıçrayışlarla enirdi. Aşağıdan güllə səsləri,
tək-tək çıxıntılar eşidilirdi. O, heyətdəki bağa baxdı. Ora bom-boş idi.
Heç kəs yox idi. Qarşı tərəfdə sarmaşiq basmış tağın altındakı dar-
vazalara bayırdan hücum edirdilər.

Heç belə də bərk yatmaq olardımı, Yansen yalnız pəncərə şüşə-
sini sındıran güllənin səsinə yuxudan oyanmışdı.

Görəsən madam Lamol qaçmışdı? Bəlkə də onu öldürüblər?

O, qarasına bir qapını açdı. İçəri girdi. Dörd göyümtül şar, bir də
naxışlı tavandan asılmış beşinci şar üzərində cihazlar, ölçülü mermər
lövhələr, laklanmış xırdaca qutular və katod lampaları olan xırdaca
şkaflar, dinamo məftilləri olan yazı stolunu işıqlandırmışdı; stolun üstü
çertyojlarla dolu idi. Bura Qarinin kabineti idi. Xalçanın üstündə
əzik-üzük bir yaylıq var idi. Yansen onu yerdən qaldırdı, – yaylıqdan
madam Lamolun işlətdiyi ətirlərin qoxusu gəlirdi. Onda Yansenin
yadına düşdü ki, kabinetdən böyük hiperboloidin liftinə gedən yeraltı
bir yol var, hardasa buralarda bir gizli qapı olmalıdır. Madam Lamol,
əlbəttə, ilk güllə səslərini eşidən kimi qülləyə qaçmışdır, – necə
olub ki, Yansen bunu əvvəldən başa düşməyib!

O, ətrafına göz gəzdirib qapını axtardı. Amma birdən sındırılan
şüşə cingiltiləri, ayaq tappıltıları eşidildi, divarın o tayından adamlar
tələsə-tələsə bir-birini səsləyirdilər. Onlar saraya soxulmuşdular.
Bəs görəsən madam Lamol niyə ləngiyir? Yansen ikilaylı naxışlı
qapıya sarı yüyürüb açarla bağladı. Tapançasını çəkdi. Sanki bütün
saray ayaq tappıltıları, səslər və çıxıntılarla dolmuşdu.

– Yansen!

Madam Lamol onun qarşısında durmuşdu. Onun rəngi qaçmış
dodaqları tərpeşirdi, amma Yansen onun sözlərini eşitmirdi. Yansen
ağır-ağır nəfəs ala-ala, onun üzünə baxırdı.

– Məhv olduq, Yansen, məhv olduq! – deyə madam Lamol təkrar
etdi.

Onun əynində qara paltar vardı. Ensiz və zərif əllərini sinəsinə qısmışdı. Gözləri fırtınalı dəniz kimi həyəcanlı idi. Madam Lamol dedi:

– Böyük hiperboloidin lifti işləmir, onu lap yuxarı qaldırmışlar. Qüllədə kimse oturmuşdur. Onlar bayır tərəfdən tirlərin üstü ilə dırmaşmışlar... Mən əminəm ki, bu həmin oğlan Qusevdir...

Madam Lamol barmaqlarını şaqqıldada-şaqqıldada naxışlı qapıya baxdı. Qaşları çatıldı. Qapının o tayından onlarca adamın ayaq tappıltısı gəlirdi. Bərk çığırtı qopdu. Adamlar əlləşirdilər. Tələsik bir neçə güllə atıldı. Madam Lamol tez stolun arxasına oturub cərəyan açarını bənd etdi. Dinamo yavaşdan uğuladı, bənövşəyi armudu lampalar işıqlandı. İşarə verən açar tıqqıldamağa başladı.

– Qarin, biz məhv olduq... Qarin, biz məhv olduq... – deyə madam Lamol mikrofonun şəbəkəsi üzərinə əyilib dalbadal təkrar etdi.

Aradan bir dəqiqə keçməmiş, yumruq və təpiklərlə döyülən naxışlı qapı cırıldadı.

Bayırdan səslər gəldi: – Açın qapını!.. Aç!..

Madam Lamol Yansenin əlindən yapışb, onu divara sarı çəkdi və döşəmənin naxışlı haşiyəsini ayağı ilə basdı. İki yarım sütun arasındakı şoflu panel səssizcə aşağı endi. Madam Lamolla Yansen yeraltı yolla keçib getdilər. Panel qalxıb əvvəlki yerində dayandı. Tufandan sonra coşqun okeanın üzərində ulduzlar xüsusən aydın bir işıqla sayrımaqda idi. Külək adamı vurub yırırdı. Sahilə çarpan dalğalar xeyli uca qalxırdı. Qayalar uğuldayırdı. Okeanın gurultusu içərisində tufəng səsləri də eşidilirdi. Madam Lamol ilə Yansen kolların və qayaların ardında gizlənə-gizlənə, şimal körfəzinə sarı qaçırdılar, burada həmişə kiçik motorlu bir kater dururdu. Sağ tərəfdə saray qara bir divar kimi ucalırdı, sol tərəfdə dalğaların köpüklü tepələri ışıldayı, uzaqda isə, dalğalarda oynayan “Arizona”nın işıqları görünürdü. Arxa tərəfdə göyə ucalan şəbəkəli bir kölgə halında böyük hiperboloidin qülləsi gözə çarpırdı. Onun da təpəsində işıq yanırdı.

Madam Lamol qaça-qaça geri qanrılıb, əli ilə qüllə tərəfi göstərib çığırdı:

– Bir baxın, oradan işıq gəlir! Bu, ölümdür!

Madam Lamol dik eniş ilə dalğaların tutmadığı körfəzə sarı endi. Burada sarayın eyvanına çıxan pilləkənin qabağında kiçik bonun yanında bir kater atılıb-düşməkdə idi. Madam Lamol katerə atılıb, onun arxa tərəfinə yüyürdü və titrəyən əlləri ilə starteri işə saldı.

– Tez olun, Yansen, tez olun!

Xırdaca kater zəncir ilə bağlanmışdı. Yansen tapançanın lüləsini zəncirin halqasına keçirib qıfılı qırdı. Yuxarıda, eyvanda pəncərələr cingilti ilə taybatay açıldı və orada silahlı adamlar göründü. Yansen tapançanı tullayıb zəncirin katerə bağlandığı yerdən yapışdı. Onun əzələləri gərildi, boynunun damarları şişdi, gödəkcəsinin yaxasındakı ilmək qopdu. İşə salınmış motor birdən-birə guruldamağa başladı. Eyvandakı adamlar pilləkənlə aşağı yüyürdülər və əllərindəki tufənglərini oynada-oynada çığırdılar: “Dur. Dayan!”

Yansen son gücünü vurub, zənciri qırdı, gurultu salan kateri dalğalara sarı bərk itələdi, katerin içi ilə iməkləyə-iməkləyə sükana sarı yüyürdü.

Kater geniş bir yarımdairə vuraraq, körfəzin dar çıxacağına sarı sürətlə üzməyə başladı. Onun ardınca atılan güllələrin parıltısı görünürdü.

“Arizona”nın böyründə dalğalarda atılıb-düşən katerin içindən Yansen çığırdı:

– Pilləni verin, məlun şeytanlar! Baş köməkçi hardadır? Yatıb! Onu asaram!

– Burdayam, kapitan, burdayam. Baş üstə, kapitan.

– Burazları baltala! Motorları işə sal! Tam sürətlə! İşıqları söndür!

– Baş üstə!

Fırtına vaxtı qoyulan pillələrlə gəmiyə əvvəlcə madam Lamol çıxdı. Gəminin کنارından əyilib gördü ki, Yansen qalxmaq istəyir, amma nədənsə böyrü üstə yıxılır və ona atılan ipin ucunu qıc olmuş halda tutmağa çalışır. Dalğa katerlə bərabər onu da altına aldı; sonra onun ağrının şiddətindən dəyişmiş üzü yenidən görünürdü. O, ağzına dolan suyu tükürürdü.

– Yansen, sizə nə olmuşdur?

– Yaralanmışam.

Dörd dənizçi katerə atıldı, Yansenin qollarına girib onu gəmiyə qaldırdılar. Göyörtədə o, əlini böyrünə atıb yıxıldı və huşunu itirdi. Onu kayuta apardılar.

“Arizona” dalğaları yara-yara, su uçurumlarının içinə bata-bata, tam sürətlə adadan uzaqlaşdı. Gəmiyə baş köməkçi komanda edirdi. Madam Lamol onunla yan-yanə körpücükdə durub məhəccərlərdən bərk yapışmışdı. Onun üst-başından su axırdı, paltarı bədəninə yapış-

mışdı. O, yanğın şəfəqinin artmasına (qışlalar yanırdı) və küləkdən burula-burula alov saçan qara tüstünün adanı bürüməsinə baxırdı. Birdən o, yəqin ki, nəşə görüb komandirin qolundan yapışdı:

– Cənub-qərbə döndərin...

– Burada qayalar var, madam.

– Susun, sizin işiniz deyil!.. Adanı sol yanda qoyub keçin.

Madam Lamol hiperboloidin şebəkəli qülləsinə sarı yüyürdü. Gəminin burnundan göyertə ilə axışan su madam Lamolu bürüyüb yerə yıxdı. Bir matros onu tutdu, o tamam su içində idi və qəzəbdən coşmuşdu. O, dənizçinin əlindən çırpınıb çıxdı və qülləyə dırmaşmağa başladı.

Adadan yanğın tüstüsündən xeyli yüksəkdə göz qamaşdırıcı bir ulduz parıldayırdı, – bu, böyük hiperboloidin “Arizona”-nı axtaran şüası idi.

Madam Lamol vuruşmağı qərara aldı; hamısı birdir, qüllənin üzərindən xeyli uzaqları tutan hiperboloid şüasından qaçıb qurtarmaq mümkün olmayacaqdır. Şüa əvvəlcə ulduzlara doğru yüksəldi, sonra üfqü bir neçə saniyə içərisində dörd yüz kilometrlik bir dairəni hərhləndi. Ancaq indi o, okeanın qərb hissəsini axtara-axtara, dalgaların təpələrini gəzir və qalın buxar sütunları halında iz buraxırdı.

“Arizona” adadan yeddi mil aralı, tam sürətlə gedirdi. O, gah dorlarının ucuna qədər xışıldayan suların içinə batır, gah bir qabıq kimi dalğanın təpəsinə qalxırdı, bu zaman gəminin arxasındakı qüllədən madam Lamol adanı cavab şüa ilə vururdu. Orada artıq bir neçə taxta tikintiləri od tutub yanırdı. Qılgılcım topalarını külək yüksəklərə qaldırdı. Sanki onları nəhəng bir köpük köpükləyirdi. Yanğının şəfəqi bütün dalğalı okeana yayılmışdı. Budur, “Arizona” dalğanın təpəsinə qalxdıqda, onu adadan gördülər və yandırıcı ağ iyne kimi şüa onun ətrafında oynamağa başladı, qırıq əyri xətlər halında lap gəminin yaxınlığında yuxarı-aşağı qalxıb-enir, gah gəminin burnunun qabağına, gah da arxadan suya dəyirdi.

Zoyaya elə gəldi ki, göz qamaşdırıcı ulduz dümdüz onun gözlərinə düşür və o özü aparatın lüləsi ilə uzaq qüllədəki bu ulduzun üstünü örtməyə çalışdı. “Arizona”-nın su pərləri qızğın bir surətdə uğuldayır, gəminin arxa tərəfi sudan kənara çıxır, gəmi artıq burnu üstə əyilib dalgaların üzərindən sürüşürdü. Elə bu zaman şüa hədəfi tapıb ucaldı və titrədi, dümdüz nişan alaraq, yayınmadan düz gəminin üzərinə enməyə başladı. Zoya gözlərini yumdu. Yəqin ki, gəminin

göyertəsində durub bu döyüşün şahidi olanların ürəkləri hərəkətdən qaldı.

Zoya gözlərini açdıqda, onun qarşısında bir su divarı vardı. Bu, “Arizona”-nın sürüşməkdə olduğu bir uçurum idi. Zoya fikirləşdi: “Bu hələ ölüm demək deyildir”. Əlini aparatdan çəkdi və qolları təqətsiz halda yanına düşdü.

Gəmi yenidən dalğanın üzərinə qalxmağa başladıqda, onların nə səbəbə ölümündən xilas olduqları anlaşıldı. Nəhəng tüstü burumları bütün adanın və qüllənin üstünü bürümüşdü, – yəqin ki, neftlə dolu sisternlər partlamışdı. Bu tüstü pərdəsinin ardında “Arizona” arxayınca çıxıb gedə bilirdi.

Zoya bilmirdi ki, böyük hiperboloidi vurub məhv edə bilmişdir, yoxsa o yalnız tüstünün ardında olduğu üçün görünmür. Ancaq indi artıq hamısı bir deyildimi... O çətinliklə qüllədən aşağı endi. Gəminin iplərindən yapışa-yapışa kayuta yönəldi. Orada göy pərdələrin ardında Yansen ağır-ağır nəfəs almaqda idi. Zoya kresloya yıxılıb, mumlu kibriti yandırdı və papirosunu alışdırdı.

“Arizona” şimal-qərbə sarı gedirdi. Külək zəifləmişdi, ancaq okean hələ də sakit deyildi. Gəmi gündə bir neçə dəfə şerti işarələr göndərrib, Qarinlə rabitə bağlamağa çalışırdı və bütün dünyada yüz minlərlə radioqəbuledicilərdə Zoyanın səsi eşidilirdi: “Hə edək, hara gedək, hara gedək? Biz filan en və filan uzunluq dairəsindəyik. Əmr gözləyirik”.

Bu radioverilişini tutan okean gəmiləri “dənizlərin qenimi” “Arizona”-nın yenidən əyan olduğu bu dəhşətli yerdən uzaq olmağa çalışırdılar.

119

Yanan neftin tüstü buludları Qızıl adanın üstünü bürümüşdü. Tufandan sonra hava tamamilə sakitləşmiş və qara tüstü buludsuz səmaya qalxaraq, okeanın sularına bir neçə kilometr sahəyə kölgə salmışdı.

Ada bom-boş görünürdü, yalnız saxta tərəfdə, həmişə olduğu kimi, elevatorların çələkləri ara vermədən cırlıdamaqda idi.

Sonra, sakitlikdə musiqi səsi gəldi: tənənəli ağır marş çalınırdı. Tüstülü qaranlığın içərisində iki yüzə qədər adam görmək olardı:

onlar başlarını dik qaldırıb gedirdilər və üzlərində sərt, qətiyyətli bir ifadə vardı. Qabaqda dörd nəfər, çiynlərində nəsə, qırmızı bayrağa bürünmüş bir şey aparırdı. Onlar böyük hiperboloidin şəbəkəli qülləsi ucaldığı qayanın üstünə çıxdılar və gətirdikləri uzunsov bağlamayı onun dibində yerə qoydular.

Bu, İvan Qusevin nəşi idi. O dünən “Arizona” ilə vuruşma zamanı həlak olmuşdu. O, bayır tərəfdən qüllənin şəbəkəli bəndlərinin üstü ilə pişik kimi yuxarı dırmaşaraq, böyük hiperboloidi işə salmış və nəhəng dalğaların arasından “Arizona”-nı tapmışdı.

“Arizona”dan salınan odlu şerid adanın üzərində oynasa-oynasa, binaları yandırır, fəner dirəklərini və ağacları biçib töküdü. İvan “əfi ilan!” – deyər aparatın lüləsini ona sarı çevirə-çevirə və Taraşkin ona savad öyrəndə, yazı dərsi zamanı etdiyi kimi, dilini çıxarıb onunla guya özünə kömək edirdi.

O, “Arizona”-nı tutub, aparatın fokusuna salmış, şüanı gəminin burnunda və arxasında suya vura-vura, gəmiyə yaxınlaşdırırdı. Yanan sistemlərdən qalxan tüstü buludları ona mane olurdu. Birdən “Arizona”dan salınan şüa göz qamaşdırıcı bir ulduza döndü və parıldaya-parıldaya İvanı gözlərindən sancdı. Şüa onu vurub deşdi və o, böyük hiperboloidin qapağı üstünə yıxıldı...

– Rahat yat, Vanyuşa, sən bir qəhrəman kimi öldün, – deyər Şelqa İvanın nəşi önündə diz çökdü, bayrağın ucunu qaldırıb, oğlanın alnından öpdü.

Şeypurlar çalındı və iki yüz adam bir səslə “İnternasional” oxudu.

Aradan bir az keçdikdən sonra qara tüstü buludları arasından ikimotörülü güclü bir təyyarə göründü. O yüksəklərə qalxıb, qərbə sarı döndü...

120

– Bütün sərəncamlarınız yerinə yetirilmişdir, cənab diktator...

Qarin çıxış qapısını açarla bağlayıb alçaq kitab şkaflına yanaşdı və əlini onun sağ tərəfinə apardı. Katib istehza ilə gülümsünə-gülümsünə dedi:

– Gizlin qapının düyməsi sol tərəfdədir, cənab diktator...

Qarin cəld və qərribə bir baxışla ona baxdı. Düyməni basdı, kitab şkaflı səssiz hərəkət edib, sarayın gizlin otaqlarına gedən dar yolu açdı.

– Buyurun, – deyər Qarin ora birinci keçməyi katibə təklif etdi. Katibin rəngi ağardı. Qarin buz kimi soyuq bir nəzakətlə şüa tapançasını onun alını bərabərinə qaldırdı. – İtaət etsəniz ağıllı iş görərsiniz, cənab katib...

121

Kapitan kayutunun qapıları taybatay açıq idi. Yansen çarpayıda uzanmışdı.

Gəmi ağır-ağır hərəkət edirdi. Sakitlikdə dalğaların gəminin yanlarına çırpınması eşidilirdi.

Yansenin arzusu yerinə yetmişdi, – o yenə də okeanda madam Lamol ilə birlikdə idi. O bilirdi ki, ölür. Bir neçə gün həyat uğrunda mübarizə apardı, – güllə qarnından dəymiş, dəlib keçmişdi, – nəhayət, o, sakitləşib hərəkətsiz qaldı. Açıq qapıdan ulduzlara baxırdı, oradan əbədiyyət havası axıb gəlirdi.

Bayırdan, ulduzları kölgələyərək madam Lamol içəri girdi. Yansenə sarı öyildi. Pıçılta ilə özünü necə hiss etdiyini soruşdu. O, göz qapaqlarının hərəkəti ilə cavab verdi və madam Lamol onun nə demək istədiyini başa düşdü: “Xoşbəxtəm ki, sən mənim yanımdasan”. Yansenin sinəsi bir neçə dəfə gərgin halda enib-qalxdıqda və o, havanı ağzı ilə qapdıqda, Zoya çarpayının yanında oturdu və hərəkətsiz qaldı. Görünür, onun əqlindən qəmli fikir keçirdi.

Zoya məyus-məyus sakit-sakit dilləndi:

– Əziz dostum, mənim yeganə əziz dostum, dünyada tək birçə siz məni sevirdiniz. Mən birçə sizinçin əzizəm. Siz daha olmaya-çaqsınız... Nə soyuqdur, nə soyuqdur...

Yansen cavab vermədi, yalnız göz qapaqlarının hərəkəti ilə sanki havanın soyuqlaşdığını təsdiq etdi. Zoya onun burnunun nazildiyini, dodaqlarında zəif bir təbəssüm əmələ gəldiyini gördü. Hələ bir az bundan əvvəl onun üzü coşqun hərəkətdən qızarmışdı, indi isə mum rəngində görünürdü. Zoya bir neçə dəqiqə gözlədi, sonra dodaqlarını onun əlinə toxundurdu. Ancaq o hələ ölməmişdi. Ağır-ağır gözlərini açdı, dodaqları aralandı. Zoyaya elə gəldi ki, o “nə xoşdur!...” – dedi.

Sonra Yansenin üzü dəyişdi. Zoya üzünü kənara çevirib, ehtiyatla göy pərdəni çəkdi.

Birləşmiş Ştatlarda ən zərif və nəzakətli bir adam olan katib üzüqoylu yıxılmış, soyumuş barmaqları ilə xalçanı qamarlamışdı: o, bircə anda, əsla səs çıxarmadan ölmüşdü. Qarin titrəyən dodaqlarını gəmirə-gəmirə, şüa tapançasını ağır-ağır cibinə qoydu. Sonra alçaq, polad qapıya yaxınlaşdı. Mis dairənin üstündə bircə ona məlum olan hərflər kombinasiyasını yığdı, – qapı açıldı. O, pəncərəsi olmayan beton otağa girdi.

Bura diktatorun şəxsi seyfı idi. Amma burda qızıl və ya qiymətli kağızlar əvəzinə Qarin üçün daha qiymətli olan bir şey var idi: bu, Avropadan getirilmiş və əvvəllər gizlin olaraq Qızıl adada saxlanmış, sonra isə, burada sarayın gizlin otaqlarına salınmış bir adam, Qarinin üçüncü bənzəri, – rus mühaciri baron Korf idi, o özünü çox baha qiymətə satmışdı.

O, yumşaq meşin kresloda oturub, ayaqlarını zərli stolun üstünə qoymuşdu. Burada vazların içində meyvə və şirniyyat vardı (içmək ona qadağan edilmişdi). Yerdə kitablar, – ingilis cinayət romanları səpələnmişdi. *Baron Korf darıxdığından, yediyi vişnənin tumlarını üç metr ondan aralı olan televizor cihazının dəyirmi dairəsinə tükürürdü.*

O, içəri girən Qarinə sarı tənbel-tənbel dönüb dedi:

– Axır ki, gəlib çıxdınız... Lənət şeytana, siz harda itib-batıbsınız?.. Bura baxın, siz məni bu anbarda hələ çoxmu duza qoyacaqsınız? Vallah Parisdə ac qalmaq bundan yaxşıdır...

Qarin cavab vermək əvəzinə, çiyinə salınmış lenti qopardı, döşündə orden və nişanlar olan frakını çıxarıb atdı.

– Soyunun.

– Niyə ki? – deyə baron Korf bir qədər maraqla soruşdu.

– Paltarınızı mənə verin.

– Axı nə olub?

– Pasportunuzu da, bütün kağızlarınızı da verin... Ülgücünüz hardadır?

Qarin tualet stolunun qabağında oturdu. Üzünü sabunlamadan, ağrıdan üz-gözünü qırşdır-aqırşdır, tez bıqlarını və saqqalını qırxdı.

– Onu da deyim ki, qonşu otaqda yerə bir adam yıxılmışdır. Yadırmızda qalsın, – o sizin şəxsi katibinizdir. Onu axtarsalar, deyə bilərsiniz ki, siz onu gizlin bir tapşırıqla göndəribsiniz... Başa düşdünüzmü?

– Mən soruşuram ki, axı nə olub? – deyə baron Korf Qarinin atdığı şalvarı havada qapıb çığırdı.

– Mən burdan gizli yol ilə parka, öz maşınma gedəcəyəm. Siz katibi buxarida gizlədib, mənim kabinetimə gedərsiniz. Təxirsiz olaraq, telefonla Rollinqi çağırırsınız. Ümid edirəm ki, siz mənim diktatorluğumun bütün mexanizmini yadınızda yaxşı saxlayıbsınız, eləmi? Əvvəl mən, sonra mənim birinci müavini, – gizli polis rəisi, sonra ikinci müavini, – təbliğat şöbəsinin rəisi, sonra üçüncü müavini, – provokasiya şöbəsinin rəisi... sonra da üç yüz nəfərdən ibarət gizli şura gəlir ki, bunun da başında Rollinq durur. Əgər siz tamamilə kütəlməyibsinizsə, bütün bunları əzbərdən bilməliyidiniz... İndi, tez olun, lənət şeytana, şalvarınızı çıxardın! Telefon ilə Rollinqə deyərsiniz ki, siz, yeni Pyotr Qarin qoşunların və polisin başçılığını öhdənizə götürürsünüz. Siz möhkəm vuruşmalı olacaqsınız...

– Bağışlayın, birdən Rollinq səsimdən başa düşdü ki, danışan siz deyilsiniz mənəm...

– Hə! Əşşi, onlar üçün nə fərqi var... Təki, diktator olsun...

– Bağışlayın, bağışlayın, deməli ki, bu dəqiqədən mən dönüb Pyotr Petroviç Qarin oluram, eləmi?

– Sizə müvəffəqiyyət arzu edirəm. Tam hakimiyyətdən ləzzət alın. Bütün təlimatlar yazı stolunun üstündədir. Mən aradan çıxıram...

Qarin bir az əvvəl güzgüdə etdiyi kimi, öz bənzərinə göz vurdu və qapının ardında yox oldu.

Qarin örtülü maşının içində, tək şəhərin mərkəz küçələrindən sürətlə keçər-keçməz, bütün şübhələri yox oldu: vaxtında əkilmişdi. Fəhlə rayonlarında və şəhərin kənarlarında yüz minlərlə adam dəstələri qaynaşmaqda idi... Bəzi yerlərdə artıq inqilabi bayraqlar dalğalanırdı... Küçələrin enində çevrilmiş avtobuslardan, pəncərələrdən atılan mebellərdən, qapılardan, fənər dirəklərindən, çüyün çaxçaxlardan tələsik səngərlər qurulmaqda idi.

Qarin təcrübəli nəzərləri ilə gördü ki, fəhlələr yaxşı silahlanmışlar... Yığın-yığın adamların arasından keçib gedən yük maşınlarında pulemyotlar, əl bombaları, tüfənglər daşıyırdılar. Şübhəsiz ki, bu, Şelqanın işi idi...

Bir neçə saat bundan əvvəl olsaydı, Qarin inamla qoşunları üsyançıların üstünə göndərərdi. Amma indi o, maşının pedallarını yalnız əsəbi bir halda basıb, lənət yağdıran camaatın arasından keçirdi: “Rədd olsun diktator! Rədd olsun üçyüzlər şurası!”

Hiperboloid Şelqanın əlinə keçmişdi. Bunu bilirdilər, üsyançılar çığıra-çığıra bunu söyləyirdilər. Bir dirijor qəhrəmanlıq simfoniya-sını idarə etdiyi kimi, Şelqa inqilabı idarə edirdi. Qarinin hələ qızıl satdığı zaman küçələrdə qurdurduğu reproduktorlar indi onun əley-hinə işləyir, bütün əhəlinin elliklə üsyan qaldırdığı barəsində bütün dünyaya xəbər yayırdı.

Pyotr Petroviçin gözlədiyi əksinə olaraq, onun bənzəri qəti, hətta bir dərəcəyə qədər müvəffəqiyyətlə iş görməyə başlamışdı. Onun seçmə qoşunları səngərlərə hücum edirdilər. Polislər təyyarələrə qaz bombaları atırdılar. Atlı qoşunlar küçələrin tinlərində adamları qılıncalayırtdılar. Xüsusi briqadalar qapıları sındırır, fəhlələrin evlərinə soxulur və rast gələn bütün canlıları tələf edirdilər.

Ancaq üsyançılar möhkəm durmuşdular. Başqa şəhərlərdə, böyük fabriklərdə onlar qəti hücum keçmişdilər. Günortaüstü artıq bütün ölkəni inqilab alovları bürümüşdü...

Qarin on altı silindri olan maşını bütün sürəti ilə sürürdü. O, qəza şəhərlərinin küçələrindən yel kimi keçir, donuzları, itləri vurub yıxır, toyuqları basırdı. Bəzi yoldan ötənlər gözlərini bərəldib baxmağa macal tapmamış, diktatorun nəhəng, qara tozlu maşını uzaqlaşdırıb kiçilərək, tini dönürdü...

O, yalnız benzin doldurmaq və radiatordan su tökmək üçün, bir neçə dəqiqəliyə durmuşdu... Bütün gecəni sürətlə sürmüşdü.

Şəhər diktatorun hakimiyyəti hələ yıxılmamışdı. Termit bombaları ilə yandırılmış paytaxt alovlar içində idi. Şəhərdə on beş minə qədər meyit tökülüb qalmışdı. Maşın durduqda reproduktor xırıldaıxırıldaı bu xəbərləri verəndə, Qarin acı-acı gülüb ürəyində dedi: “Bir barona bax ha!”

Ertəsi gün saat beşdə onun maşını gülləyə basdılar...

Saat yeddide, o, kiçik bir şəhərin içərisindən sürətlə keçərkən, inqilabi bayraqlar və nəgmə oxuyan adamlar gördü...

O, bütün ikinci gecə də maşını sürətlə qərbə, Sakit okeana sarı sürdü. Şəhər açıldı, maşına benzin tökərkən, reproduktorun qara boğazından nəhayət, Şelqanın ona yaxşı tanış olan səsinə eşitdi:

– Qələbə, qələbə... Yoldaşlar, inqilabın dəhşətli silahı olan hiperboloid mənim əlimdədir...

Qarin dişlərini qıcırda-qıcırda, onun sözlərini axıra qədər dinləmədən maşını sürətlə sürərək, yoluna davam etdi. Şəhər saat onda o, şose yolunun böyründə ilk plakatu gördü; bir fənər lövhədə iri hərflərlə bu sözlər yazılmışdı: “Yoldaşlar, diktator diri tutulmuşdur. Amma məlum olmuşdur ki, o, Qarinin bənzəri olan qondarma bir adamdır. Pyotr Qarin qaçıb gizlənmişdir. O qərbə qaçıb... Yoldaşlar, sayıqlıq göstərin, diktatorun maşını tutun (sonra maşının əlamətləri sayılırdı...). Qarin inqilabi məhkəmədən yaxasını qurtarmamalıdır...”

Günortaüstü, Qarin arxadan bir motosikl gəldiyini duydu. O, güllə səsi eşitmədi, amma başından on santimetr aralı, maşının şüşəsində dövrəsi çatlamış bir güllə dəliyi açıldı. Qarinin peysərini soyuq tər basdı. O, maşını ən son həddinə qədər sürətlə sürüb, təkni aşdı və meşəli təpələrə sarı döndərdi. Bir saat sonra o, bir vadiyə girdi. Motor yatmağa başlayıb durdu. Qarin yerindən sıçrayıb sükamı burdu, maşını dərəcəyə aşırıb, ayaqlarının keyikliyi bir təhər açaraq, şam meşəsinə doğru yoxuşu dırmaşmağa başladı.

Yuxarıdan o, şose ilə üç motosiklin sürətlə keçdiyini gördü. Daldakı motosikl durdu. Qırşağa qədər çılpaq olan silahlı bir adam motosikldən enib, diktatorun sınıb dağılmış maşınının düşüb qaldığı uçuruma sarı əyilib baxdı.

Pyotr Petroviç meşədə altı tuman köynəyindən başqa bütün paltarlarını çıxarıb, çəkmələrinin dərisini doğrayıb, piyada ən yaxın dəmir yolu stansiyasına sarı getməyə başladı.

Dördüncü gün o, Los-Anjelosun yaxınlığında, dəniz sahilində, əldən-ayaqdan uzaq, bağ-bağçalı bir evə gəlib çıxdı, burada anqarda onun dirijablı həmişə hazır asılıb durmuşdu.

Buludsuz səmaya şəhər şəfəqi yayılmağa başlamış, okeanın üzərini çəhrayı buxar bürümüşdü. Qarin dirijabın qondolasının pəncərəsindən əylənərək, dərindən aşağıda, dərinlikdə gəminin ensiz çanağını zorla seçə bildi. Gəmi dumanların içərisində güzgü kimi parıl-daşan sulara mürgüləyirdi.

Dirijabl aşağı enməyə başladı. Günəşin şüalarında o par-par parıldayırdı. Gəmidən onu görüb bayraq qaldırdılar. Qondola suyun üzünə çatdıqda, gəmidən bir qayıq ayrıldı. Sükanda Zoya oturmuşdu. Qarin onu güclə tanıya bildi, – üzü yaman soluxmuşdu. Qarin, heç bir şey olmaybmış kimi, gülümsünə-gülümsünə qayığa atıldı, Zoyanın yanında oturub onun əllərini silkədi.

– Səni görməyimə çox şadam, qəm eləmə, quzum. İş pozuldu, pozuldu – cəhənnəmə ki. Təzədən bir qazan qaynadırıq... Hə, nə var burnunu sallayıbsan?..

Zoya onun üzünü görməmək üçün qaşqabağını töküüb üzünü kənara çevirdi.

– Mən Yansenini *ele* *indicə* *dəfn* *etmişəm*. Yorulmuşam. Bu saat heç bir şey gözümdə deyil.

Üfüqdən günəş ucalmağa başladı, – nəhəng şar göy boşluğunun üzərində diyirləndikcə, duman heç yoxmuş kimi, əriyib getdi.

Günəş işığından suyun üzündə əmələ gələn, yağlı kimi şölələr saçan zolaqda “Arizona”nın üç mayıl doru və şəbəkəli qüllələrinin əksi qara bir kölgə kimi görünürdü.

Qarin dedi:

– Vanna, qəlyanaltı, sonra da yataq...

125

“Arizona” Qızıl adaya sarı döndü. Qarin üsyançıların lap ürəyinə zərbə vurmağı, böyük hiperboloidi və şaxtanı *ələ keçirməyi* qərara almışdı.

Gəminin dorqlarını çapıb yıxdılar, həm burnunda, həm də arxa tərəfində olan hər iki hiperboloidin üstünü taxta və yelkənlərlə örtüb gizlətdilər ki, gəminin şəklə dəyişsin və onlar gözə görünmədən, Qızıl adaya yaxınlaşa bilsinlər.

Qarin özünə arxayın, qətiyyətli və şən idi, – onun kefi yenə də əvvəlki kimi kök idi.

Yansenin ölümündən sonra gəminin komandasını öz öhdəsinə almış kapitan köməkçisi ertəsi gün səhər həyəcanla, kənarları saçaqlı buludları göstərdi. Buludlar okeanın şərq tərəfindən sürətlə ucalıb, on kilometrlik ucalıqda göyün üzünü bürüdü. Fırtına, bəlkə də tufan – qasırğa yaxınlaşmaqda idi.

Öz xəyalları ilə məşğul olan Qarin kapitani söyüb başından rədd elədi.

– Eh, qasırğa olanda nə olar, – sarsaq şeydir. Sürəti artırın...

Kapitan qaşqabaqlı halda körpücükdə durub sürətlə tutulan səmaya baxırdı. O, lülələri örtməyi, göyərtədə qayıqları və dənizin apara biləcəyi hər bir şeyi möhkəm bərkitməyi əmr etdi.

Okean *tutqunlaşdı*. Külək güclü həmlələrlə gəlib, hədələyici vıyıldı ilə dənizçiləri fəlakətin yaxınlaşdığından xəbərdar edirdi. Qasırğanın xəbərçiləri olan uca, parça-parça buludların yerini qalaq-qalaq alçaq buludlar tuturdu. Külək okeanı getdikcə daha da dəhşətlə dalğalandırıb, nəhəng dalğalarda qaynaşan ləpəciklər əmələ gətirirdi.

Birdən şərq tərəfdən qoyun dərisi kimi qapqara, qurğuşun kimi ağır bir bulud axıb gəlməyə başladı. Küləyin həmlələri daha da şiddətlənirdi. Dalğalar gəminin göyərtəsindən aşırırdı. İndi daha soyuq boz rəngli dalğaların bellərində xırda ləpəciklər oynayırdı, külək onları parça-parça qoparıb su tozu halında duman kimi yayırdı.

Kapitan Zoya ilə Qarinə dedi:

– Aşağı gedin. On beş dəqiqədən sonra biz qasırğanın ortasında olacağıq. Motorlar bizi xilas edə bilməyəcəkdir.

On bir bal gücündə olan qasırğa bütün şiddəti ilə “Arizona”nın üstünü aldı. Gəmi dalğaların içinə bata-bata, bir böyrü üstündən o biri böyrü üstünə *ələ yırğalanırdı* ki, çanağın altı, dibdəki tirə qədər aşkara çıxır, o daha nə sükana, nə su pərlərinə *təbə* olmayıb, qasırğanın mərkəzinə və ya dənizçilərin dediyi kimi “pəncərəsinə” doğru, getdikcə daralan dairələr vura-vura axıb gedirdi.

Diametri bəzən əlli kilometrə qədər olan “pəncərə” qasırğanın fırlanma mərkəzidir; on iki bal gücündə olan külək hər tərəfdən “pəncərəyə” sarı cumub, onun dövrəsində öz gücünü bərabərləşdirir.

“Arizona”nın xırdaca çanağını burulğan belə bir “pəncərəyə” doğru səki aparırdı.

Qara buludlar gəminin göyərtəsinə toxunurdu. Gecə kimi qaranlıq çökdü. Gəminin böyürləri cırıldayırdı. Adamlar dər-divara deyib əzilməmək üçün, rast gələn hər şeydən bərk-bərk yapışırdılar. Kapitan əmr etdi ki, onu körpücüyün məhəccərinə bağlasınlar.

Külək “Arizona”nı su dağının təpəsinə qaldırıb, böyrü üstə çevirdi və su burulğanının içinə atdı. Birdən göz qamaşdırıcı günəş

parıltısı göründü, bir anlıq sakitlik oldu və maye şüşə kimi, yaşıl, şəffaf, parıldayan, on mərtəbə ev hündürlüyündə nəhəng dalğalar qulaq batıran bir şaqqıltı ilə bir-birinə deydi, sanki dənizlər sultanı Neptun özü qəzəblənib əl çalırdı...

Bura “pəncərə”, – qasırganın ən təhlükəli yeri idi. Burada hava axınları dik yuxarı qalxır, su buxarını on kilometr qədər yüksəklərə qaldırıb, orada saçaqlı buludlar kimi, – qasırganın yuxarı xəbərciləri halında ətrafa səpələyir.

Dalğalar, “Arizona”nın göyertəsində olan hər şeyi – qayıqları, hər iki hiperboloid qülləsini, bacanı və kapitan ilə birlikdə kapitan körpücüyünü yuyub aparmışdı...

Qaranlığın və hərlənən qasırganın əhatə etdiyi “pəncərə” okeanda hərəkət edir, nəhəng dalğalar “Arizona”-nı da sürüyüb aparırdı.

Motorlar yanımış, sükan qopmuşdu.

– Mən daha dözə bilmirəm, – deyə Zoya zarıdı.

– Əvvəl-axır bu qurtarmalıdır, lənət şeytana! – deyə Qarin xırıltılı səslə cavab verdi.

Onlar ikisi də divarlara və mebellərə dəyməkdən əzilib, yaralanmış, taqətdən düşmüşdülər. Qarinin alnı yarılmışdı. Zoya çarpayının döşəməyə bərkidilmiş ayağından bərk-bərk yapışib yerdə uzanmışdı. Adamlarla bərabər döşəmədə çamadanlar, şkaftan tökülib dağılmış kitablar, divan balışları, mantar, belbağlar, portağallar, qab-qacaq qırıntıları o yan-bu yana atılıb-düşürdü.

– Qarin, mən daha dözə bilmirəm, at məni dənizə...

Dəhşətli bir təkandan Zoya çarpayından qopub yumalandı. Qarin də onun üstündən aşıb, qapıya çürpildi...

Bir şaqqıltı, ürək parçalayan bir xırıltı qopdu. Yuxarıdan axan suyun dəhşətli şırıltısı gəldi. İnsan fəryadları ucaldı. Kayut parçalandı. Güclü axın iki adamı qapıb qaynaşan yaşıl-soyuq su uçurumuna atdı...

Qarin gözlərini açdıqda, ondan on santimetr aralı, yarıya qədər sədəf balıqqulağına girmiş xırdaca bir xərçəng gözlərini bərəldib bığlarını qərribə bir şəkildə oynadırdı. Qarin çətinliklə başa düşdü: “Bəli, mən sağam...” Ancaq hələ bir xeyli müddət ayağa qalxa bilmədi. O, böyrü üstə qumun üzərində uzanmışdı. Sağ qolu yaralan-

mışdı. Ağrıdan üz-gözünü qırışdırı-qırışdırı, nəhayət, ayaqlarını yığıb oturdu.

Onun yaxınlığında nazik gövdəli öyilmiş bir palma ağacı vardı. Sərin külək ağacın yarpaqlarını tərpədirdi... Qarin ayağa qalxıb, səntirləyə-səntirləyə getdi. O hara baxırdısa günəşdə parıldayan yaşıl-göy dalğalar hər yandan axışib, alçaq sahilə yayılırdı... Əlli-altmışa qədər palma ağacının yelpinc kimi enli yarpaqlarını külək oynadırdı. Qumun üzərində orda-burda ağac qırıntıları, qutular, cürbəcür əsgə və kəndir parçaları səpələnmişdi... Bütün içindəkilərlə bərabər, Mərcan adasının qayalarına çırpıb parçalamış “Arizona”-dan elə birçə bunlar qalmışdı.

Qarin axsaya-axsaya adanın içərilərinə doğru irəlilədi. Burada daha hündür olan yerlərdə xırda kollar və tünd yaşıl otlar bitmişdi. Zoya qollarını açıb arxası üstə orada uzanmışdı. Qarin onun yanında oturub, bədəninə toxunmağa qorxurdu ki, ölüm soyuqluğu duymasın. Amma Zoya diri idi, onun göz qapaqları titrədi, bir-birinə yapışmış dodaqları aralandı.

Mərcan adasında yağış sularından əmələ gəlmiş xırdaca bir göl var idi. Onun suyu acı dadırdı, amma içmək olardı. Dənizin say yerlərində balıqqulaqları, xırda çınqıllar, poliplər, xırda dəniz xərçəngləri var idi, – bunlar bir zaman ibtidai insanların qidası olan şeylər idi. Palmaların yarpaqlarından paltar əvəzinə istifadə etmək və bunlarla günorta vaxtı günün istisindən qorunmaq olardı.

Çılpaq torpağın üstünə atılmış iki çılpaq insan bir təhər yaşaya bilirdi... və onlar Sakit okeanın boşluqlarında itib-batmış bu xırdaca adada yaşamağa başladılar. Hətta bir zaman yaxından bir gəminin gəlib keçəcəyinə və onları görüb oradan aparacağına heç ümid də yox idi.

Qarin balıqqulaqları yığır və ya xırdaca gölün şirin suyundan köynəyi ilə balıq tuturdu. Zoya “Arizona”-dan suyun sahilə atdığı qutulardan birinin içində əlli nüsxə qəşəng çap olunmuş kitab tapdı; bunlar Qızıl adada tikiləcək sarayların və əyləncə pavilyonlarının layihələri idi. Orada dünya mülkə madam Lamolun qanunları və saray ədəb-ərkanına aid nizamnamələr də vardı...

Zoya günlər uzununu palma yarpaqlarından qurulmuş çadırın kölgəsində öz doymaz xəyalının yaratdığı bu kitabı təkrar-təkrar vərəqləyirdi. Zərli meşin cildi çəkilmiş bu kitabların qalan qırx doqquz nüsxəsindən Qarin küləkdən qorunmaq üçün çəpər kimi istifadə etdi.

Qarin ilə Zoya bir-biri ilə danışmırdılar. Nə üçün danışsınlar? Nədən danışsınlar? Onlar bütün ömürləri boyu təkbəşinə yaşayan adamlar olmuşdular, indi də, budur, nəhayət, tam və mükəmməl yalnızlığa qovuşmuşdular.

Onlar günlərin hesabını itirmişdilər, daha heç günləri saymırdılar da. Adanın üzərində tufan qopanda, xırdaca göl təzə yağış suyu ilə dolurdu. Sonra aylar uzunluğunu buludsuz səmaddan günəş od saçır, ətrafı yandırır. Onda Zoya ilə Qarin iylənmiş su içməli olurdular.

Yəqin ki, bu günə qədər də Qarin ilə Zoya həmin bu adada molyusk və istridyələr yığırlar. Zoya yeyib doyduqdan sonra oturub qərribə sarayların layihələri çəkilmiş həmin kitabı vərəqləyir, orada mərmər sütunlar və çiçəklər arasında onun gözəl mərmər heykəli ucalır, – Qarin isə, burnunu quma dirəyərək cındır pencəyini üstünə çəkib xoruldayır, yəqin ki, o da yuxuda cürbəcür maraqlı macəralar görür.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	4
--------------	---

HEKAYƏLƏR

Gürzə (<i>tərcümə edən Abbas Talıbov</i>)	9
İvan Sudaryovun dediklərindən (<i>tərcümə edən Abbas Talıbov</i>)	48
Tufanlarda (<i>tərcümə edən Gündüz Abbasov</i>)	55
Qoçaqlar (<i>tərcümə edən M.Muradov</i>)	62

ROMAN

Mühəndis Qarinin hiperboloidi (<i>tərcümə edən Mikayıl Rzaquluzadə</i>) ..	69
--	----

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Aslan Almasov</i>
Korrektorlar:	<i>Leyla Hüseynova</i> <i>Elnaz Xəlilqızı</i>

Yığılmağa verilmişdir 24.10.2006. Çapa imzalanmışdır 25.12.2006.
 Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 21. Ofset çap üsulu.
 Tirajı 25000. Sifariş 264.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.